

172710

T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YENİLEVENT/İSTANBUL

TÜRKİYE İLE YUNANİSTAN ARASINDA EGE DENİZİ'NDE
ULUSLARARASI HUKUKTAN KAYNAKLANAN SORUNLARIN
TÜRKİYE'NİN AB'NE GİRİŞ SÜRECİNE ETKİLERİ

STRATEJİ VE STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Kubilay E.KAMACI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ferit Hakan BAYKAL

İSTANBUL - 2006

(BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.)

TEZ TANITIM FORMU

TEZİN TARİHİ : 20.05.2006

TEZİN TİPİ : Yüksek lisans tezi

TEZİN BAŞLIĞI : Türkiye İle Yunanistan Arasında Ege Denizi'nde Uluslararası Hukuktan Kaynaklanan Sorunların Türkiye'nin AB'ne Giriş Sürecine Etkileri

TEZİN YAPILDIĞI BİRİM : Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü

DAĞITIM LİSTESİ : Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü "Tez Hazırlama ve Değerlendirme Yönergesi"nde belirtilen yerlere.

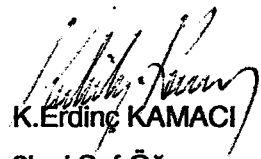
TEZİN ÖZETİ : Bu çalışma Türkiye'nin AB sürecinde Ege Denizi'ndeki uluslararası hukuktan kaynaklanan sorunların nasıl bir çözüme kavuşabileceği konusunu incelemek ve mevcut yapıyı analiz etmek amacıyla yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELELER : Ege Denizi, Avrupa Birliği, Uluslararası Hukuk, Uluslararası Adalet Divanı.

SAYFA SAYISI: 171

GİZLİLİK DERECESİ: Tasnif Dışı

Bu tezin ihtiva ettiği hususlar şahsî görüşlerim olup; Türk Silâhlı Kuvvetlerinin resmî görüşünü yansıtmamaktadır.

K. Erdi KAMACI
2'nci Snf. Öğc

T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YENİLEVENT/İSTANBUL

TÜRKİYE İLE YUNANİSTAN ARASINDA EGE DENİZİ'NDE
ULUSLARARASI HUKUKTAN KAYNAKLANAN SORUNLARIN
TÜRKİYE'NİN AB'NE GİRİŞ SÜRECİNE ETKİLERİ

STRATEJİ VE STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Kubilay E.KAMACI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ferit Hakan BAYKAL

İSTANBUL - 2006

**HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Deniz Üsteğmen K.Erdinç KAMACI' nın Türkiye ile Yunanistan Arasında Ege Denizi'nde Uluslararası Hukuktan Kaynaklanan Sorunların Türkiye'nin AB'ne Giriş Sürecine Etkileri konulu tez çalışması, jürimiz tarafından STRATEJİ VE STRAEJİK ARAŞTIRMALAR Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Yaşar GÜRBÜZ
Prof. Dr.

Üye F. Hakan BAYKAL
Prof. Dr.

Üye Barış ÖZDAL
Dr.

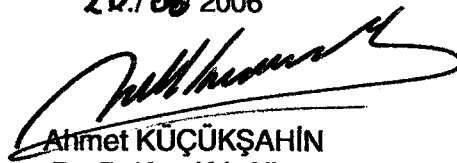

Üye Ayhan DEMİR
Hv. isth. Kur. Kd. Alb.

Üye Ömer SEZGİN
P. Bnb.

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

20.10.2006

Ahmet KÜÇÜKŞAHİN
Dr. P. Kur. Kd. Alb.
Str. Araş. Ens. Md.

TEŞEKKÜR

Öncelikle, yüksek lisans öğrenimimin başlangıcından bugüne bana destek veren tez danışmanım Prof. Dr. Ferit Hakan BAYKAL' a, tez planımın hazırlanmasından son aşamasında okunmasına kadar benden yardımlarını esirgemeyen Ana Bilim Dalı Başkanımız Dz. Kur. Kd. Alb. Timur KÜPELİ' ye, tez çalışmam boyunca bana büyük destek ve moral veren aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

Türkiye'nin uluslararası platformda karşılaştığı büyük sorunlardan biri Ege Denizi ve Ege Adaları sorunudur. Jeopolitik ve Jeostratejik bakımdan oldukça önemli olan bu deniz, kendisine ve Karadeniz'e sahildar devletler için hayati önemi haiz deniz yollarını bünyesinde bulundurmaktadır. Türkiye için önemi ise Yunanistan ile aramızda olan sorunlar nedeniyle daha değişik boyutlarda (askeri, siyasi, ekonomik) kendini göstermektedir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Denizi'nde uyuşmazlık olarak değerlendirilen ve olası bir sıcak çatışma riskini barındıran bu konular, sadece bu ülkeleri değil, aynı zamanda ittifak ilişkisi içinde oldukları ülke ve örgütleri de yakından ilgilendirmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Yunanistan ile olan ilişkilerinde ve sorunların çözümünde AB 'yi ve AB etkisini nasıl değerlendireceği önemli bir konudur. Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konularından Ege denizine ilişkin olanlar AB'nin yaklaşımlarını gözlemlemek açısından önemli bir yer tutmaktadır. AB'nin Yunanistan'ın yanında yer alması halinde, Türkiye-Yunanistan dengesinde koşulluluk yaratması ve asimetrik bir rol oynaması, iki ülke arasındaki stratejik dengenin bozulmasına yol açacaktır. Bu durum, hem iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların giderilmesini hem de Türkiye ile AB arasındaki ilişkileri zora sokacaktır.

10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de Türkiye'ye AB'ye aday ülke statüsü verilmesi ve bu çerçevede Kıbrıs ve Ege Denizi ile ilgili olan Türk-Yunan sorunlarının bir an önce çözüme kavuşturulmasının arzulandığının belirtilmesi, Ege sorununa daha değişik bir boyut kazandırmıştır. Özellikle A.B.D ve AB devletlerinin konu ile ilgili yoğun diplomatik çabaları, Türkiye ve Yunanistan'ı Kıbrıs ve Ege ile ilgili bir takım hayati kararlar verme zorunluluğuna getirmiştir. Bu dönemde Ege Denizi'nin Türkiye için siyasi önemi daha da ön plana çıkmıştır.

Yunanistan, Türkiye'nin adaylığını kabul ederek bir anlamda özveride bulunmuş gibi görünerek, karşılığında 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi sonuç bildirgesine "... Avrupa Konseyi, iyi komşuluk ilişkilerine koşulsuz bağlılık ihtiyacını vurgulayarak, Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerinde kaydedilen iyileşmeyi ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde yer alan anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi ilkesine uygun olarak, sınır anlaşmazlıklarının çözülmesine yönelik olarak ilgili üye ülkelerle çalışmaya devam

etmeye hazır olmasını memnuniyetle karşıladı. AB Konseyi, önceki sonuçlara, özellikle bu konudaki Helsinki Sonuçlarına uygun olarak, henüz çözümlenmemiş sorunlara ilişkin durumu gözden geçirdi ve bu amaca yönelik araştırmacı görüşmeleri memnuniyetle karşıladı. Konsey, bununla bağlantılı olarak, katılım süreci üzerinde yansımaları olan çözülmemiş anlaşmazlıkların, gerektiği takdirde çözüm bulunması amacıyla Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesi gerektiğine dair görüşünü teyit etti. AB Konseyi, uygun gördüğü şekilde gözden geçirmek üzere, kaydedilen gelişmelerden haberdar edilecek.” ifadesini sokmuştur. Günümüze kadar bu konuda her iki ülkede herhangi bir girişimde bulunmamasına rağmen ileriki zamanlar açısından Türkiye'nin endişeleri devam etmektedir.

Türkiye ve Yunanistan arasında görüşmeler sürerken tarafların ne tür bir ilerleme kaydettikleri hâlâ tam olarak belli değildir. Bununla birlikte, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik görüşmelerinde önemli bir evreye girmiştir. 17 Aralık Zirvesi'nde alınan kararla Türkiye ile üyelik müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla başlanmış olup, 20 Ekim 2005 tarihi ile birlikte tarama süreci devam etmektedir. Diğer taraftan, Türkiye ile yürütülecek olan müzakerelerin ortak hedefinin katılım olmakla birlikte bu müzakerelerin, “sonucu önceden garanti edilemeyen açık uçlu bir süreç” olduğu belirtilmiş ve süreç içerisinde müzakerelerin askıya alınabileceği ve yeni şartlar ileri sürülebileceği karara bağlanmıştır. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Ege sorunlarının çözümünde nasıl bir ilerleme sağlanabileceği ilişkilerin hem Yunanistan ile hem de bir bütün olarak AB ile hangi çerçevede yürütüleceğini belirleyecektir. Bu çerçevede Türkiye'nin Ege uyuşmazlıklarına bakışında değişiklik olup olmayacağı, bu konudaki siyasasının AB üyeliğine bağlı olarak değerlendirilmesinin ne ölçüde tutarlı olacağı ayrı bir önem kazanmaktadır.

ABSTRACT

The problem of Aegean Sea and Aegean Isles has been one of the biggest problems that met at international platform of Turkey. From point of view of geopolitic and geostrategic conditions, Aegean Sea is very important. The Eagean sea has very crucial maritime routs for the countries which have coasts and Black Sea_riperian. Because of Turkey 's conflicts with Greece, Aegean problems shows itself in different dimensions (military, politics, economics).

The issues that are assessed as a disagreement in Aegean between Turkey and Greece and that include a probable hot conflict risk, concern not only these countries but also other countries and organizations with which these countries have an ally relationship. In this context, the evaluation will be made by. Turkey with respect to EU and EU effect is a very important subject for her relationships with Greece and for finding solutions to the existing problems. As to the observation of the approaches of EU, the problems related to the Aegean Sea problems take a very crucial position. If EU takes its place on the side of Greece then this attitude will create conditionality and by playing an asymmetric role EU causes unbalance in the strategic relationship between the two countries. As a conclusion, if this situation happens it will make both the elimination of the problems between the two countries and the relationships between EU and Turkey more difficult.

Giving Turkey the status of candidate country of EU at Helsinki on 10-11 December 1999, EU has mentioned her desire to solve Turkish-Greek problems related to Cyprus and Agean Sea immediately. This desire brings different dimension to the Aegean Sea problems.

Greece seems to sacrifice by approving Turkey's accession to EU but on the other hand Greece added this important passage to the 17 December 2005 Brussels Summit decleration " ...The European Council, while underlining the need for unequivocal commitment to good neighbourly relations welcomed the improvement in Turkey's relations with its neighbours and its readiness to continue to work with the Member States concerned towards resolution of outstanding border disputes in conformity with the principle of peaceful settlement of disputes in accordance with the United Nations Charter. In accordance with its previous conclusions, notably those of Helsinki on this matter, the European Council reviewed the situation relating to outstanding disputes

and welcomed the exploratory contacts to this end. In this connection it reaffirmed its view that unresolved disputes having repercussions on the accession process should if necessary be brought to the International Court of Justice for settlement. The European Council will be kept informed of progress achieved which it will review as appropriate. Turkey and Greece had not taken any step about this matter until now, but it seems that this position will affect Turkey in the future.

While the Turkish-Greek exploratory talks on the disputed areas are going on there is still no evidence on what kind of improvement has been achieved. Meanwhile, Turkey-EU talks concerning the full membership of Turkey to the Union entered into a decisive period. In the Brussels Summit, Turkey was requested to agree on the framework for opening negotiations on 3 October 2005, and on 30 October 2005 screening process was started. On the other hand, the Council declared that *“the shared objective of the negotiations was accession”* and *“these negotiations were an open-ended process, the outcomes of which cannot be guaranteed beforehand”*. In this process, *“the Council might decide..., whether to suspend the negotiations and on the conditions for their resumption.”* Finally, the level of improvements on the Aegean disputes will determine the framework of relations with Greece and the EU. The prospective developments will clarify the framework of the negotiations between Turkey and Greece on the Aegean disputes. Similarly this will show whether the above-mentioned questions concerning Turkey’s EU membership shall be consistent or not.

İÇİNDEKİLER

Özet	I
Abstract	III
İçindekiler	V
Kısaltmalar Listesi.....	XI
Önsöz.....	XIII
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE İLE YUNANİSTAN'IN EGE DENİZİ'NDEKİ İLİŞKİLERİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

1. EGE DENİZİ'NİN COĞRAFİ KONUMU.....	6
A. Ege Denizi'nin Coğrafi Özellikleri.....	6
(1) Genel Fiziki Coğrafyası.....	6
(2) Ege Denizi'nin Sınırları	7
B. Ege ve Doğu Akdeniz Adaları	7
(1) Kuzey Sporad Adaları	7
(2) Kiklad Adaları	8
(3) Boğazönü Adaları.....	8
(4) Saruhan Adaları	8
(5) Menteşe Adaları.....	8

2. YUNANİSTAN KURULUŞUNDAN (24 NİSAN 1830) LOZAN ANLAŞMASINA KADAR EGE DENİZİ VE EGE ADALARI SORUNU	9
A. Trablusgarb ve Balkan Harpleri'nde İşgal Edilen Ege Adaları'nın Lozan Öncesi Egemenlik Durumları.....	10
(1) Uşi Barış Andlaşması ve Ege Adaları.....	10
(2) Balkan Harbi ve Sonrasında Ege Adaları.....	11
3. LOZAN BARIŞ ANDLAŞMASINDAN II.DÜNYA SAVAŞINA KADAR EGE DENİZİ VE EGE ADALARI SORUNU.....	12
A. Lozan Barış Andlaşması'nın 12'nci Maddesi: Boğazönü ve Saruhan Adaları'nın Durumları.....	12
B. Lozan Barış Andlaşmasının 15'nci Maddesi ve Menteşe Adalarının Durumları ...	13
C. Lozan Barış Andlaşmasının 16'ncı Maddesi ve Türkiye'nin Her Türlü Hak ve Sıfatlarından Vazgeçtiği Adalar	13
D. Lozan Barış Andlaşması Sonrası Hukuksal Düzenlemeler Çerçevesinde Menteşe Adaları ve Meis.....	14
E. 10 Şubat 1947 Paris İtalyan Barış Andlaşması.....	15
4. II.DÜNYA SAVAŞINDAN GÜNÜMÜZE KADAR OLAN DÖNEMDE EGE DENİZİ VE EGE ADALARI SORUNU.....	15
5. TÜRKİYE VE YUNANİSTAN ARASINDA EGE DENİZİ'NE İLİŞKİN UYUŞMAZLIKLAR.....	17
A. Karasularının Genişletilmesi Sorunu.....	17
B. Kıta Sahaneliğinin Saptanması Sorunu.....	24
(1) Yunanistan'ın BM Güvenlik Konseyi'ne ve UAD'na Başvurusu.....	28
(2) 1987 Kıta Sahaneliği Bunalımı.....	31

C. Silahsızlandırılmış Statüdeki Adaların Silahlandırılması Sorunu.....	33
D. Hava Sahası ve FIR Sorunu.....	43
E. NATO Komuta Kontrol Sorunları.....	47
(1) Rogers Planı ve Yunanistan'ın NATO Askeri Kanadına Dönüşü.....	49
F. Egemenliği Tartışmalı Ada, Adacıklar ve Kayalıklar Sorunu.....	50
(1) Yunanistan'ın Görüşleri.....	53
(2) Türkiye'nin Görüşleri.....	54
(3) Kardak Sorunu.....	56
(4) Kardak Kayalıklarına İlişkin Hukuki Tartışma.....	58
G. Arama Kurtarma Sorumluluk Sahası.....	61
(1) Yunanistan'ın Görüşleri.....	64
(2) Türkiye'nin Görüşleri.....	65
(3) İlgili Uluslararası Hukuk Kuralları.....	67

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE İLE YUNANİSTAN ARASINDAKİ EGE DENİZİ'NDEKİ SORUNLARIN HUKUKSAL BOYUTTA İNCELENMESİ

1. ULUSLARARASI ADALET DİVANI'NIN YAPISI, İŞLEYİŞİ VE STATÜSÜ.....	69
A. Uluslararası Adalet Divan'ının Yapısı ve İşleyişi.....	69
(1) Genel.....	69
(2) Divanın Yetkileri.....	72
2. İKİLİ GÖRÜŞMELERLE ÇÖZÜMLENEMEDİĞİ TAKDİRDE ULUSLARARASI ADALET DİVANINA GİDEBİLECEK EGE SORUNLARI NELERDİR?.....	79

3. EGE'DE KITA SAHANLIGI SORUNU VE ULUSLARARASI YARGI KARARLARI....	81
A. Yunanistan'ın Hukuksal İddiaları.....	83
B. Türkiye'nin Hukuksal İddiaları.....	84
C. Taraflara Ait İddiaların Yargı Kararları Işığında Değerlendirilmesi.....	85
D. Hakkaniyet Prensipleri ve Hakça Çözüm Kavramları.....	87
E. Coğrafyanın Üstünlüğü Prensipleri.....	88
F. Sınırlandırmada Diğer Faktörlerin Dikkate Alınmasına İlişkin Prensipler.....	90
G. "Oransallık" ve "Projeksiyon" Prensipleri.....	94
H. Yargı Kararlarının Ege Denizi'ne Etkileri.....	95
4. ULUSLARARASI SÜREKLİ HAKEM MAHKEMESİ'NİN ERİTRE-YEMEN KARARININ EGE'DEKİ EGEMENLİK UYUŞMAZLIĞINA TESİRLERİ.....	97
A. Genel.....	97
B. Dava.....	99
C. Eritre'nin Görüşleri.....	100
(1) Lozan Barış Anlaşması.....	101
D. Yemen'in Görüşleri.....	103
(1) Lozan Barış Anlaşması.....	103
(2) Ekonomik ve Sosyal Bağlantılar.....	104
(3) Hakimiyet Hakkı.....	104
(4) Yemen Haklarının Üçüncü Devletler Tarafından Tanınması.....	105
E. Mahkeme Kararı.....	106

(1) Yemen İddialarının Reddi.....	106
(2) Eritre İddialarının Reddi.....	106
(3) Egemenlik Uyuşmazlığı İle İlgili Karar.....	108
(4) Mohabbakah ve Haycocklar Üzerindeki Egemenlik.....	109
(5) Zuqar -Hanish Adaları Üzerindeki Egemenlik.....	110
(6) Jabal al- Tayr Adası ve Zubayr Grubu Üzerinde Egemenlik.....	111
F. Eritre- Yemen Kararı'nın Ege'de Egemenliği Tartışmalı Ada, Adacık ve Kayalıklar Sorununa Etkisi.....	111

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN AB'NE GİRİŞ SÜRECİNİN EGE DENİZİ'NDEKİ SORUNLARA ETKİSİ

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	114
2. TÜRKİYE İLE AB ARASINDAKİ TARİHSEL GELİŞİM.....	120
A. Müzakerelerin Çerçevesi	125
3. EGE SORUNLARININ ÇÖZÜMÜNDE AVRUPA BİRLİĞİNİN TUTUMU.....	127
A. Türk -Yunan İlişkileri Ekseninde Avrupa Birliğinin Muhtemel Yaklaşımları ve Sonuçları.....	130
B. Avrupa Birliğinin Genişlemeye İlişkin Kriterleri Çerçevesinde Aday Üyelerin Sınır Uyuşmazlıklarına İlişkin Hükümler.....	136
C. Türkiye-Yunanistan İlişkilerinin Geleceği ve Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri.....	140
(1) Güvenlikli ve Güvene Dayalı Ortamın Oluşturulması.....	144
(2) Sorun Çözümüne Yönelik Girişimler.....	146

D. Değerlendirme.....151

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....153

KAYNAKÇA.....161

EKLER.....171

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilâtı
AK	: Arama Kurtarma
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
Bkz	:Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
CAOC	: Combined Air Operation Center (Birleşik Hava Harekât Merkezi)
FIR	: Flight Information Region (Uçuş Bilgi Bölgesi)
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GGAÖ	: Güvenlik ve Güven Artırıcı Önlemler
ICAO	: International Civil Aviation Organization (Uluslararası Sivil Havacılık Orgütü)
ICJ	: International Court of Justice (Uluslararası Adalet Divanı)
IMO	: International Maritime Organization (Uluslararası Denizcilik Örgütü)
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması)
NOTAM	: Notice Of The Airman (Havacılara Duyuru)
ODGP	: Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası
Para	: Paragraf
SOLAS	: Safety of Life At Sea (Denizde Can Güvenliğı)
TPOA	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UP	:Ulusal Program

ÖNSÖZ

Türk-Yunan ilişkileri, her iki ülkenin dış politikasında her zaman özel bir önem ve önceliğe sahip olmuştur. İki devlet arasında XX.yüzyılın son çeyreğinde yaşanan ve çözüm arayışları devam eden sorunlara kalıcı bir çözüm bulunana kadar bu önem ve önceliğin devam edeceği görülmektedir. Bu bağlamda Kıbrıs haricinde ilişkilerin en gerginleştiği hususlar Ege Denizi'nde yaşanmaktadır.

Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dış politikasının yönünü giderek bütünleşme yolunda ilerleyen Avrupa Birliği'ne çevirmiştir. İttifak stratejisinin doğal yapısı karşılıklı menfaatlerin uyumu içerisinde olması çerçevesinde, Türkiye'ye adaylık statüsünün verilmesi ile birlikte başta Kıbrıs sorunu konusunda çözüme yönelik önemli politik adımlar atmıştır. Bu siyasi kararlar birlikte Türkiye'nin yıllardır izlemiş olduğu milli güvenlik stratejisi farklı bir boyut kazanmış olup, ülke içerisinde taviz niteliğini taşıdığı konusunda eleştirilerle maruz kalmıştır. Daha sonraki gelişmeler ile birlikte bu siyasi kararın radikalliği karşısında Avrupa Birliği ve konuya taraf olan Yunanistan ve GKRY tarafında ise bu konuda hiçbir olumlu adım atılmamıştır.

AB, Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası (ODGP) kapsamında üye ülkelerinin dış politikalarında daha etkin olmaya çalışırken, Yunanistan gibi üye ülkeler de AB platformunu kendi ulusal menfaatleri doğrultusunda kullanmaya yöneldiği görülmektedir. Bu kapsamda iki ülkenin sorunlarının diğer yoğunlaştığı alan olan Ege Denizi'ndeki teknik ve hukuksal sorunlar, AB'ne üye olma çabasındaki Türkiye için yeni açılımlara yönlendirilmek zorunda bırakılmakta olduğu görülmektedir.

Bu kapsamda AB'ne üyelik öncesi müzakerelerde “**Orta Vadeli Öncelikler**” maddesinde, “**Güçlendirilmiş Siyasî Diyalog ve Siyasî Öncelikler**” çerçevesinde çözüm bekleyen Ege Sorunu, Türkiye açısından yeni açılımlar yapmayı gerekli kılacaktır. Yapılacak bu açılımların milli menfaatler doğrultusunda nasıl bir strateji izlenerek yapılacağı da iç kamuoyunda Türkiye'nin AB'ne üyelik hakkında akıllardaki soru işaretlerini daha da artıracaktır.

GİRİŞ

Genel coğrafi konumu, boyutları, sınırları, yüzeyine yayılmış büyük bir kısmı kayalık olan 1800 civarındaki irili ufaklı adanın varlığı ve bunların etrafında mevcut çok sayıdaki kara parçaları ile yarı kapalı bir deniz olması, Ege Denizi'ne benzeri bulunmayan bir farklılık kazandırmıştır. Ege Denizi; 35-41 derece kuzey enlemleri ile 23-28 derece doğu boylamları arasında yer alan bir kıyı denizidir. Kendine has özellikleri bulunan Ege Denizi'nin coğrafi ve tarihi gerçeklerini iyi bilmeden, Ege Denizi ve Ege Adaları'na ilişkin uluslararası Andlaşmaları ve bu denizdeki sorunları sağlıklı bir şekilde analiz etmenin ve kalıcı çözümler üretmenin çeşitli zorlukları mevcuttur.

Türkiye ve Yunanistan, ulusal bağımsızlıklarını kazanmalarına kadar uzun bir tarihsel birlikteliği paylaşmışlardır. İstanbul'un Türkler tarafından fethinden 19. yüzyılın sonlarına kadar Yunan ulusu, Türklerin egemenliği altında Osmanlı Devleti'nin sosyo-ekonomik yaşantısında olduğu kadar, askerî ve siyasi yaşamında da etkin roller üstlenerek aynı kadere ortak olmuşlardır.

Ege Denizi 'ndeki sorunlar, Yunanistan'ın devlet olarak tarih sahnesine çıktığı 24 Nisan 1830'a ile başlayıp, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşması ile hukuki ve siyasi bir yapı kazanmıştır. Dinamik yapıdaki Ege sorunlarına ilişkin çözümsüzlük devam etmekte olup, bugüne kadar sorunların çözümüne ilişkin yapılan diyalog ve etkinlikler yeterli olmamıştır. Türk-Yunan ilişkilerinde merkezi bir konumda bulunan Ege Denizi'nde güç, kırılgan ve Türkiye bakımından tehlikeli olabilecek bir dönem yaşanmaktadır. Amacı Lozan Barış Andlaşması'nın hukuki ve siyasi statüsünün daha fazla bozulmasını ve aşınmasını önlemek olan Türkiye'nin, uzun vadede Ege Denizi'ni kaybetme tehlikesi artmaktadır. Türkiye'nin AB adaylığının kısa ve orta vadede bağlandığı şartlar ve gelişmeler, Yunanistan'a Ege'ye ilişkin amaçlarını gerçekleştirme imkanı verecek niteliktedir.

Ege Denizi'ndeki Türk-Yunan sorunları derin tarihi ve ideolojik kökleri olan, yılların birikimiyle oluşmuş, birbirini önemli ölçüde etkileyen karmaşık bir bütündür. Bu sorunların unsurları arasında, neden ve sonuçları itibarıyla yakın bağlantılar bulunmaktadır. Ege'de temel sorun olan egemenlik anlaşmazlığı, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında ana belirleyici unsur olmaktadır. Ege'de toprak egemenliğini çözmeden karasuları sorunu ile kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılması sorununu çözmek olanaksızdır. Toprak egemenliği ve deniz sınırları da Ege hava sahası için belirleyici olacaktır. Ege Denizi'nde bu

çerçeve de sağlanabilecek bir çözü m, FIR (Flight Information Region) ve SAR (Search and Rescue) sorumluluk sahalarının sınırlandırılmasına ilişkin sorunların da çözü lmesinde belirleyici olabilecektir. Ege'de diğer önemli bir sorun olan silahsızlandırılmış statüdeki adaların Yunanistan tarafından silahlandırılmış olması konusu, egemenlik sorununu biraz daha karmaşık hale sokabilecek niteliktedir. Egemenlikleri silahsızlandırılmış olma şartını içeren uluslararası Andlaşmalarla devredilen Doğu Ege Adaları'nın, Türkiye'nin güvenliğini tehdit edecek düzeyde silahlandırılmasının, anılan Andlaşmaların egemenlik devrini düzenleyen hükümlerinin de sorgulanması sonucunu doğurabileceği göz ardı edilmemelidir.

Türkiye ve Yunanistan arasında tarihsel süreç incelendiğinde, güvensizlik, iletişimsizlik ve diyalog eksikliği yaşandığı görölmektedir. Taraflar birbirlerinin her hareketini kuşku ile karşılamakta; bu durum sonuçta, iki ÷lke arasındaki uzlaşmazlıkları gidermeye yönelik iyi niyetli çabaları da gölgelemekte ve sonuçsuz bırakmaktadır. İki ÷lke arasında yaşanan bu güvensizlik ve önyargılar, çözü m bulunabilmesini güçleştirmekte; hatta yeni sorunlar doğmasına neden olmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir yandan uluslararası bir yandan da bölgesel dengeler oldukça köklü bir değişim geçirmiş ve bu değişiklikler kaçınılmaz olarak Türk-Yunan ilişkilerini yeni bir boyuta oturtmuştur. Savaş sonrası dönemin içsel ve dışsal koşulları gereği, Türkiye ve Yunanistan, aynı askerî, siyasi ittifak sisteminden yana tercihlerini kullanırken, bu bağlantılar içerisinde, iki ÷lke arasındaki ilişkileri geniş bir denge çerçevesinde düzenlemek gereği ortaya çıkmıştır. Özellikle NATO sistemi içerisinde, Türkiye ve Yunanistan'ın stratejik konumları ve güçleri açısından ittifak stratejileri çerçevesinde üstlenecekleri yükümlölükler belirlenirken, Ege Denizi'ndeki statüyü belirleyen yeni bir denge oluşturulmuştur. 1950'lerin ortalarından itibaren, Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs konusunda çıkan görüş ayrılıkları, Ege Denizi'nde iki ÷lke arasında saptanmış olan statü ve dengeyi tehlikeye düşürecek gerilimleri de beraberinde getirmiştir. İki ÷lke arasındaki ilişkilerin soğukkanlılıkla bir çözü me kavuşturulamamasıyla, taraflar birbirlerine karşı belirgin bir güvensizlik yaşamaya başlamışlar ve Ege Denizi, bu güvensizlik içerisinde yeniden güç dengeleme mücadelesine sahne olmuştur.

İki ÷lke arasında yaşanan pek çok soruna karşın özellikle Ege Denizi sorununa, 1990'lı yılların sonu ile başlatılan ılımlı diyalog çabaları her iki ÷lke halklarının desteğini almaya başlamış, dolayısıyla hükümetlerin diyalog sürecinde hareket serbestileri artmış bulunmaktadır. Ulusal alanda kamuoyları, muhalefet ve hükümetlerin diyalog sürecini desteklemelerinin yanı sıra uluslararası alanda da bu

diyalogu kolaylaştıracak bir ortamın varlığı söz konusudur. Gerek AB gerekse ABD iki ülke arasındaki sorunların m yolunun açılmasını bölge istikrarının korunması bakımından olumlu karşılamaktadırlar. Dolayısıyla iki ülke arasındaki egemenlik haklarını ilgilendiren temel sorunların görüşüleceği aşamaya henüz geçilememiş olmasına karşın işbirliğinin yaygınlaştırılacağı ve olumsuz algılamaların etkisinin azaltılacağı bir sürecin bu yolu açacağı düşünülebilir.

“Gündem 2000”, 1999 Helsinki ve 17 Aralık 2004 AB Konseyi Zirvelerinde AB, genişleme sürecinde sınır anlaşmazlıklarının kendi sınırlarına taşınmasını istememekle birlikte, bu sorunların ikili müzakerelerle sonuçlandırılmasını, sonuçlandırılmadığı takdirde Uluslararası Adalet Divanı (UAD) yetkisi tanınarak, bu mahkemede bahse konu anlaşmazlığın sona erdirilmesini ön koşul olarak istemektedir. Bu kapsamda 3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla AB aday ülke konumundaki Türkiye’nin AB’ne girebilmesi için diğer ülkelerle olan sınır anlaşmazlıklarını üyelik müzakereleri sürecinde anlaşmaya bağlaması gerekmektedir.

Ege Denizi’ndeki Türk-Yunan sorunları, iki ülkenin müzakere masasında zebileceği nitelikte sorunlardır. Bu nedenle, Ege’de adalet ve hakkaniyet çerçevesinde kalıcı bir barışı sağlayabilecek yöntem müzakere olmalıdır. Bununla birlikte mevcut uluslararası konjonktür ile Yunanistan’ın konumu ve tutumu, sorunların müzakere masasında mn zorlaştırabilecektir. Yargısal m yoluna başvurulacak olması durumunda dahi, öncelikle iki tarafın müzakere masasına oturmaları ve sorunları tanımlayıp, tartışmaları teknik ve hukuki bir zorunluluk olacaktır.

Ege Denizi Türkiye ve Yunanistan’ı karşı karşıya getiren özelliğinden kurtarılarak, iki devlet arasında yardımlaşma ve ekonomik işbirliğinin sağlandığı bir deniz konumuna getirilmelidir. Bu durum ancak Ege Denizi’nin coğrafi, tarihi ve hukuki gerçeklerine uygun adil ve kalıcı bir mn sağlanması ile mümkün olabilir. Böyle bir m Türkiye ve Yunanistan’a olduğu kadar bölge ve dünya barışına da önemli katkılar sağlayacaktır.

Yukarıda anlatılanların işığında tezin birinci bölümünde, Ege Denizi ve Adaları’nın coğrafi konumu anlatıldıktan sonra, Yunanistan’ın kuruluşu itibarıyla Ege Denizi ve Ege Adaları’na ilişkin uluslararası düzenlemeler ile tarihsel süreç içerisinde (bu tarihsel süreç üç aşamalı olarak incelenmiştir) Yunanistan’ın egemenliğine devredilen ada, adacık ve kayalıkların hangileri olduğu, bu konuda her iki kıyıdaşı da bağlıyıcı olarak yapılmış andlaşmalar ile egemenlik devrine esas

teşkil edecek Lozan Barış Andlaşmasının gerekli maddeleri merccek altına alınmıştır. Birinci bölümde ayrıca, Ege Denizi'nde ortaya çıkan hukuksal anlaşmazlıklar olan Karasularının genişletilmesi sorunu, Kıta sahanlığının saptanması sorunu, Adaların silahlandırılması sorunu, Hava sahası ve FIR sorumluluklarına ilişkin sorunlar, NATO Komuta Kontrol sorunları, Egemenliği tartışmalı ada, adacık ve kayalıklar sorunu ile Arama Kurtarma Sorumluluk Sahaları sorunu ayrıntılı olarak incelenmiş ve tarafların bu konulardaki tezleri ortaya konmuştur.

Tezin ikinci bölümünde ise, AB tarafından Türkiye'nin, Ege Denizi'ndeki anlaşmazlıkları Yunanistan ile barışçı çözüm ilkeleri kapsamında çözemediği takdirde "Gündem 2000" ,1999 Helsinki ve 17 Aralık 2004 AB Konseyi Zirvelerinde de belirtildiği üzere Uluslararası Adalet Divanı (UAD) vasıtasıyla çözmesi yönünde telkinde bulunulmuştur. Bu kapsamda öncelikle Uluslararası Adalet Divanı'nın yapısı, işleyişi ve statüsü anlatılmıştır. Bilahare, UAD' na, Ege Denizindeki sorunlara bir paket çözüm bulunulması için başvuru yapılmadığı takdirde, her iki ülkenin muhtemel olarak Divan'a başvuracağı sorunlar olan Kıta Sahanlığı ve Egemenliği Tartışmalı ada, adacık ve kayalıklar sorunlarına yaklaşımını anlayabilmek maksadıyla, günümüzde Divanın yada Hakem Mahkemesi'nin bu konudaki uygulamalarına açıklık getirebilecek ve Ege Denizi'ne esas teşkil edebilecek örnek dava ve kararlar incelenmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde öncelikle, AB 'nin tarihsel gelişimi kısaca incelenmiş olup, daha sonra Türkiye'nin AB 'ne üyelik için ilk adım olan Ankara Anlaşması'ndan günümüze değin ikili ilişkiler ortaya konmuştur. Ülkemizin 1987 tarihinde tam üyelik için başvurusuyla başlayan süreçte, AB'nin de kendi kurumsal ve uluslar üstü yapısını geliştirmesi, Türkiye ile AB arasındaki ilişkileri farklı bir boyuta taşımıştır. Kopenhag Kriterleri ile yapısını bütünleştirmeye hedefleyen AB, 1999 yılında Türkiye'ye vermiş olduğu AB adaylık statüsü ile bazı istek ve koşullar öne sürmüştür. Adaylığın doğası itibarıyla istenen bu koşullar, zaman içerisinde siyasi nitelik taşımaya başlaması ile Türkiye, dış politikasında yıllardır sürdürdüğü ilkelerinden ödün vermeye yönlendirilmiştir. Bunun ilk basamağı olan Kıbrıs Sorunu günümüzde dahi (1 Mayıs 2004 tarihinde uluslararası hukuka aykırı olarak AB üyesi olan GKRY (Güney Kıbrıs Yönetimi) adanın tek temsilcisi kabul edilmektedir). çözüme kavuşturulamamıştır.

AB aday ülkesi olan Türkiye ile AB üyesi olan Yunanistan arasındaki ikili ilişkilerde yaşanan anlaşmazlıklarda AB'nin ne derece çözüm platformu olabileceği ve iki ülke arasında geçmişte yaşanan gerginliklerde AB'nin tutumunun, geleceğe ait çözüm projeksiyonlarda tarafsızlık ilkesini koruyup koruyamayacağı incelenmiştir.

I.BÖLÜM

TÜRKİYE İLE YUNANİSTAN'IN EGE DENİZİ'İNDEKİ İLİŞKİLERİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

1. EGE DENİZİ'NİN COĞRAFI KONUMU

A . Ege Denizi'nin Coğrafi Özellikleri

Ege Denizi'nin mevkii, boyutları ve sınırları ile çoğunluğu kayalık olan çok sayıda irili ufaklı adanın varlığı ve konumları nedeniyle kendine has bir coğrafyaya sahiptir. Belirtilen adaların sadece 24 tanesinin yüzölçümü 100 km²'den büyük¹ olup, mevcut tüm adaların toplam yüzölçümleri ise 23000 km² civarındadır². Bu alan ise tüm deniz alanlarının yaklaşık %10'u kadardır. Bunun yanında, muhtelif büyüklükteki koylar ve körfezler ile boğazlar ve yarımadalar, Ege coğrafyasının temel karakterini oluşturmaktadır. Bu temel karakter, Ege'nin kültürel ve sosyal gelişiminde çok önemli bir rol oynadığı gibi; doğu ile batı kıyıları arasında bütün tarih boyunca süregelen sıkı ilişkilerin başlıca sebebidir.

(1) Genel Fiziki Coğrafyası

Ege Denizi, Doğu Akdeniz'in kuzey uzantısı durumunda olup, Türk Boğazları sayesinde Akdeniz ve Karadeniz'in birleşmesini sağlamaktadır. Bu konumu ile Ege Denizi; üç kıtayı birbirine bağlayan bir durum arz etmektedir.

Ege Denizi; Doğuda, Anadolu yarımadasının batı kıyıları; kuzeyde; Trakya ve Doğu Makedonya güney kıyıları; batıda, Teselya ve Mora yarımadası doğu kıyıları; güneyde, Çuha, Silkiye, Girit, Çoban Adası, Kerpe ve Rodos adalar zinciri ile çevrilmiştir³.

Ege Denizi kabaca 035° - 041°K enlemleri ile 023° - 028°D boylamları arasında kalan bir kıyı denizidir. Ortalama derinliği 350 metre kadardır. Yunanistan'ın doğusundaki Eğriboz, Andire, İstendin, Mökene ve Anadolu kıyılarına yakın bulunan Ahikerya-Sisam adaları, derinliği en çok 1367 metre olan Kuzey Ege Denizi'ni, derinliği 2658 metreye varan Güney Ege Denizi'nden ayırırlar⁴.

¹ Necdet Belen, **Ege Denizi ve Ege Adaları**, Harp Akademileri K.lığı Yayınları, 1995, s.2

² Belen, A.g.e., s.2.

³ Ana Britanica Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık A. Ş, 1988 Cilt-8, s.27.

⁴ Ali Kurumahmut , **Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998, s.2.

(2) Ege Denizi'nin Sınırları

Dünyadaki okyanus ve denizlerin sınırlarını belirten Uluslararası Hidrografi Bürosu tarafından yayınlanmış 1952 tarihli “*SP 23 Limits of Oceans And Seas*” dokümanında Ege Denizi sınırları, güneybatıda; Mora Yarımadası'nda bulunan Santa Maria Burnu'ndan başlayarak, güneyde; Çuha(Kitara), Silkiye(*Antikitera*), Girit, Çoban Adası(*Kasos*), Kerpe (*Karpatos*) ve Rodos adalarının en uzak burunlarından geçen hat ile, güneydoğuda; Anadolu kıyılarında bulunan Akyar Burnu'na ulaşmaktadır. Kuzeydoğuda ise Çanakkale Boğazı'nın girişindeki Kumkale ve Mehmetçik fenerlerini birleştiren hat ile sınırlandırılmaktadır. Doğu, Batı ve Kuzey sınırları ise Türk ve Yunan ana kıtalarının kıyıları tarafından belirlenmektedir. Son çalışmalarla birlikte batıda Çuha(*Kitira*) Adası Ege Denizi dışında bırakılmıştır.

Ege Denizi sınırı Türkiye tarafından yukarıda belirtilen 1953 haritasında olduğu gibi Akyar Burnu'ndan değil de Dalaman Çayı ağzından başlatılması, Türkiye'nin coğrafi bölge düzenlemesinde Dalaman Çayı ağzının Ege bölgesiyle Akdeniz bölgesini ayırmakta olup, kullanma uygulamasıyla tutarlılık kazanacaktır.⁵ Ege Denizi sınırlarını gösteren harita EK-A sunulmuştur.

B. Ege ve Doğu Akdeniz Adaları

Ege Denizi'ndeki toplam ada, adacık ve kayalık sayısı hakkında Yunan kaynaklarına dayanan çeşitli dokümanlarda farklı rakamlar telaffuz edilmektedir. T.C. Dz.K.K. Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı'nın yaptığı çalışmalarda bu sayının 1800 civarında olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan meskun olanların da 100 civarında olduğu, büyük bir çoğunluğunu insanların yaşamasına elverişli olmayan kayalıkların oluşturduğu bilinmektedir.⁶

Sayıların çokluğuna, alanlarının farklılıklarına ve ilk bakışta denizin hemen her tarafına serpilmiş gibi görünmelerine rağmen, Ege Adaları'nın dağılışı belli bir düzen ve gruplaşma görülür. Ege Adalarını 5 grupta incelemek mümkündür. Ege Denizi ada gruplarını gösterir harita EK-B'dedir.

1. Kuzey Sporad Adaları

Bu adalar Eğriboz adasının kuzeyinde kalan adalardır. Bu adalar, Hasır, Keçi, İblislik, Bozada, Çamlıca, Iskados, İskablos, İkizceler, İskiri, İşkiroz, İskiri Poli,

⁵ Dz.K.K Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı'nın Ege Denizi Yan Sınırı Teknik Raporu.

⁶ Kurumahmut, A.g.e., s.4.

Maymuncuk Adalarıdır.

2. Kiklad Adaları

Yunanistan'ın Doğu kıyısında ve Girit Adasının Kuzeyinde stratejik önemi haiz adalardır. Bu adalardan bazıları, Eğriboz, Andire, İstindin, Nergiscik, Mekene, Nakşe, Bara, Yamorko, Değirmenlik Adalarıdır.

3. Boğazönü Adaları

Çanakkale Boğazı'na ulaşan deniz yollarını kontrol eden ve Çanakkale Boğazı'nın savunulmasında stratejik önemi olan bu adalar, Semadirek, Limni, Bozbaba, Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları'dır.

4. Saruhan Adaları

Bu adalar, Anadolu'nun içlerine açılan istikametlerin karşısında yer almaktadır. Anadolu'nun savunulmasında *“ileri karakol”*, Anadolu'ya taarruzda *“basamak tahtası”* rolü oynarlar.⁷ Doğu Sporad Adaları olarak da bilinen bu adalar; Midilli, Sakız, Koyun Adaları, İpsara, Antiipsara, Sisam, Ahikerya, Hurşit, Forno'z'dur.

5. Menteşe Adaları

Kuzey güney istikametindeki deniz ulaştırma yollarını kontrol altında bulunduran bu adalar da Anadolu'nun savunulmasında *“ileri karakol”*, Anadolu'ya taarruzda *“basamak tahtası”* rolü oynarlar⁸. Bu adalar grubunda bulunan belli başlı adalar şunlardır: Eşek Adası, Nergisçik, Batnoz, Lipso, Bulamaç, Leryoz, Kilimli(Kelemez), Kalolimnos, Keçi Adası, Ardiççık, Koçbaba, İstanköy, İncirli, Sömbeki, İlyaki, Herke, Limoniye, Rodos, Çoban Adası, İstanbulya, Ardacık. Meis Adası ise Yunanlıların iddia ettiği gibi Menteşe Adaları bölgesinde bulunan bir Ege adası olmayıp Akdeniz adasıdır.⁹

Türkiye açısından jeopolitik ve stratejik önemi olan ve Anadolu'yu kuzeyden güneye bir dizi halinde kapatan Boğazönü, Saruhan ve Menteşe Adalarından oluşan üçlü gruba *“Doğu Ege Adaları”* da denmektedir.

⁷ Kurumahmut, A.g.e. s.5

⁸ Kurumahmut, A.g.e. s.5

⁹ Kurumahmut, A.g.e. s.6

2. YUNANİSTAN KURULUŞUNDAN (24 NİSAN 1830) LOZAN BARIŞ ANDLAŞMASINA KADAR EGE DENİZİ VE EGE ADALARI SORUNU

Ege Denizi, 21 Temmuz 1718 tarihli Pasarofça Andlaşması ile Osmanlı iç denizi haline dönüşmüştür.¹⁰ Ege denizindeki bu hakimiyet Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesine çıktığı 24 Nisan 1830'a kadar süreklilik arz etmiştir.

Yunanistan'ın bağımsızlığını sağlayan ve Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasına yol açan ilk uluslararası düzenleme 14 Eylül 1829 tarihinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında akdedilen Edirne Andlaşması olmuştur.

Edirne Andlaşması Yunanistan'ın bağımsızlığını öngörmekle birlikte sınırlarını çizmemekte idi. Yunanistan'ın siyasi sınırları belirlenmiş bir devlet olarak ortaya çıkması 3 Şubat 1830 tarihli Londra'da Fransa, İngiltere ve Rusya arasında imzalanan Yunanistan'ın bağımsızlığına ilişkin protokol ile gerçekleşmiştir. Buna göre; Eğriboz Adası, tüm Şeytan Adaları¹¹ ve İskiri Adası ile genel olarak "Siklad " olarak anılan adalar¹² ve 26 derece doğu boylamı üzerinde bulunan Yamurgi Adası Yunanistan'a bırakılıyordu. 36-39 derece kuzey enlemleri ile 26 derece doğu boylamının dışında kalan tüm ada, adacık ve kayalıklar üzerindeki Osmanlı egemenliği de belirtiliyordu.¹⁴ Eylül 1829 Edirne Andlaşması ve 3 Şubat 1830 Londra Protokolü, sınırları tam olarak belli olmayan bir Yunanistan'ı; İngiltere, Fransa ve Rusya'nın desteği ile ortaya çıkarmıştır.

Uluslararası düzenlemelerle egemenliği Yunanistan'a devredilen "Şeytan Adaları" ve "Kiklad Adaları" kavramlarının somut olarak hangi ada, adacık ve kayalıkları kapsadığını Osmanlı arşiv belgeleri ile Osmanlı ve Yunan siyasi haritaları göstermektedir. Yer alan kayıtlarda "Yunan'a Dair Adalar " başlığı altında egemenliği Yunanistan'a devredilen adalar ismen sayılmakta, Kiklad Adaları'ndan olmakla birlikte egemenliği Osmanlı Devletinde kalan ve coğrafi konumları itibarıyla tartışılabilir bir durum arz eden adalar ayrıca belirtilmektedir. Buna göre Eğriboz Adası ile birlikte Ege Denizi batısında yer alan Kuzey Sporad Adaları¹³ ve Kiklad Adaları, kuruluşunda Yunanistan'a devredilmiştir.

Girit'in kuzeybatısında yer alan Çuha ve Küçük Çuha Adaları ise Andlaşmalarda "Yedi Ada" ile birlikte ele alınmıştır. Yunanistan'ın batısında yer

¹⁰ Ali Kurumahmut, **Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar**, SAEMK, Ankara., 2003 s.11.

¹¹ İskiri Adası dışında kalan Kuzey Sporad Adaları o dönemde Şeytan Adaları olarak adlandırılmakta idi

¹² Kiklad Adaları tabiri bazı Osmanlı belgelerinde Fransızca jenerik ifadesine uygun olarak "Siklad Adaları " şeklinde geçmektedir.

¹³ Şeytan Adaları ve İskiri Adası Kuzey Sporad Adaları olarak adlandırılmaktadır.

alan ve Adriyatik'ten Akdeniz'e kadar bir dizi halinde uzanan Korfu, Pakso, Ayavmara, İtiki, Kefalonya, Zanta ve Çuha Adaları ile bunların uzantıları ve bunlara bağlı olanlardan bütün adalar "Yedi Ada" olarak tanımlanmıştır. 24 Nisan 1819'da yapılan bir Andlaşma ile Yedi Ada'nın hakimiyeti Osmanlı Devletinden İngiltere'nin himayesine geçmiştir. Bu statü 1864 yılında kadar devam etmiştir. İngiltere, Fransa ve Rusya ile Yunanistan arasında imzalanan 29 Mart 1864 tarihli Andlaşma ile İngiltere Yedi Ada'yı Yunanistan'a devretmiştir.

29 Mart 1864 tarihli Andlaşma ve 8 Nisan 1865 tarihli katılma senedi ile egemenlikleri Yunanistan'a devredilmiş olan Çuha ve Küçük Çuha Adaları ile egemenlikleri 24 Nisan 1830 tarihi itibarıyla Yunanistan'a devredilen adalar EK-C' de gösterilmiştir.

Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından Yedi Ada'nın egemenliğinin Yunanistan'a devredildiği 1864 tarihine kadar Ege Denizi ve Ege Adaları'nın ülkesel sınırlarında bir değişiklik olmamıştır.

A. Trablusgarb ve Balkan Harpleri'nde İşgal Edilen Ege Adaları'nın Lozan Öncesi Egemenlik Durumları

Kuruluşunda Yunanistan'a devredilen adalar ile İngiltere'nin verdiği Çuha ve Küçük Çuha Adaları dışında kalan Ege Adaları'nın hukuki statüleri, Girit Adası hariç Lozan Barış Andlaşması'na kadar, herhangi bir değişikliğe uğramadan devam etmiştir. Bununla beraber, toplam 16 adanın Trablusgarb Harbi'nde İtalyan, 11 adanın ise Balkan Harbinde Yunan işgaline uğraması neticesinde çok sayıda adanın durumunda önemli değişiklikler olmuştur. Diğer ifade ile adalar üzerinde Osmanlı egemenliği devam etmekle birlikte işgal edilen adalardaki fiili durum üstünlüğü İtalya ve Yunanistan'a geçmiştir.

(1) Uşi Barış Andlaşması ve Ege Adaları

Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesine çıkmasından sonra Ege Adaları üzerindeki Osmanlı egemenliğine ilk önemli saldırı İtalya'dan geldi. Trablusgarb ve Bingazi'deki menfaatlerini korumak gerekçesiyle İtalya, Osmanlı Devleti'ne 29 Eylül 1911'de harp ilan etmiştir. Nisan 1912'de İstanbul'da Adası ile başlayan İtalyan işgali neticesinde Menteşe Adaları bölgesinde toplam 16 ada İtalya'nın eline geçmiştir. Söz konusu adalardan 13'ü sırasıyla Sevr Andlaşması'nın 122.nci, Lozan Barış Andlaşması'nın 15 ve Paris İtalyan Barış Andlaşması'nın 14'üncü maddelerinde de ismen geçmiştir.

Adaların işgali neticesinde İtalya ile Osmanlı Devleti arasında Uşi Barış Andlaşması'nın imzalanmıştır. Andlaşmanın 2.nci maddesi işgal altındaki adalarla ilgilidir. Belirtilen maddeye göre, İtalya işgal ettiği adalardaki fiili durumu sona erdirmeyi ve adaları Osmanlı'ya iade etmeyi kabul ediyordu. Fakat adalardaki İtalyan işgali Balkan Harbi ve müteakiben oluşan siyasi gelişmeler nedeniyle Osmanlı Devleti'nin kısmi rızasıyla devam etti.¹⁴ Buradan da anlaşılacağı üzere geçici olan bu uygulama ile dahi adalar üzerindeki Osmanlı egemenliği sona ermemiş ve bu adalardaki Osmanlı egemenliği Lozan Barış Andlaşması'na kadar kesintisiz devam etmiştir.

(2) Balkan Harbi ve Sonrasında Ege Adaları

Balkan Harbinde Yunanistan'ın başlıca hedefi Ege Denizi'ndeki Osmanlı adaları idi. Kuzey Ege'de deniz hakimiyetini tesis ettikten sonra Yunanistan, Osmanlı egemenliğinde bulunan önemli adalardan Taşoz, Limni, Bozcaada, Midilli, Sakız, İpsara, Sisam ve Ahikerya Yunan işgaline uğradı.¹⁵ Böylece İtalya'nın işgali altında olup, Osmanlı'ya iadesi gerçekleşmemiş olan 16 adadan sonra Doğu Ege Adaları'nın büyük bir bölümü de Yunanistan işgaline uğradı. Bu işgali Osmanlı Devleti hiçbir zaman kabul etmemiştir. Balkan Harbi'ni müteakip Londra Andlaşması imzalanmıştır. Osmanlı Devleti, Girit Adası üzerindeki tüm egemenlik hakları ile ada üzerinde sahip olduğu bütün haklardan Balkan Devletleri lehine vazgeçmiştir.¹⁶ Girit adası haricinde Ege Denizi'ndeki tüm Osmanlı adalarının kaderi konusunda karar verme sorumluluğunu Altı Büyük Devlet olan Almanya, Avusturya-Macaristan, Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya'ya bırakmayı taahhüt etmiştir. Bu ülkeler Osmanlı Devleti'ne geri verilmesi gereken Gökçeada, Bozcaada ve Meis dışında kalan ve 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan işgali altında bulunan bütün Ege Denizi Adalarının Yunanistan'a verilmesini kararlaştırmıştır. Bununla beraber adalar "silahsızlandırılmış olmaları şartıyla" Yunanistan'a devredilmekteydi.¹⁷

Sonuç olarak, Altı Büyük Devlet'in Osmanlı Devleti ile Yunanistan'a bildirdikleri bahse konu kararları Osmanlı Devletinin kararı kabul etmemesini bildirmesi nedeniyle, Lozan Barış Andlaşması'nın 12'nci maddesi ile kabul edilene kadar, bağlayıcı güce sahip olmamıştır.

¹⁴ Ali Kurumahmut, **Ege'de Egemenliği**..... s.23.

¹⁵ İşgal edilen adalar işgal tarihlerine göre değil, kuzeyden güneye coğrafi konumlarına göre sıralanmıştır.

¹⁶ Balkan Devletleri Girit üzerindeki haklardan vazgeçerek adayı Yunanistan'a bırakmışlardır.

¹⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kurumahmut, **Ege'de Temel Sorun**.....s.28-32.

3. LOZAN BARIŞ ANDLAŞMASINDAN II.DÜNYA SAVAŞINA KADAR EGE DENİZİ VE EGE ADALARI SORUNU

Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi'nde siyasi ve askerî bir denge kurulmasını amaçlayan ve Ege Denizi ile Ege Adalarının bugünkü hukuksal statüsünü düzenleyen en önemli belge 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşması'dır. Bu anlaşma, Ege Denizindeki egemenlik ihtilaflarını, güvenlik problemlerini ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasını somut olarak aydınlatabilecek hükümler içermektedir. Eğer Lozan öncesinde Ege Denizi'ndeki ada, adacık ve kayalıkların aidiyetlerine ilişkin herhangi bir ihtilaf yoksa, bugünkü ihtilafı çözebilecek en önemli belge Lozan Barış Andlaşması olacaktır.¹⁸

Ege Denizi ve Ege Adaları üzerindeki hakimiyet haklarına ilişkin olarak Lozan Barış Andlaşması'nın dört maddesi, 6,12,15 ve 16'ncı maddeleri önemli hükümler içermektedir.

A. Lozan Barış Andlaşması'nın 12'nci Maddesi: Boğazönü ve Saruhan Adaları'nın Durumları

Lozan Barış Andlaşması'nın 12'nci maddesi, Menteşe Adaları dışında kalan Doğu Ege Adaları bölgesinde Türkiye ile Yunanistan arasındaki ülkesel statüyü düzenlemektedir. Anılan maddeye konu olan ve Taşoz'dan Ahikerya'ya kadar uzanan toplam 11 ada o tarihte Yunan işgali altındadır. Altı Büyük Devlet'in 14 Şubat 1914'te Osmanlı Devletine bildirdikleri, ancak o tarihten itibaren uygulama imkanı bulamayan kararları, Lozan'ın 12'nci maddesi ile kabul edilmiş oldu.

İmroz adası ile Bozcaada ve Tavşan Adaları üzerindeki Türkiye hakimiyeti, anılan adalar ismen sayılarak belirtilmiştir. Türk Boğazları sisteminin bir parçası olan ve Çanakkale Boğazına ulaşan deniz yollarının kontrolünde önemli coğrafi konuma sahip olan bu adaların üzerlerindeki Türk hakimiyetine bırakılmıştır.

Lozan Barış Andlaşması'nın 12'nci maddesinin sonunda, Asya sahilinden 3 milden daha yakın bir mesafede bulunan adalar Türkiye hakimiyetine bırakılmıştır.¹⁹ Bu ifadedeki üç mil kuralı Menteşe Adaları dahil Asya sahillerine uygulanacak

¹⁸ Ali Kurumahmut, **Ege'de Egemenliği** s.30.

¹⁹ Lozan Barış Andlaşması'nda karasularının genişliği konusunda açık bir karar mevcut değildir. Bu husus 20.yüzyılın ilk çeyreğinde bölgede ve dünyadaki uygulamalardan; tarafların karasularının üç mil genişlikte olması anlayışı ile hareket ettikleri anlaşılmaktadır,Ege Denizi'nde karasularının üç mil genişlikte olduğu noktasından hareketle belirlenmiştir.

niteliktedir. Yani üç mil kuralı Kumkale Burnu'ndan güney istikametindeki bütün Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz²⁰ sahillerine uygulanacak bir düzenlemedir.²¹

B. Lozan Barış Andlaşmasının 15'nci Maddesi ve Menteşe Adalarının Durumları

Lozan Barış Andlaşmasının 15'nci maddesi ve bu maddeyi tamamlayıcı nitelikteki 16'ncı maddesi ile adalardaki İtalyan işgali sona erdirilmiştir. Lozan Barış Andlaşması ile Menteşe Adaları bölgesinde Türkiye ile İtalya arasındaki sınır tespit edilmiştir. Bölgede yer alan ve ismen sayılan toplam 13 ada ve bunlara tabi adacıklar ile Meis Adası İtalya'ya devredilmiştir. Belirtilen adalar İstanbul'a, Rodos, Herke, Kerpe, Kaşot, İleki, İncirli, Kelemez, Leryoz, Batnoz, Sömbeki ve İstanköy adaları ve bunlara tabi adacıklardır.

Lozan Barış Andlaşması 15'nci maddesi, ismen belirtilen 13 ada ile birlikte bunlara işlevsel olarak bağımlı olan adacıkların da egemenliklerin devredilmesini öngörmüştür. Bu bölgede egemenlik devrine konu olan ve ismen sayılan 13 adadan başka çok sayıda müstakil ada ile bunlara tabi adacık ve kayalıklar bulunmaktadır. Eşek Adası, Mandiraki veya Nergiscik, Bulamaç, Keçi veya Kapari, Koçbaba, Ardıçık veya Zenari, Kendiroz, Kandilli, Kızkardeşler, Sirina, Üç Adalar, Safran Adaları ve İstikida Adaları egemenlik devrine konu olmayan belli başlı adalar arasında sayılabilir.

C. Lozan Barış Andlaşmasının 16'ncı Maddesi ve Türkiye'nin Her Türlü Hak ve Sıfatlarından Vazgeçtiği Adalar

Lozan Barış Andlaşmasının 16'ncı maddesi ile Türkiye, egemenliği devrettiği adalar üzerindeki her türlü haklarından ve sıfatlarından vazgeçtiğini kabul etmektedir. Lozan Barış Andlaşmasının 16'ncı maddesi egemenlik devrine konu olan bütün ülke kesimleri ve bu arada Ege Adaları ile ilgili genel nitelikteki ortak bir düzenleme getirmektedir.

Yunanistan, Lozan Barış Andlaşması'nın, üzerlerindeki Türkiye egemenliğini sayarak ve üç mil ilkesi ile belirtilen adalardan başka, bütün öteki adalar üzerindeki haklarından Türkiye'nin vazgeçtiğini iddia etmektedir. Ege Adaları ve Kıbrıs'la ilgili

²⁰ Lozan Barış Andlaşması'nın 15'nci maddesine konu olan ve coğrafi olarak Ege Denizi dışında, Doğu Akdeniz'de bulunan Meis Adası civarında ve Anadolu'nun üç mili içerisinde çok sayıda ada, adacık ve kayalıklar mevcuttur.

²¹ Ali Kurumahmut, **Ege'de Egemenliği** s.32.

her anlaşmazlıkta, Türkiye'nin Lozan'dan sonra bunlar üzerinde hiçbir hak iddia edemeyeceğini ileri sürmektedir. Değişik bakış açılarından yapılan değerlendirmeler Yunanlıların yorumlarından oldukça farklıdır.²²

D. Lozan Barış Andlaşması Sonrası Hukuksal Düzenlemeler Çerçevesinde Menteşe Adaları ve Meis

Lozan Barış Andlaşması'nın 6'ncı maddesinde soyut üç mil ilkesi 12'nci maddenin son cümlesi Asya sahiline uygulanırken "herhangi bir itiraz olmadığı sürece" ifadesine yer verilmesi, diğer taraftan 15'nci madde ile ismen sayılarak devredilirken Meis'e tabi adacıkların egemenlik devrinin dışında tutulması, İtalya'nın Meis Adası ile Anadolu sahilleri arasında bulunan adacıklar üzerindeki iddialarının temelini oluşturmaktaydı. İtalyan Hükümeti, 15'nci madde hükmünü genişleterek ve 12'nci maddenin son cümlesindeki " herhangi bir itiraz olmadığı sürece " ibaresine dayanarak, Asya sahilinden üç milden az mesafede bulunan çok sayıda ada ve adacık üzerinde de egemenlik iddiasında bulunmakta idi. İtalya'nın egemenlik iddiasında bulunduğu adalar arasında Meis'in tabi adacığı kapsamına dahi sokulmayacak müstakil adalar da vardı. İtalya'nın bu iddiaları Türk Hükümeti tarafından kabul edilmeyince, bölgedeki ada ve adacıklar üzerindeki egemenlik uyuşmazlığı resmen ortaya çıkmış oldu. İki taraf arasında yapılan görüşmeler sonucunda, taraflar, aralarındaki egemenlik uyuşmazlığını Uluslararası Adalet Divanı'na götürmeye karar verdiler. Taraflar hazırlamış oldukları tahkimname ile Divan'dan Anadolu sahilleri ile Meis Adası arasında karasularının sınırlandırılmasını yaparken bölgede bulunan ve ismen sayılan 21 ada ve adacık ile Bodrum Körfezi karşısında bulunan Kara Ada'nın Türkiye'ye mi yoksa İtalya'ya mı ait olduğunu sormuşlardır. Tahkimnamenin imzasından sonra uyuşmazlık bir taraftan Adalet Divanı'na sevk edilirken, diğer taraftan da Türk ve İtalyan Hükümetleri arasında sorunun ikili müzakerelerle çözümü için görüşmeler devam etmiştir. Bu maksatla bir Türk-İtalyan Karma Komisyonu teşkil edilmiş ve komisyon 18 Haziran 1931'de Ankara'da toplanmıştır. Bir günlük bir çalışmanın sonunda komisyon, iki devlet arasındaki egemenlik ihtilafının çözümüne ilişkin bir zabıtname hazırlanmış ve bu zabıtnameyi esas alan bir sözleşme 4 Ocak 1932 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.²³

²² Lozan'ın 16'ncı maddesinin toptan feragat olarak yorumlanamayacağına ilişkin bilgi için bkz. Ali Kurumahmut, **Ege'de Egemenliği.....** ,s.103-109.

²³ Ali Kurumahmut, **Ege'de Egemenliği**s.46-48.

E. 10 Şubat 1947 Paris İtalyan Barış Andlaşması

İkinci Dünya Savaşı çıktığı zaman Menteşe Adaları bölgesinde Lozan'ın 15'inci maddesi ile tespit edilen statü devam etmekte idi. Bölgede bulunan 13 ada ile bunlara tabi adacıklar İtalya'nın egemenliği altında idi. Ancak o tarihe kadar tabi adacıklar kapsamında egemenliği devredilmiş sayılan adacıkların hangileri olduğu Türkiye ile İtalya arasında henüz tespit edilmemişti. Bahse konu adaların hukuki statüleri 19 Şubat 1947 tarihinde imzalanan Paris İtalyan Barış Andlaşması'na kadar devam etmiştir.²⁴ Bu Andlaşma ile söz konusu adalar İtalya'dan alınarak Yunanistan'a verilmiştir. Türkiye Paris İtalyan Barış Andlaşması'nı imzalayan devletleri arasında yer almamıştır. Paris Barış Andlaşması'nın 14 ve 43 'üncü maddeleri İtalyan egemenliğindeki adaların Yunanistan' a devrini ve hukuki statülerini düzenlemektedir. Bu düzenlemeler ile İtalya, Lozan'ın 15'inci maddesi ile devraldığı toplam 13 ada ile Meis Adası'nın ve bunlara bitişik adacıkların egemenliğini askersizleştirme şartı ile Yunanistan'a bırakmıştır. Ayrıca İtalya, Lozan Barış Andlaşması'nın 16'ncı maddesi gereğince sahip olduğu tüm hak ve menfaatlerinden vazgeçmiştir.

4. II.DÜNYA SAVAŞINDAN GÜNÜMÜZE KADAR OLAN DÖNEMDE EGE DENİZİ VE EGE ADALARI SORUNU

1923 Lozan Barış Andlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi'nde karşılıklı dengelerin kurulmuş olmasına karşın, bu denge 1930'ların ikinci yarısından itibaren, hem Türkiye hem Yunanistan açısından, bazı değişikliklere uğramıştır. Yunanistan, ulusal karasuları sınırını 3 milden 6 mile genişletmesi, Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye'nin Boğazlar üzerinde egemenliğine yeniden kavuşması önemli adımlardır.

1950'lerin ortalarından itibaren, Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs konusunda ortaya çıkan görüş ayrılıkları, Ege Denizi'nde iki ülke arasında saptanmış olan statü ve dengeyi tehlikeye düşürecek gerilimleri de beraberinde getirmiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerin bir çözüme kavuşturulamamasıyla, taraflar birbirlerine karşı belirgin bir güvensizlik yaşamaya başlamışlar ve Ege Denizi, bu güvensizlik içerisinde yeniden güç dengeleme mücadelesine sahne olmuştur. Tarafların stratejik üstünlük kazanma istekleri, Ege Denizi'nin coğrafik konumuyla ve Lozan ve diğer Andlaşmalarla olan dengeye ters yaklaşımların izlenmeye

²⁴ Andlaşmayı imzalayan devletlerden Fransa, Büyük Britanya, Yunanistan, Yugoslavya (Sırp-Hırvat-Sloven Devleti) ve İtalya, Lozan Barış Andlaşması 'nı da imzalayan devletlerdir.

başlanmasıyla, kısır bir döngü ortaya çıkarmıştır.

Türkiye ve Yunanistan arasında, Ege Denizi üzerinde yoğunlaşan görüş farklarının giderilmesi çabalarını güçleştiren önemli faktörlerin başında, Uluslararası Deniz Hukukunun, devletlerin denizlere ilişkin egemenlik haklarına getirmiş olduğu yenilikler olmuştur. Özellikle de Ege Denizi'nin coğrafi/jeolojik yapısı dikkate alındığında, Türkiye ve Yunanistan arasında yorum farklılıklarına, giderek uzlaşmazlıklara neden olmaktadır. Ege Denizi'nde adaların yoğun bir dağılım göstermekte oluşu ve Anadolu sahillerinden 3 mil ötedeki adaların bazılarının isimleri belirtilerek Andlaşmalarla Yunanistan'a bırakılmış olması, Ege Denizi'nde kıyıdaş devletlerden herhangi birinin egemenlik haklarını genişletmek istemesi durumunda, diğere devletin, bu yöndeki bir gelişmeyi kendi egemenlik haklarına yönelik bir tehdit olarak algılamasına yol açmaktadır.

Karasularının genişletilmesi, kıta sahanlığının saptanması sorunları, Ege Denizi'nin coğrafi yapısının etkisinin yoğun olarak gözlemlendiğı uzlaşmazlıklardandır. Uzlaşmazlık noktaları üzerinde hukuksal tartışmaların ortak çözüme ulaşamaması ise, konuya siyasi bir boyut kazandırmaktadır.

Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi'ne ilişkin uyuşmazlıklar şu başlıklar altında ele alınabilir:

- Karasularının Genişletilmesi Sorunu,
- Kıta Sahanlığının Saptanması Sorunu,
- Silahsızlandırılmış Statüdeki Adaların Silahlandırılması Sorunu,
- Hava Sahası ve FIR Sorumluluklarına ilişkin Sorunlar,
- NATO Komuta Kontrol Sorunları,
- Egemenliğı tartışmalı Ada, Adacık ve Kayalıklar Sorunu,
- Arama Kurtarma (SAR) Sorumluluk Sahaları.

5. TÜRKİYE VE YUNANİSTAN ARASINDA EGE DENİZİ'NE İLİŞKİN UYUŞMAZLIKLAR

A. Karasularının Genişletilmesi Sorunu:

Karasuları, açık deniz ile kara ülkesi arasında kalan bir deniz parçasıdır. Karasuları terimi hukuki bir terimdir. Aslında, coğrafi bakımdan, açık deniz ile karasularının ayırımı söz konusu olmaz. Karasuları, denizin karaya yakın ve belli genişlikte olan kısmıdır. Karasuları, devletin ülkesine dahil olmakla beraber, bu deniz kısımları üzerinde özel bir hukuki düzenleme mevcuttur.²⁵

Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konuları içerisinde de, ilişkileri bir anda tırmandırabilecek konulardan biri, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde ulusal karasuları sınırını 6 milden 12 mile genişletme çabaları oluşturmaktadır .

1982 yılında, BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin ulusal karasuları sınırını azami 12 mil olarak saptayan kararından sonra, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde ulusal karasuları sınırını 12 mile genişletmek istemesi, Türkiye tarafından yoğun tepkiyle karşılanmıştır.

Türkiye ve Yunanistan arasında, Ege Denizi'ndeki ulusal sınırların saptanmasında önce 3 millik kural temel kabul edilmiştir.²⁶ Yunanistan, 1936 yılında almış olduğu bir kararla ulusal karasuları sınırını 6 mil olarak saptamıştır.²⁷ Yunanistan'ın bu kararı, Türkiye ve Yunanistan arasındaki yakınlaşmanın dorukta olduğu ve İtalya'nın Akdeniz'de bir tehlike olarak belirttiği dönemde, pek fazla önemsenmemiştir.²⁸ Türkiye açısından ulusal karasularının 6 mile genişletilmesi durumu ise, ancak 1964 yılında gerçekleşebilmiştir. 1964 yılında kabul edilen 476 sayılı Karasuları Kanunu ile Türk karasularının genişliği 6 mil olarak saptanmış, ayrıca karşılıklılık esası kabul edilmiştir. Buna göre Türkiye, ulusal karasuları sınırını 6 milden geniş olarak belirlemiş ülkelere karşı, bu ülkelerin kabul etmiş oldukları karasuları kanunu uygulayacaktır. Uygulamada bu ilke, Karadeniz ve Akdeniz'de 12 mil olarak gerçekleşmiştir.

1964 yılından itibaren, hem Yunanistan'ın hem de Türkiye'nin ulusal karasuları sınırlarını 6 mil olarak belirtmelerinden sonra Ege Denizi'nde paylaşım şu şekilde

²⁵ F.Hakan Baykal, **Deniz Hukuku Çalışmaları**, Alfa yayınları , İstanbul, Temmuz 1998.s.3

²⁶ Bkz .Dipnot 20.

²⁷ Ali Kurumahmut, **Ege'de Temel Sorun.....** s.47.

²⁸ **Atatürk'ün Dış Politikası I-II.**,Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları,1994.s.123.

gerçekleşmiştir; Yunanistan, Ege'deki ada ve adacıkların birçoğuna sahip olmasından kaynaklanan bir avantajla yaklaşık % 35, Türkiye ise % 8,8 oranında bir paya sahip olmuşlardır.

1973 yılı sonlarında Türkiye'nin Ege Denizi Kıta sahanlığında TPAO'ya petrol arama ruhsatları vermesinden sonra, Türk - Yunan ikili ilişkilerinde karasuları ve kıta sahanlığı konusunda yoğun tartışmalar yaşanmıştır. 1974 Kıbrıs Barış Harekatı ile birlikte, her iki ülke açısından da karasuları konusu, ulusal güvenlik kaygıları çerçevesinde de ele alınmaya başlanmıştır. Uluslararası Deniz Hukuku Konferansları çerçevesinde karasularının 12 mile genişletilebilmesi konusunda genel bir yaklaşımın belirmesine koşut olarak Yunanistan, Ege Denizi'ndeki ulusal karasuları sınırını 6 milden 12 mile çıkaracağı yolunda açıklamalarda bulunmaya başlamıştır. Ancak Türkiye, Yunanistan'ın bu açıklamalarına oldukça sert tepki göstererek, bu yönde alınacak bir kararın savaş nedeni, "**casus belli**" sayılacağını belirtmiştir. 1982 BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin hazırlanması ile Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi karasuları ve kıta sahanlığı sorunu yeniden gündeme gelmiş ve Yunanistan, bu sözleşmeye dayanarak, ulusal karasuları sınırını 12 mil olarak belirleme hakkına sahip olduğunu ve bu hakkını zaman geldiğinde kullanacağını açıklamıştır. Yunanistan'a göre, 12 millik karasuları sınırı, artık bütün devletler tarafından benimsenen bir teamül, devletler genel hukuku kuralı durumundadır. Yunanistan, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre kendi ulusal karasuları sınırını 12 mil olarak belirleme hakkına sahiptir. Bu arada, Ege Denizi'ndeki adalar Yunanistan'ın egemenliğinin ve ülkesel bütünün ayrılmaz bir parçası olduğundan, bu adalar da 12 millik karasuları sınırına sahiptir.²⁹

Yunanistan'ın bu yaklaşımına karşı Türkiye, karasularının genişliği konusunda geçerli olan tek bir genel kuralın bulunmadığını ileri sürerek, böylesine bir kuralın varlığı halinde bile, Türkiye'nin bu kuralla bağlı sayılamayacağını belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin görüşüne göre; Ege Denizi, coğrafi konumu açısından kapalı-yarı kapalı deniz statüsündedir. Dolayısıyla, bu denizde karasuları sınırları belirlenirken bu yapı göz önünde bulundurularak hareket edilmeli, kıyıdaş ülkeler arasında yapılacak görüşmelerle sınır belirlenmelidir.

²⁹ Theodoros Katsoufros, "Ege Denizi'yle İlgili Türk-Yunan Uyuşmazlıkları," Türk-Yunan Uyuşmazlığı, Der: Semih Vaner, İstanbul: Metis Yay.,1989, s. 76-106; Hüseyin Pazarcı, "Ege Denizi'ndeki Türk-Yunan Sorunlarının Hukuki Yönü," **Türk-Yunan Uyuşmazlığı**, Der. Semih Vaner, İstanbul: Metis Yay., 1989, s. 106-127.

Ege Denizi 'nde ulusal karasuları sınırının 12 mile genişletilmesi durumunda, bu denize kıyıdaş ölkelerden biri olan Türkiye'nin zararlı çıkacağı kesindir. Yunanistan'ın Ege Denizi'nde karasuları sınırını 12 mile genişletme kararının gerçekleşmesi durumunda bu denizde ulusal karasuları oldukça dengesiz bir paylaşım ortaya çıkaracaktır; Yunan karasuları % 60.33, Türk karasuları ise yaklaşık % 9. Bu dağılım içerisinde Ege'de egemenliği tartışmalı ada, adacık ve kayalıkların karasuları % 10.65, uluslararası sular veya açık deniz olarak kalan bölgenin oranı ise % 20.02'dir.³⁰

Ege Denizi'nde karasuları sınırının 12 mile genişletilmesi durumunda bu bölgede devletlerin egemenlik hakları açısından da kimi değişiklikler yaşanacaktır. Türkiye açısından ulusal kıta sahanlığı olarak kabul edilen bölgeler Yunan karasuları içerisinde kalacak ve Türkiye bu bölgelerde hak iddia edemeyecektir.

Ege Denizi'nin büyük bir bölümünün Yunan ulusal karasularını oluşturmakta oluşu ve uluslararası sular sayılabilecek bölgelerin Yunan karasuları ile çevrili olması, Türkiye'nin olduğu kadar bu sulardan yararlanan diğer devletlerin de uluslararası sulardan yararlanma haklarını "zararsız geçiş" hakkına dönüştürecektir.

Karasularının 12 mil olarak belirlenmesi durumunda Ege Denizi'nin ulusal hava sahası da buna bağlı olarak genişleyeceğinden Türkiye'nin Ege üzerindeki askerî uçuşları ve tatbikatları (hava-deniz) gerçekleştiremeyecektir. Ulusal karasularının 12 mil olarak saptanmasıyla Türkiye, Ege Denizi balıkçılığında ekonomik, ticari kayıplara uğrayacaktır.

Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi karasuları sınırını 6 milden 12 mile genişletme uyuşmazlığı, tarafların ileri sürmüş olduğu bir dizi hukuki ve siyasi gerekçe çerçevesinde değerlendirilebilir.

Kıyıdaş bir devletin ulusal karasuları sınırını saptama hakkı; BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre, "Her devlet karasularının genişliğini tespit etme hakkına sahiptir; bu genişlik işbu Sözleşmeye göre tespit edilen esas hatlardan itibaren 12 deniz milini geçemez."³¹ Yunanistan, Sözleşmenin bu maddesine dayanarak Ege Denizi'nde ulusal karasuları sınırını kendi iç hukuk yollarını, bağımsız iradesini kullanarak 6 milden 12 mile çıkarabileceğini ileri sürmektedir.

³⁰Fırat Aksu, *Türk-Yunan İlişkileri*, SAEMK, Ankara, 2001, s.64.

³¹ Aydoğan Özman., *BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi*, IDTO Yayınları, İstanbul, 1994 , s. 5.

Türkiye'nin bu konudaki görüşüne göre ise, Sözleşmenin ilgili maddesi, 12 mil genişliği bir üst sınır olarak kabul etmiştir. Bu bağlamda, ilgili maddeye dayanarak karasuları genişliğini belirleme hakkını kullanan bir devletin bu uygulaması, aynı zamanda, uluslararası bir nitelik taşımaktadır. Nitekim, Uluslararası Adalet Divanı'nın almış olduğu bir karara göre; "deniz alanlarının sınırlandırılmasının her zaman uluslararası yönü vardır; bu yalnızca sahildar devletin iç hukukunda açıklandığı biçimiyle onun iradesine bağlı olamaz. Her ne kadar tek sahildar devletin bunu gerçekleştirme yetkisine sahip olması nedeniyle sınırlandırma işlemi zorunlu olarak tek taraflı bir işlem ise de, buna karşılık, bu sınırlandırmanın, üçüncü devletler bakımından geçerliliği uluslararası hukuku ilgilendirmektedir." ³²

Yunanistan'ın Ege Denizi'nde ulusal karasuları sınırını 12 mile çıkarması durumunda Türkiye, uluslararası hukuka dayanarak bu uygulamayı tanımama hakkına sahiptir. Türkiye'nin 12 mil iddialarına karşı izlemiş olduğu yaklaşım bu konuda teamül oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Yunanistan'ın bu yönde alacağı bir kararı Türkiye'nin kabullenmesi beklenemez.

BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesinde belirtilen 12 mil sınırının bir genel hukuk kuralı, teamül (yapıla geliş kuralı) olduğu; Yunanistan'ın iddiasına göre, ilgili sözleşmenin 3. maddesinde belirtilmiş bulunan 12 millik kural, giderek, bütün devletler tarafından genel kabul gören devletler genel hukuku kuralı, yapıla geliş kuralı oluşturmaktadır.

Türkiye'ye göre ise, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde karasuları sınırının azami 12 mil olabileceğine ilişkin bir kuralın bulunmasına karşın, uygulamada devletler, ulusal karasuları sınırını belirlerken farklı genişlik kriterleri saptamaktadırlar. Özman'ın belirttiğine göre; 20 devlet 3 deniz mili, 2 devlet 4 deniz mili, 4 devlet 6 deniz mili, 81 devlet 12 deniz mili, 1 devlet 15 deniz mili, 1 devlet 20 deniz mili, 2 devlet 30 deniz mili, 2 devlet 35 deniz mili, 4 devlet 50 deniz mili, 1 devlet 70 deniz mili, 1 devlet 100 deniz mili, 1 devlet 150 deniz mili, 13 devlet 200 deniz mili genişlikte ulusal karasuları sınırına sahip bulunmaktadır. Uygulamadaki farklılıklara karşın, 12 millik kural üzerinde belirgin bir yoğunluğun bulunması, bu kuralın bir yapıla geliş oluşturup oluşturmadığı tartışmalarını gündeme getirmektedir. Bununla birlikte, bu kuralın yapıla gelişe dönüştüğü kabul edilse dahi, Türkiye'ye karşı bu kuralın ileri sürülebilmesi söz konusu olamaz. Çünkü, Türkiye 12 millik

³² Aydoğan Özman , "Ege'de Karasuları Sorunu," A.Ü. SBF Dergisi, Cilt.LXIII, No. 3/4, Temmuz-Aralık 1988, s. 179.

genişliğin Ege Denizi'nde uygulanmasına **sürekli ve istikrarlı olarak** (persistent objection) karşı çıkmıştır. Bütün bunların yanı sıra, bazı Yunanlı yazarların belirtmiş olduklarının aksine, Türkiye iç hukuk açısından da 12 mil konusundaki yaklaşımını korumuştur. ". ..1964 Türk Karasuları Kanunu (bugün yürürlükte değildir) 12 mil kuralına hiçbir yerde atıfta bulunmadığı gibi bu genişliğe yapıla geliş değeri verecek herhangi bir ifade de içermemektedir. Aynı şekilde Türkiye'nin hiçbir belgesi ve uygulaması, gerekçeleri dikkate alındığında 12 milden yana bir genel kanının mevcut olduğu sonucunu doğurmamaktadır." ³³

Ege Denizi'nin statüsü ve hakkın kötüye kullanılamayacağı ilkesi; BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni 122. maddesine göre; "İşbu Sözleşmenin amaçları uyarınca kapalı veya yarı kapalı deniz'den, iki veya daha çok devlet tarafından çevrili ve diğer bir denize veya okyanusa dar bir geçitle bağlı bulunan veyahut da bütünüyle veya büyük bir bölümü ile, iki veya daha çok devletin karasularından ve münhasır ekonomik bölgelerinden oluşan bir körfez, bir deniz havzası veya bir deniz anlaşılır." ³⁴

Türkiye'nin görüşüne göre, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde sahip olduğu adaların karasularını tek taraflı olarak, 6 milden 12 mile genişletmek istemesi, bu denizin kapalı-yarı kapalı statüsün göz önünde bulundurulduğunda, diğer kıyıdaş ülke olan Türkiye açısından olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir harekettir. Bu nedenle, kıyıdaş devletler olarak Türkiye ve Yunanistan arasında bu konuda ortak bir görüşün bulunması gerekmektedir. Söz konusu Sözleşmenin 15. ve 123. maddeleri, bu türden hak ve yükümlülükleri düzenlemektedir. 15.maddeye göre; "İki devletin sahilleri bitişik veya karşı karşıya olduğunda, aralarında aksine bir anlaşma olmadıkça, bu devletlerden ne birinin ne de diğerinin kendi karasularını, bütün noktaları, bu iki devletin her birinin karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hatların en yakın noktalarından eşit uzaklıkta bulunan orta hattın ötesine uzatmaya hakkı yoktur. Bununla beraber bu hüküm, tarihi hakların veya diğer özel durumların varlığı nedeniyle, her iki devletin karasularının başka şekilde sınırlandırılmasının gerekli olduğu durumlarda uygulanmaz." ³⁵

123. madde hükmüne göre ise; "kapalı veya yarı kapalı bir denize sahildar olan devletler, işbu Sözleşme gereğince kendilerine ait olan hakların kullanılmasında

³³ Hüseyin Pazarcı, **Ege Denizi'ndeki ...**, s. 114.

³⁴ A Özman, **BM III. Deniz....**, s. 55

³⁵ A.Özman, **BM III. Deniz....**, s. 7

ve yükümlülüklerin yerine getirilmesinde aralarında işbirliğinde bulunmalıdırlar.³⁶

Ege Denizi'nde karasuları sınırının Yunanistan tarafından tek taraflı olarak 6 milden 12 mile genişletilmesi durumu, yukarıda sıralanmış olan Sözleşme hükümlerine aykırı bir durum ortaya çıkardığı gibi, ayrıca Sözleşmenin 300. maddesine de aykırı bir sonuç doğuracaktır. 300. madde hükmüne göre; "Taraflar devletler işbu Sözleşme uyarınca üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirmeli ve işbu Sözleşmede tanınan hakları, yetkileri ve serbestileri hakkın kötüye kullanılmasını oluşturmayacak biçimde kullanmalıdırlar."³⁷

Türkiye'nin görüşüne göre; Yunanistan'ın, Ege Denizi'nde ulusal karasularını 12 mile genişletmesi, Türkiye'nin bu denizdeki kıta sahanlığı haklarını ortadan kaldıracak gibi, bu denizden yararlanırken dayanmış olduğu ekonomik, ticari, askerî ve siyasi egemenlik haklarını da sınırlandıracak, bu denizi adeta bir "Yunan Gölü"ne dönüştürecek, dolayısıyla bu tür bir davranış hakkın kötüye kullanılması olacaktır.

Bazı Yunanlı yazarların görüşüne göre ise, "Yunanistan'ın 12 mil kuralını uygulaması Ege'yi yabancı devletlere kapatmayacağı gibi, devletlerin zararsız geçiş hakkına da zarar getirmeyecektir. Üstelik hakkın kötüye kullanılması tek başına bir yetki değil, belirli bir hakkın kullanılma şekliyle ilgili bir kavramdır. 300. maddenin içerdiği hüküm, öteki devletlerin haklarıyla ilgili olup, sözleşmeyle tanınan bir yetkinin kullanılmasını engellemez."³⁸

Ege Denizi'nde, ulusal karasuları sınırının Yunanistan tarafından 6 milden 12 mile genişletilmesi konusunda, kıyıdaş ülkeler olan Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan görüşmelerde tarafların görüşlerini birleştirmek mümkün olmadığından anlaşmazlık sürmektedir. İki ülke arasındaki ilişkilerin yönelimine bağlı olarak, zaman zaman, her iki ülke de ulusal yaklaşımlarını sert açıklamalarla dile getirmektedirler. Yunanistan'ın ulusal karasularını 12 mile çıkarmakta kararlı olduğunu ve zamanı geldiğinde bu hakkını kullanacağını dile getirmekte oluşu, Türkiye'nin de bu konudaki kararlı tutumunu sıklıkla dile getirmesine neden olmaktadır. Türkiye'nin, Yunanistan tarafından alınacak böylesi bir kararı savaş nedeni "**casus belli**" olarak nitelendirmesi, iki ülkenin birbirlerini ulusal çıkarları, egemenlik hakları, toprak bütünlükleri açısından potansiyel tehlike ve tehdit kaynağı

³⁶ A.Özman, **BM III. Deniz...**, s. 55

³⁷ A.Özman, **BM III. Deniz...**, s. 143.

³⁸ T. Katsoufros, **Ege Denizi'yle ilgili...**, s. 85.

olarak algılamalarına yol açmaktadır.³⁹ Bu bakımdan ele alındığında ise, Yunanistan'ın AB'ye tam üye olmasının sağlamış olduğu avantaj ile Ege'deki karasuları uyumsuzluğunu Avrupa Birliği'nin dış sınırlarına ilişkin kurallar çerçevesinde değerlendirme çabasında olduğu gözlemlenmektedir. Karasuları yüzünden çıkabilecek bir sıcak çatışmada Türkiye'nin tepkisini AB'den sağlayacağını düşündüğü destekle karşılama ve çatışmayı AB 'nin sınırlarına yönelik gibi gösterme çabası söz konusudur.⁴⁰

Tarafların görüşlerindeki ısrarları, süre giden çatışma ve gerginlik, ülkeler arasında olası bir savaş riskini gündemde tutmaktadır. Güvensizliğin büyük boyutlarda oluşu, her iki tarafın da silahlanmasına neden olmaktadır.

Diğer yandan, Türkiye ve Yunanistan arasında çatışma riskinin yoğun olduğu karasularının genişletilmesi sorununda, Yunanistan'ın bunu bir ulusal egemenlik hakkı olarak görmesi ve bu hakkın kullanılmasını da zamanı geldiğinde gerçekleştireceğini açıklamış olması Türkiye'nin savaş nedeni sayma kararlılığıyla birlikte ele alındığında, uzlaşmanın kısa sürede gerçekleşebilmesini zorlaştırmaktadır. Bu bakımdan ele alındığında ise, süreç içerisinde Yunanistan'ın ulusal karasuları sınırını 12 mile genişletme politikasını uluslararası desteklerle pekiştirmek yönünde çaba göstermiş olduğunu görmekteyiz. ABD ve AB ile olan ilişkileri çerçevesinde Yunanistan, Ege Denizi'nde ulusal karasularını 12 mile genişletmesi durumunda Türkiye ile girişeceği bir sıcak çatışma sırasında uluslararası destekten yoksun kalmama çabası içerisinde. Nitekim, 1976 yılında ABD ve Yunanistan arasında gerçekleştirilen Savunma ve İşbirliği Anlaşması'na ilişkin görüşmeler sırasında Yunanistan Ege Denizi'nde çıkacak bir Türk - Yunan savaşında ABD'nin Yunanistan'a destek vermesini hükme bağlamak istemiştir. AB

³⁹ 1996'daki Kardak bunalımının ardından iki ülke arasında bir iyi niyet girişimi olarak başlatılan çabalar sonucunda kabul edilen Madrid Deklarasyonu çerçevesinde değerlendirildiğinde tarafların karşılıklı olarak tek taraflı eylemlerden ve kuvvet kullanma tehdidinden vazgeçmiş olduklarını açıklamaları önemli bir adım olmuş, ancak süreç içerisinde tarafların esas görüşlerinde değişiklik olmadığını açıklayarak amaçtan uzaklaşmaları deklarasyonu anlamsız kılmıştır. Bu konuda bkz; Güliden Ayman, „Türk - Yunan İlişkilerinde Güç ve Tehdit“, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Der Yayınları, 1998, s. 543-546.

⁴⁰ Türkiye bu konudaki endişelerini 1978 yılında dönemin AET Komisyon Başkanı Roy Jenkins ile yapmış olduğu görüşmede dile getirmiş; "Yunanistan'ın AET'ye katılmasına bir itirazımız yok. Ancak ortada önemli bir sorun var ve şimdi söyleyeceklerim dikkate alınmazsa, topluluk ile ilişkilerimiz tamir edilemeyecek şekilde zarar görür. AET mutlaka veto sistemini değiştirmelidir. Yoksa AET her alanda" kendi istemediği halde, Türkiye'ye ambargo koyma durumuna düşer. Zira Yunanistan bunu kullanacaktır. Öte yandan, AET'nin karasularını 12 mile çıkarılması tasarısı üzerine, Yunanistan hemen aynı günlerde kendinin bir takımada devleti olduğunu söylemeye başladı. Tasarınıza, özel durumlu denizleri (Ege) istisna eden bir madde eklemenizi önermek isterim", demiştir. Mehmet Ali Birand, „**Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999**“, 10. Baskı, İstanbul: Doğan Kitapçılık Yayınları, 2000, s. 352.

'ne tam üye olarak katıldıktan sonra ise, bu çabalarını AB çerçevesinde sürdürmeye çalışmıştır.

Türkiye'nin tam üye olarak içerisinde yer almadığı AB ile olan sınırlar çerçevesinde düşünüldüğünde Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Denizi'ndeki sınırlar aynı zamanda AB'nin dış sınırlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Ege'de karasularının 12 mile genişletilmesi, aynı zamanda Avrupa Birliği'nin sınırlarının da genişlemesini doğuracaktır. Ancak, Türkiye'nin bu yöndeki bir uygulamayı savaş nedeni saymakta oluşu, bu olasılığın gerçekleşmesi durumunda Türkiye ile Yunanistan'ı karşı karşıya getireceği gibi, AB 'yi de sıcak bir çatışmanın/bunalımın içerisine sürükleyebilecek nitelikte olacağı da bir olasılık olarak akıllarda yer etmesi gerekmektedir.

B. Kıta Sahanlığının Saptanması Sorunu

Kıta sahanlığı; sahile kadar inen bir anakara parçasının giderek değişen bir eğilimle deniz içinde devam eden doğal bir uzantısıdır. Bu yapı, kıta ile okyanus arasında ve derinlikleri 200 metreyi (ortalama 135 m.) bulan sığ denizlerin tabanıdır. Diğer bir ifade ile; denizlerin ve okyanusların karaya en yakın olan sığ kısımlarına "Kıta sahanlığı" veya " Kıta şelfi" denir.⁴¹

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri etkilemesi bakımından Ege Denizi kıta sahanlığı sorunu yakın bir geçmişe sahiptir. Ege Denizi'nde 1960'ların başlarından itibaren Yunanistan'ın sismografik araştırmalar ve petrol arama faaliyetleri yürütmesine karşın 1 Kasım 1973 tarihinde Türkiye'nin, Ege Denizi'nin 27 bölgesinde TPAO'ya petrol arama izni vermesi, Türk - Yunan ilişkilerinde yeni bir uyumlaşma yol açmıştır.⁴²

Yunanistan, 7 Şubat 1974 tarihinde Türkiye'ye vermiş olduğu bir nota ile durumu protesto etmiş ve TPAO'nun arama yapacağı bölgelerin Yunanistan'a ait bulunan Semadirek, Limni, Midilli, Bozbaba, Sakız, İpsara ve Antipsara adalarının batısında yer alan deniz yatakları olduğunu, bu adalar ve adaların deniz yatağı, deniz altında Yunan Hükümetinin hükümlerlik haklarının bulunduğunu bildirmiştir. Yunanistan, bu bölgeler üzerindeki egemenlik haklarını, 1972 yılında kabul etmiş olduğu 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. ve 2. maddesine dayandırmıştır. Bunun yanı sıra, Yunanistan, bu notasında Türkiye'nin araştırma izni vermiş olduğu

⁴¹ F.Hakan Baykal, **Deniz Hukuku**....s.15.

⁴² Türkiye'nin TPAO'ya Ege Denizi'nin çeşitli bölgelerinde vermiş olduğu petrol arama ruhsatnamelerine ilişkin olarak bkz; Resmi Gazete, 18/10/1973; Resmi Gazete, 18 /7/1974. s:2-3.

bölgelerde Yunanistan'ın 1961 yılından beri petrol araştırma izinleri vermekte olduğunu açıklamıştır.⁴³

Kıta sahanlığının sınırlandırılması konusunda ise, Yunanistan, 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 6. maddesine göndermede bulunarak, kıyıları karşı karşıya bulunan devletler arasında yapılacak bir kıta sahanlığı sınırlandırmasında **ortay hat kuralının** paylaşında eşitliği sağlayacak kural olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca Yunanistan, bu notasında Türkiye'nin bölgede vermiş olduğu petrol arama izinlerini tanımadığını belirterek, 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 2. maddesine göre, söz konusu adaların doğal kaynakları üzerinde araştırma yapmak ve bunlardan yararlanmak konusunda egemen haklara sahip olduğunu ve bu hakları saklı tuttuğunu açıklamıştır.⁴⁴

Yunanistan'a cevaben Türkiye'nin vermiş olduğu notada, TPAO'ya araştırma izinleri verilmeden önce uluslararası hukuk kuralları ve yasal koşulların dikkatle incelendiği, 1958 Cenevre Sözleşmesi ve Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı sorunda Uluslararası Adalet Mahkemesi'nin vermiş olduğu kararı dikkate aldıklarını belirtmiştir. Türkiye bu notasında kıta sahanlığı sorununa hukuksal ve siyasi yaklaşımını dile getirmiş ve savlarını açıklamıştır. Türkiye'nin görüşüne göre, söz konusu hükümlerden hareket edildiğinde, Ege Denizi'nin yatağında yapılacak olan bir jeomorfolojik (yüzeysel) araştırma Anadolu'nun doğal uzantısını oluşturan Türk kıyılarından itibaren deniz altı alanlarının küçük derinliklerde uzanmakta olduğunu gösterecektir, bu nedenle Türk kıyılarının yakınında bulunan Yunan adalarının Anadolu'nun doğal uzantısı üzerinde yer almış olmalarından dolayı kendilerine özgü bir kıta sahanlıkları olamaz.⁴⁵

Ayrıca, Türkiye, bu notasında kıta sahanlığının sınırlandırılması için uygulanacak hukuk kuralının, eşit uzaklık kuralı olduğunu kabul edemeyeceğini bildirmiştir. Aksine, kıyıları karşılıklı iki devlet arasında kıta sahanlığının sınırlandırılmasındaki esas kural, eşit uzaklık değil, devletler arasında bir anlaşmanın sağlanmasıdır. Cenevre Sözleşmesi ve Uluslararası Adalet Mahkemesi'nin vermiş olduğu kararlara göre eşit uzaklık kuralı, anlaşmaya varılamıyorsa ve özel şartlar başka bir sınırlandırmayı haklı göstermiyorsa, üçüncü bir seçenek olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte, iki ülke arasında kıta sahanlığının

⁴³ Nota metinleri için bkz; International Court of Justice, Application Instituting Proceedings, Filed in the Registry of the Court on 10 August 1976 Aegean Sea Continental Shelf, Greece v Turkey. Bundan sonra, ICJ Application olarak anılacaktır.

⁴⁴ ICJ Application, s. 32.

⁴⁵ ICJ Application, s. 37.

sınırlandırılmasına ilişkin olarak şimdiye değin bir girişimde bulunulmamıştır, buna karşın, Yunanistan Hükümeti, göndermiş olduğu notasında da belirtmiş olduğu gibi, yaklaşık 15 yıldan beri Ege Denizi'nde petrol arama izinleri dağıtmaktadır.⁴⁶

Türkiye'nin görüşüne göre; Uluslararası Adalet Divanı'nın almış olduğu kararlar ve Cenevre Sözleşmesi hükümlerine göre adalar, sınırlandırmada ikincil bir öneme sahip bulunmaktadır. Hem adalar hem de Ege Denizi'nin bütünü, tipik bir "özel durum" oluşturmaktadır; bu nedenle uluslararası deniz hukuku kurallarına başvuruda bulunmak için uygun bir şekilde görüşmelere başlanmalıdır.⁴⁷

İki ülke arasındaki nota değişimleri sürerken, taraflar arasında ilişkileri gerginleştirecek başka olaylar yaşanmıştır. 29 Mayıs 1974 tarihinde, Türkiye, TCG ÇANDARLI adlı araştırma gemisine Ege Denizi'nde manyeto metrik araştırmalarda bulunmak için Ege'ye açılmasına izin verilmesi buna en iyi örnek olacaktır.

Yunanistan, TCG ÇANDARLI' nın Ege Denizi'nde yapmış olduğu manyeto metrik araştırmaların, 1958 Cenevre Sözleşmesi'ne aykırı bir girişim olduğunu ileri sürerek Türkiye'yi protesto etmiş, Yunanistan'ın, bölgede münhasır egemenlik hakları bulunduğunu ve Türkiye'nin girişimlerinin bu haklara bir tehdit oluşturduğunu ileri sürmüştür.

Türkiye ise TCG ÇANDARLI' nın uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde Türk kıta sahanlığı üzerinde araştırma görevini yerine getirdiği, bu araştırma çalışmalarının petrol arama ayrıcalıkları programı çerçevesinde sürdürüleceğini belirtmiştir.

Yunanistan, 25 Şubat 1975 tarihinde, Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi kıta sahanlığı konusunda uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde bir sınırlandırmadan yana olduğunu bildirmiş, bununla birlikte, iki ülke arasında nota değişimleri sonucunda ortaya çıkan sonuca göre, sınırlandırmada uygulanacak hukuk konusunda farklı yaklaşımların bulunduğu değerlendirilerek, uygulanacak hukuk ve sorunun özünü ilgili olarak görüş ayrılıklarının Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesi ve Divan'a tek taraflı başvuru hakkı saklı kalmak, koşuluyla; Türkiye ve Yunanistan arasında özel bir anlaşmanın yapılmasını önermiştir. Türkiye, Yunanistan'ın yaklaşımını olumlu karşılamış, ancak iki ülke arasında Ege Denizi'ne ilişkin esaslı sorunların varlığını korumakta olduğu ve Türkiye'nin sorunlara doğrudan barışçıl görüşmeler yoluyla çözüm bulunmasından yana olduğunu

⁴⁶ ICJ Application, s. 37.

⁴⁷ ICJ Application, s. 37-39.

tekrarlamıştır. Ayrıca, uluslararası uyuşmazlıkların çözümlenmesinde temel yöntemin taraflar arasında yapılacak olan doğrudan anlamlı görüşmeler olduğuna inanmakla birlikte, ilke olarak Ege kıta sahanlığı sınırlandırma sorununun, Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesine karşı olmadığını belirtmiş; iki ülke arasında üst düzey görüşmelere başlanmasını önermiştir.⁴⁸

31 Mayıs 1975 tarihinde Brüksel'de bir araya gelen Türk ve Yunan Başbakanları, görüşmeler sonrasında açıkladıkları ortak bildiriyle, iki ülke arasındaki sorunların barışçıl yöntemler kullanılarak yapılacak olan görüşmelerle çözümlenmesi ve kıta sahanlığı sorunun da Uluslararası Adalet Divanı tarafından çözümlenmesi gerektiği üzerinde karara vardıkları, bu bağlamda, Ege Denizi kıta sahanlığı sorunuyla ilgili uzmanlar toplantısının ve hava sahasına ilişkin uzmanlar toplantısının toplantı tarihlerini öne almayı kararlaştırdıkları açıklanmıştır.⁴⁹

Türkiye ve Yunanistan arasında sürdürürken nota değişimleri sonrasında, iki ülke arasında görüş ayrılıkları giderek belirginleşmiştir. Taraflar, bir yandan notalarla görüşlerini açıklama yoluna giderken soruna ilişkin olarak uzmanlar düzeyinde yapılan bir dizi görüşmeden de sonuç alınamamıştır. 31 Ocak 1976 tarihinde Bern'de uzmanlar düzeyinde yeniden bir araya gelen iki ülke temsilcileri ortak bir sonuca ulaşamamışlardır.

Bern görüşmeleri sırasında da vurgulanmış olan esaslar, görüşmelere katılan Türk temsilciler tarafından kabul edilebilir bulunmamış; Limni, Sakız, Sisam, Midilli, Boz Baba, Ahikerya ve İstanköy adalarının Türk kıta sahanlığı üzerinde bulunmalarından dolayı kendilerine özgü bir kıta sahanlığına sahip olamayacakları ileri sürülmüştür.

19-20 Haziran 1976 tarihleri arasında Bern'de yeniden bir araya gelen Türk ve Yunan temsilcileri görüşmelere devam etmiş, ancak sonuçsuz kalmıştır. Bern görüşmelerinin sonuçsuz kalmasından bir süre sonra iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştiren yeni olaylar yaşanmıştır. Türkiye'de Ege Denizi'nde araştırmalar yapılacağı ve bunun için araştırma gemisinin - HORA/MTA SİSMİK-1- hazırlanmakta oluşuna ilişkin haberlerin yaygınlık kazanması, iki ülke arasındaki uyuşmazlığı tırmandırmıştır.

⁴⁸ ICJ Application, s. 51-52

⁴⁹ ICJ Application, s. 57; ayrıca bkz; Sevin Toluner. **Milletlerarası Hukuk Dersleri- Devletin Yetkisi**, 3. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1984, s. 207 .

Türkiye'nin 6 Ağustos 1976 tarihinden itibaren MTA SİSMİK-1 gemisini Ege Denizi'ne göndererek sismik araştırmalara başlaması, Yunanistan'ın şiddetli tepkisine neden olmuştur. Yunanistan'ın Ege Denizi'nde yapılacak olan araştırmaların kendi iznine bağlı olduğunda ısrar etmesi, gerginliğin azaltılmasına ilişkin görüşmelerde araştırma gemisinin izleyeceği rotanın önceden Yunanistan'a verilmesi ve askerî gözetlemede bulunmakta ısrarlı olması, görüşmelerin çıkmaza girmesine neden olmuştur.

Türkiye'nin araştırma çalışmalarına devam etmesi karşısında Yunanistan, bir yandan Türkiye'yi protesto etmiş, diğer yandan da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Adalet Divanı'na başvuruda bulunarak Türkiye'yi şikayet etmiştir.

(1) Yunanistan'ın BM Güvenlik Konseyi'ne ve Uluslararası Adalet Divanı'na Başvurusu

Türkiye'nin 6 Ağustos 1976'dan itibaren Ege Denizi'nde tartışmalı bölgelerde MTA SİSMİK-1 gemisinin araştırma yapmasına izin vermesi ile tırmanan gerginlik, kısa süre içerisinde her iki ülkenin de silahlı kuvvetlerini alarma geçirmesine yol açmış, ulusal kamuoyları çıkabilecek bir Türk - Yunan savaşı endişesi taşımıştır.

10 Ağustos 1976 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'ni acil olarak toplantıya çağırın Yunanistan, Türkiye'nin Ege Denizi'nde kıta sahanlığına ilişkin olarak sürdürmekte olduğu araştırmaların Yunanistan'ın egemenlik haklarını sürekli olarak ihlal etmekte olduğunu ileri sürerek, Güvenlik Konseyi'nden Türkiye'ye çağrıda bulunarak Ege Denizi'ndeki tahrik edici girişimlerine son vermesinin sağlanması ve iki ülke arasında gerginliğe konu olan sorunu, Uluslararası Adalet Divanı'na götürölerek çözölmenmesi gerektiği konusunda, Türkiye'nin ikna edilmesini istemiş ve Türkiye'yi, Divan'a başvurmak için gerekli tahkimnamenin hazırlanması çalışmalarında sert tutum izlemekle suçlamıştır.

Türkiye, Güvenlik Konseyi'nde yaptığı açıklamayla, Yunanistan'ın ileri sürdüğü egemenlik haklarının ihlal edilmekte olduğu suçlamalarını asılsız olarak nitelemiş ve MTA SİSMİK-1 araştırma gemisinin görevini Yunanistan karasularının dışında, henüz kıta sahanlığı sınırlandırmasının yapılmadığı bölgelerde yürüttüğünü açıklamıştır. Bununla birlikte, araştırma gemisinin konumuna uygun olarak faaliyetlerini yürütürken Yunan hava ve deniz kuvvetleri tarafından taciz edildiğini

ileri sürmüş, Yunanistan'ı, ayrıca Lozan Paris Andlaşmalarına aykırı olarak Doğu Ege Adaları'nı silahlandırmakla suçlamıştır.⁵⁰

Güvenlik Konseyi, 24 Ağustos 1976 tarihinde ABD, İngiltere, Fransa İtalya'nın sunmuş olduğu bir karar tasarısını kabul ederek, Türkiye Yunanistan'ı aralarındaki uyuşmazlığı BM ilkelerine uygun yöntemleri dikkate alarak, doğrudan görüşmelerle çözümlendirmeleri tavsiyesinde bulunmuş, iki ülke arasında görüşmeler sürecini kolaylaştırmak amacıyla, mevcut gerginliğin azaltılması yönünde tarafların ellerinden gelen bütün çabayı göstermelerini istemiştir.

Güvenlik Konseyi, kabul ettiği karar tasarısı ile, uyuşmazlığa taraf olan Türkiye ve Yunanistan arasında bir tercih yapmaktan kaçınmış, bir yandan tarafların uyuşmazlığı doğrudan görüşmeler yoluyla çözmeleri önerilirken, diğer taraftan da, uyuşmazlığın giderilebilmesinde Uluslararası Adalet Divanı'nın olası katkılarını dikkate almaya davet etmiştir.

Yunanistan Güvenlik Konseyi'ne başvurusunun yanı sıra, aynı gün Uluslararası Adalet Divanı'na da başvurmuştur. Uluslararası Adalet Divanı, Yunanistan'ın geçici önlemler alınmasına ilişkin istemini öncelikli olarak ele almış ve 11 Eylül 1976 tarihli kararın tartışma konusu olan alanlarda girilecek araştırma işlemlerinin tarafların haiz olmadıkları hakların doğumuna veya haiz oldukları hakların yitirilmesine yol açmayacağını belirttikten sonra, Türkiye tarafından yapılan sismik araştırmaların deniz yatağı ve toprak altına ve doğal kaynaklarına zarar verebilecek nitelikte olmadığını, kaynakların kullanılması ve tahsisi gibi bir işlemin yapılmadığını dikkate alarak, olayda, Statünün 41. maddesi anlamında dava konusu olan haklara giderilmesi olanaksız olan bir zararın verilmesi tehlikesinin bulunmadığına karar vermiştir.⁵¹

Uluslararası Adalet Divanı'nın 11 Eylül'de geçici önlemlere ilişkin olarak alınan kararı açıklamasının ardından, Divan, Yunanistan'ın başvurusu sırasıyla belirtmiş olduğu, Türkiye ve Yunanistan arasındaki kıta sahanlığı sınırının saptanmasına ilişkin istem konusunda ise, sorunun esasını incelemeden önce davaya bakma konusunda yetkili olup olmadığını saptamak gereğini duymuş taraflardan yetki konusundaki görüşlerine açıklık getirmelerini istemiştir. Görüş bildirimlerinden sonra Divan, 19 Aralık 1978 tarihinde, Yunanistan'ın taraflı başvurusu ile açılan Ege Denizi

⁵⁰ Keessing's..., s. 27988; ayrıca bkz; Andrew Wilson, **The Aegean Dispute**, London: Adelphi Paper Series 1979/80, s. 8

⁵¹ ICJ Reports of Judgements, Advisory Opinions and Orders Aegean Sea Continental Shelf- Greece vs. Turkey, Request for the Indication of Interim Measures of Protections of September 19 ,1978.

kıta sahanlığının sınırlandırılma ilişkin davada kendini yargılama yetkisine sahip görmediğinden, davayı 12 karşı 2 oyla reddetmiştir.⁵²

Yunanistan ve Türkiye arasında ortaya çıkan bu gerginlik, BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı karar sonrasında ve Uluslararası Adalet Divanı'nın geçici önlemler alınmasını gerektirecek bir durumun olmadığına karar vermesinden sonra, yeni bir boyut kazanmış ve gerginliğin sürmesine koşut olarak, taraflar arasında görüşmeler yeniden başlatılmıştır.

Bu bağlamda, taraflar arasında toplantı Dışişleri Bakanlığı seviyesinde New York'ta gerçekleştirilmiştir. Bu toplantı sırasında, taraflar, Ege Denizi sahanlığının iki ülke arasında sınırlandırılması amacıyla ayrıntılı görüşme yapmış ve Ege Denizi üzerindeki hava trafiğinin yeniden başlatılmasına ilişkin bir ilke üzerinde anlaşmak üzere Bern ve Paris'te yeniden bir araya gelmeye karar vermiştir.⁵³

2-11 Kasım 1978 tarihleri arasında Bern' de görüşmelerde bulunan Türk ve Yunan temsilciler sözleşme imzalamıştır. Sözleşmeye göre, taraflar Ege Denizi kıta sahanlığı ile ilgili olarak görüşmelere zarar verebilecek girişimlerden kaçınmayı yükümlenmiş, ikilli ilişkilerle ilgili olduğu kadar, diğer tarafı güvensizliğe itebilecek herhangi bir inisiyatif yada davranıştan kaçınmayı kararlaştırmışlardır. Ayrıca, iki ülke arasında kıta sahanlığının sınırlandırılması sırasında uygulanabilecek pratik kriter ve temel ilkelere ulaşabilmek amacıyla, bu konuya ilişkin uluslararası hukuk kurallarını ve yapıla geliş durumunu araştırmayı kararlaştırmış ve bu amaçla, ulusal temsilcilerden oluşturulacak bir karma komisyonun kurulmasında anlaşmışlardır.⁵⁴

Bern Anlaşması'nın açıklanmasından sonra taraflar arasındaki ilişkilerde yeni bir dönem başlamış gerginlik geçici olarak azalmıştır. 1978 Montreux zirvesinde yeniden bir araya gelen Türk ve Yunan Başbakanları, iki ülke arasındaki ilişkileri gözden geçirmiş, görüşmelerin karşılıklı güven ortamı içerisinde sürdürülmesine karar vermişlerdir.

Bern Anlaşması ile oluşturulan denge çerçevesinde tarafların Ege Denizi kıta sahanlığı sorununa adil ve kalıcı çözüm bulma çabaları, iki ülke arasındaki diyalogun yönelimine bağlı olarak dalgalanma göstermiştir. Bu bağlamda, her ne kadar kıta sahanlığı sorununa somut bir çözüm getirmekten uzak kalmışsa da, Bern

⁵² ICJ Reports of Judgements, s. 6.

⁵³ Keating's..., November 16 1979, s. 29936.

⁵⁴ Bkz; Keating's..., November 16 1979, s. 29936; Wilson, *The Aegean Dispute...*, s. 13-14; Toluner, *Milletlerarası...*, s. 211.

Anlaşması, iki ülke arasındaki görüşmelerin ve diyalogun yeniden kurularak gerginliğin azaltılması açısından oldukça önemli bir rol oynamıştır.

Türk - Yunan ilişkileri açısından, kıta sahanlığı sorunun yeniden gündeme gelerek ilişkilerde gerginliği artırıcı rol oynamaya başlaması, 1980 sonrası Türk - Yunan dış politika stratejileriyle yakından ilgilidir. 1981 seçimlerinde, Yunanistan'da PASOK lideri Papandreu'nun hükümeti kurması, bu ülkenin Türkiye'ye ilişkin dış politikasında önemli değişimlere yol açmıştır. Gerçekten de, eskisinden farklı olarak, PASOK döneminde, Türk -Yunan diyalogunun sürdürülmesi güçleşmiş ve taraflar karşılıklı olarak sert suçlamalarda bulunmaya başlamışlardır.

1980 sonrası dönemde, kesilen ikili görüşmeler bağlamında, Türkiye ve Yunanistan arasında kıta sahanlığı konusunda ortaya çıkan en önemli gerginlik 1987 başlarında Yunanistan'ın Bern Anlaşması'ndan doğan yükümlülüklerini geçersiz sayarak, Ege Denizi'nde yeniden petrol arama faaliyetlerinde bulunacağını açıklaması olmuştur.

(2) 1987 Kıta Sahanlığı Bunalımı

Yunanistan'da, bu ülkenin de ortağı bulunduğu Kuzey Ege Petrol Şirketi'nin Taşoz Adası'nın 10 mil doğusundaki bir bölgede petrol arama ve sondaj yapmayı planlamasının ardından, Yunanistan'ın bu şirketi ulusallaştırmak istemesi, ulusal karasuları sınırları dışında petrol arama ve sondaj çalışmalarına gidilmesini yasaklayan 1978 Bern Anlaşması'na aykırı davranış oluşturmuştur. Türkiye, bu duruma karşı çıkmış ve Bern Anlaşmasına aykırı düşen bu gibi davranışlara izin vermeyeceğini açıklamıştır.⁵⁵

Türkiye ve Yunanistan arasında çıkan gerginlik, karşılıklı suçlamalarla tırmanma gösterirken, Türkiye, Yunanistan'ın tartışmalı bölgelerde petrol aramasını önlemek için harekete geçeceğini açıklamış ve Piri Reis araştırma gemisini Ege Denizi'ne göndermiştir. Gerginliğin artmasına koşut olarak, her iki ülkede de silahlı kuvvetler alarma geçirilmiş ve sonunda bunalımın giderilebilmesi için NATO, AET ülkeleri ve ABD'nin yoğun çabası gerekmiştir. Yunan savaş uçaklarının Ege Denizi'nde araştırma faaliyetlerini yürüten Piri Reis araştırma gemisini taciz etmesi, iki ülke arasında sert protesto notalarına konu edilmiştir.

⁵⁵ Basın Yayın Enformasyon (BYE), 5 Mart 1987.

26 Mart 1987 tarihinde Türkiye'nin Ege'deki tartışmalı bölgede TPAO'ya petrol arama ruhsatı vermesi, iki ülke arasında bunalımın artmasına yol açmış, Yunanistan Başbakanı Papandreu, Yunanistan'a ait olduğunu iddia ettiği kıta sahanlığı içerisinde Türk petrol arama gemisinin araştırma yapmasının engelleneceği ve karşılık verileceği uyarısında bulunmuştur.⁵⁶

Bakanlar Kurulu toplantısından sonra bir açıklama yapan Yunan Başbakanı Papandreu, Türk gemisi SİSMİK-1'in araştırma yapmasına izin vermeyeceklerini söylemiş, buna karşılık olarak dönemin başbakanı Özal tarafından da bu konuya ilişkin karşı açıklama gelmiştir.

Karşılıklı olarak yapılan bu açıklamalardan sonra, iki ülke arasında diplomatik girişimler hızlanmış ve NATO Genel Sekreteri ve diplomatik çevrelerinin çabalarıyla bunalım hafifletilmiştir. Buna azaltılmasında Yunanistan'ın tartışmalı sularda petrol aramaktan vazgeçtiğini diplomatik yollardan Türkiye'ye bildirmesi ve Kuzey Ege Petrol Şirketi'nin *"28 Mart tarihine kadar Taşoz Adası Doğusunda petrol çıkarmaya başlayacağına ilişkin planlarını askıya aldığı"* açıklaması etkili olmuştur.⁵⁷

Kıta sahanlığı sorununda 1987 Martında ortaya çıkan gerginlik, iki ülke ilişkilerinin yönelimi açısından oldukça önemli noktalar ortaya çıkarmıştır. Bir kez, Yunanistan'ın sıklıkla vurgulamakta olduğu Bern Anlaşması'nın geç olduğuna ilişkin yaklaşım, her iki ülkenin ulusal karasuları dışında, tartışmalı bölgelerde, petrol arama faaliyetlerine girişmeyeceklerini yerini Bern Anlaşması'nın geçerli olduğu yaklaşımına bırakmıştır.

Bunalımın ortaya çıkarmış olduğu bir diğer sonuç ise; Yunanistan, bu bunalım sırasında AET ve NATO üyesi ülkeler ve ABD'ye karşı suçlayıcı bir yaklaşım sergilemiş ve özellikle, Türkiye'nin ilişkilerinin soğuk olduğu Bulgaristan ile yoğun diplomatik iletişim sergilemiş, Varşova Paktı'nı gelişmelerden haberdar etmiştir. Ayrıca, gerginliğin artmasıyla birlikte Yunanistan, ülkesinde bulunan Nea Makri Amerikan üssünü geçici olarak kapatma kararı alarak, ABD'nin iki ülke arasındaki bunalım sırasındaki tutumuna sert tepki göstermiştir.

Bütün bunların yanı sıra, 1987 Mart, Ege Denizi kıta sahanlığına ilişkin bunalım, iç politika açısından her iki ülkede de hükümetlere karşı sert eleştirilerin

⁵⁶ Financial Times, 25 Mart 1987

⁵⁷ Financial Times, 30 Mart 1987

yapılmasına yol açmış, hükümetler bunalım sırasında ulusal çıkarları tam olarak koruyamamakla suçlanmışlardır.

Kıta sahanlığı konusunda iki ülkenin de "şimdilik" kaydıyla uluslararası sularda petrol arama faaliyetlerine girişmeyeceklerini açıklamalarından sonra, iki ülke arasındaki olası savaş riski geçici olarak ertelenmiş bulunmaktadır. Gerçi gerginlik atlatılmıştır, ancak, taraflar arasında sorunun özüne ilişkin görüş ayrılıklarının yanı sıra sorunun hukuki mi yoksa siyasi bir sorun mu olduğuna ilişkin yaklaşım farklılıkları da gündemde varlığını sürdürmektedir.

Bu bağlamda, kıta sahanlığına ilişkin uyuşmazlık konusunun daha uzun süre çözülmemeyeceği söylenebilir. Yunanistan, sorunun Uluslararası Adalet Divanı'na götürülerek çözülmesi önerisinde ısrar ederken, Türkiye, ilke olarak bu fikre ılımlı yaklaşmakla birlikte, iki ülke arasında doğrudan görüşmeler yapılarak bir çözüme ulaşılmadan Divan'a gidilmesine karşı çıkmaktadır. Bu gelişmeler çerçevesinde, Yunanistan kıta sahanlığına ilişkin beklentilerini, özellikle, ulusal karasuları sınırını 6 milden 12 mile çıkarma hakkını kullanabileceği bir ulusal/uluslararası ortam beklentisi içerisine girmiş bulunmaktadır. Türkiye'nin böylesi bir kararı savaş nedeni olarak değerlendirmesi, Yunanistan'ın bu yöndeki çabalarını şu an için engellemektedir.

Bununla birlikte, Aralık 1999'da Helsinki Zirvesi'nde varılan mutabakat sonucu, Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Denizi'ne ilişkin sorunların, uyuşmazlıkların 2004 yılına değin ikili görüşmeler yoluyla çözülmesi, çözülmediği takdirde ise Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesine ilişkin sürecin başlatılması kararlaştırılmış olmasına karşın bu konuda herhangi bir ilerleme kaydedilememiştir.

C. Silahsızlandırılmış Statüdeki Adaların Silahlandırılması Sorunu

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde gerginliğe ve güvensizliğe yol açan bir diğer önemli sorunu ise, Yunanistan'ın egemenliği altında yer alan, ancak, uluslararası Andlaşmalarla silahsızlandırma yükümlülüğüne girmiş olduğu adaları, önce gizli daha sonra açıktan, silahlandırmaya başlaması oluşturmaktadır. Yunanistan'ın Ege'deki adaları silahlandırmaya başlamasına ilk tepkinin 29 Haziran 1964'te bu ülkeye verilen nota ile olduğu görülmektedir. "Türkiye bu durumu ilk olarak 1964'te Yunanistan'ın dikkatine sunarak, 29 Haziran 1964'te, bu devlete bir nota vermiş ve Rodos ve İstanköy'de yapıldığı saptanan tahkimata Andlaşmalara uyularak son verilmesini istemiştir. Yunanistan ise Temmuz 1964'te verdiği yanıtta Andlaşmalara uyduğunu ve söz konusu adalarda tahkimat yapmadığını

bildirmiştir.⁵⁸ Benzer bir tartışma da Yunanistan'ın 1969 yılında Limni adasını silahlandığına ilişkin olarak yaşanmıştır. 2 Nisan 1969 tarihinde Türkiye, Yunanistan'a vermiş olduğu bir notada Yunanistan'ın Limni' de yapmış olduğu silahlandırma ve alt yapı çalışmalarının bu adaların Andlaşmalarda silahsızlandırılmış statüsüne aykırı olduğu belirtilmiş, Yunanistan ise, 10 Mayıs 1969 tarihli cevabi notasında Andlaşmalara saygılı olduğunu belirterek; *"Bu adanın havaalanında yapılmakta olan çalışmaların sivil havacılık ihtiyaçlarına cevap vermek üzere gerçekleştirilmektedir,"* demiştir.⁵⁹

1960'lardan itibaren, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin Kıbrıs sorunu nedeniyle sıcak savaşa yönelen bir eğilim göstermesi, giderek 1974'de Türkiye'nin Kıbrıs'a askerî müdahalede bulunmak zorunda kalması, iki ülke arasındaki ilişkilerde gerginliği artırırken, diğer yandan da var olan sorunları barışçıl yollardan çözüm getirilememesi, tarafların ulusal kamuoyları açısından olduğu kadar uluslararası kamuoyunda da bir Türk-Yunan savaşının kaçınılmaz olduğu kanısını yaygınlaştırmıştır.

Yunanistan, adaları silahlandırırken bir yandan bu adaların uluslararası statüsünü düzenleyen Andlaşmaların geçerliliğini tartışma konusu haline getirmiş, diğer yandan ise, uluslararası sistemdeki değişimlerin bu Andlaşmaların kurmuş olduğu statüyü geçersiz kıldığını savunmaya başlamıştır. Andlaşmaların hukuksal geçerliliği açısından iki ülke arasındaki tartışmalar sürerken, Yunanistan, NATO savunma sistemi çerçevesinde sorunu ele alarak, öncelikle Limni olmak üzere Yunanistan'a ait olan adaların NATO savunma planları içerisine alınmasını, bu yolla silahlandırma girişimlerine meşruluk ve destek sağlamaya çalışmaktadır. Fiili olarak silahlandırılmış bulunan bu adaların NATO savunma planlarına dahil edilmesi yolundaki Yunan çabaları büyük ölçüde bu çabalara siyasal-hukuksal dayanak sağlayabilmek endişesine yönelik olmuştur.

Türkiye ve Yunanistan arasında adaların silahlandırılmasına ilişkin görüş ayrılıkları, iki ülke arasında Lozan Barış Andlaşması'nın kurduğu dengenin bugün değiştirilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır.

Ege Denizi'nde Yunanistan'ın egemenliğine bırakılmış olan adaların

⁵⁸ Şükrü Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk - Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1993, s. 69

⁵⁹ Hüseyin Pazarıcı, *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1992, s.53-54.

silahsızlandırılacağına ilişkin üç temel anlaşmadan söz edilebilir. Bunlardan birincisi, 1923 Lozan Barış Andlaşması'dır. Lozan Barış Antlaşması'nın 12. maddesi hükmüne göre; "... *Doğu Akdeniz Adaları ve özellikle Limni, Semadirek , Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adaları üzerinde Yunan egemenliğine ilişkin...* 13 Şubat 1914 günü Yunan Hükümetine bildirilen karar, işbu Andlaşmanın İtalya'nın egemenliği altına konulan ve on beşinci maddede yazılı olan Adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak koşulu ile, doğrulanmıştır."⁶⁰ Aynı Andlaşmanın 13. maddesi ise, "*Barışın korunmasını sağlamak amacı ile, Yunan Hükümeti, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarında aşağıdaki önlemlere saygı göstermeyi yükümlenir.*" diyerek; "*bu adalarda hiçbir deniz üssü ve hiçbir istihkam kurulamayacaktır.*" hükmünü getirmektedir. 13. Madde hükmüne göre, "*Yunan savaş uçakları ve öteki hava araçlarının Anadolu kıyısındaki topraklar üzerinde uçuşu yasaklanacaktır; Buna karşılık, Türkiye Hükümeti de savaş uçaklarının ve öteki hava araçlarının sözü geçen Adalar üzerinde uçuşunu yasaklayacaktır...* Söz konusu Adalarda Yunan Silahlı Kuvvetleri, silah altına alınıp yerinde eğitilebilecek olan normal askersel birlikle ve tüm Yunanistan topraklarındaki jandarma ve polis sayısı ile orantılı olacak bir jandarma ve polis örgütü ile sınırlı kalacaktır."⁶¹

Bu konudaki ikinci anlaşma ise, 1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesi'dir. Sözleşmenin 4. maddesi hükmüne göre, "... *Ege Denizi'nde, Semadirek ,Limni, Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları*" askerden arındırılacaktır. Sözleşmenin 6. maddesinde ise, askerden arındırma şartları ve statü belirlenmiştir.

Üçüncü anlaşma, On iki Adaların Yunanistan'ın egemenliğine bırakılmasını düzenleyen 1947 Paris Barış Andlaşması'dır. "*Türkiye'nin tarafı bulunmadığı 1947 Paris Barış Andlaşmasının 14. maddesi ile On iki Adaların en ileri biçimde askerden arındırılması öngörülmektedir. Bu adalarda her türlü askerî üs, tesis ve tahkimat yasaklanmakla kalmamakta, ayrıca, askerî eğitim ve silah üretimi de yasaklanmaktadır.*"⁶²

Andlaşma hükümlerine aykırı olarak, Yunanistan'ın egemenliğindeki adaları silahlandırması, buralarda askerî hava alanları, deniz üsleri ve yığınaklar yapması, hukuksal açıdan Yunanistan'ın bazı gerekçelere dayanmasını gerektirmiştir. Yunanistan'ın söz konusu adaları silahlandırırken dayandığı görüşleri şu şekilde sıralayabiliriz:

⁶⁰ Andlaşma hükümleri için bkz; i.Soyсал , *Türkiye'nin Siyasal...*, s. 89-90.

⁶¹ Bkz; i.Soyсал., *Türkiye'nin Siyasal...*s:-90

⁶² Hüseyin Pazarıcı. "Ege Adalarının Hukuksal Statüsü," A. Ü. SBF Dergisi, Cilt. LXIII, No. 3 Temmuz-Aralık 1988, s. 153.

Adaların silahsızlandırılacağına ilişkin Andlaşmaların yapıldığı koşulların zaman içerisinde köklü değişikliklere uğramış olduğu, dolayısıyla bu konuyu düzenleyen hükümlerin geçersiz olduğu iddiası;⁶³ Buna göre; savaş sonrasında iki ülke arasında denge kurmayı amaçlayan silahsızlandırmaya ilişkin hükümler içeren Andlaşmalar, savaş sonrasında iki ülke arasında dostluk, barış ve işbirliğinin geliştirilmesiyle gereksiz olmuştur. Nitekim, Türkiye, 1936 yılında uluslararası koşulların ve Akdeniz'deki gelişmelerin dengede değişikliğe yol açtığını ileri sürerek Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesini ileri sürmüş ve 1936 Montreux Boğazlar Sözleşmesi, bu görüşe uygun olarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla, koşulların değişmiş olduğu gerçeği, Yunanistan egemenliğindeki adaları silahlandırırken de kullanılabilir. Bunun yanı sıra İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ve bölgesel güç değişiklikleri silahsızlanmaya ilişkin Andlaşmaların yapıldığı koşulların köklü değişimler geçirdiğini göstermektedir. Türkiye ve Yunanistan, bu köklü değişimler dışında kalmayarak, NATO savunma sistemi içerisinde yer almışlardır. Bununla bağlantılı olarak, NATO'nun Türkiye ve Yunanistan için genel güvenlik sistemi oluşturmuş olması, adaların silahtan ve askerden arındırılmış statülerinin geçersiz kalmasına neden olmuştur.

Lozan Boğazlar Sözleşmesi 'nin yerine geçen 1936 Montreux Sözleşmesi'nin Yunanistan'a da adaları silahlandırma hakkı tanımış olduğu iddiası; Yunanistan'ın bu iddiasına göre Montreux Sözleşmesi, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin yerine geçmiş ve bu sözleşmede yer alan silahsızlandırmaya ilişkin hükümler, Montreux Sözleşmesi ile ortadan kaldırılmıştır. Türkiye, bu sözleşmeye dayanarak Boğazları ve Boğaz önü adaları silahlandırmıştır. Türkiye için geçerli olan bu hak, Yunanistan için de geçerlidir; dolayısıyla Yunanistan Limni ve Semadirek adalarını silahlandırabilme hakkına sahiptir.

Bu bağlamda ileri sürülen bir diğer gerekçe ise, Türk Dışişleri Bakanı T. R. Aras'ın 31 Temmuz 1936 tarihinde TBMM' de yapmış olduğu konuşma sırasında, Türkiye'nin Boğazlar bölgesini silahlandırmaya başlamasına olanak veren Montreux Boğazlar Sözleşmesinin kabulü ile Yunanistan'ın da Limni ve Semadirek adalarını silahlandırabileceğine ilişkin açıklamasıdır. Yunanistan, T.R. Aras'ın bu sözlerinin Montreux Sözleşmesinin gerçek yorumunu oluşturduğunu ve anılan adaların Montreux Sözleşmesi ile askerleştirilebileceğini kanıtladığını bildirmektedir.⁶⁴

⁶³ H.Pazarcı , **Ege Adalarının Hukuksal....**,s. 153-157.

⁶⁴ H.Pazarcı , **Ege Adalarının Hukuksal....**, s. 156-157.

Yunanistan'ın ileri sürdüğü bir başka gerekçe ise, Türkiye'nin Montreux Sözleşmesi ile, Boğazönü adalarının silahlandırmış olmasına ilişkindir. Yunanistan'a göre bölgedeki tüm adaların statülerinin aynı şekilde düzenlenmiş olması, Yunanistan'a, egemenliği altındaki Limni ve Semadirek adalarını silahlandırma hakkı tanımaktadır.⁶⁵

Bütün bunların yanı sıra, Yunanistan'ın özellikle On iki Adalara ilişkin olarak ileri sürmüştüğü bir diğer iddia ise, Türkiye'nin, 1947 Paris Barış aşmasına taraf olmaması nedeniyle, bu Andlaşmaya dayanarak Yunanistan'ın adaları silahlandırma hakkına karşı çıkamayacağıdır. Yunanistan'ın yaklaşımına göre, bir Andlaşma ancak onu imzalayanlar arasında hak ve yükümlülükler doğuracağından, üçüncü devletleri bağlamaz ve hak doğurmaz. Bununla birlikte, Yunanistan'a göre, 1947 Paris Barış Andlaşması ile silahsızlandırılan İtalya'nın 1950'lerden itibaren silahlandırılması, statü değişikliğine yol açtığından Yunanistan da On iki Adaların silahsızlandırılacağına ilişkin hükümlerle bağlı olmayacaktır.

BM Andlaşması'nın vermiş olduğu meşru savunma hakkına ilişkin iddia; Yunanistan, özellikle 1974 Kıbrıs olaylarından sonra Doğu Ege adalarını Türkiye'nin tehdit ettiğini ileri sürerek, bu veriyi iddiasının temel taşı yapmaktadır. Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın 51. maddesi de üye devletlere meşru savunma hakkını tanıdığına göre, Yunanistan böyle bir tehdit karşısında askerleştirme hakkının doğduğunu ileri sürmektedir.⁶⁶

Yunanistan'ın ileri sürmüştüğü iddialar karşısında Türkiye, adaların silahsızlandırılmasına ilişkin Andlaşmaların geçerli olduğunu savunmuştur. Türkiye'nin görüşüne göre, Yunanistan'ın egemenliğine bırakılan, ancak, silahsızlandırılması kararlaştırılan adalara ilişkin Andlaşmaların yapıldığı dönem koşulları ile günümüz koşulları arasında Türkiye'nin güvenliği ve çıkarları, savunması açısından bir fark bulunmamaktadır. İki ülke arasındaki ilişkilerin genel süreci içerisinde sertlik ve yumuşama arasında dalgalanma göstermekle oluşu ve Andlaşmalarla kurulan dengenin her iki ülke açısından da yaşamsal öneme sahip olması, dengede oluşabilecek olası bir değişikliğin çatışma ile sonuçlanabileceği kuşkusunu artırmaktadır. İki ülke arasında pek çok sorun kolaylıkla çözüm bulunamaması, kuşkusunu daha da artırmaktadır. Yunanistan'ın ileri sürdüğünün

⁶⁵ H.Pazarcı, "Ege' Adalarının Lozan ve Paris Andlaşmalarıyla Saptanan Askerden Arındırılmış Statüsü Değişmiş midir?" A. U. SBF Dergisi, Cilt. LXIII, No. 3-4, Temmuz-Aralık 1988, s. 216.

⁶⁶ H.Pazarcı, **Ege Adalarının Hukuksal...**, s. 160

aksine, Türkiye'nin Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin hazırlanışında koşulların değişmiş olduğuna ilişkin görüşlerini, adalara uygulamak mümkün değildir. Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile Türk Boğazlarının Milletler Cemiyeti ve dört büyük devletin güvencesi altına konulmuş olması, söz konusu Yunan Adaları ile Türk Boğazları arasındaki statü farklılığını yansıtmaktadır. Bu bağlamda, 1930'ların ikinci yarısından itibaren uluslararası ve bölgesel gelişmelerin etkisini en fazla hissettirdiği konulardan birisi, Türkiye açısından, Boğazların etkin güvenliğinin ve savunmasının sağlanabilmesi konusu oluşturmuştur. Bu nedenle, Türkiye Lozan Boğazlar Sözleşmesinde öngörülen etkin güvencelerden yoksun kalma riski karşısında Boğazlardaki egemenliği ve Türkiye'nin güvenliğini garanti altına alabilecek yeni bir sözleşmenin yapılmasını imzacı devletlere bildirmiş, Montreux Boğazlar Sözleşmesi, esas olarak Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenlik haklarını ve Türkiye'nin güvenliğini garanti altına almak amacıyla düzenlenmiştir. Kaldı ki, Yunanistan, koşulların değişmiş olduğuna ilişkin olarak bir girişimde bulunarak Lozan Boğazlar Sözleşmesine taraf olan devletlerden adaların silahlandırılması yönünde yeni bir düzenlemeye gidilmesini istememiş, onlardan bu yönde rıza beyanında bulunmalarını istememiştir.⁶⁷

Türkiye görüşünü göre, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası koşulların değişmiş olması Türkiye ile Yunanistan'ın NATO savunma sistemi içerisinde yer almış olması da Yunanistan'a adaları anlaşmalara aykırı olarak silahlandırma hakkı vermemektedir. "...NATO Andlaşması'nın hiçbir hükmü de üyeleri arası varolan herhangi bir askerden arındırma hükmünün düştüğü yolunda bir yoruma yer verir nitelikte değildir. Tam aksine, NATO Andlaşmasının maddesi taraflar arasında bu Andlaşmaya aykırı hiçbir hükmün bulunmadığı bildirmek suretiyle, Türkiye ve Yunanistan'ın bu Andlaşmaya katılmaları sırasında yürürlükte olan ilgili askerden arındırma hükümlerinin bir hukuksal çelişki doğurmadığını teyid etmiş olmaktadır."⁶⁸

Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin yerini aldığı ve Türkiye'nin, Boğazları silahlandırmasına koşut olarak Yunanistan'ın da, Limni ve Semadirek adalarını silahlandırabilmesine olanak tanıdığına ilişkin olarak, T.R. Aras'ın, TBMM'de yapmış olduğu konuşmanın Türkiye'yi ne şekilde bağladığına ilişkin olarak oldukça farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Gerçekte, kişisel bir değerlendirme olup olmadığı tartışma konusu olan bu yaklaşımın Türkiye'yi bağlayabilecek bir nitelik taşıyabilmesi ve Yunanistan'a adaları silahlandırabilme

⁶⁷ Tartışmalar için bkz; Pazarcı., **Ege Adalarının Hukuksal...**, H.Pazarcı., "Ege Denizi'ndeki...", Özman ., "Lozan Andlaşmalarında Ege Adalarının Hukuksal Statüsü:" A. U. SBF Dergisi, Cilt .LXIII, No. 3-4, Temmuz- Aralık 1988, s.197-207..

⁶⁸ H.Pazarcı, **Ege Adalarının Hukuksal...**, s. 155.

olanağı sağlayabilmesi için her şeyden önce bütün imzacı devletlerin ortak iradelerinin bu yönde olması gerekir ki, bu durum gerçekleşmemiştir.

Türkiye açısından, Yunanistan'ın adaları silahlandırırken ileri sürmüş olduğu, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni ortadan kaldırdığına ilişkin görüşleri bir an için kabul edilmiş olsa dahi, bu durumda Lozan Barış Andlaşması'nın 12. ve 13. maddelerinin halen yürürlükte, Yunanistan'a adaları silahsızlandırma yükümlülüğü getirmektedir.

Yunanistan'ın On iki Adaların silahlandırılması sırasında dayandığı görüşler de, Türkiye açısından, kabul edilebilir nitelikte değildir. Türkiye, 1947 Paris Barış Andlaşması'na taraf devletlerden biri olmamakla beraber, Lozan Barış Andlaşması'nın 16. maddesi uyarınca adaların daha sonra belirlenecek statüsünde ilgili taraflardan biri olarak kendisi dışında alınacak bir saptanacak olan statüyü önceden kabullenmekle yükümlenmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin dolaylı olsa da Yunanistan'a karşı bu Andlaşmanın hükümlerinden yararlanma hakkı bulunmaktadır. Ayrıca Yunanistan'ın 1947 Paris Barış Andlaşması'nı ihlal ederek On iki Adaları silahlandığını ileri sürerken Türkiye, bu Andlaşmanın uluslararası hukuk açısından objektif statü yaratmakta olduğu gerçeğine dayanmakta ve bu noktadan hareketle, Andlaşmayı imzalayan devletlerden biri olmamasına karşın, üçüncü devletlerin hak ve çıkarlarını korumak bakımından bu Andlaşmalarda yer alan hükümlerin kendisi bakımından da ileri sürülebileceğini bildirmiştir.⁶⁹

Yunanistan'ın adaları silahlandırma çabaları sırasında 1974 sonrası dönemde sıklıkla vurgulanan, BM Andlaşması 'nın 51. maddesinde düzenlenmiş bulunan meşru savunma hakkı da hukuksal açıdan Türkiye'ye göre Yunanistan'a adaları silahlandırma hakkı tanımaktan uzaktır. "En başta, BM Andlaşması'nın 51. maddesi meşru savunma hakkının bir doğal hak olduğunu kabul ettikten sonra bu hakka başvurma koşullarını düzenlemektedir. Bu koşullardan birincisi, meşru savunma hakkının ancak silahlı bir saldırıya uğranıldığı zaman kullanılabileceğidir. Dolayısıyla, tehdit gerekçesi ile meşru savunma hakkının kullanılması söz konusu değildir. Kaldı ki, meşru savunma hakkının niteliği, bunun bir silahlı saldırıya yine silahlı cevap verilmesi biçiminde ortaya çıkmasını gerektirmektedir. Böyle bir saldırı olmadan meşru savunma hakkı fiilen kullanım dışı bulunduğundan, adaları silahlandırma işleminin de bir meşru savunma eylemi olarak değerlendirilmesi

⁶⁹ Bkz; yukarıda belirtilen makaleler.

olanağı yoktur.⁷⁰

Diğer yandan, 51. madde uyarınca bir devletin meşru savunma hakkından yararlanması için sadece bir tehdit algılamasında bulunması yeterli olmamakta, fiili bir saldırının olması şartı gerekmektedir. Fiili bir saldırının olması durumunda bile, silahlı cevap vermenin gerekmediği bir duruma ulaşılması ile meşru savunma hakkı da sona ermektedir.

Bir başka açıdan bakıldığında, iki ülke arasında sürdürülen tartışmalar, bu konuda bir kısır döngünün yaşanmakta olduğunu göstermektedir. Yunanistan, adaları silahlandırma çabalarına gerekçe olarak, Türkiye'nin, Yunan adaları karşısında büyük bir amfibi hareket yapabilme yeteneğine sahip ve bu amaçla donatılmış bulunan Ege Ordusu'nu kurmasını göstermekte ve Türkiye'nin koşulları kendince uygun olan bir zamanda, Yunan egemenliğinde olan ve Anadolu kıyılarının açığında yer alan adaları, Kıbrıs'ta olduğu gibi, ani bir hareketle işgal edeceğini iddia etmektedir. Bu nedenle, böyle bir tehdit altında bulunan Yunanistan için adaların silahsızlandırılacağına ilişkin hükümler, Yunanistan'ın toprak bütünlüğü açısından bir önem taşımamaktadır. Buna karşılık, Türkiye ise, 1960'ların başından itibaren adaları Andlaşmalara aykırı olarak silahlandırmaya başlayan Yunanistan'ın, aksine, Ege Ordusu'nu 1975 yılında kurmuş olduğunu açıklayarak; Türkiye'nin, Yunanistan'ın egemenliğinde olan hiçbir toprak parçası üzerinde isteği bulunmadığını, aksine Yunanistan'ın söz konusu adaları, bu adaların statülerini karara bağlayan uluslararası anlaşmalara aykırı olarak, iki ülke arasında kurulmuş olan dengeyi kendisi lehine değiştirmeye çalışmakla suçlamıştır.

Türkiye'nin görüşüne göre, olası bir Türk - Yunan savaşı sırasında savaşın niteliğinin genel olarak hızlı ve kara savaşından daha fazla, kesin sonuç almaya yönelik, hava kuvvetlerinin ağırlıklı olarak kullanılacağı ve füze sistemlerinin büyük önem taşıyacağı açıktır. Bu noktada Yunan Silahlı Kuvvetleri'nin kara kuvvetlerini kullanarak Türkiye'ye yönelik bir saldırıda bulunmayacağı (en azından Ege kıyılarında) düşünülebilir. Buna karşılık, Türkiye kıyılarına yakın adalarda oluşturulacak savunma ya da saldırı amaçlı askerî yığınaklar büyük ölçüde füze sistemleri ve hava kuvvetlerine ilişkin olacaktır. Bu nedenle, Türkiye'nin gücü ne oranda büyük olursa olsun bazı dışsal nedenlerden dolayı kısa süreli olması büyük bir ihtimal olan ve istenmeyen bir Türk - Yunan savaşı sırasında karşı tarafa en kısa süre içerisinde en fazla kaybı verdirebilecek olan taraf savaşın olası galibi olarak çıkacaktır. Böylesi bir durumda, Ege Denizi'ndeki Yunan adalarının çokluğu ve

⁷⁰ H.Pazarcı, **Ege Adalarının Hukuksal...**, s. 160.

dağınıklığı, Türk kıyılarına yakınlığı, bu adalara stratejik bir önem kazandırmakta ve Türkiye açısından ulusal güvenlik ve toprak bütünlüğü yönünden sürekli olarak göz önünde bulundurulması gereken bir faktör olarak değerlendirilmektedir .

Ege Denizi'nde Yunan egemenliğinde olan adaların, bu adaların statülerini düzenleyen Andlaşmalara aykırı olarak askerileştirilmesi/silahlandırılması, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında gerginleşen ikili ilişkiler bağlamında, yoğun tartışmalar ve hızlı bir silahlanma yarışına öncülük etmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasında ilişkilerde gündeme ağırlığını koyan sorunlara, barışçıl, adil ve kalıcı bir çözüm yolunun bulunamaması, güvensizliği arttırmakla kalmamış, beraberinde iki ülke arasındaki sorunların ancak olası bir savaşla çözümlenebileceği kanısını yaygınlaştırmıştır. Nitekim, bunun sonucunda, Türkiye, NATO'ya tahsis etmiş olduğu silahlı kuvvetlerinin dışında, yeni silahlı kuvvet oluşturmuş ve Ege Ordusu (Dördüncü Ordu)⁷¹ olarak adlandırılan bu kuvvetler, Ege Bölgesi'nde konuşlandırılmışlardır. Amfibi deniz hareketlerini yapabilecek yetenekte olan bu kuvvetler, Yunanistan'da Türkiye'nin kendisine yakın olan Yunan adaları üzerinde hak iddiasında bulunduğu ve bu adaları elde edebilmek için uygun zamanı beklemekte olduğu spekülasyonlarının yaygınlaşmasına yol açmıştır. Kıbrıs olaylarının da etkisi ile Yunan ulusal kamuoyunda oluşan Türkiye'ye ilişkin kuşkular ve cunta dönemi ve Yunan Ordusu'na yönelik olumsuz yargılar, bir yandan Yunan Ordusuna yeni bir şekil verme gereğini gündeme getirirken, diğer yandan da ulusal birliği sağlama çabaları sırasında ulusçu yaklaşımlarla ordu-halk-yönetim arasındaki bağların güçlendirilmesi girişimleri, beraberinde Türkiye'den kaynaklanan bir sürekli tehdidin var olduğu propagandasının yapılmasına ve hızlı bir silahlanmaya yol açmıştır. Sürekli bir "Türk tehdidinin "var olduğu iddiaları ve silahlanma çabaları, Yunanistan'ın egemenliği altındaki adaları ve özellikle stratejik konumu açısından öncelikli olan adaları, Andlaşmalardaki statülerini göz ardı ederek silahlandırmasına kolaylık sağlamıştır. Olası bir Türk saldırısına karşı önceden hazırlıklı olmak ve ulusal toprak bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamak çabası Andlaşmaların

⁷¹ Ege Ordusu'nun Yunanistan üzerinde oluşturduğu tehdit algılamaları çerçevesinde bu ordunun bir başka bölgeye taşınması konusu sıklıkla gündeme getirilmiştir. Son olarak 21 / 22 Mayıs 2000 tarihinde basında yer alan haberlerde emekli Oramiral Güven Erkaya' nın, Ege Ordusu kaldırılmasını da içeren bir raporu öneri olarak hükümete sunduğu belirtilerek bu konu yeniden tartışmaya açılmıştır. Bu arada Genelkurmay Başkanlığı'nın Ege Ordusu'nun kaldırılmasına olumlu yaklaştığına ilişkin olarak basında haberler çıkmıştır. Bkz; Hasan Cemal, "Ege Planına Asker Sıcak", Milliyet, 23 Mayıs 2000; Önder Yılmaz, "Ege'de Barış Atağı", Milliyet 23 Mayıs 2000, s. 20. Ertuğrul Özkök, "Gürel'in Ege Ordusu Cevabı", Hürriyet, 23 Mayıs, s.19. Genelkurmay Başkanlığı ise, yapmış olduğu açıklamada Ege Ordusu'nun kaldırılmasına sıcak baktıklarına ilişkin açıklamaların gerçeği yansıtmadığını vurgulayarak Ege Ordusunu kaldırmayı düşünmediklerini belirtmiştir.; "Ege Ordusu Kalıyor", Milliyet, 24 Mayıs 2000,s. 20.

silahsızlandırmaya ilişkin hükümlerinin dışlanmasına yol açmıştır.

NATO savunma sistemi içerisinde yer almalarına karşın her iki ülkenin de taraf oldukları uluslararası bağlantıların, sorunları çözüme vardırma çabalarında yetersiz kalması, hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın taraf oldukları bölgesel ve uluslararası örgütlerde AB , NATO gibi, kendi ulusal yaklaşımları doğrultusunda destek arayışları içerisinde olmalarına etkiye bulunmaktadır. Uyuşmazlıklara çözüm bulunamaması, iki ülke arasında hızlı bir silahlanmanın gündeme gelmesi, NATO çerçevesinde ulusal ve bölgesel güvenliği sağlamaya yönelik çabalarda aksaklıklara yol açabilmektedir. NATO ittifak ve savunma sisteminin güneydoğu kanadını oluşturan Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların, özellikle adaların silahlandırılmasına ilişkin olanı, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren, hem NATO savunma planlarının hazırlanmasında, hem askerî tatbikatların planlanması ve uygulanması sırasında, hem de her iki ülkede yapılması planlanan askerî ve ekonomik yatırımlar sırasında karşılıklı vetolaşmalar yüzünden, ittifak içerisinde yeni sorunlar doğurmaktadır. (Limni adasının NATO savunma planlarına dahil edilmesi ve burada Yunanistan tarafından konuşlandırılmış bulunan kuvvetlerin, NATO planlarına katılması için ileri sürülen Yunan istekleri ve Türkiye'nin tepkileri, buna iyi bir örnektir.) Bu çerçevede iki ülke arasında sürdürülen sert siyasi ve hukuksal tartışmalar, ittifak sistemi içerisinde görüş ayrılıklarına yol açmakta, ittifak sisteminin güneydoğu kanadında fiili bir iletişimsizlik ve kopukluk yaşanmaktadır.

Bu bağlamda, Türkiye ve Yunanistan arasındaki adaların silahlandırılması konusu, gerçekte, iki ülke arasındaki güvensizliği oldukça iyi yansıtan, stratejik güç dengesinde üstünlük elde etme çabası olarak ve/veya en azından, gücün dengelenmesi çabası olarak karşımıza çıkmaktadır. İki ülkenin de aralarındaki güç dengesini sürdürebilecek olanaklara ve araçlara sahip oldukları sürece, bu yöndeki çabalarını sürdürecekleri düşünülebilir.

Dolayısıyla, S-300 füzelerinin Kıbrıs yerine Girit adasında konuşlandırılmasına karar verilmiş olmasını da Türk-Yunan güç dengesinde stratejik bir yapılanma olarak değerlendirmek gerekecektir. Girit'in Ege Denizi'nin Akdeniz'e çıkışını kontrol eden konumunun yanı sıra özellikle Türkiye'nin Ege Denizi üzerindeki hava gücü üzerinde olumsuz bir etki yaratıp yaratmayacağı gündemdeki konular arasındadır. S-300 füzelerinin konuşlandırılmasının ardından Ege Denizi üzerinde Türk ve Yunan savaş uçakları arasında daha önce yaşanan it dalaşlarının daha da tehlikeli bir durum oluşturacağı S-300 radarlarının Türk savaş uçaklarına kilitlenmeleri durumunda bu uçakların kendi inisiyatifleriyle meşru savunma haklarını kullanarak hedefleri imha

edebilecekleri; bunun da iki ülke silahlı kuvvetlerini sıcak bir çatışmaya sürükleyebileceği endişesi yaşanmaktadır.

D. Hava Sahası ve FIR (Flight Information Region) Sorunu:

Uçuş Bölgesi (Flight Information Region) teriminin kısaltması olan FIR alanı, sınırları Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (International Civil Aeronautical Organization -(ICAO)) tarafından onaylanan ve içerisinde uçuş bilgisi ve arama kurtarma ve ikaz sistemlerinin sağlandığı bir hava sahasıdır.

Havacılığın gelişmesine koşut olarak sivil havacılığın belirli bir düzen içerisinde yürütülmesi ve uçuş güvenliğinin sağlanabilmesi, uluslararası ortak düzenlemelerin yapılmasını gerektirmiştir. Bu nedenle, 1944 yılında Chicago Sözleşmesi ile Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü- ICAO kurulmuştur. Bu sözleşme çerçevesinde, havacılığın güven içerisinde sürdürülmesi için Uçuş Bildirim Bölgeleri -FIR- olarak adlandırılan denetim alanları oluşturulmuştur. FIR içerisinde güvenliğinin sağlanması için gerekli olan her türlü trafik kolaylıkları, haberleşme olanakları, meteorolojik hareketler konusunda uyarıcı bilgiler, daha önce ICAO tarafından saptanmış olan ülke tarafından sağlanır; bununla birlikte, FIR sorumluluğu hiç bir durumda, söz konusu sahalar üzerinde sorumluluk yüklenen devlete egemenlik hakkı vermemektedir.

Ege Denizi üzerindeki FIR sorumluluğu, ICAO' nun 1950 yılında İstanbul' da düzenlemiş olduğu bir toplantı sırasında belirlenmiş ve düzenlemeye göre, Ege üzerinde uçan uçakların uçuş sırasında bilgi Atina'ya vermeleri ve ancak Türk karasularına girdikten sonra, bu bilgi İstanbul'a bildirmeleri, 1952 yılında Paris'te yapılan toplantıda kararlaştırılmıştır.

1974 yılına kadar bu uygulamalara devam edildikten sonra 1974 Kıbrıs Barış Harekatı, iki ülke arasında bir savaş riskini gündeme getirdiğinden Türkiye, Ege'den gelebilecek bir sürpriz saldırı ile karşılaşmamak için 685 sayılı NOTAM ile Ege ve Akdeniz'i tehlikeli bölge ilan etmiş, ancak harekatın bitmesiyle bu NOTAM kaldırılmıştır. Buna karşın, 6 Ağustos 1974 tarihi yayımlanan 714 sayılı NOTAM ile Türkiye Ege Denizi'ndeki FIR sorumluluk bölgelerini kuzey-güney doğrultusunda bir çizgi ile ikiye ayırmış ve bu çizgiye yaklaşan bütün uçakların uçuş bilgilerini İstanbul'a vermeleri gerektiğini bildirmiştir. Yunanistan, bu durumda, 1066 ve 1152 sayılı NOTAM' larını yayımlayarak Ege Denizi'ni bütünüyle tehlikeli bölge ilan etmiş ve bölgeyi uçuşlara kapatmıştır. Konuya ilişkin görüşmeler 1980 yılına kadar herhangi bir çözüme ulaşmakta başarısız kalırken, 1980 yılında Türkiye, 714 sayılı

NOTAM' a son verdiğini açıklamış, daha sonra Yunanistan da NOTAM' larını geri çekmiş ve bölge trafiğe yeniden açılmıştır.⁷²

Bu konudaki tartışmalar, özellikle, Yunan ulusal karasularının genişliği ile hava sahasının genişliği arasındaki farktan doğmaktadır. Uluslararası hukuk kuralları devletlerin egemenliklerine ilişkin hakları düzenlerken, devletin egemenliğinin ülkesel toprakları, bu topraklara kıyı oluşturan karasuları ve bütün olarak, bu bölgeler üzerindeki hava sahasını kapsamakta olduğunu hükme bağlamıştır. Kısaca, bir devletin karasuları sınırı ile ulusal hava sahasının genişliği aynı olmak zorunda; devletin bu alanlar üzerindeki münhasır egemenlik hakları bulunduğu kabul edilmektedir.

Günümüzde, Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki ulusal karasularının genişliği 6 mil olmasına karşın, ulusal hava sahasının genişliği 10 mil olarak iddia edilmektedir. Yunanistan'ın bu yöndeki uygulamaları, bu ülkenin 1931 yılında hazırlanan bir kararname ile, yalnızca havacılık ve polis sorunları için ulusal karasuları sınırını 10 mil olarak saptadığını açıklaması ile gündeme gelmiştir. Bu dönemde, Yunanistan'ın karasuları 3 mil olarak kabul edilmiş olmasına karşın ulusal hava sahası 10 mildir.⁷³

Tarafların yaklaşımlarındaki katılığı korumaları ve yapılan çeşitli görüşmelerden bir sonuç alınamaması, Türkiye'nin 10 millik hava sahasını tanımadığını göstermek için askerî tatbikatlar sırasında Yunan karasuları iddia edilen 10 millik hava sahası arasındaki bölgelerde uçaklarını uçurmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Türkiye'nin bu girişimlerini Yunanistan, ulusal sahasının ihlal edilmesi şeklinde yorumlamakta ve her seferinde Türkiye'yi protesto etmekte, buna karşılık Türkiye, bu protestoları geri çevirmektedir.

Yapılan görüşmeler sırasında Yunanistan, ulusal hava sahasını 10 mil olarak belirlemiş olmasını uluslararası hukuka uygun bir girişim olarak değerlendirmiş ve 1931 yılından beri, Türkiye'nin, bu yöndeki uygulamalara tepki göstermediğini ileri sürerek, zımni olarak Türkiye'nin 40 yıldan beri bu uygulamayı kabul ettiğini iddia etmiştir.⁷⁴

Yunanistan'ın bu konudaki görüşlerine karşı Türkiye, uluslararası kurallarına göndermede bulunarak; Yunanistan'ın bu uygulamasının, Chicago Sözleşmesi'nin 1.

⁷² A.Kurumahmut , **Ege'de Temel Sorun** s.151.

⁷³ Katsoufros, **Ege Denizi'yle ilgili...**, s. 86-88.

⁷⁴ Katsoufros , **Ege Denizi'yle ilgili...**, s. 87-88.

ve 2. maddelerine aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Bu sözleşmenin 1. maddesine göre; *"Sözleşmeyle, devletler her devletin üzerindeki hava sahasında tam ve münhasıran egemenlik haklarına olduğunu tanırlar."* 2. maddeye göre ise, *"Bu Sözleşmenin amaçları açısından bir devletin ülkesi deyimiyle bu devletin egemenliği, hükümrânlığı, korunması yada mandası altında bulunan toprakları ve bu topraklara bitişik olan karasuları kastedilmektedir."*⁷⁵

Bunların yanı sıra, günümüzde, Türkiye ve Yunanistan arasındaki karasularının genişletilmesi konusundaki anlaşmazlıkla birlikte ele alındığında, Yunanistan'ın karasularını 12 mil olarak genişletme isteğine karşı Türkiye'nin savaş nedeni sayması, hava sahası konusunda Yunanistan'ın tutumunu şimdilik engelleyen bir başka etken olarak ortaya çıkmaktadır. Yunanistan'ın görüşüne göre, Ege Denizi'nde ulusal karasuları sınırını 12 mil olarak belirlemesi durumunda, iki ülke arasında tartışma konusu olan pek çok sorun kendiliğinden ortadan kalkabilecek niteliktedir. Böylesi bir sonuç ise, Türkiye'nin yaşamsal çıkarlarının bütünüyle göz ardı edilmesi sonucunu doğuracaktır.

Türkiye'nin, Ege Denizi 'nde ulusal hava sahası sınırını 6 mil olarak kabul etmesi ve bölgede yapılan ulusal ve NATO çerçevesindeki ortak tatbikatlar sırasında uçaklarını 10 millik kısım içerisinde uçurması, Yunanistan'ın sert tepkisine neden olmaktadır. 10 millik hava sahası ve 6 millik karasuları uygulamasının hukuksal geçersizliğine ilişkin olarak sıklıkla dile getirilen bir örneğe göre, Yunanistan'ın uygulamakta olduğu 6 millik karasularının dışında fakat 10 millik hava sahası içerisinde bulunan bir askerî geminin varlığı karasuları bakımından bir egemenlik ihlali oluşturmaz iken aynı gemiden havalanacak bir helikopter ulusal hava sahasının ihlal edildiği suçlamasına hedef olabilmektedir. Oysa devletlerin egemenlik sınırlarını belirlemede hareket noktası hava sahası değil kara sınırları ve bunlara bitişik karasularıdır.

Yunanistan, bu girişimleri ulusal hava sahasının ihlal edilmesi olarak değerlendirmekte dolayısıyla, hem Türkiye'yi hem de bu bölgede uçuşlara katılan diğer devletleri protesto etmektedir.

Eylül 1980'den sonra, Türkiye'nin ardından Yunanistan'ın Ege Denizi üzerindeki uçuşları tehlikeli olarak niteleyen ve yasaklayan NOTAM' larını geri çekmeleri, bu konunun çözümlendiğine ilişkin iyimser bir hava yaratmakla özellikle

⁷⁵Sözleşme hükümleri için bkz; The Association of Journalists, The Aegean-Realities,,İstanbul (basım yılı yok) s. 23.

askerî uçuşlar ve tatbikatlar sırasında Türk savaş uçaklarının, Yunanistan'ın iddia etmiş olduğu 10 millik hava sahasında, Türk görüşlerini destekler bir yöntem olarak, sık sık uçmaları, iki ülke arasında beklenen yumuşamayı olumsuz etkilemiştir. NATO tatbikatları ve Türkiye'nin ulusal tatbikatları sırasında askerî uçakların, uçuşlarını 10 millik kısımda sürdürmeleri Yunanistan'ın bu bölgedeki NATO tatbikatlarına katılmayı reddetmesine yol açarken, hem tatbikata katılan ülkeler hem de Türkiye NATO nezdinde protesto edilmişlerdir. Yunanistan, Türkiye'nin, Yunan ulusal hava sahasını 10 mil olarak kabullenmemesini ve ihlal olarak nitelendirilen uçuşların sürdürülmesini, Yunan ulusal bütünlüğü ve güvenliği açısından bir tehdit olarak algıladığını açıklamıştır.⁷⁶

Özellikle, ulusal hava sahasının ihlal edildiğine ilişkin Yunan iddiaları ve Türkiye'nin bu iddiaları kabullenmemesi, sorunu gündemde tutarken, 24 - 27 Mayıs 1988 tarihleri arasında Türkiye Dışişleri Bakanı M. Yılmaz başkanlığında bir heyet Atina'yı ziyaret etmiş ve bu ziyaret sırasında Siyasi Komite'nin yürüttüğü çalışmalar sonucunda "Atina Mutabakat Muhtırası"nın imzalanmasına karar verilmiştir. Atina Mutabakatı ile taraflar, birbirlerinin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne ve Ege'nin açık deniz alanlarını ve uluslararası hava sahasını kullanma haklarına saygı gösterilmesi yükümlülüğünü dile getirmişlerdir. Açık deniz alanları ve uluslararası hava sahasında ulusal faaliyetlerin yürütülmesinde, deniz ve hava trafiğinin uluslararası belgeler, kurallar ve yönetmeliklerde öngörülen çerçevede kolayca akımına müdahale etmemeye özen göstermeyi kararlaştırmışlardır. Açık deniz alanlarında ve uluslararası hava sahasında notam veya bildirim veya uyarı gerektiren ulusal askerî tatbikatların planlanması ve yürütülmesinin, aşağıdaki hususları da mümkün olacak azami ölçüde önleyecek şekilde yürütülmesinde anlaşmışlardır : a) belirli bölgelerin tecrit edilmesi, b) tatbikat alanlarının uzun süreler için kapatılması, c) tatbikatların turizmin en yoğun olduğu dönemlerde -her yıl 1Temmuz'dan 1 Eylül'e kadar- ve başlıca ulusal ve dini resmi tatillerde yürütülmemesi. Bütün ulusal askerî faaliyetlerin planlanması yürütülmesi mevcut uluslararası kural, yönetmelik ve usullere uygun olarak yürütülecektir.⁷⁷

Günümüz koşulları altında her iki ülke de, ulusal yaklaşımlarını korumakla birlikte, Ege Denizi'ndeki turizm faaliyetlerinden mümkün olduğunca yararlanmak amacıyla, özellikle Türkiye'nin Batı ile hava yolu bağlantıları düşünüldüğünde, sivil havacılığa ilişkin uçuşlar konusunda belirgin bir yakınlaşma göstermekle birlikte, bu

⁷⁶ Yunan hava sahasının ihlal edildiğine ilişkin olarak Yunan basınında çıkan haber ve yorumlardan bazıları için bkz; Elefteros Kosmos, 5.9.1982; Ethnos, 5.3.1982; Akropolis ;9.3.1982; To Vima, 9.3.1982.

⁷⁷ BYE, Dış Basında Dışişleri Bakanı A. Mesut Yılmaz'ın Atina Ziyareti..., s. 57-58.

duyarlılık askerî uçuşlar sırasında sertleşmeye dönüşmekte, çözümsüzlük ve gerginlik sürmektedir.

İki ülke arasında sağlanan yakınlaşmaya koşut olarak Yunanistan'ın Ege hava sahasına ilişkin politikasında da kimi değişiklikler görülmüştür; Dynamic Mix 2000 NATO tatbikatlarına katılacak Türk savaş uçaklarına Yunan hava sahasını kullandırmış olmakla kalmayarak Türk savaş uçaklarının başka bir ülkeye giderken Yunanistan üzerinden geçmesini kabullendiği haberleri basında yer almıştır.

Günümüzde ise askerî uçuşlarda gerginliğin halen sürmesi ve özellikle hava sahasının ihlali ile ilgili sürtüşme ve ayrılık konularında bir çözüme ulaşılmamış olması iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz olarak etkilemektedir. FIR hattı EK-D 'de sunulmuştur.

E. NATO Komuta Kontrol Sorunları

Ege Denizi'nde, Türkiye ve Yunanistan arasında sürmekte olan mücadele, bu ülkelerin NATO çerçevesindeki ilişkilerine de yansımış ve bazı sorunlara neden olmuştur. 1952 yılında, NATO savunma sistemine katılan Türkiye ve Yunanistan'ın aynı kanatta yer almaları, savunma planları ve askerî sorumluluklar açısından, iki ülke arasında kimi dengelemelerin yapılmasını gerektirmiş; NATO ittifakının güneydoğu kanadını oluşturacak olan bu iki ülke silahlı kuvvetlerinin, sorumluluk sınırlarının belirlenmesi, NATO'ya tahsis edilecek kuvvetlerin bağlanacağı komutanlıkların saptanması önemli uğraşlar gerektirmiş, sonuçta, yapılan düzenlemelerle Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya tahsis etmiş oldukları kuvvetlerden kara ve hava kuvvetleri SACEUR Yüksek Kumandanlığı'na verilmiş ve bunların Güney Avrupa Harekat Sahası Başkumandanlığı'na tabi olmaları kabul edilmiştir. Deniz kuvvetleri ise geçici bir dönem için "şimdilik" kaydıyla, kendi genelkurmay başkanlıklarının emri altında bırakılmışlardır.

1957 yılında yapılan bir düzenleme sonucunda, Ege Denizi'ndeki deniz kuvvetlerinin kontrolü Yunanistan'a bırakılmış, Türkiye'nin ulusal karasuları dışında kalan bölgelerde Yunanistan'ın komuta kontrol sorumluluğu kabul edilmiştir. Buna karşın, Türkiye'nin sorumluluk bölgesi olarak da Boğazlar, Karadeniz ve Akdeniz belirlenmiştir. Süreç içerisinde yapılan çeşitli düzenlemelerle, daha önce Ege Denizi'nin ortasından geçmekte olan hava savunma sorumluluk alanları, giderek, Türk karasuları sınırına kadar kaydırılmıştır.

1974 Kıbrıs olayları, bir yandan Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri sarsarken, diğer yandan da, Yunanistan'ın NATO askerî kanadından kopması, NATO savunma sisteminin güneydoğu kanadında önemli bir çatlak ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda, NATO güneydoğu kanadında sorumluluklar yeniden düzenlenmiş ve İzmir'deki COMLANDSOUTHEAST-Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı ve COMSIXATAF-Altıncı Müttefik Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Türk komutanlarının denetimi altına girmiş ve adı geçen karargahlar Türk-NATO karargahlarına dönüşmüştür.

Karamanlis yönetiminin, Yunanistan'ı NATO askerî kanadından ayırmasının belirgin iki nedene dayandığı söylenebilir; bunlardan birincisi, 1967'den 1974 yılına kadar iktidarı elinde tutan askerî cuntanın ABD ve NATO tarafından dolaylı da olsa desteklendiği yada en azından hoşgörü ile karşılanmış olduğu gerçeği, Yunan kamuoyunda ABD ve NATO karşıtı bir tepkinin yaygınlaşmasına neden olmuş ve 1974 yılında, Kıbrıs'taki olaylardan askerî cunta kadar ABD ve NATO da sorumlu tutulmuştur. Yunanistan' da demokrasinin yeniden kurulmasından sonra, ABD ve NATO karşıtı tepkiler bir politikaya dönüşmüş ve iktidarın bu görüşleri dikkate alarak NATO'dan çekilmesi gündeme gelmiştir. Bu bağlamda sıralanacak ikinci etken ise, Kıbrıs sorunu ve Ege'deki gerginliklerden sonra Türkiye ve Yunanistan arasında bir savaş olabileceğine ilişkin kuşklar, Yunanistan'ın silahlı kuvvetlerini NATO çerçevesinden kurtararak ulusal kuvvetlere dönüştürmesini gerektirmiş, denetim altına alınan silahlı kuvvetler, "Türk tehdidi" karşısında ulusal bütünlüğün korunmasında olumsuz imajlardan arındırılmaya çalışılmıştır.

Yunanistan'ın NATO ittifakının askerî kanadından ayrılması 1977 yılından itibaren yoğun olarak eleştirilmeye başlanmış; Yunanistan, yeniden NATO askerî kanadına dönüş yolları aramaya başlamıştır. Özellikle, Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi'ne ve Kıbrıs'a ilişkin uzlaşmazlık sürerken ABD'nin uygulamakta olduğu silah ambargosunun Türk-Yunan güç dengesini pek fazla değiştirmemiş olduğu anlaşılınca ve askerî kanattan ayrılma dış politikada umulan yararı sağlamakta yetersiz kalınca, Yunanistan bu kez, 1974 öncesi koşullar altında ittifakın askerî kanadına dönmenin yollarını aramaya başlamıştır .

1977 seçimleri sonunda Karamanlis Hükümeti'nin yeniden iktidara gelmesiyle, Yunanistan'ın NATO askerî kanadına dönüş çabaları belirgin bir hız kazanmıştır. Bir yandan NATO'ya üye olan Türkiye'nin, Yunanistan karşısında elde etmiş olduğu stratejik avantajların etkisini azaltmak, diğer yandan, Yunanistan'ın AET'e katılmasını kolaylaştıracak olan Avrupa ile askerî yönden de bütünleşme çabalarını

sonuçlandırmak isteği, Yunanistan'ın NATO askerî kanadına dönüş isteklerinde belirgin rol oynamıştır. Yunanistan'ın NATO askerî kanadına dönmek için Larissa' da yeni bir kara kuvvetleri karargahı ile hava kuvvetleri karargahı kurulmasını ve bunla yönetiminin Yunan komutanlarına bırakılmasını istemiş ve 1974 öncesi hareket komuta kontrol sorumluluklarının aynen korunması gerektiğini ileri sürmüştür.

Ancak, Yunan istekleri NATO üyesi ülkeler tarafından olumlu karşılanırken, Türkiye bunlara tepki göstermiştir.⁷⁸

Türkiye ilke olarak, Yunanistan'ın NATO askerî kanadına dönmesine karşı olmadığını açıklamış, ancak, bu dönüşün 1974 öncesi statüye göre olmasına karşı çıkmıştır.⁷⁹ Yapılan görüşmelerde Türkiye'nin en fazla ısrarlı olduğu nokta, Ege Denizi'ndeki operasyonel sorumluluk bölgelerinin yeniden belirlenmesi konusu olmuştur.⁸⁰

(1) Rogers Planı ve Yunanistan'ın NATO Askerî Kanadına Dönüşü

Türkiye'de TSK'nin 12 Eylül 1980 ile birlikte ülke yönetimine el koyması sonrası ile Yunanistan'ın NATO'nun askerî kanadına dönüşü hızlanmıştır. Böylece Türkiye Yunanistan'ın dönüşüne koymuş olduğu vetoyu kaldırmıştır.

Rogers Planı olarak adlandırılan bu plan çerçevesinde iki ülke arasındaki sorunlar bir çözüme kavuşturulamamıştır. Yunanistan'da Papandreu' nun iktidara gelmesinden sonraki ilk NATO Savunma Planlama Komitesi Toplantısında Papandreu, Yunanistan'ın ittifakın öngörmüş olduğu kuvvet yükümlülüğünü yerine getireceğini ancak, bunun gerçekleşmesi için Yunanistan'ın ülkesel sınırlarının Türkiye'den kaynaklanan saldırgan eylemlere karşı garanti altına alınması gerektiğini ileri sürmüştür.⁸¹ NATO yapısı ve kuruluşu gereği böyle bir isteği reddetmiştir.

Bundan sonra her iki ülke birbirlerine NATO savunma planları içerisinde yapılması gerekli alt yapı çalışmaları, yardımlar ve modernizasyon faaliyetlerinde veto hakkını kullanarak engeller çıkarmıştır.

⁷⁸ R. Haass., "Alliance Problems in the Eastern Mediterranean-Greece,Turkey and Cyprus: Part I," Prospects for Security in the Mediterranean, London: IISS Adelphi Paper Series, 1988, s. 61-71; Ufuk Güldemir , **Kanat Operasyonu**, İstanbul: Tekin Yay. 1985.

⁷⁹ Güldemir, **Kanat...**, s. 103.

⁸⁰ Güldemir, **Kanat...**, s. 104.

⁸¹ R.Mc.Donald,"Alliance Problems in Eastern Mediterranean-Greece,Turkey and Cyprus,Part-II" **Prospects for Security in the Mediterranean** ,London,Adelphi Paper Series,1988,s.77.

Türk-Yunan ilişkileri 1988 Davos Zirvesi sonrasında, NATO'ya ilişkin sorunlarda bazı esneklikler getirilmiş ve imzalanan ilke anlaşması ile iki ülke, NATO'da karşılıklı olarak uygulamış oldukları vetolarını karşılıklı olarak kısmen geri çekmiştir.⁸²

1990'ların ikinci yarısında Balkanlarda yaşanan soykırım ve istikrarsızlığın tüm bölgeye yayılma tehlikesine karşın NATO'nun müdahalesi üye ülkelerin ortak tavır almasında bazı sorunlar yaşanmış olup, özellikle Türk savaş uçaklarının Yunan hava sahasını kullanmasına izin verilmemesi bunlardan biri olmuştur.

1999 yılından itibaren NATO 'nun transformasyonu çerçevesinde yeni komuta kontrol yapılanmasına koşut olarak yeni adımlar atılmıştır. Bu hedef doğrultusunda Yunanistan'da NATO Güney Avrupa Merkez Müşterek Alt Bölge Komutanlığı ve Türkiye'de ise bu komutanlığın bir eşi olarak düşünülen Güneydoğu Avrupa Müşterek Alt Bölge Komutanlığı kurulmuştur. Yunanistan'dakini bir Yunan korgeneral komuta ederken kurmay başkanlığı görevini ise bir Türk tümgeneral üstlenmiştir. Öte yandan, Türkiye'deki komutanlığı ise bir Türk orgeneral komuta ederken kurmay başkanlığında bir Yunan tümgeneral görevlendirilmiştir. Her iki komutanlığın komutan yardımcılığı görevi de birer ABD'li tümgeneral tarafından yerine getirilmektedir. Kurulan bu iki komutanlık aracılığıyla NATO komuta kontrol sorununun ortadan kaldırılmasına yönelik adımlar atılmış oldu.⁸³

Bu yeni komuta yapısı içerisinde Avrupa için biri Kuzey, diğeri Güney olmak üzere iki bölgesel komutanlık oluşturulmuştur. Bölgesel Komutanlıklara bağlı alt komutanlıklar için sorumluluk sahası öngörülmemiştir. Ege açısından bakıldığında, Güney Bölge Komutanlığı altında sabit bir sorumluluk sahası olmayacaktır. Bu yeni komuta yapısı karşısında, eski bilinen biçimiyle komuta kontrol sorumlulukları ve buna ilişkin sorunlar ortadan kalkmış görünmektedir.

F. Egemenliği Tartışmalı Ada, Adacıklar ve Kayalıklar Sorunu

Ege Denizi'nde ulusal egemenlik sınırlarını ilgilendiren bir diğer sorun da denizde egemenlik sınırlarını belirleyen Andlaşmalarda⁸⁴ adları belirtilen egemenlik devrinde anlaşmaya varılan adalar dışında kalan ada, adacık ve kayalıklar üzerinde

⁸² BYE, 27 Mayıs 1988.

⁸³ Güven Özalp, "Yunanistan'da Türk Generali "Milliyet, 4 Ekim 1999, ayrıca bkz. Çevrimiçi /<http://www.nato.org.tr./pressrealeses/reflagging.htm>.

⁸⁴ Tarih sırasıyla bu Andlaşmalar şunlardır; 18 Ekim 1912 Uşi Barış Andlaşması, 17/30 Mayıs Londra Andlaşması, 1/14 Kasım 1913 Atina Andlaşması, 13 Şubat 1914 tarihinde Yunanistan Hükümeti'ne tebliğ edilen Altı Büyük Devlet Kararı, 24 Temmuz 1923 Lozan Barış Andlaşması, 10 Şubat 1947 Paris İtalyan Barış Andlaşması

Yunanistan'ın egemenlik iddiasında olmasıdır. Bu bakımdan ele alındığında Türkiye ve Yunanistan arasında çıkan uyuşmazlığa bağlı olarak başvurulacak en önemli metin olarak Lozan Barış Andlaşması ve bu Andlaşmanın 6, 12, 15 ve 16. maddeleri ile Paris Barış Andlaşması'nın 14. maddesi görülmektedir.

Söz konusu Andlaşma hükümlerinin yorumlanması ve buna bağlı olarak, Ege Denizi'nde Türkiye ve Yunanistan arasında henüz bir deniz sınırının saptanmamış olması, beraberinde bu Andlaşmalarda adları sıralanmamış olan ve Osmanlı Devleti'nin devamı olarak Türkiye'nin egemenliğinde kalan ada, adacık ve kayalıkların statülerinin de tartışılmasına yol açmıştır. Türkiye, açıkça söz konusu Andlaşmalarda adları sıralanarak egemenlik devrini tanımış olduğu adalar ve adacıklar dışında kalan ada, adacık ve kayalıklara ilişkin egemenliğinin sürmekte olduğunu iddia ederken, Yunanistan, söz konusu Andlaşma hükümlerinin Türkiye'nin, Anadolu kıyılarından üç mil dışında kalan deniz alanında her hangi bir hak iddiasında bulunmasını engellemekte olduğunu ileri sürmektedir.⁸⁵

Kardak bunalımı, Ege Denizi'nde yeni bir sorunu ortaya çıkarmakla birlikte, Ege'de statüleri henüz saptanmamış bulunan pek çok adacık ve kayalığın bulunduğunu ve iki ülke arasında bu konuda bir hukuki düzenleme yapılmasının zorunlu olduğunu göstermesi bakımından önemli bir gelişme olmuştur. Nitekim kısa bir süre sonra Türkiye henüz hukuki olarak statüsü kararlaştırılmamış olan bu tür adacık ve kayalıkları "gri bölgeler" olarak nitelendirmiş ve statülerini tartışmaya başlamıştır. Kardak bunalımının ardından, Türkiye tarafından, Ege'nin statüsüne ilişkin olarak "Andlaşmalarla statüleri kararlaştırılmamış bulunan ada, adacık, kayalıklar Osmanlı İmparatorluğu'nun halefi olarak Türkiye'nin egemenliğindedir" görüşü ağırlık kazanmıştır.

Türkiye'nin görüşüne göre, Lozan Andlaşması'na göre 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan işgali altında bulunmuş olsa dahi, Anadolu'nun 3 mili içinde bulunan bütün ada, adacık ve kayalıklar, Türkiye'nin egemenliği altındadır. Lozan Andlaşmasında yer alan 3 millik mesafe, dönemin karasuyu mesafesi olduğuna göre, bugün de aksine bir hüküm bulunmadıkça 6 mil olan karasuyu dahilinde bulunan ada, adacık ve kayalıklar Türkiye'nin egemenliğindedir.

Aynı zamanda Menteşe Adaları bölgesinde bulunup da Andlaşmada ismen belirtilmeyen adalar ile belirtilen 14 adaya bitişik olmayan ada, adacık ve kayalıklar, başka deyişle 28 Aralık 1932 zabıtnamesinin statüsüne bağlı olan adalar veya

⁸⁵Bu konudaki tartışmalar için bkz; Kurumahmut , **Ege'de Temel Sorun....**

statüleri Kardak kayalıkları ile aynı olan Keçi, Bulamaç, Kalimnos, Sakarcılar, Nergiscik, İstanbulya güneyindeki 12 ada, adacık ve kayalık ile Girit'in kuzeydoğusundaki 13 adada, adacık ve kayalıklar üzerinde Türkiye'nin egemenliği devam etmektedir.⁸⁶

Bu tartışmalar Türkiye ve Yunanistan arasında yeni bir gerginliği daha ortaya çıkmıştır. Yunanistan Ege'de egemenliğinde olmakla birlikte üzerinde insan yaşamayan ada, adacıkları iskana açma politikası izlemeye başlamıştır. Bu durum ise Ege'deki dengeleri özellikle ulusal karasuları sınırı bakımından ilgilendirmektedir. İskana açık olmayan ada ve adacıkların kendilerine has karasuların sınırının olmayışı Yunanistan'ın bu ada ve adacıkları iskana açarak karasularını sınırını genişletme çabalarının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.⁸⁷ Bu sorun aslında iki ülke arasında karasularının genişliğinin belirlenmesi tartışmaları çerçevesinde değerlendirilebilecek bir niteliktedir. Gerçekte, Ege Denizi'nde Lozan Barış Andlaşması ile zımni olarak kabul edilmiş bulunan 3 millik karasuları sınırına uygun olarak iki ülke arasında sınır saptama çalışması yapılmamıştır. Yunanistan'ın 1936'da karasularını 6 mile çıkarması sonrasında da bu denizde kıyıdaş ülke olarak Türkiye ve Yunanistan arasında bir sınır saptama görüşmesinin söz konusu olmadığı görülmektedir.

Bununla birlikte, özellikle On iki Adalar bölgesinde Türkiye ve İtalya arasında karasuları dışında kalan bölgelerdeki adacık ve kayalıkların hangi devletin egemenliğine bırakılacağı görüşmeleri bulunmaktadır. Nitekim Türkiye ve İtalya arasında 18 Haziran 1931 yılında Ankara'da yapılan görüşmeler doğrultusunda Lozan Barış Andlaşmasının 15. Maddesi hükmüne göre⁸⁸ İtalya'ya terk edilmiş bulunan Meis adası çevresinde yer alan adacık ve kayalıkların hangi devlete ait olduğunu belirlemişler ve uzmanlar düzeyinde yapılan toplantıda varılan mutabakata uygun olarak hazırlanan toplantı tutanağı, bir Andlaşmaya dönüştürülerek 4 Ocak 1932 tarihinde Türkiye ve İtalya tarafından Ankara'da imzalanmıştır.⁸⁹

⁸⁶ TSK Adayla ilgili Raporu Açıkladı. "Keçi (Platia) Bizim Adamız", Cumhuriyet, 16 Mayıs 1999, s.1-8.

⁸⁷ Taki Berberakis, "Kayalıklarda İnat Dügünü", Milliyet, 16 Mayıs 1999, s. 21; Barçın Yinanç, "Kardak' tan Sonra Plati", Milliyet, 15 Mayıs 1999, s. 20; "TSK Adayla İlgili Raporu Açıkladı " Keçi (Platia) Bizim Adamız", Cumhuriyet, 16 Mayıs 1999, s. 1-8

⁸⁸ Lozan Andlaşması'nın 15. Maddesi .

⁸⁹ Türkiye ve İtalya, aralarında sınır bölgelerinin saptanması konusunda çıkan görüş ayrılıklarını gidermek için, taraflar arasında 1928 yılında imzalanmış olan Türkiye - İtalya Tarafsızlık, Uzlaşma ve Yargısal Çözüm Andlaşması hükümlerine uygun olarak, 30 Mayıs 1929 tarihinde imzalamış oldukları bir tahkimname ile aralarındaki uzlaşmazlıkların çözülmesinde yargı yoluna başvurmuşlar ve Lahey Adalet Divanı'na gitme kararı almışlardır. Ancak bu tahkimnamenin sonucu alınmadan 1932 yılında yapmış oldukları Ankara Andlaşması ile sorunun çözümünde anlaşmışlardır. Andlaşmalar için bkz; Soysal., "Türkiye'nin Siyasal..", s. 331-343.

Türkiye ve Yunanistan arasında Kardak kayalıklarının hukuki statüsüne ilişkin tartışmalar söz konusu olduğunda teknisyenler düzeyinde yapılması önerilen bu toplantı sonrasında hazırlanan tutanağa ilişkin olarak farklı hukuki geçerlilik yorumları yapılmaktadır. 28 Aralık 1932 tarihli teknisyenler toplantı tutanağı ilerleyen dönemlerde bir sözleşmeye dönüştürülememiştir. 1947 Paris Andlaşması ile On iki Adalar'ın Yunanistan'ın egemenliğine bırakılması kararlaştırıldıktan sonra da bu durum sürmüştür.

Bu bakımdan ele alındığında Ege Denizi'nde karasuları sınırının belirlenmesine ilişkin sorun sadece Kardak Kayalıklarına ilişkin değil aynı zamanda Türkiye ve Yunanistan arasındaki tüm karasuları sınırına ilişkin bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Egemenliği tartışmalı ada, adacık ve kayalıklar sorunu ile ilgili olarak tarafların görüşleri önemli birkaç nokta üzerinde özetlenebilir.

(1) Yunanistan'ın Görüşleri

Yunanistan'a göre uyumsuzluk konusu ada, adacık ve kayalıklar üzerindeki egemenliği üç uluslararası Andlaşmadan doğmaktadır. Bunlar, sırasıyla Lozan Barış Andlaşması, 28 Aralık 1932 Andlaşması ve Paris İtalyan Barış Andlaşmasıdır.

Yunanistan'a göre, 1923 Lozan ve 1947 Paris Barış Andlaşmaları, kuzeydoğu ve güneydoğu Ege Denizi Adaları üzerinde egemenliğin tahsisi konusunda hiçbir boşluk ve eksiklik içermemektedir. Bu konuları düzenleyen hükümler tamdır. Bu bölgede statüsü belli olmayan adalar mevcut değildir.⁹⁰ Lozan Barış Andlaşması md.12, Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları hariç Türk egemenliğini, sadece Asya sahillerinden itibaren üç mil içersinde kalan adalarla sınırlamaktadır. Bu adalar dışında Ege'de Türkiye'nin egemenliğine tabi kılınan hiçbir ada yoktur.⁹¹ Yunanistan md. 12 hükmünü, Türkiye'nin egemen olduğu adaları ismen sayarak belirleyen bir düzenleme olarak değerlendirmektedir. Türkiye Lozan Barış Andlaşması md. 16 hükmü gereğince 12'nci maddede belirtilenler dışında Ege Denizi'nde hiçbir başka adaya sahip değildir.⁹²

⁹⁰ Bilal N Şimşir, *Ege Sorunu, Belgeler/ Aegean Question, Documents, C. II (1913-1914)*, B. 2, Ankara 1989, s. 392-393.

⁹¹ Çevrimiçi /<http://www.mfa.gr/policy/grayzone/claims/10.12.2005>.

⁹² Çevrimiçi /<http://www.mfa.gr/policy/grayzone/claims/10.12.2005>.

Yunanistan, Lozan Barış Andlaşması md. 16 (1) 'den yola çıkarak, Türkiye'nin Lozan Barış Andlaşması'nda somut bir şekilde egemenliği belirtilen adalar dışındaki tüm adalar üzerindeki her türlü hak ve sıfatlarından vazgeçtiğini savunmaktadır. Bir başka ifadeyle Yunanistan, bu maddenin bir toptan feragat hükmü olduğunu ve Lozan Barış Andlaşması ile açıkça Türkiye'ye verilen adalar dışındaki tüm adaların Türkiye'nin egemenliğinden çıktığına işaret etmek amacını taşıdığını ileri sürmektedir. Hatta, Lozan Barış Andlaşması'nın İtalya ve Türkiye'ye bıraktığı adaların sınırlayıcı bir şekilde sayıldığı ve bunun istisnai bir durum olduğu ve Ege Adaları'nın blok halinde Yunanistan'a verildiği belirtilmektedir.⁹³

Yunanistan'a göre, 28 Aralık 1932 tarihli Türk-İtalyan Andlaşması geçerli bir şekilde yapılmıştır⁹⁴ ve uluslararası hukuka göre Türkiye'yi bağlayıcı ve zorlayıcı bir niteliktedir. Andlaşmalar konusunda devletlerin ardıllığına ilişkin normlara uygun olarak Türkiye ile İtalya arasında bir sınır belirleyen bu Andlaşma İtalya'nın ardılı olan Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerde uygulanabilir ve bağlayıcıdır. Ayrıca Türkiye tutum ve davranışları ile bu düzenlemelerin getirmiş olduğu deniz sınırlamasını hiçbir tereddüde yer bırakmaksızın kabul etmiştir.⁹⁵

Uluslararası Andlaşmalara halefiyete ilişkin 1969 Viyana Sözleşmesine göre, selef devlet İtalya'nın taraf olduğu 28 Aralık 1932 Andlaşması ile elde etmiş olduğu haklar, II. Dünya Savaşı sonunda Müttefik devletlerle İtalya arasında 1947' de imzalanan Paris Barış Andlaşması ile halef devlet olan Yunanistan'a geçmiştir.⁹⁶ Bu Andlaşmayla İtalya, On iki Adaları ve bütün bitişik adacıklarını Yunanistan'a vermiştir.

(2) Türkiye'nin Görüşleri

Türkiye'nin görüşlerinin hukuki esaslarını üç noktada toplamak mümkündür. Ege Denizi'nde Yunan egemenliğinde olan adalar sadece Osmanlı İmparatorluğu/Türkiye Cumhuriyeti hakimiyetinden uluslararası hukuka uygun olarak Yunanistan ve İtalya hakimiyetine geçen adalardır. Yunanistan'ın tarih sahnesine

⁹³ Çevrimiçi/http://www.mfa.gr/policy/grayzone/claims/10.12.2005.

⁹⁴ 28 Aralık 1932 Andlaşması bazen de 4 Ocak 1932 Andlaşmasının eki olarak görülmektedir 4 Ocak 1932 Andlaşması Türk sahilleri ile Meis adası arasında sınırı kesin bir şekilde çizmiştir. Andlaşmanın imzalandığı gün taraflar aralarında bir mektup değişimi yaparak ülkesel egemenlikleriyle ilgili bir anlaşmazlık olmadığını kabul etmiş ve On iki Adalar ile Türkiye sahilleri arasında deniz sınırının geri kalan kısmını kesin olarak çizmek amacıyla Türk-İtalyan karma teknik komitesinin kurulmasını istemişlerdir. Bu Andlaşmaya uygun olarak Türk ve İtalyan temsilcileri, 28 Aralık 1932'de Ankara'da Türk sahilleri ile On iki Adalar arasında sınırın geri kalan kısmını kesin olarak çizen ek bir Andlaşma imzalamışlardır.Bkz.Karamahmut. **Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar** ,Başeren."U/A Hakem Mahkemesinin Eritre-Yemen Kararı'nın Ege'deki Egemenlik Uyuşmazlığına Tesirleri"s.101-103.

⁹⁵ Karamahmut. **Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar**....s.101-103.

⁹⁶ Karamahmut, **Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar**,...s.101-103.

çıktığı 24 Nisan 1830'dan Lozan Barış Andlaşması'na kadar egemenliği Yunanistan'a devredilen adalar konusunda herhangi bir ihtilaf yoktur. Lozan Barış Andlaşması ile kuzeydoğu Ege'de toplam dokuz ada Yunanistan'a, güneydoğu Ege'de ismen sayılan toplam 13 ada ile tabi adacıkları ve Meis Adası İtalya'ya devredilmiştir. Paris Barış Andlaşması ile İtalya Meis dahil ismen sayılan 14 ada ile bitişik adacıklarının egemenliğini Yunanistan'a devretmiştir. Lozan Barış Andlaşması öncesinde Osmanlı egemenliğinde bulunan ve Lozan'da egemenlik devrine konu olmayan tüm ada, adacık ve kayalıklar orijinal sahibi olan Osmanlı imparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti egemenliğine intikal etmiştir.

Lozan Barış Andlaşması md. 6 ve 12'deki hükümler, 3 mil içindeki adalar üzerindeki Türk hakimiyetini teyit etmekte, üç milin dışındaki ada, adacık ve kayalıklar üzerinde Osmanlıdan intikal eden hakimiyet haklarını sona erdirmemektedir.⁹⁷

Lozan Barış Andlaşması md. 15 ile Menteşe Adaları bölgesinde ismen sayılarak devredilen adalar ile bunlara bağlı ada, adacık ve kayalıklar dışında kalan tüm ada, adacık ve kayalıklar Osmanlı İmparatorluğu'na halefiyeti nedeniyle Türkiye Cumhuriyetine intikal etmiştir.

Md. 16'da yer alan, *"Türkiye, ... egemenliği işbu Andlaşmada tanınmış adalardan başka bütün öteki adalar üzerindeki her türlü haklarından ve sıfatlarından vazgeçmiş olduğunu bildirir; ... bu adaların geleceği ,ilgililerce düzenlenmiştir yada düzenlenecektir"* hükmü, Türkiye'nin sahillerinden itibaren üç milin dışında kalan bütün ada, adacık ve kayalıklar üzerindeki egemenlik haklarından vazgeçtiği anlamına gelmez. Md. 16/1 hükmü, Türk *" egemenliği işbu Andlaşmada tanınmış adalardan."* söz ederek, bu adalar yüz yıllardan beri Osmanlı hakimiyetinde olduğuna göre, prensip olarak egemenlik haklarına ilişkin *status quo'* nun devam ettiğini göstermektedir.

Ayrıca, md. 16'da sadece adalardan söz edilmiştir. Bu nedenle md. 16 bir feragat hükmü olsa bile bu adacık ve kayalıkları kapsamayacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal eden ve Menteşe Adaları bölgesinde bulunan ada, adacık ve kayalıklar üzerindeki hakimiyeti düzenleyen 28 Aralık 1932 tarihli doküman imza, onay, yürürlüğe girme ve tescil

⁹⁷ Üç mil ilkesinin niteliği üzerine bkz. Başeren., "Ege'de Ada, Adacık ve Kayalıkların Uluslararası Andlaşmalarla Tayin Edilen Hukuki Statüsü". (yay.) Kurumahmut, **Ege 'de Temel Sorun, Egemenliği Tartışmalı Adalar**, Ankara 1998, s. 83-89.

işlemlerinden yoksun olup Türkiye ve İtalya'yı bağlayıcı bir Andlaşma haline hiçbir zaman gelmemiştir. Anılan doküman 4 Ocak 1932 tarihli Türk İtalyan Sözleşmesi'nin ve Lozan Barış Andlaşması'nın eki veya tamamlayıcısı niteliğinde bir belge de değildir.

(3) Kardak Sorunu

25 Aralık 1995 tarihinde Figen Akat isimli bir Türk yük gemisinin Kardak Kayalıklarında karaya oturmasının ardından yaşananlar, Türkiye ve Yunanistan arasında karasuları sorununu yeniden gündeme taşımış ve ulusal egemenlik alanlarının saptanması konusunda yeni bir tartışma başlatmıştır.

Figen Akat'ın karaya oturmasının ardından kendi olanaklarıyla kurtulmaya çalışırken yaklaşan Yunanistan'a ait bir muhrip ve üç hücumbotu bölgenin Yunanistan'ın karasuları içerisinde kalmış olduğunu ileri sürmüş ve yardım teklifinde bulunmuştur. Buna karşılık, geminin kaptanı bölgenin Türk karasularına dahil olduğunu belirtmiş ve kurtarma teklifini geri çevirmiştir. Geminin kurtarılması ise Türk sigorta şirketi aracılığı ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu arada, Yunanistan, 26 Aralık 1995 tarihinde Türkiye'ye bir nota vererek söz konusu geminin Yunanistan'ın karasularında bulunduğunu belirterek kurtarma işleminin durdurulmasını istemiştir. Türkiye, aynı gün Yunanistan'a vermiş olduğu bir nota ile iddiaları reddetmiştir.⁹⁸ Gemide yürütülen kurtarma çalışmaları sürerken Yunanistan'a ait hücumbotları gemiye yaklaşarak kurtarma işlemlerini durdurmuş ve Yunanistan'a ait bir römorkör gemiyi karaya oturduğu yerden çekerek kurtarmaya çalışmıştır. Bu arada kurtarma halatının römorkörün firdöndüsüne sıkışması Türk gemisinin bu halatı keserek Türk karasularına girmesi ile sonuçlanmıştır. Gemi daha sonra Güllük limanına çekilmiştir.⁹⁹

⁹⁸ Nota metinleri için bkz. Kurumahmut, **Ege'de Temel Sorun...**, Ek: 20-21.

⁹⁹ Türkiye ve Yunanistan'da olay farklı anlatılmaktadır Figen Akat gemisinin Kardak Kayalıklarında karaya oturması ve kurtarma çalışmaları sırasında yaşanan olaylar gerek Örneğin, "Sonunda, Geminin sahibi şirket ile yapılan anlaşma ile Figen Akat Matsas Star adlı şirkete ait bir Yunan römorkörünün yardımı ile kurtarıldı ve Güllük limanına çekildi",

Turkish Foreign Policy and Practice As Evidenced By The Recent Turkish Claims To Imia Rocks, Çevrimiçi/<http://mfa.gr/foreign/bilateral/imiaen.html/21.11.2005>., "...Üç tane hücumbotu geminin bordasına yanaştı. Yunan askerî gemiye çıktı ve tüfeğiyle tabancasıyla bize bu boşaltma işlemine 'dur' dedi. Figen Akat'ın kurtarılma işlemi durdu. Bir Yunan kurtarıcısı Figen Akat'a yanaştı ve 25 dakika içinde gemiyi bağladığı çelik halat ile kayalıklardan kurtardı. Normal şartlarda geminin bir Yunan adasına çekilmesi gerekiyordu", Kardak Krizi,

Çevrimiçi/www.softdesign.com.tr/32gun/97-98-dosya/dosya21.htm/21.11.2005.

"Bir Türk donatını, kendi açısından akıllılık edip Yunan şirketiyle Türk şirketini bir araya getirerek gemisini kurtarıyor ve hangi çerçevede yürütüldüğü bilinmeyen bu kurtarma 'karasularımız' denen yerde oluyor.", Mümtaz Soysal, "Fener", Hürriyet, 2 Şubat 1996,

Çevrimiçi <http://mfa.gov.tr/grupa/ad/ade/aded/aded1/3.htm/23.11.2005>

İki ülke arasında diplomatik görüş alışverişi sürerken egemenlik iddialarının fiili olarak sergilenmesi konunun bir anda iki ülke medyası, kamuoyu ve siyasileri arasında "ulusal dava" olarak algılanmasına yol açmıştır. Bu süreci başlatan ise, Yunanistan'a ait Kalimnos Adası belediye başkanının adanın papazı, aileleri ve Antenna adlı Yunan televizyon kanalı çekim ekibini alarak, 26 Ocak 1996 tarihinde Kardak Kayalıklarına çıkarak bir şenlik havasında kayalıklara Yunan bayrağını dikmesi olmuştur. Bayrak dikme girişiminin televizyonda yayınlanmasının ardından, ertesi gün Türk medyası konuya ilgi göstermiş ve Hürriyet Gazetesi'nin iki muhabiri helikopter ile Kardak Kayalıklarına giderek Yunanlıların dikmiş oldukları bayrağı indirmiş, Türk bayrağını dikmiştir. Bu bayrak mücadelesinin Türk televizyonlarında yayınlanmasının ardından iki ülke arasında kamuoylarının siyasiler üzerindeki baskıları yoğunlaşmış ve diplomatik alanda sürdürülen mücadelenin giderek sertleştiği görülmüştür.

28 Ocak 1996 tarihinde Yunanistan'da hükümet baskılara dayanamayarak Kardak Kayalıklarına askerî bir birliği göndererek Türk bayrağını indirtmiş ve ağır silahlarla takviye edilen birlik kayalıklardan büyük olanına konuşlanmıştır. Aynı gün Atina'daki Türk Büyükelçisi Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'na çağrılarak kayalıkların Yunanistan'a ait olduğu ve yaklaşanlara ateşle karşılık verileceği uyarısında bulunmuştur.

Bu durum Türkiye'de tepkinin hangi düzeyde ve nasıl gösterileceği tartışmalarını başlatırken siyasilerin ve askerlerin üzerinde anlaştığı nokta, Yunan askerî varlığının ve bayrağının kayalıklardan uzaklaştırılması oluşturulmuştur. Gösterilecek tepkinin iki ülke arasında silahlı bir çatışmaya dönüşmemesi için duyarlılıkla hareket etmek ve çok yönlü düşünmek gerekmiştir. Sonuçta İnal Batu'nun önerisi¹⁰⁰ dikkate alınarak Kardak Kayalıklarından üzerinde Yunan bayrağı dikilmiş olmakla birlikte asker bulunmayan küçük olanına Türk komandolarının çıkmasına karar verilmiş ve bu plan 31 Ocak 1996 tarihinde başarıyla uygulanarak SAT komandoları ikinci kayalığa çıkmışlardır.

Türkiye'nin bu müdahalesi, esasta iki ülkenin soruna ilişkin inisiyatifinin eşitlenmesi anlamını taşımakla birlikte, beraberinde sıcak bir çatışma riskini ve

Kardak kayalıklarına yapılacak müdahaleye ilişkin olarak siyasi, askerî, bürokratik kadroların birlikte yapmış olduğu toplantılardaki görüşler ve değerlendirmeler için bkz; Kardak Krizi,

Çevrimiçi/<http://softdesign.com.tr/32gun/97-98-dosya/dosya21.html/23.11.2005>

¹⁰⁰ Kardak kayalıklarına yapılacak müdahaleye ilişkin olarak siyasi, askerî, bürokratik kadroların birlikte yapmış olduğu toplantılardaki görüşler ve değerlendirmeler için bkz; Kardak Krizi,

Çevrimiçi/<http://softdesign.com.tr/32gun/97-98-dosya/dosya21.html/23.11.2005>.

sorumluluğunu da taşımaktadır. Nitekim, kriz sırasında devreye giren ABD, iki ülke arasında yürütmüş olduğu diplomatik arabuluculuk ile sorunun yumuşatılmasını, en azından, statüko öncesi duruma (*status quo ante*), dönülmesini sağlamaya çalışmış ve bu çabaları başarılı olmuştur. 31 Ocak 1996 tarihinde her iki ülke silahlı güçleri aynı anda Kardak Kayalıklarından çekilerek statüko öncesi duruma dönmüştür.¹⁰¹ Statüko öncesi duruma dönüşü sağlayan girişimlerde Türkiye'nin Kardak Kayalıkları'ndan küçük olanına asker çıkarması ve *"Türk askerlerine herhangi bir saldırıda bulunulmadığı takdirde Yunan birliklerine ateş açılmaması talimat verdiği ve Yunanistan'ın bayraklarını, askerlerini ve deniz ve hava kuvvetlerini kayalıklardan çekilmesi durumunda Türkiye'nin de çekileceğini"* açıklamış olmasının yanı sıra ABD'nin *"ilk kurşunu atanın karşısında ABD'yi bulacağını"* açıklamış olması da etkili olmuştur.

(4) Kardak Kayalıklarına İlişkin Hukuki Tartışma

Figen Akat'ın Güllük Limanı'na çekilmesi ile tartışmalar yeni boyut kazanmıştır. Yunanistan 10 Ocak 1996 tarihinde Türkiye'ye yeni bir nota daha vermiştir. Bu notada Türkiye'nin iddiaları reddedilmiş, Türkiye ve İtalya arasında 1932 yılında imzalanmış bulunan ikili anlaşmadan dolayı Kardak (İmia) Adasının İtalya'ya ait olduğu, sonradan 1947 Paris Barış Andlaşması'yla Yunanistan'a bırakılan On iki Adalar zinciri içinde yer aldığı dile getirilmiştir.

29 Ocak 1996 tarihinde Yunanistan'ın bu notasına cevap vererek daha önceki görüşleri tekrarlanmış ve Ege Denizi'nde statüleri tam olarak saptanmamış tüm ada, adacık ve kayalıkların statülerine ilişkin görüşmelere gidilmesi isteğinde bulunmuştur.

Türkiye 29 Ocak tarihli notasında¹⁰² belirtmiş olduğu görüşlere göre; 4 Ocak 1932 Tarihli Türk - İtalyan Sözleşmesi İkinci Dünya Savaşı öncesi koşullar çerçevesinde müzakere edilmiş ve Kardak Kayalıklarına ilişkin herhangi bir hüküm içermemektedir. Kardak Kayalıklarına ilişkin gönderme 28 Aralık 1932 Protokolü'nde yer almaktadır. Bu protokol ise, geçerlilik kazanabilmesi için gereken hukuki süreç

¹⁰¹ 31 Ocak sabahında Amerika'nın yürüttüğü arabuluculuk çabaları doğrudan ABD Başkanı Clinton ile Yunanistan Başbakanı Simitis, ABD Dışişleri Bakanı W. Christopher ve yardımcısı Holbrooke ile Yunanistan Dışişleri Bakanı Pangalos, ABD Savunma Bakanı Perry ile Yunanistan Savunma Bakanı Arsenis arasında yürütülmüş, Yunanistan Milli Güvenlik Konseyi'nin özel bir toplantısında yapılan değerlendirme sonucunda yürütülen arabuluculuk çabalarının sonuç vermiş olduğu ve her iki ülkenin de aynı anda silahlı güçlerini kayalıklarda geri çekerek statüko öncesi duruma dönmeyi kabul ettiği belirtilmiştir. Bkz.; Turkish Foreign Policy and Practice As Evidenced, By The Recent Turkish Claims, To The Imia Rocks, Çevrimiçi/<http://mfa.gr/foreign/bilateral/imiaen.htm>/25.11.2005.

¹⁰² Notanın tam metni için bkz. Kurumahmut, *"Ege'de Temel Sorun..."*, Ek: 20-21.

tamamlanmadığından hukuki geçerliliğe sahip değildir. Diğer yandan; Yunanistan 1947 Paris Barış Andlaşması'na ilişkin görüşmeler sırasında On iki Adaların Yunanistan'a devredilmesi tartışılırken anılan metinlerin kendisi açısından da geçerli olmasını sağlayacak göndermelerin Andlaşmada yer almasını önermiş fakat bu öneri kabul edilmemiştir. Dolayısıyla, 1947 Paris Barış Andlaşması'nda Kardak Kayalıkları'nın statüsüne ilişkin herhangi bir hüküm yer almamaktadır. Kardak Kayalıkları'nın On iki Adalar'ı Yunanistan'a devreden Paris Barış Andlaşması'nın 14/1. Maddesinde "bitişik adacık" (adjacent islets) olarak değerlendirilmesi de mümkün değildir. Kardak Kayalıkları en yakın Yunan adasından 5.5 deniz mili uzaklıktadır. Bu bakımdan ne "bitişik" ne de "adacık" olarak kabul edilebilir. Oysa söz konusu kayalıklar Türk topraklarına 3.8 deniz mili uzaklıktadır ve Türkiye'ye aittir.

Türkiye'nin görüşüne göre, Yunanistan, Lozan Barış Andlaşması ve Paris Barış Andlaşması ile devredilen adalar üzerindeki egemenlik sınırlarını genişletme çabası içerisindedir. Bütün bunların ışığında, Ege Denizi'nde küçük adalar, adacıklar ve kayalıkların mülkiyetine ilişkin bir anlaşma henüz yapılmamıştır. Bu nedenle, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde küçük adalar, adacıklar, kayalıkları yerleşime açma çabaları hukuki açıdan herhangi bir sonuç doğurmaktan ve hak kazandırmaktan uzaktır. Türk Hükümeti Ege Denizi'nde küçük ada, adacık ve kayalıkların mülkiyetini kararlaştıracak müzakerelere girişilmesine hazırdır. Bu müzakerelerden sonra karasularının sınırlandırılması konusu da tartışılabilir ve karara bağlanabilir. Bu bağlamda, Türk Hükümeti aynı zamanda taraflara bölgede mevcut durumu kötüleştirecek tek taraflı girişimlerden uzak durulmasını önermekte, Kardak Kayalıkları'nda konuşlandırılmış bulunan Yunan askerî varlığının sona erdirilmesini ve tüm egemenlik işaretlerinin gecikilmeksizin kaldırılmasını istemektedir.

16 Şubat 1996 tarihli notasında¹⁰³ Yunanistan, 1932 Türk-İtalyan Anlaşması'nın "İkinci Dünya Savaşı öncesi siyasi koşullar çerçevesinde görüşülmüş olduğu" iddiasının herhangi bir yasal önemi olmadığını belirterek; 28 Aralık 1932 tarihli Türk-İtalyan Anlaşması'yla ilgili yasal prosedürün tamamlanmadığı ve bu nedenle Milletler Cemiyeti'nde tescil ettirilmediğine ilişkin iddiaya ilişkin olarak, 4 Ocak 1932 tarihinde karşılıklı olarak ve mektuplarda kararlaştırılmış bulunan 28 Aralık 1932 tarihli Anlaşma, her iki tarafça Milletler Cemiyeti Sekreterliği'ne tescil ettirilmiş bulunan 4 Ocak 1932 tarihli Anlaşma'yı tamamlayıcı bir niteliktedir

¹⁰³ Notanın tam metni için bkz. Kurumahmut, **Ege'de Temel Sorun...** Ek: 20-21.

görüşüne yer vermiştir. Yunanistan'ın görüşüne göre, metnin kendisi ve mektup değişimlerinde açıkça belirtildiği gibi, 28 Aralık 1932 tarihli Anlaşma, üzerinde egemenliğe ilişkin herhangi bir tartışmanın bulunmadığı bir bölgede deniz sınırına ilişkindir. Dolayısıyla, taraftarca ayrıca onaylanmasına gerek yoktur. Ayrıca, 28 Aralık 1932 tarihli Anlaşma'nın metninin tam bir uluslararası anlaşma metni olarak kabul edildiği metnin imzasından başlayarak taraftarca hemen yürürlüğe konulmuş olmasından da açıkça anlaşılmaktadır. Aynı nedenlerden dolayı bu olayda Milletler Cemiyeti'nde tescil yapılmasına gerek duyulmamıştır. Bütün bunlar reddedilemezdir. Yunanistan'ın yukarıda sözü edilen anlaşmaların geçerliliği konusunda herhangi bir şüphesi bulunmamaktadır. Bundan başka, 1932 - 1947 döneminde ve sonrasında Kardak kazasına kadar bu anlaşmaların geçerliliği konusundaki tutumunu değiştirmemiştir. Aynı noktalar İtalya ve On iki Adalar üzerindeki egemenliğinin sürdüğü dönem için de geçerlidir. Diğer yandan sadece 1932'de değil aynı zamanda 1950'de Türkiye bölgede bir deniz sınırlamasının halihazırda var olduğunu kabul etmiştir. 1950 yılında İstanbul'da toplanan Ortadoğu Bölgesel Hava Seyir Toplantısı'nda kararlaştırılan İkinci Ortadoğu Bölgesel Hava Seyir Anlaşması bunu doğrulamaktadır. ICAO tarafından uygulanmakta olan İstanbul/Atina FIR sınır hattı, ilgili ICAO haritası ve 1953 yılında Ankara'da yayınlanan Türk hava seyir haritasında görüleceği gibi, Türkiye'nin bölgedeki Batı sınırları ile aynıdır. Bu yönde bir sınırlandırma 1936 Montreux Sözleşmesi çerçevesinde İstanbul Boğazı, Çanakkale Boğazı ve Marmara Denizi'nden geçen gemi seyirleri hakkındaki 1953 tarihli yıllık rapora ek resmi Türk haritasında görülmektedir. Bütün bu haritalarda, diğer Türk ve uluslararası resmi haritalarda Kardak Kayalıkları Yunanistan'a ait olarak görülmektedir.

1947 Paris Barış Konferansı sırasında 1932 anlaşmalarına özel bir gönderme yapılması yönünde Yunanistan'ın önerilerine ilişkin argümanlar konusuna gelince, 1947 Paris Barış Andlaşması metninde bu anlaşmalara bir gönderme yapılmaması bu anlaşmaların geçerliliğini etkilememektedir.

Yunanistan'ın görüşüne göre; Kardak Kayalıkları, On iki Adaların adalar, adacıklar ve kayalıklar bütünü'nün bir parçasıdır ve 1947 Paris Barış Andlaşması'nı 14. Madde 1.Paragrafında belirtildiği gibi bitişik adacık oluşturmaktadır. Bu durum Kardak üzerinde açıkça İtalyan egemenliği kuran 28 Aralık 1932 Türk - İtalyan Anlaşması'nda kesinlikle tanınmıştır. Buna ek olarak, 1923 Lozan Barış Andlaşması'na göre İmroz, Bozcaada ve Tavşan Adaları dışında sadece Türk kıyılarından üç mil içerisinde kalan adalar üzerinde Türk egemenliği elde

tutulmuştur. Buna göre, Yunanistan Türkiye'nin soruna ilişkin notasında dile getirmiş olduğu uzaklık gibi, hukuk dışı kriterleri değil sadece uluslararası hukuk tarafından verilen egemenlik haklarını tanıır. Adaların hukuki rejimi açıkça kararlaştırılmış ve üzerlerinde herhangi bir hukuki şüphe yoktur. Ek olarak, yerleşik olsun olmasın, birbirinden bağımsız olarak nasıl nitelendirilirse nitelendirilsin, tüm adalar (adacıklar, kayalık adalar vb. hukuki değil sadece coğrafi çağrışımlar içermektedirler.) büyüklükleri göz önünde bulundurulmaksızın hem 1923 Lozan Barış hem de 1947 Paris Barış Andlaşması tarafından aynı hukuki davranışa tabi tutulmuşlardır. Bu nedenle, yukarıda belirtildiği gibi, tüm Ege bölgesinde adaların hukuki rejimine ilişkin herhangi bir boşluk kesinlikle bulunmamaktadır.

Bu arada Avrupa Parlamentosu, 15 Şubat 1996 tarihinde almış olduğu karar ile "1923, 1932 ve 1947 Andlaşmalarına uygun olarak Kardak Kayalıklarının On iki Adalar grubuna dahil olduğunu belirtmiş, "Türkiye'nin Yunanistan'ın egemenlik haklarına yönelik tehlikeli tehditlerini" kınamış ve Türkiye'yi uluslararası Andlaşmalara saygı göstermeye çağırmıştır.¹⁰⁴ Gerçekte Avrupa Parlamentosu'nun almış olduğu bu karar Kardak bunalımına bir anda Yunanistan-Türkiye arasında bir sorun çıkarıp Türkiye ile, Avrupa Birliği arasında bir sorun haline getirebilecek bir nitelik kazandırmıştır. Alınan kararda Yunanistan'ın Avrupa Birliği üyesi olduğu, Ege Denizi'nde askerî gerilimin Türkiye tarafından tırmandırıldığı ve Yunanistan'ın sınırlarının AB'nin dış sınırları olduğu vurgulandıktan sonra, AB üyelerinin, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin düzeltilmesinde etkin rol oynamaları, Türkiye'nin AGİT çerçevesindeki yükümlülüklerine sadık olması çağrısında bulunulmuştur. Türkiye ise, Avrupa Parlamentosu'nun almış olduğu bu kararı Yunanistan yanlısı karar olarak değerlendirmiştir.

G. Arama Kurtarma Sorumluluk Sahası

Ege'nin hukuksal statüsünün belirlenmesinde diğer önemli olan konu arama-kurtarma sorumluluğunun tespiti hususudur. Arama-Kurtarma, hava ve deniz vasıtalarındaki kazazedelerin karada, havada, su üstünde ve su altında tehlikeye maruz kalması, kaybolması veya kazaya uğraması hallerinde, her türlü araç, özel teçhizat veya kurtarma birlikleri kullanılarak aranması ve kurtarılması hizmetleridir. Arama-Kurtarma hizmetinin asli gayesi hayat kurtarmaktır. Bu nedenle öncelik taşır. Kazazedelerden hayatta kalanların en iyi durumda ve mümkün olduğu kadar çabuk kurtarılmaları için, mevcut imkanların en kısa zamanda harekete geçirilmesi esastır.

¹⁰⁴ Turkish Foreign Policy and Practice as Evidenced by the Recent Turkish Claims to the Imia Rocks Çevrimiçi /<http://mfa.gov.tr/foreign/bilateral/imiaen.htm>/23.12.2005.

Arama Kurtarma hizmeti; işbirliği yapan hava ve deniz araçları ile diğer vasıtalar dahil kamu ve özel kaynakların kullanımı yoluyla, tehlike mesajlarını izleme, muhabere, eşgüdüm, tıbbi danışmanlık ve ilk yardım dahil AK faaliyetlerinin yapılmasını kapsamaktadır.

Denizde Arama-Kurtarma faaliyetleri, uzun zaman, deniz kazasına uğrayan gemilerin yardımına bölgede seyrüsefer halinde olan diğer gemilerin gitmesini öngören örf ve adet hukuku kurallarıyla düzenlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası süratle gelişen havacılık ve denizcilik teknolojisi ve faaliyetleri, arama-kurtarma hizmetlerinin bu şekilde sürdürülemeyeceğini ve uluslararası teşkilatlar kurulması gerektiğini göstermiştir.

Bugünkü anlamda arama-kurtarma kavramı, ilk kez 7 Aralık 1944 tarihinde Şikago'da imza edilmiş olan Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (International Civil Aviation Organization-ICAO) Sözleşmesi ile ortaya çıkmıştır. Bununla beraber bu Sözleşme, esas olarak uçuş güvenliğini sağlamak amacıyla hava trafik hizmetlerinin verilmesini düzenlemektedir. ICAO Sözleşmesi'ne göre, üye ülkeler birinci planda hava trafik hizmetlerini yerine getirmeyi taahhüt etmişlerdir. Buna paralel olarak, bu hizmet sorumluluğunun sınırlarını belirleyen hava trafik hizmet sahaları ve bunlardan birisini oluşturan uçuş bilgi bölgeleri (Flight Information Region-FIR) ortaya çıkmıştır. 12 sayılı Ek ile Sözleşme'ye arama-kurtarma hizmetlerinin verilmesi eklenmiştir. ICAO'ya üye devletlere FIR'ları içindeki hava trafik hizmetleri ile beraber Arama-Kurtarma (AK) hizmetlerini de yerine getirmeleri tavsiye edilmiştir. Bu nedenle AK hizmeti, FIR kavramı içinde mütalaa edilmeye başlanmıştır. Yunanistan, AK faaliyetlerinin düzenlenmesinde bu eşleşmeyi esas almaktadır.

1974 Denizde Can Güvenliği (Safety of Life at Sea -SOLAS) Sözleşmesi'nde AK'ya ilişkin hükümler bulunmaktadır. SOLAS Sözleşmesi'nin Seyrüsefer Güvenliği başlığını taşıyan bölümde, Sözleşme'ye taraftar devlete kendi kıyıları etrafında AK faaliyetinde bulunma görev ve sorumluluğu vermektedir. Buna göre, "Sözleşme'ye taraf devletler, sahillerinin gözetlenmesi ve sahilleri boyunca denizde tehlikeye düşen kişilerin kurtulmasını sağlamak üzere gerekli tedbirleri almakla yükümlüdürler". Asıl konusu denizde can güvenliğinin sağlanması olan bu Sözleşme, AK konusunda seyir halindeki gemilere de sorumluluklar vermektedir. Bununla beraber, Sözleşme'nin AK'ya ilişkin hükümleri münferit kurallar durumunda olup, sistematik bir düzenleme ortaya koymaktan uzaktır.

Denizde AK hizmetlerini bütünüyle içine alan ilk uluslararası sistem ve esaslar, Hamburg Deniz Arama ve Kurtarma Sözleşmesi ile tesis edilmiştir. Uluslararası Denizcilik Örgütü (International Maritime Organization-IMO) tarafından 1979'da Hamburg'da bir konferans toplanmış ve "Deniz Arama Kurtarmasına dair Uluslararası Sözleşme" kabul edilmiş, 1985 yılında da yürürlüğe girmiştir. Sözleşme'ye hem Yunanistan, hem de Türkiye taraftır. Yunanistan, Sözleşme'nin "her arama kurtarma bölgesi, ilgili taraflar arasında anlaşma yoluyla tesis edilecektir" hükmünü ihtiva eden 2.1.4 ve "ilgili taraflar arasında, bir arama kurtarma bölgesinin kesin boyutları konusunda anlaşmaya varılamaması halinde, bu taraflar, bu alan içerisinde arama kurtarma hizmetlerinin eşit ve kapsamlı bir eşgüdümünü sağlayacak uygun düzenlemeleri kabul konusunda anlaşmaya varmak için mümkün olan bütün çabayı gösterecektir" hükmünü taşıyan 2.1.5 ek maddelerini çekince ile imzalamıştır. Denizde AK sorumluluk bölgelerinin belirlenmesinde FIR sınırının esas alınmasını öngören Yunan iddialarına Türkiye itiraz etmiştir. Türkiye'ye ait SAR sahası EK-E' de sunulmuştur.

1979 Hamburg Sözleşmesi ve 1974 SOLAS Sözleşmesi'ne uygun olarak, Türkiye 1989'da yayımladığı Arama-Kurtarma Yönetmeliğinde bu konudaki düşüncelerini ortaya koymuştur. Türkiye, açık denizler üzerindeki hava sahasında, uluslararası sivil havacılık teşkilâtı kurallarına göre arama ve kurtarma sorumluluğunun, denizdeki arama ve kurtarma faaliyetlerini kapsamadığını dile getirmiştir. Bunun yanı sıra, kara sularının dışında arama ve kurtarma hizmeti vereceği bölgeleri ilgili devletlerle yapacağı anlaşmalarla tespit edeceğini belirterek anlaşma yapılıncaya kadar, karasuları dışında arama ve kurtarma hizmeti verilebileceği açık deniz alanlarının koordinatlarını Uluslararası Denizcilik Örgütüne (IMO) bildirmiştir.

Türkiye, Ege Denizi'nde Atina FIR hattının batısındaki alanda arama-kurtarma sorumluluğunun kendisine ait olduğunu 1987 yılında Uluslararası Denizcilik Örgütüne bildirdiğinden Yunanistan ile bu konuda anlaşmazlık devam etmektedir.

Yunanistan, Hamburg Sözleşmesi'ni 1989 yılında onaylamıştır. Fakat Yunanistan bu sözleşmenin iki maddesini tam olarak kabul etmiş görünmemektedir. Bu maddeler: "Her arama ve kurtarma bölgesi, ilgili taraflar arasında anlaşma yoluyla tesis edilecektir" hükmünü içeren 2.1.4'üncü maddesi ve "İlgili taraflar arasında bir arama ve kurtarma bölgesinin kesin boyutları konusunda anlaşmaya varılamaması halinde, taraflar bu alan içerisinde arama ve kurtarma hizmetlerinin eşit ve paylaşımcı bir koordinasyonunu sağlayacak uygun düzenlemeleri kabul

konusunda anlaşmaya varmak için mümkün olan bütün çabayı göstereceklerdir" hükmünü taşıyan 2.1.5'inci maddesidir. Arama-kurtarma sahalarının FIR sahaları ile çakıştırılması Yunanistan'ın isteklerinden biridir. Türkiye, arama-kurtarma sınırlarını müzakere etmeye hazır olduğunu birçok kez uluslararası platformlarda açıklamış olmasına rağmen Yunanistan, Türkiye'nin bu yaklaşımına sıcak bakmamakta ve arama-kurtarma sınırlarının anlaşma ile belirlenmesini istememektedir.¹⁰⁵ Türkiye'nin bu tezinin güçlenmesi için arama-kurtarma imkân ve kabiliyetlerini artırması gerekmektedir.

Türkiye ile Yunanistan, Hamburg Sözleşmesi çerçevesinde devletlerin münferiden sorumlu oldukları AK bölgelerinin belirlenmesinde hem ilkeler hem de somut uygulamalar hususunda uyuşmazlığa düşmüşlerdir.

(1) Yunanistan'ın Görüşleri ¹⁰⁶

Yunanistan, Hamburg Sözleşmesi'nin 2.1.4. ve 2.1.5 maddelerine çekince koyduğunu belirterek bu Sözleşme çerçevesinde tesis edilecek, devletlerin münferiden sorumlu olacakları deniz AK bölgelerinin, hava AK bölgeleri, yani FIR bölgeleri esas alınarak tespit edilmesi gerektiğini iddia etmektedir.

Ege'de FIR sınırının aynı zamanda Yunanistan'ın batı, Türkiye'nin doğu sınırlarını oluşturduğunu; her iki devletin bunu, FIR hattı tespit edilirken beyan ettiklerini ileri sürmektedir.

Hava kazalarında AK hizmetlerine ilişkin Yunan sorumluluk sahasının, Atina FIR' ı ile uyuşturduğunu ve yıllarca önce 1944 Şikago Sivil Havacılık Konvansiyonunun ilgili ekine göre düzenlendiğini, deniz AK' ında yetkinin ise Hamburg Deniz Arama Kurtarma Sözleşmesi'ne göre belirleneceğini, Yunanistan'ın Konvansiyonu deniz arama kurtarma hizmetlerini bütün Atina FIR' ında yapacağını belirterek onayladığını, kendi deniz AK sahalarının da, ICAO' nun kabul ettiği bu FIR sahasına dayandığını söylemekte; bu durumun, bölgenin siyasi ve coğrafi gerçeklerini yansıtmakta olup, deniz kazasında insan hayatının kurtarılması için en gerçekçi hizmetin verilmesine olanak sağladığını iddia etmektedir.

Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin tek taraflı ilan ettiği ve deniz ve hava kazalarında AK hizmet sorumluluğunu münhasıran üstlendiği Türk AK sahalarının mütecaviz bir

¹⁰⁵ Fırat Aksu, *Türk-Yunan İlişkileri*, SAEMK, Ankara, 2001, s.95.

¹⁰⁶ Yzb.Ayhan Sorgucu, "Türkiye'nin Hava Sahasının Hukuksal Statüsünün Uluslararası Hava Hukuku ve Türkiye'nin Dış Sorunları Çerçevesinde İncelenmesi", Tez, İstanbul, 2005, s.96.

şekilde Karadeniz'in büyük bir kısmını, Ege'nin yarısını, Doğu Akdeniz'in ve Kıbrıs'ın bir kısmını kapsadığını ileri sürmekte, Türkiye'nin bu kadar geniş bir alanda AK yapacak yetenek ve imkana sahip bulunmadığını iddia etmektedir.

Türkiye'nin hedefinin Ege'de status quo' yu bozmak olduğunu, Türk AK bölgesinin Yunanistan'ı ikiye böldüğünü, Yunan Adalarının çoğunun Türk AK bölgesinde kaldığını ve böyle bir uygulamaya dünyanın hiçbir yerinde rastlanmadığını iddia ederek gerek ana karası ile adalar ve gerekse adaların birbiri arasında sürekli bir deniz trafiği olduğunu, milyonlarca insanın taşındığını söylemektedir.

Türkiye'nin gayretlerine rağmen 7 Mart 1989'da ICAO, Yunanistan ve Türkiye'nin hava AK hareketlerindeki sorumluluklarının değişmediği ve yıllar önce düzenlendiği şekilde devam ettiği hususunda Yunanistan'a garanti verildiğini öne sürmektedir.

Ayrıca, Yunanistan'ın 1944 yılından beri uluslararası suları dahil Ege Denizi'nin tamamında kesintisiz olarak AK faaliyetlerinin eşgüdümünü ve kontrolünü yerine getirdiği ifade edilmekte; böylece, bu durumun Yunanistan lehine bir hak tesis ettiği vurgulanmak istenmektedir. Yunan basını da, konu üzerinde hassasiyetle durmakta ve Ege'de olan her kaza olayını AK sorumluluk sahasına ilişkin Yunan iddialarının esasları dahilinde işlemektedir.¹⁰⁷

(2) Türkiye'nin Görüşleri ¹⁰⁸

Türkiye, uluslararası taahhütlerini karşılamak maksadıyla uluslararası normlara uygun kendi ulusal mevzuatı çerçevesinde, Arama Kurtarma Yönetmeliği'nde koordinatları ile tanımlanmış sahada AK faaliyetlerini düzenlemekte olduğunu ve eşgüdümde bulunduğunu belirtmektedir.

Türkiye, Yunanistan'ın AK faaliyetlerinin düzenlenmesinde ICAO' nun Sivil Havacılık Sözleşmesini esas aldığını; ICAO' ya üye devletlerin hava trafik hizmetleri verdikleri FIR içinde bu hizmetler yanında hava AK hizmetlerini de yerine getirmekle

¹⁰⁷ 1 Ocak 1998 tarihinde "Akova" adlı Türk gemisinde çıkan yangın ve bu yangının Türk gemileri tarafından söndürülerek Akova'nın kurtarılmasının Türk komplosu olduğu Yunan basınıca iddia edilmiştir. 30 Ocak 1998 tarihinde "Hasan Bey" adlı Türk gemisinde çıkan yangın sonucu geminin uluslararası sularda yardım almayı reddetmesi ve daha sonra sürüklenerek Yunan karasularına girmesi ve yardım alması sonucu Yunanistan, Türkiye'nin AK çalışmalarına katılmadığını iddia etmiştir.

¹⁰⁸ Yzb.Ayhan Sorgucu, "Türkiye'nin Hava Sahasının Hukuksal Statüsünün Uluslararası Hava Hukuku ve Türkiye'nin Dış Sorunları Çerçevesinde İncelenmesi", Tez, İstanbul, 2005, s.96.

yükümlü tutulduklarını; AK hizmetlerinin bu nedenle, FIR kavramı içinde mütalaa edilmeye başlandığını; 1945 yılında ICAO' ya üye olan Türkiye'nin o günkü şartlarda Ege'nin AK sorumluluğunu üstlenmekten kaçınmış olduğu için hava AK hizmetleri sunduğu bölgenin Atina FIR' ı olarak bilinen bölgenin dışıyla sınırlı kaldığını ileri sürmektedir.

Türkiye ayrıca, FIR ve AK' in uyumlaştırılmasının isabetsizliğini ve mevcut Sözleşme'ye göre böyle bir belirlemenin mümkün olamayacağını; deniz AK ve FIR alanlarının farklı iki konu olduğunu; AK konusunun kara, deniz ve hava olarak üç sahayı kapsamakta bulunduğunu; Hamburg Sözleşmesi'nin 2.1.4'ncü maddesinde "Her arama-kurtarma bölgesinin ilgili taraflar arasında anlaşma yoluyla tesis edilmesini" öngören bir hükmün yer aldığını, 2.1.5 nci maddede ise, "AK sahasının sınırlarının ilgili taraflarca tam olarak belirlenememesi durumunda tarafların iyi niyet göstererek ve uygun düzenlemeleri yaparak AK hareketlerinin eşgüdümünün yapılacağını" öngören bir hükme yer verildiğini hatırlatmaktadır.

FIR bilgilerini aktarma sorumluluğunu düzenleyen 1944 Şikago Sözleşmesinin, denizde yapılacak AK' yı kapsamadığını, Yunanistan'ın Hamburg Sözleşmesi'ne çekince koymuş olmasının, bu sözleşmeyi uygulayan devletlerin haklarına aykırı hareket etmesine olanak sağlamayacağını ileri sürmektedir.

Ege Denizi'nde AK bölgelerinin, sahili bulunan iki ülke arasında henüz tesis edilmediğini, Türkiye ile Yunanistan arasında üzerinde anlaşmaya varılan AK sınırlarının bulunmadığını, Ege'de kıyı devletlerinin tek taraflı olarak ilan ettikleri AK bölgelerinin mevcut olduğunu, bu AK alanlarının birbirleriyle örtüştüğünü, Türkiye'nin ilan ettiği sahaların geçici olduğunu ve AK yetenekleri ile uyumlu olarak ilan edildiğini söylemektedir.

Türkiye'nin Karadeniz örneğinde olduğu gibi, Ege'de AK bölgesini Yunanistan'la Hamburg Sözleşmesi'nin 2.1.4 maddesi çerçevesinde yönelik ikili ve çoklu anlaşmalarla belirlemeye hazır olduğunu, bu yöndeki girişimlerinin bu güne kadar Yunan tarafınca reddedildiğini ve mevcut ihtilafın ancak görüşmeler yoluyla çözümlenebileceğini uluslararası zeminlerde bir çok kez açıklamış olmasına rağmen Yunanistan'ın, AK sınırlarının anlaşma ile belirlenmesine rıza göstermediğini dile getirmektedir.

Ege'deki sorunun Yunan tarafının gerçekleri saptırmasından ve FIR sınırlarının egemenlik sınırı olarak sunmasından kaynaklandığını; Sözleşmedeki 2.1.7 paragrafının, tekrar ifade edilmesiyle AK sahalarının egemenlik sahaları olarak

kabul edilemeyeceğini vurgulamaktadır.

(3) İlgili Uluslararası Hukuk Kuralları

Şikago Sözleşmesi, askerî uçakları kapsamamakta ve esas olarak sivil hava trafiğini düzenlemektedir. Ancak yardımcı bir husus olarak, 1944 şartlarında başka bir imkan bulunmadığından sadece hava vasıtaları için AK sorumluluğunu da ele almıştır. Şikago Sözleşmesi, 1944 yılında yapıldığından, 20'nci yüzyılın ikinci yarısında gelişen büyük boyutlu değişiklikleri yansıtmamaktadır. Bu değişiklikler ve deniz hukukunda ortaya çıkan çok önemli gelişmeler dikkate alınarak 1979 Hamburg sözleşmesi yürürlüğe konulmuştur.

Hava hukuku, tek başına havaya bağlı bir yetki olarak düşünülemeyeceğinden, kendisini ilgili hava sahasının üzerinde bulunduğu toprak veya deniz alanından birisi ile ilişkilendirmek zorundadır. Buna paralel olarak, havadaki uçak düştüğü an bulunduğu yerde kullanılabilecek yetkiye tabi olur. Bu yetki de, deniz AK alanları ile tayin edilmektedir.

AK sorumlusu devlet/makam; bir geminin tehlikeye düştüğünü/ battığını veya bir uçağın düştüğünü hava trafik hizmetlerinden veya tehlike frekanslarından öğrendiği an, elindeki hava ve deniz araçlarını olay mahalline sevk etmeye yetkili tek otoritedir. Bunu, imkanları ve kendi ulaşabileceği AK sorumluluk alanları itibariyle tek başına yönelteceği sivil/askerî hava/deniz araçları ile yapabileceği gibi, komşu alanlarda bulunan diğer AK sorumlusu devletlerin işbirliği ile de yürütebilir. Denizdeki havadaki AK araçlarının kontrol makamı olan Bölge AK Eşgüdüm Merkezleri, FIR hattı nereden geçerse geçsin kendi AK sorumluluk alanında faaliyet göstermektedirler.

Uçak/helikopterlerin kaza mahalline sevk, gemilerin yönlendirilmesi, tehlike frekanslarının dinlenmesi, kontrol ve eşgüdüm görevleri, AK merkezince yapılmakta olduğundan, konunun AK ağırlıklı olarak çözümlenmesi gerekir. SOLAS Sözleşmesi'nin Seyrüsefer Güvenliği başlığını taşıyan V. Bölümü kural 7, Sözleşmeye taraf her devlete kendi kıyıları etrafında AK faaliyetinde bulunma görev ve sorumluluğu vermektedir. Dolayısıyla bu sorumluluk, Yunanistan'ın iddia ettiği gibi Yunan FIR' ı dışında kalan Türk karasuları ile sınırlı kalmaz. Türkiye denizi ve hava sahasında faaliyette bulunduğu Ege'nin açık deniz kesiminde de AK faaliyetlerini söz konusu IMO ve SOLAS Sözleşmesine uygun olarak devam ettirmektedir.

AK Sahalarının, FIR sahaları ile akıřtırılması, Yunanistan'ın arzusudur. AK ve FIR alanları iki farklı konudur ve akıřtırılmaları dűřünülemez. Konuyu dűzenleyen 1979 Hamburg Sűzleřmesi, AK bűlgeleri ve FIR' ın ayrı műtalaa edildiđini, fakat műmkűn olduđu takdirde birbirleriyle eřgűdűmlű çalıřmasını sađlayacak uygulanabilir tedbirlerin alınacađını belirtmektedir. FIR' ın nereden geçtiđi ve kimin sorumluluđunda olduđu, hangi alanı kapsadıđı ve hangisini boř bıraktıđı gibi dűřűnceler, bir AK sahasının ihdasını ve denizcilerin hayatının kurtarılması gayretlerini engelleyemez.

AK sahalarının, FIR sahaları ile uyumu gűlűk arz eder. FIR sahaları, saatte 150-400 mili sűrate hava vasıtalarının kat edeceđi mesafe kavramı esas alınarak belirlenmiřtir. Deniz AK hareketinin aynı bűyűklűkteki sahalarda icra edilmesi bűyűk gűlűkler gűsterir. űnkű, deniz ve hava AK araçları, sivil uçaklara nazaran dűřűk sűratlidir. Bu nedenle etkin bir AK için, AK sorumluluk sahalarının daha kűűk boyutlarda belirlenmesi taktik bir ihtiyaç olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla, FIR ve AK alanlarının çakıřtırılması uygulanabilir deđildir.

II.BÖLÜM

TÜRKİYE İLE YUNANİSTAN ARASINDAKİ EGE DENİZİ'NDEKİ SORUNLARIN HUKUKSAL BOYUTTA İNCELENMESİ

Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege'de yaşanan hukuksal sorunlar hakkında özellikle AB'ne aday ülke statüsündeki ülkemiz açısından 10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de gerçekleştirilen Avrupa Birliği Zirvesi sonuç bildirgesindeki "AB Konseyi, uyuşmazlıkların, BM şartına uygun biçimde barışçı çözümü ilkesini vurgular ve aday ülkelerin mevcut herhangi bir sınır ve ilgili diğer sorunlarını çözmek için ellerinden gelen tüm çabayı harcamalarını ister. Çözemezlerse, sorunları makul bir sürede Uluslararası Adalet Divanı'na götürmelidirler. AB Konseyi, süregelen sorunlara ilişkin durumu, özellikle katılım sürecine yansımaları açısından ve bunların Uluslararası Adalet Divanı vasıtasıyla çözümünü sağlamayı teşvik için, 2004 yılı sonundan itibaren gözden geçirecektir."¹⁰⁹ kararı önemli olup, günümüze bir projeksiyon tutmaktadır. Kararda belirtilen 2004 yılında ise Ege'de Yunanistan ile yaşanan sorunların çözümüne yönelik ile bir çözüme ulaşılmadığından, sorunun çözümüne yönelik olarak, UAD' na gidilmesi yüksek bir olasılık olarak görülmektedir.

Bu kapsamda bu bölümde öncelikli olarak Uluslararası Adalet Divanı'nın yapısı ve statüsü ile işleyişi konusu incelenecek olup, bilahare Uluslararası Adalet Divanı'nın ve Hakemlik Mahkemelerinin örnek kararları ile bu kararların Ege Denizi'ne yansımaları incelenecektir.

1.ULUSLARARASI ADALET DİVANI'NIN YAPISI, İŞLEYİŞİ VE STATÜSÜ:

A. Uluslararası Adalet Divan'ının Yapısı ve İşleyişi:

(1) Genel:

Birleşmiş Milletler Andlaşması ile, Birleşmiş Milletlerin başlıca adli organı¹¹⁰ olarak kurulan Uluslararası Adalet Divanı, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü hükümleri uyarınca oluşturulup, işlev görmektedir.¹¹¹

¹⁰⁹ Çevrimiçi /http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html/.28.12.2005.

¹¹⁰ Birleşmiş Milletler Andlaşması, madde 92.

¹¹¹ Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, madde 1.

Uluslararası Adalet Divanı (UAD)' nın yapısı Divan Statüsünün 2-33 ncü maddeleri ile Divan Tüzüğü'nün¹¹² 1-18 ve 32-37 nci maddelerinde düzenlenmektedir.

Divan, yüksek ahlaki karaktere sahip, kendi ülkelerinde en yüksek adli görevlerin yerine getirilmesi için gerekli koşulları benliklerinde toplayan yada uluslararası hukuk alanında yetkileri herkesçe kabul edilmiş birer hukukçu niteliğinde olan kişiler arasından, uyruklarına bakılmaksızın seçilen, bağımsız 15 yargıç üyeden oluşan bir kuruldur. (Statü madde 2,3)

Divan üyelerinin seçimi, Genel Kurul ile Güvenlik Konseyi tarafından, birbirlerinden bağımsız olarak yürütülür. (Statü madde 8) Seçimde, adayların istenen koşulları benliklerinde toplamış olmalarının yanı sıra, kurul olarak belli başlı uygarlık biçimlerini ve dünyanın başlıca hukuk sistemlerini temsil etmeleri de göz önünde bulundurulur. (Statü madde 9) Bu maksatla, BM üyesi devletler arasındaki bir centilmenlik anlaşmasına dayanarak, uygulamada dört yargıç Batı Avrupalı devletlerden, bir yargıç ABD'den, iki yargıç Güney Amerika Devletlerinden, iki yargıç eski Doğu Bloğu Devletlerinden ve altı yargıç Asya ve Afrika Devletlerinden seçilmektedir.¹¹³ Divan üyeleri dokuz yıl için seçilirler. (Statü madde 13)

UAD yargıçları bağımsız (Statü madde 2) olup, hiçbir devletten, uluslararası örgütten yada kişiden emir alamaz. Yargıçlar yalnızca bu görevlerini yapmakla yükümlü olup, başka hiçbir siyasal, yönetsel yada mesleki nitelikli işle uğraşamazlar. (Statü madde 16) Yargıçlar hiçbir uyuşmazlıkta ajanlık, danışmanlık yada avukatlık kabul edemeyecekleri gibi, Divan önündeki bir davayla ilgili olarak önceden taraflardan birinin ajanı, danışmanı, avukatı olmuşsa yada bu davaya ulusal yada uluslararası bir mahkeme yargıç, araştırma ve soruşturma komisyonu üyesi olarak yada başka bir sıfatla karışmışsa davaya katılamayacaktır. (Statü, madde 17) Kuşku durumunda Divan karar vermektedir. (Statü, madde 17/3) Bunun dışında, bir Divan yargıç çok çeşitli nedenlerle bir davaya katılmaması gerektiğini düşünüyorsa, bunu Divan Başkanına bildirerek davadan çekilebilmektedir. (Statü, madde 24/1) Örneğin Ege Kıt'a Sahanlığı Davası sırasında Japon Yargıç S. ODA bir dönemde bu konuda Türk Hükümetine yazılı görüş bildirdiği için davadan çekilmiştir.¹¹⁴

UAD Başkanı da bu tür özel nedenlere dayanarak bir yargıcın belli bir davadan çekilmesini isteme hakkına sahiptir. (Statü madde 24/2) Başkan ile

¹¹² UAD Divan Tüzüğü, sonuncusu 14.04.1978'de kabul edilmiş ve 01.07.1978'de yürürlüğe girmiştir.

¹¹³ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, IV. Kitap, Turhan Kitapevi, 2000, s.48.

¹¹⁴ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası s.48.**

davadan çekilmesini istediği üye anlaşılmazlarsa Divan heyet olarak karar vermektedir. (Statü madde 24/3) Divan yargıçlarının bağımsızlıklarını yada yargıçların öteki koşullarını kaybettiğine Divanın öteki üyelerinin tümü karar verdiği takdirde bu durumdaki yargıçların görevi sona ermektedir. (Statü madde 18)

Divanın her üyesi, görevine başlamadan önce, açık celsede yetkilerini tam bir tarafsızlık ve vicdan bütünlüğü içinde kullanacağını resmen bildirir. (Statü madde 20)

UAD üç yıl için Başkanını ve Başkan Yardımcısını seçmektedir, aynı kişilerin yeniden seçilmesi olanaklıdır. (Statü, madde 21) Divana büro ve yazım hizmetleri için bir Yazmanın yönetimindeki Yazmanlık yardımcı olmaktadır. (Statü, madde 21/2)

Divan, tarih ve süreleri kendisince saptanacak olan adli tatiller dışında, sürekli olarak görev halinde bulunur. (Statü, madde 23) Divan, Statüde açıkça aksi öngörülmedikçe, toplantılarını genel kurul halinde yapar. Divanın oluşması için yeter sayı dokuzdur. (Statü, madde 25) Divan, yetkilerini ne yolda kullanacağını bir içtüzükle belirler. Divan, izleyeceği yargılama usulünü düzenler. (Statü, madde 30)

UAD'nın bir davaya bakması sırasında, uyuşmazlık tarafı devletlerin Divan üyesi yargıçları varsa bu yargıçlar bağımsızlıkları nedeniyle davaya Divan üyesi olarak katılmaktadır. (Statü, madde 31/1) Bu yargıçlar "ulusal yargıç" olarak adlandırılmaktadır. Divanda ulusal yargıca (national judge) sahip bulunmayan devletler ise, tarafı oldukları her bir dava için yalnızca o davada Divan üyeliği yapmak üzere "ad hoc yargıç"¹¹⁵ (**judge ad hoc**) atama yetkisine sahiptir. (Statü, madde 31/2-3)

Böylece, dava taraflarından birinin Divanda ulusal yargıcı varsa öteki taraf da yargıç olma niteliklerine sahip herhangi bir kişiyi ad hoc yargıç olarak atayabilecektir. Divanda tarafların hiçbirinin ulusal yargıcı yoksa, o zaman her iki taraf da birer ad hoc yargıç atama hakkına sahiptir. Ad hoc yargıcın kendisini atayan devletin uyuşğundan olması gereği yoktur. UAD'nin özel bir Daire biçiminde bir davaya bakması söz konusu ise yukarıda belirtilen kurallara göre bu Daire için tarafların ad hoc yargıç atanması olanağı vardır. (Statü, madde 31/4) Ancak, bu gibi durumlarda Dairenin üye sayısını bozmamak için Divan Başkanının girişimiyle Daire üyelerinden birinin ya da ikisinin yerlerini ad hoc yargıçlara bırakılması sağlanmaktadır. Ad hoc

¹¹⁵ Ad hoc yargıç: Divan'da taraflardan hiçbirinin uyruklüğünde yargıç yoksa, taraflardan her birinin atadığı yargıca verilen addır.

yargıçlar davaya ve karara Divanın öteki üyeleri ile tam eşitlik içinde katılmaktadır. (Statü, madde 31/6)

Ege Kıt'a Sahanlığı Davası sırasında, UAD' de ne Yunanlı, ne de Türk yargıç bulunmadığı için Yunanistan M. STASSİNOPOULOS'u ad hoc yargıç olarak atarken, Türkiye, Divanın yetkisizliğini ileri sürdüğü ve Divan önünde davanın hiçbir aşamasına katılmadığı için, ad hoc yargıç atama yoluna gitmemiştir.

UAD statüsünde öngörülen durumlar dışında, görevini genel heyet olarak yerine getirmektedir. (Statü, madde 25/1) Divanın toplanabilmesi için gerekli en az yargıç sayısı dokuzdur. (Statü, madde 25/3) Ancak, birtakım uyuşmazlıklar için Divanın özel daireler kurması olanağı vardır. Bu dairelerden bir tanesi her yıl kurulması ve hazır durumda tutulması gereken Basit Usul Dairesidir. (Statü, madde 29) Divan Başkanı ve Başkan Yardımcısının otomatik olarak üyesi bulunduğu (İçtüzük, madde 15/1) bu daire, beş yargıçtan oluşmakta ve basit usulle davaların en kısa sürede görülmesini isteyen devletlerin isteği üzerine çalışması öngörülmektedir. (Statü, madde 29) Bugüne kadar bu yola hiç başvurulmamıştır.

İkinci tür daireler, çalışma, transit ve ulaştırma konuları gibi belli tür uyuşmazlıklara bakmak üzere en az üç yargıçtan oluşan ve ancak tarafların isteği üzerine çalışacak olan Divanca kurulan özel Dairelerdir. (Statü, madde 26/1) Bugüne kadar bu yola da hiç başvurulmamıştır. Bununla birlikte, Divan 1993 yılında çevre ile ilgili davalara bakmak üzere bir özel Daire kurmuş ve bu özel Daire 6 Ağustos 1993 tarihinde çalışabilir hale getirilmiştir.

Üçüncü tür Daireler ise belirli davalara bakmak üzere tarafların isteği üzerine kurulan “ad hoc” dairelerdir. (Statü, madde 26/2) Dairenin yargıç sayısı tarafların da rızası alınmak koşuluyla Divanca belirlenmektedir. Bugüne kadar bu yola ABD ile Kanada arasındaki Maine Körfezi Bölgesinde Deniz Sınırlarının Saptanması Davası için kurulan ve 12 Ekim 1984'de kararını veren özel daire ilk olmak üzere, Burkina Faso-Mali Sınır Uyuşmazlığı Davası, Elettronica Sicilla S.P.A. Davası ve El Salvador-Honduras Kara, Ada ve Deniz Sınırları Uyuşmazlığı Davası için kurulan özel Daireler çerçevesinde başvurulmuştur.¹¹⁶ Anılan Dairelerin verdiği kararlar Divanca verilmiş kararlar olarak kabul edilmektedir. (Statü, madde 27)

¹¹⁶ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası*...s.50.

(2) Divanın Yetkileri

Divanın yetki alanı tarafların kendisine sunacağı bütün işlerle Birleşmiş Milletler Andlaşmasında yada yürürlükteki Andlaşma ve sözleşmelerde özel olarak öngörülmüş bütün durumları kapsar. Statüye taraf olan devletler, herhangi bir anda, aynı yükümlülüğü kabul eden herhangi bir başka devlete karşı, aşağıdaki hususlara ilişkin olarak Divanın yargı yetkisini fiilen ve özel anlaşma olmaksızın zorunlu olarak tanıdıklarını bildirirler. (Statü, madde 35):

“Bir Andlaşmanın yorumlanması, uluslararası hukuka ilişkin her konu, saptandığı takdirde, uluslararası bir yükümlülüğe aykırılık oluşturabilecek her olayın gerçekliği, uluslararası bir yükümlülüğe aykırı bir davranışın gerektirdiği zarar gideriminin niteliği yada kapsamı.”

UAD iki tür yetki ile donatılmıştır:

(a) Devletlerarası davalarda bağlayıcı karar verme yetkisi:

UAD' nin temel görevi devletlerce önüne getirilen uyuşmazlıkları uluslararası hukuka uygun olarak çözmektir. (Statü, madde 38/1)

Divan önünde davalara yalnızca Divan Statüsüne taraf olan devletler taraf olabilmektedir. (Statü, madde 34/1 ve 35/1) Böylece, Divan önündeki davalara, en başta, BM Andlaşmasının 93/1 nci maddesine göre Divan Statüsünün otomatik bir biçimde taraf bulunan BM üyesi devletler taraf olabilmektedir. Türkiye de BM Andlaşmasının başından beri tarafı bulunduğu için bu hakka sahiptir.

BM üyesi olmayan Divan Statüsüne taraf olan devletlerin de bu hakkı bulunmaktadır. BM Andlaşmasının 93/2 nci maddesinde bu durumdaki devletlerin anılan haktan yararlanmasının koşullarını belirleme yetkisi Güvenlik Konseyinin tavsiyesi üzerine Genel Kurula tanınmıştır. Genel Kurul da ilk kez 11 Aralık 1946'da 91(1) sayılı kararıyla İsviçre'nin Divan Statüsüne taraf olmasına ilişkin olmak üzere şu koşullarla üçüncü devletlere bu hakkı tanımıştır;

TASNİF DIŞI

- Statüyü kabul etmeleri,
- BM Andlaşmasının 94 ncü maddesi uyarınca Divanın kararlarına uyacaklarını yükümlenmeleri,
- Divana yıllık aidatlarını ödemeleri.

Divanın Statüsüne taraf olmayan devletlerin de Divan Statüsünün 35/2' nci maddesine göre Güvenlik Konseyince belirlenecek koşullar uyarınca Divan önündeki davalara taraf olma hakkı bulunmaktadır. Güvenlik Konseyi 15 Ekim 1946 tarihinde 9 (1946) sayılı kararıyla Divanın yetkilerini bir bildirim ile kabul ettiğini bildiren üçüncü devletlerin bu haktan yararlanacağını kabul etmiştir. Örneğin, F. Almanya BM üyesi olmadan önce bu tür bildirimlerle Divanın önünde davalara taraf olma hakkını elde etmiştir.¹¹⁷

UAD önünde davalara taraf olma hakkına sahip bulunan devletler bakımından Divanın belli bir davaya ilişkin olarak yetkisi otomatik değildir. Davalara taraf olma yetkisine sahip bulunan devletler arasında ortaya çıkan belirli bir uyuşmazlığın Divan önüne getirilebilmesi için, uyuşmazlık tarafı devletlerin bu yönde rızasının verilmesi gerekmektedir. Devletler Divana bu yetkiyi şu yöntemlerle tanıyabilmektedir:

- Bir mahkeme sözleşmesi ile,
- Önceden yapılan uluslararası Andlaşmalarla,
- Tek-tarafı bir bildiri ile,
- Forum prorogatum yoluyla.¹¹⁸

Devletlerin bir mahkeme sözleşmesi (compromise) aracılığıyla uyuşmazlıklarını Divanın önüne götürebilecekleri Statünün 36/1 nci maddesinde kabul edilmekte olup, bu yola uyuşmazlığın doğmasından sonra başvurulmaktadır. Mahkeme sözleşmesinde uyuşmazlığın konusunun ve taraflarının bildirilmesi zorunludur. (Statü, madde 40/1) Mahkeme sözleşmesi, bir uyuşmazlığın Divana sunulması için tek belge olabileceği gibi, Divanın yetkisinin önceden bir Andlaşma ile

¹¹⁷ Hüseyin Pazarcı ,Uluslararası..... s.51.

¹¹⁸ Bir uyuşmazlığın, bir devlet tarafından dilekçeyle UAD' ye getirilmesi ve diğer tarafın da Divanın yargı yetkisini önceden herhangi bir şekilde kabul etmemiş olmasına rağmen, Divanın yargı yetkisine açıkça karşı çıkmayarak davayı kabul etmesine **forum prorogatum yolu** denilmektedir. Yüksel İnan, "Uluslararası Adalet Divanının Yargı Yetkisi", Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No. 171, 1982, s. 50.

kabul edildiği durumlarda tamamlayıcı nitelikte bir belge olarak da ortaya çıkabilecektir.

Önceden yapılan uluslararası Andlaşmalarda da devletlerin aralarında çıkacak uyuşmazlıkları Divana sunmayı yükümlenmiş bulunmaları olanaklıdır. (Statü, madde 26/1) Ancak, BM döneminde yapılan ve UAD' nın yetkisini tanıyan bu Andlaşmalar dışında Milletler Cemiyeti döneminde yapılmış ve Uluslararası Sürekli Adalet Divanı (USAD)'nın yetkisini tanıyan yürürlükteki Andlaşmalara dayanarak da devletlerin uyuşmazlıklarını UAD önüne doğrudan götürmeleri olanaklıdır. Zira, Divan Statüsünün 37 'nci maddesi açıkça bu olanağı tanımaktadır. Örneğin, UAD Ege Kıt'a Sahanlığı Davası'na ilişkin 19 Aralık 1978 tarihli kararında 1928 Cenevre Hakemlik Genel Sözleşmesinin yürürlükte bulunduğu takdirde, bu Sözleşme ile tarafların USAD' nın zorunlu yetkisini tanıyan hükmüne dayanarak UAD' na başvurabileceğini teyit etmektedir.¹¹⁹ Böyle hükümlerin varlığında tarafların tek-tarafli bir başvuru ile uyuşmazlığı Divan önüne götürme yetkileri bulunmakla birlikte (Statü, madde 40/1) iki tarafın Andlaşmaya ek bir mahkeme sözleşmesi yapmalarına da hukuksal hiçbir engel yoktur.

Devletlerin tek-tarafli bir bildirisi sonucu UAD' nın bir uyuşmazlığa bakmakla yetkili kılınmasının dayanağı Divan Statüsünün 36/2 nci maddesidir. Anılan hükme göre bir devlet hukuksal uyuşmazlıklarına ilişkin olarak bir bildiri (**declaration**) ile aynı yükümü kabul eden devletlere karşı Divanın yargı yetkisini kabul ettiğini bildirme hakkına sahiptir. Devletler bu bildiriyi her an, karşılıklılık koşullu ya da koşulsuz olmak üzere ve süreli yada süresiz olarak yapabilecektir. (Statü, madde 36/3) Bildirinin, bunu Statüye taraf devletlere ve Divan Yazmanlığına gönderecek olan, BM Genel Sekreterine verilmesi gerekmektedir. (Statü, madde 36/4)

Türkiye UAD' nın zorunlu yargı yetkisini ilk kez 12 Mayıs 1947 tarihli bir yasa ile beş yıllık bir süre için ve birtakım çekincelerle tanımış ve bu bildirilerini 1967 yılına kadar her beş yılda bir yenilemiştir. Türkiye'nin tek-tarafli bildiri yoluyla Divanın yetkisini tanınması son olarak 27 Temmuz 1967 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere beş yıl için yapılmıştır. Böylece, 23 Mayıs 1972 tarihinde sona eren bu bildiriden sonra Türkiye, özellikle Ege Kıt'a Sahanlığı sorunu nedeniyle, yeni bir bildiri göndermemiştir.¹²⁰

¹¹⁹ Hüseyin Pazarcı , **Uluslararası** s.52.

¹²⁰ Yüksel İnan, **Uluslararası Adalet Divanının Yargı Yetkisi**, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No. 171, 1982, s.101.

Devletlerin herhangi bir uyuşmazlıkta UAD' nın yargı yetkisini forum prorogatum yolu ile tanıması, bir devletin Divana tek-tarafli dilekçe ile bir uyuşmazlığı getirmesi durumunda karşı devletin Divanın yetkisini tanımamış bulunmasına rağmen bu davaya taraf olarak katılmak suretiyle Divanı dolayli bir biçimde yetkili kılmasıdır. Böylece, bir devlet aralarında uyuşmazlık bulunan bir başka devlete karşı, bu devletin Divanın yargı yetkisini kabul edip etmeyeceğini bilmeden, tek-tarafli olarak Divana başvurmak suretiyle karşı tarafı Divan önüne çekmeyi denemektedir. USAD ve UAD çeşitli kararları ile *forum prorogatum* yolunun Divanın tarafların rızası üzerine yetkili olacağı ilkesine aykırı düşmediğini bildirmektedir.

Yine, devletler UAD' nın bir kararının yorumu yada gözden geçirilmesi için Divana başvurmak suretiyle Divan önünde yeni bir davanın tarafı olabilmektedir.

(b) BM Organlarının ve Bazı Uluslararası Örgütlerin Başvurusu Üzerine Danışma Görüşü Verme Yetkisi

UAD önünde devletlerden başka birimlerin dava tarafı olmaması nedeniyle BM Örgütüne ve kimi uluslararası örgütlere tavsiye nitelikli danışma görüşü (**advisory opinion**) isteme yetkisi tanınmıştır. BM Andlaşmasının 96/1 nci maddesi bu yetkiyi doğrudan Genel Kurul ve Güvenlik Konseyine tanıdıktan sonra, 96/2 nci maddesi de Genel Kurulca BM Örgütünün öteki organları ile BM uzmanlık kurumları diye anılan kimi uluslararası örgütlere bu yetkinin tanınabileceğini bildirmektedir.

UAD Statüsünün 35/1 'nci maddesi danışma görüşlerinin her türlü hukuksal soruna ilişkin olarak istenebileceğini öngörmektedir. Divan uygulamada istenilen danışma görüşleri arasında bir ayırma gitmekte ve halen devletlerarası uyuşmazlık oluşturan konuların temel noktalarıyla doğrudan ilgili bulunan sorunlara ve somut verilere (**question of fact**) ilişkin sorunlara yönelik danışma görüşü istemlerinin reddedilmesi gerektiği görüşündedir.¹²¹ Ancak, Divan bu tür verilerin her somut olaya ilişkin olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve bu konuda kendisinin yetkili olduğunu da kabul etmektedir. Buna karşılık Divan, istenilen danışma görüşünün soyut yada somut bir hukuksal soruna ilişkin olmasının Divanın bu yetkisini kullanmasına engel oluşturmayacağını açıklanmaktadır.

¹²¹ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası....**,s.54.

(c) Uluslararası Adalet Divanı'nca Uygulanan Kurallar

UAD Statüsü, 38/1 nci maddesinde; Divanın görevinin kendisine sunulan uyuşmazlıkları uluslararası hukuka göre çözmek olduğunu bildirmektedir. Uygulanacak uluslararası hukukun kaynakları olarak aşağıdakiler sayılmaktadır:

- Uyuşmazlık durumundaki devletlerce açık seçik kabul edilmiş kurallar koyan, gerek genel gerekse özel uluslararası Andlaşmalar,
- Hukuk olarak kabul edilmiş genel bir uygulamanın kanıtı olarak uluslararası yapıla gelmiş (teamül) kuralları,
- Uygar uluslarca kabul edilen genel hukuk ilkeleri,
- Statünün 59' ncu madde hükmü saklı kalmak üzere, hukuk kurallarının belirlenmesinde yardımcı araç olarak adli kararları ve çeşitli ulusların en yetkin yazarlarının öğretileri.

UAD Statüsünün 38/2 nci maddesi ise, uyuşmazlık taraflarının açıkça rızalarının alınması koşuluyla, Divanın **hakkaniyet** ve **nısfet** ilkelerine göre (**ex aequo et bono**¹²²) karar verebileceğini öngörmektedir. UAD Tunus-Libya Kıt'a Sahranlığı Davası'na ilişkin 24 Şubat 1982 tarih kararında bu konuda aynen şunu bildirmektedir:

*"Hakça ilkelerin uygulanması ve ex aequo et bono karar verme olayını ayırmak gerekmektedir; bu sonuncu durumda Divan ancak taraflar bu yönde rıza göstermişse böyle davranabilecektir. (Statünün madde 38, fıkra 2) Böyle durumlarda amaç uygun bir çözüme varmak olduğundan Divan hukuk kurallarını aynen uygulamakla yükümlü değildir."*¹²³

Dolayısıyla, **ex aequo et bono** çözümünde Divan uyuşmazlığın ilgili olduğu her türlü hukuk dışı veriyi de göz önünde bulundurarak karar vermek durumundadır. Hakkaniyet (**equity**) ilkesinin kuramsal olarak aşağıda belirtilen üç değişik biçimde uygulanabileceğini kabul etmektedir:

- Kararın aslında hukuka dayandırıldığı ve hukukun yorumunda birkaç olasılık varsa bu olasılıklardan adalet duygularına en yakın olanının seçildiği hakkaniyetin

¹²² Ex aequo et bono: Pozitif hukukun dışına çıkılarak hakkaniyet ve nısfetle karar verilmesi.

¹²³ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası...**s.55.

TASNİF DIŞI

hukuk kurallarının etkisini düzeltici ve yumuşatıcı (**infra legem**¹²⁴) bir rol oynadığı uygulama,

- Kararın varolan hukuk kurallarının dışında tümüyle adalet duygularına dayandırıldığı hakkaniyetin hukuk kurallarına üstün tutulduğu (**contra legem**¹²⁵) uygulama,
- Kararın varolan hukuk kuralları yanında özellikle hukuk kurallarının boşluklarını doldurmak ve taraflar arasında çıkar dengesini esnek bir biçimde sağlamaya yönelik olarak (**praeter legem**¹²⁶) hakkaniyetin uygulanması.¹²⁷

Bu anlayışlardan birincisi çerçevesinde, hakkaniyet, uygulanan uluslararası hukukun bir kuralı olarak değerlendirilmekte olup burada hakça ilkelerin uygulanması söz konusudur. İkinci anlayış çerçevesinde ise uyuşmazlığa siyasal bir çözüm bulunması söz konusudur. Bu yaklaşım bakıldığında bir yargı organının görevi ile bağdaşmadığı görülmektedir. UAD Statüsünün 38/2 nci maddesindeki **ex aequo et bono** kararın uluslararası hukuk ile hakkaniyeti bağdaştırıcı ve hukuk kurallarını hukuk dışı verilerle tamamlayıcı nitelikte yukarıdaki üçüncü anlayış çerçevesinde anlaşılması ve uygulanması gerektiği görüşündedir.¹²⁸

UAD Statüsünde uyuşmazlık taraflarının hangi biçimde **ex aequo et bono** çözüm isteyecekleri konusunda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu isteğin tahkimnamede belirtilebileceği gibi, taraflardan birinin davanın herhangi bir aşamasında böyle bir istekte bulunması ve öteki tarafın da bunu açıkça kabul etmesi durumunda **ex aequo et bono** kararın olanaklı olduğu değerlendirilmektedir. Uygulamada günümüze kadar iki tarafın da Divandan **ex aequo et bono** çözüm istediği hiçbir davaya rastlanılmamaktadır.¹²⁹

(d) Kararlar

UAD bir davaya ilişkin olarak birkaç değişik tür karar almaktadır. Bu karar türleri şunlardır;

- Usul kararları (**orders**),

¹²⁴ **Infra legem** : Hakkaniyetin hukuk kurallarının etkisini düzeltici ve yumuşatıcı rolü.

¹²⁵ **Contra legem** :Hakkaniyetin hukuk kurallarına üstün tutulduğu hukukun uygulanmasını durdurma rolü.

¹²⁶ **Praeter legem** : Hakkaniyetin hukuk kurallarının boşluğunu doldurucu rolü.

¹²⁷ Yüksel İnan, , A.g.e., s.60-62.

¹²⁸ Hüseyin Pazarcı , **Uluslararası**, s.55.

¹²⁹ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası....** ,s.55.

- Geçici koruma önlemleri kararı (**judgement of provisional measures**),
- Yetki kararı (**judgement of jurisdiction**),
- Öze ilişkin karar (**judgement of merits**),
- Katılma (müdahale) kararı (**Judgement of intervention**),
- Yorum kararları (**judgement of interpretation**),
- Gözden geçirme kararları (**judgment of revisions**).¹³⁰

Usul kararları dışındaki kararlara yargıçların karara karşıt görüşlerini (**dissenting opinion**) ya da kararın hükmüne karşı olmamakla birlikte farklı gerekçelerle o sonuca vardıklarını belirten kişisel görüşlerini (**individual opinion**) eklemeleri olanağı vardır. (Statü, madde 57) Bir yargıç karara ilişkin tutumunu gerekçeli olarak vermek istemiyorsa, tutumunu karara eklediği bir bildiri (**declaration**) ile açıklayabilecektir. Kararlar Başkan ve Yazmanca imzalanmaktadır. (Statü, madde 58) Divanın kararları karar verilen konuda olmak üzere yalnızca davanın taraflarını bağlamaktadır. (Statü, madde 59)

UAD'nın kararları kesin olup bir başka yargı organı önünde bu kararlara karşı **temyiz amaçlı başvuru olanağı yoktur**. (Statü, madde 60/1) Ancak, UAD Statüsünün 60 ncı maddesine göre taraflar Divan kararlarının yorumunu isteyebileceği gibi, Statüsünün 61'nci maddesine göre taraflar Divanın kararlarının gözden geçirilmesini Divan önünde isteyebilme hakkına sahiptir.

Divandan bir kararını gözden geçirme istemi ise ancak birtakım koşulların yerine gelmesi ile olanaklıdır. UAD Statüsünün 61 nci maddesine göre karar gözden geçirme istemi yalnızca Divanın kararını vermesinden önce Divanca ve kararın gözden geçirilmesini isteyen tarafça bilinmeyen ve önceden karar üzerinde kesin bir etki yapabilecek nitelikte bir olayın ortaya çıkması ve bu olayın bilinmesinde istemi yapan tarafın herhangi bir kusuru bulunmaması koşuluyla olanaklıdır. Karar gözden geçirme istemi bir dilekçe ile yapılmakta olup, buna ilgili belgeleri eklemek olanaklıdır. (İçtüzük, madde 99/1) İstemin olayın ortaya çıkmasından sonra en geç altı ay içinde yapılması gerekmektedir. (Statü, madde 6 1/4) Karar tarihinin üzerinden en çok 10 yıl geçtikten sonra gözden geçirme istemi yapılamayacaktır. (Statü, madde 61/5)

¹³⁰ Hüseyin Pazarıcı , *Uluslararası ...*, s.60.

Karar gözden geçirme istemi üzerine karşı devlet Divana gözlemlerini sunma hakkına sahip bulunmaktadır. (İçtüzük, madde 99/2) Divanın gözden geçirme kararını kabul etmesinden sonra, taraflara danışarak, izlenecek usulü belirlemesi gerekmektedir. (İçtüzük, madde 99/4) Divanın karar gözden geçirme usulünün işletilmesini kararın önceden uygulanmaya başlanması koşuluyla kabul etmesi olanaklı olup, bu durumda Divanın bir karar vermesi gerekmektedir. (İçtüzük, madde 99/5) Gerek yorum kararları gerekse gözden geçirme kararları, bunları veren Divan yada özel Daire tarafından verilmektedir. (İçtüzük madde 100)

2. İKİLİ GÖRÜŞMELERLE ÇÖZÜMLENEMEDİĞİ TAKDİRDE ULUSLARARASI ADALET DİVANINA GİDEBİLECEK EGE SORUNLARI NELERDİR?

Türkiye ile Yunanistan arasındaki anlaşmazlıklar Uluslararası Adalet Divanı vasıtasıyla çözülmeye kalkışıldığında hukuk kuralları ile zorunlu bir çözüm göz önüne alınmaktadır. Uluslararası Adalet Divanı Hakimlerinden oluşacak “hakem mahkemesi” tarafından verilecek kararlarla uyuşmazlıkların çözülmesi mümkün olabilir. Yaklaşım hukuki olacaktır ve alınan kararlara uymak zorunludur. Herhangi bir uyuşmazlık taraf devletlerin dışında bir heyet tarafından çözümlenecektir. Hukuki yaklaşımda Türkiye’nin siyasi dengesi göz önünde bulundurulmayacaktır.

Türkiye aslı itibarıyla Ege Denizi’ndeki uyuşmazlıklarla ilgili olarak paket bir çözümden yana olduğunu gerek basın yoluyla gerekse resmi söylemlerinde açıklamıştır. Ege Denizi’ndeki anlaşmazlıkların birbiriyle bağıntılı olduğunu ve çözüm esnasında bunların dikkate alınmasının gereğini vurgulamaktadır. Bunun yanında UAD ve Hakem Mahkemesinin kararlarının genel itibarıyla siyasi olabileceği dile getirilmektedir.

Ege Denizi’nde paket bir çözüm bulunması yönünde ortak bir irade oluşmaması durumunda anlaşmazlıkların ülkelerin kendince avantajlı oldukları hususlar hakkında Divan’a yada Sürekli Mahkemeye başvurmak isteyecekleri bir gerçektir.

Öncelikli olarak, Ege’deki hukuki anlaşmazlığın “Karasularının Sınırlandırılması” olacağı görülmektedir. Ege’nin kendine ait farklı coğrafyasında fiili 6 millik karasuları sınırının denge unsuru olduğu dikkate alınmalıdır. Bu durumun değişmesi karşısında Ege’deki diğer tüm anlaşmazlıklar konusunda da iki ülke arasında gerginlik yaşanacağı da aşikardır. Bu konuda Türkiye tarafından alınmış “casus belli” kararı hassasiyetler açısından örnek teşkil etmektedir. Bu maksatla iki

ülkenin de bu hususta Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmadan önce barışçıl görüşmelerle anlaşmaya varması gerekmektedir. UAD' na bu konuda yapılacak bir başvuruda Yunanistan'ın daha önce de belirtildiği üzere 1982 BM Deniz Hukuku Anlaşmasından doğan hakları ve bahse konu Andlaşmanın bazı hükümlerinin teamül olmaya başlaması nedeniyle lehine bir karar çıkması yüksek bir ihtimaldir. Bu konuda yalnız sınırın tam olarak 12 mil olması yerine 8 yada 10 mil mesafenin de karar olarak çıkması muhtemeldir.

Bahse konu anlaşmazlıklar arasında Yunanistan, Uluslararası Adalet Divanı'na gidilecek tek anlaşmazlığın "Kıta Sahanlığı" olduğu savlamaktadır. Bunun yanında Ege'deki diğer sorunların genelde "ülkesel egemenlik hakları" ile ilgili olduğunu birinci bölümde tarafların bahse konu anlaşmazlıklara ait tezleri incelenirken ayrıntılı şekilde anlatılmıştır. Kıta Sahalığı hususunda UAD ve Hakem Mahkemesinin verdiği kararlar incelendiğinde, uluslararası hukukun "Hakkaniyet ve Nisfet" ilkelerinin ve "hakça çözümün" göz ardı edilmeyeceği değerlendirilmektedir. Fakat, aşağıda ayrıntılı olarak incelenecek olan kararlarda da görüleceği üzere UAD ve Hakem Mahkemelerinde İçtihat Hukuku olmamasından dolayı bu hususta verilen kararlar uluslararası hukukun gelişmesi ile değişim gösterdiği de dikkate alınması gereken bir olgudur.

Bunun yanında, Kardak Krizi sonrası yaşanan gerginlik ile "Egemenliği Tartışmalı Ada, adacık ve kayalıklar" konusunda Türkiye'nin tezleri ve hukuksal belge ile Andlaşmalar incelendiğinde, Uluslararası Adalet Divanı'ndan Türkiye'nin lehine bir karar çıkma olasılığı yüksek olacağı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Ege'deki toprak egemenliği konusundaki anlaşmazlığı çözümü aslında deniz yetki alanlarını da kapsaması nedeniyle güncelliği ve önemi yadsınamayacak kadar önemlidir. Bahse konu ada, adacık ve kayalıklar aynı zamanda diğer uzlaşmazlıkları da etkileyecek önemdedir.

Diğer anlaşmazlıklardan "Silahsızlandırılmış Statüdeki Adaların Silahlandırılması", FIR ve SAR Sorumluluk sahaları sorunlarında ise Türkiye lehine kararların alınabileceği değerlendirilmektedir.

Değnilmesi gereken en önemli hususlardan biri de bugüne kadar Ege Denizi'nde egemenlik haritasının oluşturulmamış olması, Türkiye'nin aleyhine de facto durum yarattığıdır. Ege Denizi'ndeki tarihsel haklar ve bu haklar doğrultusunda uygulamalar incelendiğinde Yunanistan'ın bu konuda Türkiye'ye

nazaran önde olduğu görülmektedir. Divan ve Hakem Mahkemesi'nin bu uygulamaları da ileride incelenen davalarda dikkate aldığı görülecektir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki hukuki sorunlara ışık tutması amacıyla benzer durumlardaki uluslararası yargı kararları ve bu kararların ülkelerin tezlerine etkileri bu bölümde incelenecektir.

3. EGE'DE KITA SAHANLIĞI SORUNU VE ULUSLARARASI YARGI KARARLARI

Hukuksal anlamda "kita sahanlığı" kavramı 1940'lı yıllardaki gelişmeler ve özellikle de 1945'de ABD Başkanı Truman tarafından yayımlanan bildiri ile ortaya çıkmış ve 1950'li yıllarda Uluslararası Hukuk' un bir parçası olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.¹³¹ Ege Denizi kıta sahanlığı alanlarının Türkiye ve Yunanistan arasında sınırlandırılmasına ilişkin sorunun ortaya çıkışı ise 1970'li yıllar ile başlamıştır. Sorunun ortaya çıkışının görünen nedeni, Türkiye'nin, Kasım 1973'te Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) 'na, Ege Denizi'nin doğusundaki bazı bölgeleri kapsayan 27 adet petrol arama ruhsatı vermesi ve 1974 yılı içerisinde de yeni ruhsatlar vermeye devam etmesidir.

Yunanistan, Türkiye'nin araştırmalar yapacağını bildirdiği bölgelerden bir kısmının, bölgedeki Yunan adalarının kıta sahanlıkları olduğunu açıklayarak bu girişimin Uluslararası Hukuk' a aykırı olduğunu bildirmiş ve itiraz etmiştir. Yunanistan daha da ileri giderek sorunu, 19 Ağustos 1976 tarihinde tek taraflı bir başvuru ile UAD önüne getirmiş fakat Divan, yetkisizlik gerekçesiyle davayı reddetmiştir.¹³²

Çözümsüzlüğün bu derece uzun sürmesinin temel sebeplerine bakılacak olunursa; bunlardan ilki, iki ülke arasındaki ilişkilerin niteliği ile ilişkilendirilebilir. İki ulus ve bunun bir yansıması olarak iki devlet arasındaki ilişkilerin, özellikle tarihi kimi olaylardan kaynaklanan bir güvensizlik ve hatta husumete dayandığı ve bu unsurun, iki ülke arasındaki sorunların kolaylıkla çözüme kavuşturulmasını engellediği söylenebilir. Zira, iki taraf, bu güvensizlik ortamında ya hiç görüşme masasına oturmamakta yada görüşmelere başlansa dahi herhangi bir taviz verme eğilimi göstermemektedirler.¹³³

¹³¹ Hüseyin Pazarıcı., *Uluslararası Hukuk*. II.Kitap 3. Baskı. Turhan Kitabevi, Ankara, 1993,s. 338-339.

¹³² The Aegean Sea Continental Shelf Case (Greece v. Turkey) Judgement of 19 December 1978. ICJ Reports, s. 3. Kararın ayrıntılı incelenmesi için bkz. Aslan Gündüz, "Ege Denizi Kıta Sahanlığı Davası Üzerine Bazı Düşünceler" .MHB, 1985, sayı 2.,s.11-15.

¹³³ Şükrü Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821 -1993)* Ümit Yayınları, 1993,Ankara.s.67.

Çözumsuzluğun ikinci temel nedeni ise, iki tarafın, kıta sahanlığı sınırlandırma sorunu da dahil olmak üzere mevcut temel sorunlar üzerinde birbirlerinin çok uzak nitelikte iddialara ve hukuksal görüşlere sahip olmalarıdır. Bu güne kadar ki çözüm girişimlerinde, iki tarafın temel iddiaları ve görüşleri arasındaki bu farkı kapatmak mümkün olamamıştır.

Birinci sorunsalın giderilmesi daha çok siyasi nitelikli gelişmelere bağlı gözükürken, ikincisinin ortadan kaldırılması ise daha ziyade ilgili Uluslararası Hukuk kurallarının gerçekte ne olduğu ve nasıl uygulandığının ortaya konmasına bağlı gözükmektedir. Her ne kadar uluslararası mahkeme kararları Uluslararası Hukuk'un bağlayıcı kurallarının doğduğu bir kaynağı oluşturmaya da, deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin oluşmuş genel nitelikli bağlayıcı hukuk prensipleri, uluslararası mahkeme kararlarınca uygulanmış ve bu konudaki davaların büyük oranı sonuçlandırılmıştır. Dolayısı ile, tarafların iddialarının somut olarak değerlendirilmesi temelde UAD' nın ve kimi **ad hac** (geçici) nitelikli hakemlik mahkemelerinin günümüze kadar sonuçlandırılmış oldukları deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin yargı kararlarına başvurmayı gerektirmektedir.

Konuyu incelerken öncelikle, bahse konu sorun üzerinde iki tarafın temel hukuksal iddiaları ortaya konacak ve daha sonra günümüze kadarki yargı kararları ışığında ortaya çıkan somut sınırlandırma prensipleri tespit edilecektir. Nihayetinde prensipler ışığında tarafların iddialarının hukuksal geçerliliği genel bir biçimde değerlendirilebilecektir.

A. Yunanistan'ın Hukuksal İddiaları:

Sorunun ilk ortaya çıktığı yıllarda, her iki tarafta, kendi iddialarını desteklemek için bazı hukuksal prensiplere dayanma yolunu seçmişlerdir. Çok genel olarak belirtildiğinde Yunanistan, 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesinde kabul edilmiş olan kıta sahanlığına ve bu alanların sınırlandırılmasına ilişkin maddelere dayanmıştır.

Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmenin 1.nci Maddesinin 1b paragrafına göre kıta sahanlığı kavramının hangi alanları kapsadığı şu şekilde ifade edilmiştir. Söz konusu maddeler açısından "kıta sahanlığı" kavramı şu alanları ifade eder;

a) Kıyıya bitişik denizin tabanı yada altındaki fakat karasularının dışındaki, 200 metre derinliğe kadar yada bunun ötesinde belirtilen alanın doğal kaynaklarının işletilebildiği derinlik çizgisine kadar uzanan alanlar;

b) adaların kıyılarına bitişik benzeri alanların deniz yatağı ve onun toprak altındaki kısmı.

Dolayısı ile Yunanistan'a göre, adalarında kıta sahanlığı mevcuttur. Bu nedenle kıta sahanlığı sınırlandırması esnasında adalar da, kıta ülkesi ile eşit statüde kıta sahanlığına sahip olmalıdırlar. Yunanistan, sınırlandırma çizgisinin tam olarak nasıl belirleneceği konusunda da öncelikle Sözleşmenin sınırlandırmaya ilişkin 6 ncı Maddesinin 2 nci paragrafına dayanmaktadır. Maddeye göre:

"Herhangi, bir Andlaşma olmadığı durumlarda veya özel durumlarca başka bir sınırlandırma çizgisi haklı gösterilmedikçe, sınırlandırma çizgisi, bütün noktaları her bir devletin karasularının ölçümünde esas teşkil eden kıyı çizgisine eşit uzaklıkta olan eşit uzaklık çizgisidir." ¹³⁴

Bu maddeye dayanarak Yunanistan, Doğu Ege'deki Yunan adaları ile Türkiye arasındaki kıta sahanlığı çizgisinin eşit uzaklık çizgisi olarak belirlenmesi gerektiğini iddia etmiştir. Zira Yunanistan'a göre, 6. Maddede belirtilen "özel durumlar" Ege Denizinde mevcut değildir.

Yunanistan, adalar ile Türkiye ülkesi arasındaki kıta sahanlığı çizgisinin eşit uzaklık çizgisi olması gerektiği iddiasını desteklemek için, 1969 yılında UAD' nın Kuzey Denizi davalarındaki kararına da dayanmıştır. Mahkeme, kararının ilgili kısımlarında, eşit uzaklık çizgisinin karşıt kıyılar arasındaki kıta sahanlığı sınırlandırmasında çoğu kez uygulanan yöntem olması gerektiğini belirtmiştir. ¹³⁵

Yukarıda belirtilen Yunan iddialarının, 1970'li yıllardan beri değişmeden günümüze kadar devam ettiği belirtilmelidir. Türkiye'nin aşağıda belirtilecek iddiaları karşısında Yunanistan'ın özellikle vurguladığı nokta, Ege Denizi'nde adaların varlığı veya bu adaların çoğunun taraflardan birine ait olmasının veya Ege Denizi'nin yarı kapalı bir deniz olmasının, 1958 Sözleşmesinin 6 ncı maddesindeki "özel şartlar" kapsamına girmediği ve dolayısı ile sınırın ortay hat olması gerektiğidir. ¹³⁶ Zira, gelişen sınırlandırma hukuku, sınırlandırmanın ilgili şartlar çerçevesinde hakkaniyete uygun sonuç doğurması gerektiğini kabul ediyor olması karşısında, Yunanistan,

¹³⁴ Paragrafın İngilizce metni şu şekildedir: "In the absence of agreement, and unless another boundary line is justified by special circumstances, the boundary is the median line, every point of which is equidistant from the nearest points of the baselines from which the breadth of the territorial sea of each state is measured."

¹¹ Kuzey Denizi davaları, par. 57.

¹³⁶ Yunanistan'ın BM Üçüncü Deniz Hukuku Konferansındaki iddiaları. Doc.A/CONF.62/C.2/L.25, Off Rec.,III, s.202.,Ayrıca bkz.,Yunanistan'ın Açıklaması, UNCLOS III. Off. Rec.,I, par. 27, s. 129.

Ege'deki şartların, ortay hat dışında bir sınırlandırmayı gerektirmediğini savunmaktadır. Diğer bir ifade ile Yunanistan'a göre adalarla Türkiye ülkesi arasındaki ortay hat sınırı, hakkaniyete uygun sınırlandırma olarak kabul edilmelidir.

B. Türkiye'nin Hukuksal İddiaları:

Kıta sahanlığı sorunun ilk ortaya çıktığı dönemlerde Türkiye'nin temel hukuksal iddiası, Doğu Ege'deki Yunan adalarının tümünün, Türkiye'nin doğal kıta sahanlığı uzantısı olduğu ve bahse konu adaların bu nedenle hiçbirinin kıta sahanlığına sahip olamayacağıydı. Türkiye'nin bu iddiasını dayandırdığı temel ise UAD'nın 1969 yılı Kuzey Denizi davaları kararında, "**doğal uzantı**" kavramına yaptığı vurgu olmuştur. Bu davada, Danimarka ve Hollanda, Almanya karşısında, her devletin kıta sahanlığı alanlarının kendisine yakın alanları kapsamı gerektiği iddiasına başvurmuşlardır. Yani, hiçbir devlet, başka bir ülkenin kıyasına daha yakın olan bir alanı kıta sahanlığı olarak elde edememelidir. İddia edilen bu "yakınlık" (proximity) prensibi karşısında UAD, doğal uzantı kavramını vurgulamış ve asıl olanın yakınlıktan ziyade her devletin kendi doğal uzantısına kıta sahanlığı olarak sahip olması gerektiğini belirtmiştir.¹³⁷ Türkiye, daha sonraki yıllarda, kıta sahanlığı davalarındaki yönelime uygun olarak, doğal uzantı prensibi üzerine yaptığı savını zamanla "**hakkaniyet prensipleri**" ve "**hakkaniyete uygun çözüm**" üzerinde yapmaya başlamıştır.

Ege'de hakkaniyete uygun çözümle ilgili olarak Türkiye, ülkesine yakın Yunan adalarının varlığının ve Ege'nin kendine has diğer özelliklerinin dikkate alınması gerektiğini ve hakkaniyet prensipleri çerçevesinde bu adalara kıta sahanlığı verilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Dikkate alınması gereken özellikler arasında Anadolu'nun doğal uzantısı, iki ülke arasında Lozan Andlaşmaları ile kurulmuş denge, Ege Denizi'nin nispeten dar bir deniz olması ve Türkiye'nin kıyı uzunluğu gibi faktörler belirtilmektedir.¹³⁸ Sonuç itibarıyla Türkiye, Ege'de kıta sahanlığı sınırlandırma çizgisinin yaklaşık olarak Ege'nin ortasından geçen bir çizgi olması gerektiğini savunmaktadır.¹³⁹

Aynı zamanda Türkiye, adaların kıta sahanlığı hakkına sahip olması, bu adaların sınırlandırma esnasında da kıta sahanlığı hakkına sahip olacakları anlamına gelmemesini savunmuştur. Zira, bu adalara kıta sahanlığı verilmesi,

¹³⁷ Kuzey Denizi davaları, par. 37-59.

¹³⁸ İddialar için, bakınız, Bern görüşmelerinde Türkiye temsilcisi Büyükelçi Suat Bilge'nin Açıklamaları. Bern, 31 Ocak 1976, içinde The Aegean Sea Continental Shelf Case, Pleadings, s.167-168.

¹³⁹ Türkiye'nin sonuç itibarıyla bu çizgiyi savunduğu 1970'li yıllarda TPAO'na verilen araştırma izinlerinin gösterildiği haritadan anlaşılmaktadır.

hakkanıyete uygun olmayan bir sonuç yaratıyorsa, söz konusu adalar tümünden veya kısmen ihmal edilebilirler görüşünü benimsemiştir.

C. Taraflara Ait İddiaların Yargı Kararları Işığında Değerlendirilmesi:

Uluslararası Hukuk kıstasında, kıta sahanlığı ile ilgili olarak hukuksal bazda Ege Denizi'ne de uygulanması gereken bazı temel nitelikli sınırlandırma prensipleri bulunmaktadır.¹⁴⁰ Fakat bahse konu prensipler genel ve soyut olmaları nedeniyle bu prensiplerin herhangi bir sınırlandırma anlaşmazlığında nasıl uygulanması gerektiği daha çok UAD' na ve bu maksatla kurulmuş ad *hac* hakemlik mahkemelerine düşmüştür. Günümüze kadar, doğrudan anlaşmazlıklarına ilişkin 10 adet uluslararası yargı kararı verilmiştir.¹⁴¹

Uluslararası bir mahkemedeki ilk sınırlandırma davası 1969 tarihli Almanya ile Hollanda ve Almanya ile Danimarka arasındaki *Kuzey Denizi* davalarıdır.¹⁴² Kıta sahanlığının sınırlandırılması meselesine ilişkin diğer bir dava, 1976 yılında ad hoc uluslararası hakemlik mahkemesince karara bağlanmış olan İngiltere ile Fransa arasındaki sınırlandırma davası (*İngiltere-Fransa* davası) dır.¹⁴³

1980'ler de ise bu sayı giderek artış göstermiştir. Tunus ve Libya arasındaki kıta sahanlığı sorunu 1982 yılında karara bağlanmıştır. (*Tunus-Libya* davası)¹⁴⁴ 1984 yılında Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki Maine Körfezindeki kıta sahanlığının sınırlandırılması (*Maine Körfezi* davası)¹⁴⁵ ve 1985 yılında da Libya ile Malta arasındaki kıta sahanlığının sınırlandırılması (*Libya-Malta* davası) çözüme kavuşmuştur.¹⁴⁶ Aynı yıl içerisinde karara bağlanan diğer bir kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge alanlarının sınırlandırılması davası ise, Gine ile Gine-Bissau arasındaki sınırlandırma meselesidir. (*Gine-Gine-Bissau* davası) ve iki

¹⁴⁰ Sınırlandırmaya ilişkin uluslararası sözleşme maddeleri:1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi Madde 6, 1982 BM Deniz Hukuku Madde 74 ve 83.

¹⁴¹ Deniz alanları sınırlandırmasını da içeren 3 dava hala yargı önündedir.Bunlar: Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v.Colombia), (2001-) Maritime Delimitation between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (Nicaragua v.Honduras)(1999-) Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria)(1994-)

¹⁴² The North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic of Germany v. Denmark; Federal Republic of Germany v. Netherlands) Judgment of 20 February 1969, ICJ Reports,1969, s.2.

¹⁴³ The Arbitration Between the United Kingdom of Great Britain and the Northern Ireland and the French Republic on the Delimitation of Continental Shelf,(the United Kingdom v. the Republic of France). Decision of the Court of Arbitration, 30 June 1977.

¹⁴⁴ The Çase Concerning the Continental Shelf, (Tunisia v. Arab Jamahiria), Judgment of 24 February 1982, ICJ Reports, 1982, s.18.

¹⁴⁵ The Case Concerning Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine (Canada v. United States of America) Judgment of 12 October 1984. ICJ Reports 1984, s. 246.

¹⁴⁶ The Case Concerning the Continental Shelf, (Libyan Arab Jamahiria v. Malta). Judgment of 3 June 1985. ICJ Reports, 1985, s. 13. Değerlendirme için bakınız, Aslan Gündüz, "Kıta Sahanlığı Hukukunda Yeni Gelişmeler: Libya/Malta Davası". Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Sayı 3, 1986, s. 5-25.

tarafça bu amaç için kurulan ad hoc hakemlik mahkemesince karara bağlanmıştır.¹⁴⁷

Kanada ile Kanada kıyıları açığındaki denizaşırı Fransız adaları *St. Pierre ve Miquelan* arasındaki kıta sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) alanlarının sınırlandırılması meselesine ilişkin anlaşmazlık 1992 yılında ad hoc hakemlik mahkemesince karara bağlanmıştır.¹⁴⁸ Bir sonraki yıl içerisinde ise UAD, Danimarka'nın *Greenland* adası ile Norveç'in nispeten çok küçük adası *Jan Mayen* arasındaki kıta sahanlığı ve MEB alanlarını sınırlandıran kararını vermiştir. (*Jan Mayen* davası)¹⁴⁹ Diğer bir kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırılma davası ise *Eritre-Yemen* davasıdır ve taraftarca oluşturulan ad hoc hakemlik mahkemesince 1999 yılı sonunda karara bağlanmıştır.¹⁵⁰ Karara bağlanan en son dava Katar ile Bahreyn arasındaki deniz alanlarının sınırlandırılmasına ve bazı egemenlik sorunlarının çözümüne ilişkin *Katar-Bahreyn* davasıdır.¹⁵¹

Yukarıda bahsedilen davalar arasındaki sınırlandırma uyuşmazlıklarında oldukça benzer durumlara rastlanmış olup, bu davalardaki bazı coğrafi alanlar birtakım yönleri ile de Ege Denizi'ndeki fiziki durumlara benzerlikler sergilemektedir. Dolayısıyla, daha önceki davalardaki yargı kararları, genel sınırlandırma prensiplerini açıklayan spesifik prensip ve metotlar oluşturmanın yanı sıra, ilgili alanların Ege Denizi'ne benzerliklerinden dolayı Türkiye ve Yunanistan'ın iddialarına ve Ege kıta sahanlığı sınırlandırılmasına ilişkin daha spesifik yansımalar da içermektedirler. Bu yansımalar temel olarak "hakkaniyet" in ve "hakkaniyet prensipleri" nin somut sınırlandırma meselelerine nasıl uygulanması gerektiğine, yani bu kavramların uygulamada ne ifade ettiğine ilişkidir.

D. Hakkaniyet Prensipleri ve Hakça Çözüm Kavramları:

1969 yılındaki *Kuzey Denizi* davaları incelendiğinde; Hollanda ve Danimarka, sınırlandırma hukukunun eşit uzaklık çizgisinin uygulamasını öngördüğünü iddia

¹⁴⁷ The Guinea-Guinea Bissau Maritime Delimitation Case. Judgment of 14 February 1985. International Law Reports, vol. 77, 1988, s. 636.

¹⁴⁸ The Case Concerning the Delimitation of Maritime Areas Between Canada and the French Republic. (Canada v. the French Republic). Arbitration Decision, 10 June 1992. 31 ILM, (1992), p. 1145.

¹⁴⁹ The Case Concerning Maritime Delimitation in the Area Between Greenland and Jan Mayen. (Denmark v. Norway). Judgment of 14 June 1993, ICJ Rep., 1993, s. 38.

¹⁵⁰ The Arbitration between Yemen and Eritrea. Second Phase: The Maritime Delimitation. The Award of 17 December 1999 of the Arbitration Court Established by Yemen and Eritrea. (Karar metni: Çevrimiçi /<http://www.pcacfa.or/ER-YEMain.htm/> 10.01.06)).

¹⁵¹ Maritime Delimitation and Territorial Questions Between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain) Judgment of 16 March 2001. Bu davada çözüm bekleyen sorunlar Hawar adaları ve Dibal ve Qit'at Jaradah kayalıklarının hangi devlete ait olduğunun saptanması ve iki devlet arasında kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge dahil deniz alanlarının sınırlandırılmasıdır.

etmişlerdir. Fakat bu varsayım Almanya'ya daha az kıta sahanlığı bırakacaktı. 1958 Sözleşmesi'nin ilgili 6. maddesi Almanya'nın taraf olmaması dolayısı ile bu davada uygulanamazdı ve ilgili teamül hukuku uygulanmalıydı. Mahkeme, incelemesinin başlarında eşit uzaklık metodunun yada prensibinin, uygulanması zorunlu bir hukuk kuralı olmadığını belirtmiştir. 1958 Sözleşmesinin ilgili maddesi henüz her devleti bağlayan bir yapıya geliş (teamül) haline gelmemiştir.¹⁵²

Eşit uzaklık metodu yada prensibinin zorunlu olmadığı anlayışı takip eden yargı kararlarında sıkça vurgulanmıştır. *İngiltere-Fransa* davasında Hakemlik Mahkemesi, her iki ülkenin de taraf olduğu 1958 Sözleşmesinin 6. Maddesi ile teamül hukuku arasında bir fark olmadığını ve her iki hukukun da eşit uzaklık prensibinin uygulanmasını zorunlu kılmadığını vurgulamıştır.¹⁵³ Mahkemeye göre 6.Maddedeki "eşit uzaklık" prensibi mutlak bir prensip değil ama "eşit uzaklık-özel durumlar prensibi" olarak algılanmalıydı. Her ne kadar özel durumların ne olduğu maddede belirtilmemişse de, özel durumların varlığında bunlar dikkate alınarak bir sınırlandırma metodu uygulanmalıydı.

Bu durumda iki veya daha çok devlet arasında herhangi bir kıta sahanlığı sınırlandırmasını eşit uzaklık prensibi düzenlemediğine göre, kıta sahanlığı sınırlandırmasını düzenleyen hukuk kuralı yada kuralları ne olması gerektiğine bakıldığında; *Kuzey Denizi* davalarında UAD, kıta sahanlığı sınırlandırmasında zorunlu olarak uygulanması gereken hukuk kuralılarının "hakkaniyet prensipleri" (**equitable principles**) olduğunu belirtmiş, hatta Mahkemeye göre, 1958 Sözleşmesinin 6. Maddesindeki "özel şartlar" (**special circumstances**) ibaresinin maddeye dahil edilmesinin asıl nedeni de sonuçta sınırlandırmanın asıl maksadının hakça bir çözüme varmak olduğunu vurgulamıştır. Mahkeme, karşıt kıyılar arasındaki sınırlandırmanın çoğunlukla eşit uzaklık çizgisi olması gerektiğini belirtmiştir ama bunun nedeni olarak, bu metodun zorunlu olmasından değil, karşıt kıyılar arasında çoğu kez hakkaniyeti sağlayan olduğunu açıklamıştır.¹⁵⁴ Mahkeme, kıta sahanlığı sınırlandırmasını, "bütün ilgili şartları dikkate alarak hakkaniyet prensiplerinin uygulanması ile hakkaniyete uygun bir çözümün bulunması" olarak ifade etmiştir.¹⁵⁵

Yapılacak sınırlandırmanın bütün ilgili şartları dikkate alarak hakkaniyet

¹⁵² Mahkeme vurgulamıştır ki, Uluslararası Hukuk Komisyonu, eşit uzaklık prensibini yapıya geliş değeri kazanmış olarak değerlendirmemiştir. *Kuzey Denizi* davaları, par. 49-53.

¹⁵³ *İngiltere-Fransa* davası, par. 70. Ayrıca bakınız, *Tunus-Libya* davası, par. 109.

¹⁵⁴ *Kuzey Denizi* davaları, par. 57. Ayrıca bakınız, par. 50, 51, 83.

¹⁵⁵ Mahkeme bunu şöyle ifade etmiştir: "The delimitation is to be affected by agreement in accordance with equitable principles, and taking account of all the relevant circumstances", par. 101(C).

prensipleri temelinde yapılması gereği ve 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 6. Maddesindeki sınırlandırma kuralının sonuçta hakkaniyete uygun çözümü amaçladığı, yargı kararlarında tartışmasız bir biçimde kabul edilmiştir. Daha sonraki kararlarda hakkaniyet prensiplerinin yanı sıra, "hakça çözüm" (**equitable result**)' de önem kazanmıştır. ABD ve Kanada arasındaki *Maine Körfezi* davasında UAD, sınırlandırmanın hakkaniyet prensipleri ve bölgenin coğrafi özellikleri çerçevesinde bir hakça çözüm oluşturacak sınırlandırma metotları çerçevesinde yapılması gerektiğini belirtmiştir.¹⁵⁶ *Libya-Malta* davasında, UAD yine "hakça çözüm" 'ün önemini belirtmiştir.¹⁵⁷

E.Coğrafyanın Üstünlüğü Prensibi:

Sınırlandırmanın hakkaniyet prensipleri ile ilgili olarak yargı kararlarında ön plana çıkarılan prensip "**coğrafyanın üstünlüğü**" prensibidir. *Kuzey Denizi* davalarında bu prensip Mahkemece, "coğrafyanın yeniden şekillendirilmesi söz konusu olamaz" biçiminde ifade edilmiştir.¹⁵⁸ *İngiltere-Fransa* davasında "eşit uzaklık yada başka herhangi bir sınırlandırma metodunun uygunluğunu coğrafi şartlar belirler" biçiminde özetlenmiştir.¹⁵⁹ *Tunus-Libya* davası kararında "kara denize hakimdir" şeklinde ifade edilmiştir.¹⁶⁰ *Libya-Malta* davası kararında " tarafların kıyıları başlama çizgisini oluşturur" ifadesi kullanılmıştır.¹⁶¹

Hem kıta sahanlığı hem de MEB alanlarının tek bir davada sınırlandırıldığı kararlarda da coğrafyanın üstünlüğü prensibi aynı şekilde ön plana çıkarılmıştır. *Kanada-Fransa* davasında Mahkeme, coğrafi unsurların sınırlandırmanın merkezini oluşturduğunu ifade etmiştir.¹⁶² *Jan Mayen* davasındaki kararda benzeri bir biçimde Mahkeme sınırlandırmanın, ilgili alanın coğrafi çerçevesine dayandığını belirtmiştir.¹⁶³ *Katar-Bahreyn* davasında UAD, kara denize hakimdir prensibini tekrarlamış ve bu prensibin devletin kara ülkesi üzerindeki egemenliğinin bir sonucu olduğunu vurgulamıştır.¹⁶⁴

¹⁵⁶ *Maine Körfezi* davası, par. 112.

¹⁵⁷ *Libya-Malta* davası, par. 45. Ayrıca bakınız, *İngiltere-Fransa* davası, par. 83; *Tunus-Libya* davası, par. 70; *Jan Mayen* davası, par. 54; *Kanada-Fransa* davası, par. 70. Bu gün yürürlükteki en kapsamlı Deniz Hukuku sözleşmesi olan 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 83. Maddesi, kıyılan karşıt yada bitişik olan devletler arasında sınırlandırma Uluslararası Hukuk temelinde "hakça bir çözüme ulaşmak maksadı ile yapılır" demektir.

¹⁵⁸ *Kuzey Denizi* davaları, par. 91.

¹⁵⁹ *İngiltere-Fransa* davası, par. 96

¹⁶⁰ *Tunus-Libya* davası, par. 73.

¹⁶¹ *Libya Malta* davası, par. 47.

¹⁶² *Kanada-Fransa* davasında, par. 24.

¹⁶³ *Jan Mayen* davası, par. 51-53.

¹⁶⁴ *Katar-Bahreyn* davası, par. 185.

Coğrafyada ile ifade edilen, iki ülke arasında sınırlandırmaya konu olan alandaki anakara coğrafyasıdır. Bu bağlamda en önemli unsur, anakara kıyılarının uzunluğudur ve kural olarak kıyı uzunluğu, elde edilecek deniz alanını belirleyen en önemli coğrafi faktör olarak belirmektedir.¹⁶⁵ Bir başka önemli coğrafi unsur, kıyı çizgisi üzerindeki kıvrımlar, girintiler ve çıkıntılardır. Bu hususlar, bir sınırlandırmada "temel" sınırlandırma çizgisini belirleyen unsurlardır. Sınırlandırma davalarının birçoğunda mahkemeler, sınırlandırma işlemine başlarken önce iki anakara ülkesi arasında, anakara ülkelerinin coğrafi özelliklerini yansıtan bir sınırlandırma çizgisi belirlemişler veya en azından böyle bir çizgiyi referans noktası kabul etmişleridir. Bu sınırlandırma çizgisi hem başlangıç çizgisini, hem de dikkate alınan diğer unsurlarca az değiştirilecek temel sınırlandırma çizgisini oluşturmuştur. Bu sınır çoğu kez, iki anakara ülkesinin coğrafi ilişkisini en iyi yansıttığı için iki ülke arasındaki eşit uzaklık çizgisi olmuştur.

Kuzey Denizi davaları kararında açıkça belirtildiği gibi, dikkate alınacak coğrafi şekiller, bölgenin coğrafi yapısı çerçevesinde önemsiz sayılmayacak unsurlar olmalıdır.¹⁶⁶ *Katar-Bahreyn* davasında UAD, iki ülkenin kuzey kıyılarının uzunluk ve şekil açısından benzer olduğunu belirtmiş ve sadece Bahreyn kıyısında *Fasht al Jarim'in* denize doğru bir çıkıntı olduğunu ama bunun da coğrafi çerçevede önemsiz bir unsur olduğundan ihmal edilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁶⁷

İngiltere-Fransa davasında Mahkeme, önce İngiltere ve Fransa arasında bir ana sınırlandırma çizgisi belirlemiş ve bu çizginin Fransa tarafında kalan İngiliz Kanal Adalarına sadece sınırlı bir kıta sahanlığı vermiştir. Zira, bu adaların varlığı, iki ülke arasındaki coğrafi dengeyi bozan bir özellik göstermekteydi.¹⁶⁸ UAD' nca *Libya/Malta* davasında mesafe prensibine yapılan vurgu sonuçta sınırlandırmaya, kıyı coğrafyasını en iyi yansıtan eşit uzaklık çizgisi ile başlanmasına yol açmıştır.¹⁶⁹ *Jan Mayen* davasında Mahkeme, sınırlandırmaya eşit uzaklık çizgisi ile başlamış ve bunun da coğrafyanın üstünlüğünde kaynaklandığını belirtmiştir.¹⁷⁰ *Maine Körfezi* davasında da Mahkeme açıkça, anakaralar arasındaki eşit uzaklık çizgisi ile başlanması gerektiğini zira bunun, söz konusu alanın coğrafi özelliğini en iyi

¹⁶⁵ Aşağıda değinilecek "oransallık prensibi" bunu açıkça ifade etmektedir.

¹⁶⁶ *Kuzey Denizi* davaları, par. 57,98.

¹⁶⁷ *Katar-Bahreyn* davası, par. 247.

¹⁶⁸ *İngiltere-Fransa* davası ile Ege kıta sahanlığı sorunu arasında bir karşılaştırma için, bakınız, Yücel Acer, "İngiltere-Fransa Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Davası: Ege Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Uyuşmazlığına Yansımalar." Sedat Laçiner, *Bir Başka Açıdan İngiltere*. Ankara: ASAM, 2001, s. 285-321.

¹⁶⁹ *Libya-Malta* davası, par. 51,63,65.

¹⁷⁰ *Jan Mayen* davası, par. 42-44,49-51,59,64.

yansıttığını belirtmiştir.¹⁷¹ *Katar-Bahreyn* davasında da aynı yöntem izlenmiştir.¹⁷²

Sadece *Eritre-Yemen* davasında, eşit uzaklık çizgisi ile başlanmamıştır. Yalnız üzerinde her iki tarafın da anlaştığı bir tarihi çizgi Mahkeme için başlangıçta temel sınırlandırma çizgisi olarak kabul edilmiştir.¹⁷³

F. Sınırlandırmada Diğer Faktörlerin Dikkate Alınmasına İlişkin Prensipler:

Uluslararası yargı kararlarında, sınırlandırmada hakkaniyetin sağlanmasında sadece coğrafi unsurların dikkate alınmasının yeterli olmadığını ve diğer bütün ilgili unsurların dikkate alınması gerektiğini ayrıca vurgulanmıştır.¹⁷⁴

Yargı kararlarına göre, bu ilgili unsurlardan başta geleni, bölgede mevcut adalar ve diğer coğrafi formasyonlardır. Yukarıda belirtildiği gibi Uluslararası Hukuk adalara kıta sahanlığına sahip olma hakkını açıkça tanımıştır. Fakat bu adaların sınırlandırma esnasında anakara ülkeleri ile aynı statüde oldukları manasına gelmemektedir. Bir başka deyişle sınırlandırmada adalar söz konusu olduğunda, sahip olma ile sınırlandırma arasında kesin bir ayırım söz konusudur. Sonuçta adalar, coğrafi konumları, ekonomik ve sosyal nitelikleri gibi sahip oldukları unsurlar çerçevesinde sınırlandırma çizgisini ya hiç etkilememekte, yada sınırlı bir biçimde etkilemektedirler.

Kendi ülkesinin kıyılarına daha yakın adaların rolü ile ilgili örnek *Tunus-Libya* davasında Tunus'un *Kerkennah* adalarına Mahkeme yarım etki (*half-effect*) tanımıştır.¹⁷⁵ *Gine-Gine Bissau* davasında da Mahkeme, kıyı uzunlukları belirgin bir biçimde farklı olmayan, kıyı şekilleri benzer olan iki taraf arasındaki sınırlandırmada bu tür adaların sınırı önemli bir derecede etkilemelerine izin verilmemesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁷⁶

Mahkeme, *Eritre-Yemen* davasında, *Dahlak* adalarına önemli bir etki tanırken, daha güneydeki kıyı adalarını tamamen ihmal etmiştir. Özellikle kurak ve sosyal hayata elverişsiz olmaları nedeni ile Yemen'in *Jabal al-Tayr* ve *Zubayr* adalarına ise hiç etki verilmemiştir.¹⁷⁷ *Tunus-Libya* davasında da bölgedeki unsurların daha

¹⁷¹ Maine Körfezi davası, par. 188, 205

¹⁷² Katar-Bahreyn davası, par. 231.

¹⁷³ Eritre-Yemen davası, par. 139-164

¹⁷⁴ Örneğin, *Tunus-Libya* davası, par. 81, *Gine- Gine Bissau* davası, par.112.

¹⁷⁵ *Tunus-Libya* davası, par.128.

¹⁷⁶ *Gine-Gine Bissau* davası, par. 244.

¹⁷⁷ *Eritre-Yemen* davası, par.148.

önemli olduğunu belirterek, Tunus'un *Jerba* adasını tamamen ihmal etmiştir.¹⁷⁸ *Gine-Gine Bissau* davasında Mahkeme, *Alcatraz* adalarının kuzey kesimlerine doğru bu adalara, 12 millik karasularının ötesinde hiç kıta sahanlığı veya münhasır ekonomik bölge vermemiştir.

Kendi ülkesinin kıyılarının hemen yakınında yerleşmiş bu tür kıyı adaları bazen sadece, deniz alanlarının ölçümüne esas oluşturan kıyı çizgisinin oluşturulmasında bir etki sahibi olmaktadır. Ama çoğu kez kıyı çizgisini tam bulundukları yer kadar değil, daha az etkilemelerine izin verilmekte yani sınırlı bir etki tanınmaktadır. *İngiltere/Fransa* davasında, İngiltere'nin kıyı adası *Scilly Isles* ile Fransa'nın kıyı adası *Ushant*, kıyı çizgisi oluşturmada tam etki verildikleri takdirde hakkaniyete aykırı sonuç doğuracaklarından, kıyı çizgisini ancak kısmen etkilemelerine izin verilmiştir.¹⁷⁹

Bir ülkenin, başka bir ülkenin kıyılarına yakın adalarının, sınırlandırmadaki rolü *İngiltere-Fransa* davasında gündeme gelmiştir. İngiltere'nin Kanal adaları sınırlandırma sonucunda sadece 12 mil genişliğinde bir çerçevelenmiş (**enclave**) kıta sahanlığına sahip olabilmişlerdir. Aslında bu adalara taraflarca daha önceden 12 mil genişliğinde münhasır balıkçılık bölgesi tanınmış olmasaydı, bu mesafe daha da az olma ihtimali bulunmaktadır.¹⁸⁰ Bu ve benzeri adalar için Mahkeme, coğrafi konumlarının, kıta sahanlığı elde etmeleri açısından ciddi bir negatif unsur oluşturduğunu belirtmiş,¹⁸¹ bu davada, bu adaların ihmal edilmemelerinin sebebi, sosyal ve ekonomik açıdan önemli oluşları ve İngiltere'den kısmen ayrı bir statüye sahip olmalarıdır.¹⁸²

Bir başka devletin kıyılarına yakın olmayan, ama iki ana kıta arasındaki eşit uzaklık çizgisi dikkate alındığında hala diğer ülkeye yakın olan adaların sınırlamadaki rolleri de, diğer konumdaki adalar için etkili olan faktörler çerçevesinde değerlendirileceği tahmin edilebilir. Bu konuda *Katar/Bahreyn* davasındaki Bahreyn'e ait *Qit'at Jaradah* adasının durumu bir örnek oluşturmıştır. Bu adanın, iki ülke arasındaki eşit uzaklık çizgisi civarında bulunan küçük ve sosyal hayata elverişsiz bir doğal yapıya sahip olduğu vurgulanmıştır. Mahkeme, bu özellikleri ile bu adaya, bölgenin özellikleri çerçevesinde düşünülüğünde bir etki tanımının

¹⁷⁸ Tunus-Libya davası, par. 79.

¹⁷⁹ İngiltere-Fransa davası, par. 243S9 A.g.e., par. 183, 187, 192

¹⁸⁰ Sevim Toluner, *Millîlerarası Hukuk Dersleri*, Beta Basımevi, 1996, s.217.

¹⁸¹ A.g.e. 183, 187, 192.

¹⁸² A.g.e. par. 184.

hakkaniyete uygun olmayacağını belirtmiş ve bu adaları ihmal etmiştir.¹⁸³

Adalar dışında dikkate alınması gereken bir başka unsur deniz tabanının jeolojik ve jeomorfolojik özellikleridir. *Kuzey Denizi* davalarında UAD, "doğal uzantı" (**natural prolongation**) kavramına o derece vurgu yapmıştır.¹⁸⁴ Daha sonraki *İngiltere-Fransa* davasında Hakemlik Mahkemesi doğal uzantı faktörünün mutlak bir rolü olamayacağını vurgulamıştır. Bu vurgu *Kanda-Fransa* davasında¹⁸⁵, *Tunus-Libya*¹⁸⁶ ve *Libya-Malta*¹⁸⁷ davalarında tekrarlanmıştır. Doğal uzantı faktörün sınırlandırma çerçevesinde etkisinin azalması iki sebebe dayandırılmıştır. Birincisi, hukuksal manada kıta sahanlığı kavramının ve ilgili hakların temelini artık doğal uzantı kavramından ziyade mesafe faktörü oluşturmaktadır. İkincisi ise, günümüzde sınırlandırma sürecinde çoğu kez sadece kıta sahanlığı sınırlandırması değil, tek bir sınırlandırma çizgisi ile hem kıta sahanlığının hem de münhasır ekonomik bölge sınırlandırması söz konusu olmaktadır. Bu durumda, sadece kıta sahanlığı açısından bir miktar önem taşıyan ama münhasır ekonomik bölge kavramı ile bir ilgisi olmayan jeolojik öğeler sınırlandırma esnasında neredeyse tamamen etkisini yitirmektedirler.¹⁸⁸ Sonuç olarak, jeolojik ve jeomorfolojik öğeler sınırlandırmada mutlak değil ancak nispi bir etki oluşturmaktadır.

Doğal kaynaklar da sınırlandırılacak alanlardaki dikkate alınması gereken bir etmendir. Bu faktörler canlı türler olabileceği gibi madenler ve diğer mineral kaynaklar olabilmektedir. Münhasır ekonomik bölge sınırlandırması söz konusu olduğu zaman, akıntı ve rüzgardan enerji elde etme gibi doğal unsurlar da ilgili faktörler arasında yer almaktadır. Yargı kararlarından ortaya çıkan sonuç, bölgedeki mevcut doğal kaynakları ağır bir biçimde orantısız paylaştıran bir sınırlandırma çizgisi hakkaniyete uygun bir sınır olarak kabul edilemeyeceğidir.¹⁸⁹

Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge kavramlarının asıl varlık sebebinin tanımından da anlaşılabileceği gibi bu doğal kaynaklar üzerinde kıyı devletine münhasır haklar sağlamak olduğu olgusundan yola çıkarak, *Eritire/Yemen* davasında, ülkelerin balıkçılığa bağımlılıkları Mahkemenin kararında önemli bir rol oynamıştır. Bu etkinin bir diğer nedeni de, balıkçılık üzerindeki tarihi hakların

¹⁸³ Katar-Bahreyn davası, par. 219.

¹⁸⁴ Mahkeme şu ifadeyi kullanmıştır: "sınırlandırma, hakkaniyet prensipleri doğrultusunda bir Andlaşma ile bütün ilgili faktörleri dikkate alarak ve mümkün olduğunca her iki tarafın kara ülkelerinin denize ve deniz altına doğal uzantısını oluşturan kıta sahanlığının bütün kesimlerinin her bir ülkeye bırakılmasının sağlayacak şekilde yapılmalıdır". par.101

¹⁸⁵ Kanada-Fransa davası, par. 47

¹⁸⁶ Tunus-Libya davası, par. 98.

¹⁸⁷ Libya-Malta davası, par. 61

¹⁸⁸ Bakınız, Kanada-Fransa davası, par. 47; Gine-Gine Bissau davası, par. 116.

¹⁸⁹ Kanada-Fransa davası, par.84; Jan Mayen davası par.73,74

korunması çabası olduğu söylenebilir.¹⁹⁰ *Jan Mayen* davasında Mahkeme, bölgedeki balıkçılık alanlarının dengeli dağılımına büyük önem vermiş ve sınırlandırma çizgisinde bu maksatla ayarlamalar yapmıştır. *Katar-Bahreyn* davasında UAD, denizden inci çıkarma uğraşının sona ermemiş olsaydı dikkate alınması gereken bir unsur olacağını da belirtmiştir.

Ayrıca, bölgedeki mevcut veya muhtemel sınırlar da, iki devlet arasındaki sınırlandırmayı etkileyen faktörlerdendir. Örneğin, *Tunus-Libya* davasında UAD, taraflarla üçüncü devletler arasındaki sınırlandırma durumlarını da dikkate almıştır.¹⁹¹ Yine bu davada ve *Eritre-Yemen* davasında, tarafların balıkçılık veya petrol arama ruhsatı alanları gibi daha önceden başka nedenlerle belirledikleri sınırlar da dikkate alınmıştır.

Deniz savunma ve güvenlik unsurlarının ise kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge kavramları ile ilgilerinin azlığı nedeni ile sınırlandırmada, sınır çizgisini değiştirecek bir etkiye sahip olmayacakları bahse konu kararlarda belirtilmiştir. *Kuzey Denizi* davalarında UAD, bu faktörlerin sınırlandırma çizgisini etkileyen değil ancak desteklen yada güçlendiren unsurlar olacağını belirtmiştir.¹⁹² *Libya-Malta* davasında da, bu unsurların sınırlandırmaya tamamen alakasız olmadığını belirtmesine rağmen bunların sınır etkileyen unsurlar olabileceğinden bahsetmemiştir.¹⁹³ *Gine-Gine-Bissau* davasında, bu unsurları, yukarıdaki faktörler çerçevesinde vardığı sonucu destekleyici unsurlar olarak değerlendirmiştir.¹⁹⁴ *İngiltere-Fransa* davasında da, bu unsurların sınırlandırmaya negatif yada pozitif bir etkisi olmayacağını belirtmiştir.¹⁹⁵

G."Oransallık" ve "Projeksiyon" Prensipleri :

Şu ana kadar üzerinde durulan prensiplerle birlikte, coğrafi unsurların sınırlandırma çizgisini temel olarak belirlediğini, belirli bazı ilgili faktörlerin ise, hakkaniyet sağlanması açısından bu sınır üzerinde kısmi etkiler sağladıklarını ortaya konmuştur. Ancak, bu hukuksal çerçeve içerisinde bazı faktörlerin birbirine oranla sınırlandırma üzerindeki etkilerinin ne olacağı ve ayrıca hakkaniyeti bozmadan ne dereceye kadar etkili olacakları hususu ise "oransallık prensibi" (**proportionality**) ile açıklanabilir.

¹⁹⁰ Eritre-Yemen davası, par. 74. Ayrıca par.62,63.

¹⁹¹ Tunus-Libya davası, par. 106

¹⁹² Kuzey Denizi davaları, par.188

¹⁹³ Libya-Malta davası, par. 51.

¹⁹⁴ Gine-Gine-Bissau davası, par. 124.

¹⁹⁵ İngiltere-Fransa davası, par.188.

Bu prensibe göre, sınırlandırmada iki devletin kıyı uzunlukları arasındaki oran ile bu ülkelere verilen kıta sahanlıkları ve/veya münhasır ekonomik bölge alanları arasındaki oranın birbirine yakın olması gerekir. Dolayısı ile oransallık, yukarıdaki çerçeveye ile sonuçlanan sınırlandırmanın hakkaniyete uygunluğunu kontrol eden bir prensip işlevi görmektedir. Böylece bir faktör, kıyı uzunlukları arasındaki oranın sınırlandırmaya yansımaları önemli ölçüde değiştirecek bir etkiye sahip olamayacaktır. Olduğu taktirde, o sınırlandırma çerçevesinde hakkaniyeti sağlayan bir metot olarak değerlendirilmemelidir.¹⁹⁶ Sınırlandırmada anakara coğrafyasının üstünlüğü hatırlanırsa, bunun oldukça mantıklı bir prensip olduğu kabul edilmelidir.

Benzeri nitelikteki bir başka prensip ise "kapatmama" (**non-encroachment**) prensibidir. Özellikle kıta sahanlığı genişliğinin tespitinde mesafe unsurunun kabul edilmesiyle birlikte, sınırlandırma çizgisinin, her ülkeye, kıyılarına yakın alanların bırakmasını sağlaması gerektiği kabul edilmiştir. Yani bir ülkenin yakındaki deniz alanını bir başka ülkeye vermekle sonuçlanan bir sınırlandırma metodunun hakkaniyete aykırı olduğu vurgulanmıştır.¹⁹⁷ Örneğin *Kanada-Fransa* davasında, Mahkeme, Fransız adalarına güneydoğu yönünde uzanacak bir deniz alanı vermemiştir. Gerekece olarak ta bu durumun, Kanada kıyılarının denize alanlarını keseceğini (**cut-off**) göstermiştir.¹⁹⁸

Belirtilmesi gereken bir husus da, hem oransallık hem de kapatmama prensipleri mutlak bir biçimde uygulanmamaktadır. Zaten, sınırlandırma çizgisi, sadece anakara kıyı uzunluklarını tam yansıtan bir çizgi olsaydı diğer ilgili faktörlere bir rol tanınmamış olacak ve hakkaniyet sağlanamamış olacaktı. Veya, bir anakaranın deniz alanını ne pahasına olursa olsun kesmeme durumu, sonuçta o bölgenin şartları bütün olarak değerlendirildiğinde hakkaniyete aykırı sonuç doğurabilecektir. Bu nedenlerle, bu prensipleri, adalara verilecek etki de dahil olmak üzere, belirtilen ilgili faktörlere ne dereceye kadar etki tanınacağını belirleyen "genel nitelikli" prensipler olarak değerlendirmek gerekmektedir.

H. Yargı Kararlarının Ege Denizi'ne Etkileri :

Deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin uluslararası yargı kararlarını, sınırlandırmayı düzenleyen genel prensiplerin yorumu ve somut durumlara uygulanması açısından değerlendirdikten sonra, Ege Denizindeki kıta sahanlığı sorunu incelendiğinde bu konuya ilişkin önemli saptamaların yapılabileceği

¹⁹⁶ Örneğin, İngiltere-Fransa davası, par.182.

¹⁹⁷ Örneğin, Maine Körfezi davası par.92,98.

¹⁹⁸ Kanada-Fransa davası, par.70

görülmektedir.

Ege Denizindeki sınırlandırmada eşit uzaklık prensibinin yerine, ister ikili Andlaşma ile olsun veya bir uluslararası mahkeme vasıtası ile yapılsın,¹⁹⁹ hakkaniyet prensipleri çerçevesinde ve hakkaniyete uygun bir çözüm sağlamak temelinde yapılacağı gerekliliğidir. Yorum ve prensiplerden de anlaşılacağı gibi 1970'lerde Yunanistan'ın eşit uzaklık prensibine yaptığı vurgu günümüzde hukuksal olarak bir geçerliliğe sahip gözükmemektedir.

İkinci aşamada, hakkaniyet prensiplerinin temel olarak anakara coğrafyasına üstünlük tanıdığından hareketle, Ege Denizi'nde. öncelikle ve temel olarak dikkate alınması gereken unsurların adalar değil, anakaraların coğrafi özellikleridir. Bu coğrafi özelliklerin başında da iki ülkenin kıyı uzunlukları ve kıyı yapısı gelmektedir. Ege'de iki ülke kıyı uzunlukları, adalar hariç tutulduğunda dengeli gözükmemekte²⁰⁰ olup, kıyı coğrafyası özellikleri açısından her iki ülke de önemli sayılacak girinti ve çıkıntılara sahipse de bunlar dengeli ve karşılıklı gözükmemektedir. Dolayısı ile, Yunanistan'ın adaların kıta sahanlığına sahip olma hakları ile sınırlandırmadaki rolleri arasında bir ayırım yapmadan Ege' de sınırlandırmanın adalar ve Türkiye ülkesi arasında eşit uzaklık çizgisi olması gerektiği iddiası geçerlik kazanabilecek bir varsayım olmaktan uzak gözükmemektedir.

Doğu Ege'deki Yunan adalarının kıta sahanlığına sahip olmaları durumunda (mevcut haliyle 6 mil karasuları genişliği durumunda bile bu adaların karasuları sebebi ile Yunanistan zaten Ege Denizinin Türkiye'ye oranla önemli bir oranını elinde bulundurmaktadır.²⁰¹) Türkiye'nin fiilen bu bölgede kıta sahanlığına sahip olma imkanı ortadan kalkacaktır. Türkiye'nin kıyı uzunluğu ile elde edeceği deniz alanı arasında hakkaniyete açıkça ters bir orantısızlık yaşanacaktır. Türkiye kıyılarının önü tamamen kapatılacak ve kendisine yakın deniz alanları bir başka ülkeye verilmiş olacaktır. Bu durum hem oransallık hem de kapatmama

¹⁹⁹ Bu konuda bir inceleme için,bakınız,Aslan Gündüz, Tentative Proposal for Dealing with the Aegean Disputes içinde, ÖZTÜRK, B. (ed.) 2000., **The Aegean Sea 2000.**, İstanbul: Turkish Marine Research Foundation, s. 165-169.

²⁰⁰ Şayet adaların kıyı uzunlukları dikkate alınmazsa,Türkiye Ege'de 2800 km civarında bir kıyı uzunluğuna sahipken, Yunanistan 2400 km civarında bir kıyı uzunluğuna sahiptir.Adalar dahil olduğunda Türkiye'ye ilişkin rakam önemli bir değişiklik göstermezken Yunanistan'ın Ege'deki kıyı uzunluğu yaklaşık 10,000 km civarına çıkmaktadır. **Statistical Yearbook of Greece**,1996, s.27-28 **Türkiye İstatistik Yılığ**, 1996, s. 4. Ama belirtilmelidir ki, bir sınırlandırma esnasında hangi Yunan adaları kıyılarının ne ölçüde bu hesaplama katılması gerektiği sınırlamada "ilgili kıyılar"(relevant coastlines) meselesini düzenleyen prensipleri çerçevesinde ayrıca belirlenmelidir.

²⁰¹ Bu oranlar yaklaşık olarak şu şekildedir: Türkiye %7,5, Yunanistan %43.5; Açık Denizler %49. Ege karasuları sorunu üzerine bir inceleme için bkz.TOLUNER.S., "Some reflections on the Interrelation of the Aegean Sea Disputes" içinde B Öztürk, .2000,s.121-138.

prensiplerine ters düşmektedir. Oysa, bu adalar ihmal edildiğinde dahi, adaların karasuları nedeni Yunanistan yine de Ege Denizi'nin büyük bir oranını elinde bulunduracaktır.²⁰²

Değerlendirmeler ışığında, benzeri etkiler doğuran Batı Ege adalarının önemli bir kısmı da dahil olmak üzere Ege adalarının büyük çoğunluğuna ya hiç kıta sahanlığı verilmemeli yada sınırlı bir kıta sahanlığı alanı verilmelidir. Yargı kararlarında da değinildiği üzere, bugün Yunanistan'ın üzerinde en fazla durduğu iddia olan adaların da kıta sahanlığına sahip olma hakları ve anakaralarla eşit değerlendirilmeleri reddedilmektedir.

Ege Denizi'nin deniz tabanına ilişkin jeolojik ve jeomorfolojik verilerin sınırlandırmada çok önemli bir rol oynamayacakları da bilinmelidir. Bu unsurların öneminin genel olarak azaldığı yargı kararlarında vurgulanırken, Ege gibi genişliği toplam 400 mili aşmayan denizlerde bu unsurların sınırlandırmadaki rolü daha da kısıtlıdır. Zira kıta sahanlığının 200 mile kadar olan genişliğini jeolojik unsurlardan ziyade mesafe unsuru belirlemektedir. Ege Denizi'nde sınırlandırmayı etkileyecek ikincil nitelikli unsurla ise doğal kaynaklar olarak karşımıza çıkacaktır.²⁰³ Fakat bu konuda, Ege Denizi'ne ilişkin olarak önemli bir bilgi eksikliğinden söz etmek mümkündür. Mevcut balık stoku ve maden ve petrol rezervleri oldukça sınırlı gözükmektedir. Uzun süredir her iki tarafta, karşılıklı bir tutum ile Ege Denizi'nde doğal kaynak arama faaliyetleri gerçekleştirilmemektedirler. Bu nedenle muhtemel kaynaklar üzerine elde edilen bilgiler sınırlı kalmaktadır. Herhangi bir sınırlandırma sürecinden önce Ege'de bu konuda detaylı çalışma yapılması gerekmektedir.

Yapılan değerlendirmeler ışığında, Türkiye'nin Ege kıta sahanlığı sınırlandırmasına hukuksal yaklaşımları, deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin uluslararası hukuk kuralları ve bunların uluslararası mahkemelerce yorumlanıp uygulanış şekline uyumlu gözükmektedir. Ayrıca Yunanistan'ın, sınırlandırmanın Doğu Ege adaları ile Türkiye arasında eşit uzaklık çizgisinin yapılması iddiası, hakkaniyet prensiplerine ve bu prensiplerin sınırlandırmaya ilişkin yargı kararlarında uygulanışına temelde aykırı gözükmektedir.

²⁰² Bu konuda benzeri yorumlar için J.M Van Dyke."Maritime Delimitation in the Aegean Sea" içinde B. Öztürk, 2000, s. 165-169.

²⁰³ Bu konuda bir inceleme için H.B Oxyman,."Applying the Law of the Sea in the Aegean Sea" içinde B. Öztürk, (ed.) 2001, **Problems of Regions Seas 2001**, İstanbul, TÜDAV, s. 270-271

3. ULUSLARARASI SÜREKLİ HAKEM MAHKEMESİ'NİN ERİTRE-YEMEN KARARININ EGE'DEKİ EGEMENLİK UYUŞMAZLIĞINA TESİRLERİ

A. Genel

Bu bölümde, davayı incelenmeye başlamadan önce bazı hukuksal tanımlama ve açıklamaların yapılması davanın daha iyi analiz edilmesi için gereklidir. Davadaki ülke kazanmanın kavramı ile başlandığında; ülke kazanmanın beş yolla olabileceği hususunda bir görüş birliğinin varlığından söz edilebilir. Bunlar devir, işgal, kazandırıcı zaman aşımı, doğal oluşum sonucu ülke kazanma ve fetihtir.²⁰⁴ Burada uluslararası hukukta yerleşmiş olduğu görülen bu yollardan işgal ve kazandırıcı zaman aşımı ile Ege'deki egemenlik uyuşmazlığında ön plana çıkan devir üzerinde durulacaktır.

Devir, bir ülke parçası üzerinde egemen olan devletin o ülke üzerindeki egemenliğini bir başka devlete, ilgili iki tarafın bu yoldaki iradelerini açıkça saptayan bir Andlaşmayla nakletmesidir. Devir işleminde devredilecek ülke parçasının açıkça tanımlanması ve devir iradesinde kuşkuyla yer olmaması, devir işleminden sonra ortaya çıkacak uyuşmazlıkları önlemesi bakımından önem taşımaktadır. Devir işleminin tamamlanabilmesi için ilke olarak devir Andlaşmasının usulüne uygun olarak yürürlüğe girmesinden sonra, devredilen ülke parçası üzerinde devralan devletin fiili egemenliğinin de kurulması aranmaktadır. Devir işlemi tamamlandıktan sonra doğurduğu netice kesindir. Bununla beraber bu durum devredilen ülke parçası üzerindeki egemenliğin sonradan hiçbir zaman değişmeyeceği anlamına gelmemektedir. Bir ülke parçasını geçerli bir Andlaşmayla devralan bir devletin devraldığı ülke parçası üzerinde başka bir devletin egemenliğini tanıması yada başka bir devletin egemenlik uygulamaları karşısında sessiz kalması durumunda devir yoluyla kazandığı egemenliği kaybetmesi her zaman mümkündür.²⁰⁵

İşgal, bir devletin, işgal anında sahipsiz durumda olan bir ülkeyi egemenliği altına almak kast ve iradesi ile egemenlik icra ederek edinmesidir. İşgalin üç koşulu bulunmaktadır. Üzerinde egemenlik kurulan ülkenin bu sırada sahipsiz ülke (terra nullius) olması, bu ülke parçası üzerinde egemenlik kurma kast ve iradesinin bulunması (animus occupandi) ve egemenlik kuracak olan devletin ülke üzerinde egemenlik icra ediyor olmasıdır.

²⁰⁴ Bahse konu yöntemlerin ayrıntılı açıklamaları için bkz., **Devletler Hukuku** ,Beyaz Seri, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul,s.64-65.

²⁰⁵ Sevim Toluner, **Milletlerarası Hukuk Dersleri**, Beta Basımevi,1996,s.12.

İşgal yoluyla egemenlik kurulacak toprak işgal anında mutlaka sahipsiz toprak olmak zorundadır. Sahipsiz toprak dışında işgal yoluyla edinilebilecek ülke parçası yoktur. Bir ülke parçası üzerinde egemenlik kurma kastı olmaksızın da egemenlik icrası söz konusu olabilir. Bu nedenle ülke üzerindeki egemenlik icrasının ülke kazanma kastı ile yapılması önem kazanmıştır. İşgal yoluyla ülke edinmenin son şartı ise, bu ülke üzerinde egemenlik kullanılmasıdır. Bu koşul, aynı zamanda daha genel olarak "etkin işgal (effective occupation)" kavramıyla da açıklanmaktadır. Etkin işgal, söz konusu ülke parçasının özellikleri gibi kimi etkenlere göre değişiklik göstermekle birlikte, olağan devlet yetkilerinin kullanılması anlamına gelmektedir. XIX. Yüzyıl ile büyük önem kazanan "etkin işgal" kavramı günümüzde, hemen hemen her somut durumda belirleyici koşul olmaktadır. Uluslararası yargı ve hakemlik organları, kararlarını bir şekilde bu ilkeye dayanarak vermektedirler.

Çeşitli etkinliklerin ülke parçası üzerinde egemenlik tesisi bakımından yeterli olup olmadığı sık karşılaşılan bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Bu bağlamda birkaç noktayı kısaca hatırlatmak yararlı olabilir. Tarihsel hak, bir devletin herhangi bir Uluslararası Hukuk kuralına göre egemenlik kuramamasına rağmen, sanki egemenmiş gibi yaptığı uygulamaların uluslararası toplum tarafından zımnen kabul edilmesi halinde söz konusu olur. Tarihsel pekişme kavramı ise, özel olarak bu fiili durumun üçüncü devletlerce tanınmasını ifade etmektedir.²⁰⁶

Kazandırıcı zaman aşımına gelince, bir devletin başka bir devlete ait olan herhangi bir ülke parçası üzerinde sürekli ve itirazsız bir şekilde ve uzun bir süre egemenlik icra etmesi sonucunda egemenlik tesis etmesidir.

Hakem Mahkemesi'nin Eritire-Yemen Kararı, yukarıda özetlenen ülke edinilmesine ilişkin uluslararası hukuk kurallarına uygun bir içeriğe sahiptir. Son derece önemli olan karara yer ayrılmasının başka nedenleri de bulunmaktadır. Karar, Ege egemenlik uyuşmazlığında kritik bir rolü olan Lozan Barış Andlaşması'nı yorumlamaktadır. Bu uyuşmazlığın tarafları olan Türkiye ve Yunanistan'ın tezlerinde 16'ncı maddenin taşıdığı önem ortada olduğundan, Hakem Mahkemesi'nin Lozan Barış Andlaşması md. 16'ya verdiği anlamın Kararın yönünü tayin eden bir etkisi olduğunu belirtmek gerekmektedir.

²⁰⁶ Sevim Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri*, Beta Basımevi, 1996, s.12-13.

B. Dava

Eritre ile Yemen, Kızıldeniz'de eski Osmanlı toprağı olan bazı ada, adacık ve kayalıklar ile ilgili olarak egemenlik uyuşmazlığına düşmüş ve uyuşmazlık daha sonra silahlı bir çatışmayla sonuçlanmıştır. Bu uyuşmazlığın çözülmesi amacıyla Eritre ve Yemen; Mısır, Fransa ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin katkılarıyla 21 Mayıs 1996'da imzaladıkları "İlkelere İlişkin Andlaşma" ²⁰⁷ ile Kızıldeniz'deki ada, adacık ve kayalıklar üzerindeki uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözmek üzere anlaşmışlardır.

Bilahare 3 Ekim 1996' da taraflar "Hakemlik Andlaşmasını"²⁰⁸ imzalamışlardır. Hakemlik Andlaşmasına göre Hakem Mahkemesi'nin teşkili için taraflar ikişer üye seçecekler, seçilen dört üye de başkan olarak beşinci üyeyi seçecektir²⁰⁹. Taraflar "Hakemlik Andlaşmasında" da "İlkeler Hakkında Andlaşmaya" paralel olarak, Hakem Mahkemesinden, Uluslararası Hukuk kurallarına uygun ve iki aşamalı olarak karar vermesini talep etmişlerdir. Eritre-Yemen Deniz sınırı EK-F' de sunulmuştur

Hakem Mahkemesi'nin egemenlik uyuşmazlıkları kararı²¹⁰, Ege'deki egemenliği tartışmalı ada, adacık ve kayalıklar uyuşmazlığı açısından ve Lozan Barış Andlaşması'nın ilgili bazı hükümlerini doğrudan yorumlaması (bu yorumların kararda önemli noktaları oluşturması) nedeniyle özel bir anlam taşımaktadır.

Hakem Mahkemesi'nin Eritre-Yemen Kararı'nın egemenlik uyuşmazlıklarıyla ilgili en önemli kararlardan birisidir. Kararda Ege'deki uyuşmazlığın yorumlanmasında önemi büyük olan Lozan Barış Andlaşmasının md. 16'sı bu davada da rolü büyüktür Tarafların tarihi hak iddiaları esas itibarıyla Lozan Barış Andlaşması md. 16 ile de bağlantılıdır.

²⁰⁷ İlkelere İlişkin Andlaşma (Agreement on Principles), metin için bkz. Çevrimiçi/<http://www.cpa.on/ER-Yagreeprinc.htm/02.01.2006>

²⁰⁸ Hakemlik Andlaşması (Arbitration Agreement) metin için bkz. Çevrimiçi/<http://www.pcacpa.org/ER-Yarbgree.htm./02.01.2006>

²⁰⁹ Hakemlik Andlaşması md.1'e uygun olarak, Eritre, Uluslararası Adalet Divanı'nın o zamanki başkanı Stephen Schwebel ve üye hakim Rosalyn Higgins'i; Yemen de, Mr. Keith Highet ve Dr. Ahmed Sadek El-Kosheri'yi hakem tayin etmiştir. Bu dört hakem de, Hakem Mahkemesinin başkanı olarak 4 Ocak 1997'de Uluslararası Adalet Divanı'nın önceki başkanlarından Sir Robert Y. Jennings'i atamışlardır. Hakem Mahkemesi, Mahkeme Kalemine (Registrar) Uluslararası Hakem Mahkemesi'nin Genel Sekreteri P.J Jonkman'ı atamış ve Mahkeme Kaleminin yeri olarak Lahey Barış Sarayı'nda Uluslararası Hakem Mahkemesi'nin uluslararası bürosunu belirlemiştir.

²¹⁰ Uluslararası Hakem Mahkemesinin yargılamanın ilk aşamasındaki kararı, Territorial Sovereignty and Scope of the Dispute, Eritre-Yemen, Oct. 9 1998; metin için bkz. Çevrimiçi/<http://www.pca-cpa.org/ER-YEAwardTOC.htm./12.02.2006>. Bundan sonra yapılacak atıflarda Hakem Mahkemesinin kararının ilgili paragraf numaralarına işaret etmek üzere kararın adı belirtilmeden sadece "para:" kısaltması kullanılacaktır

C. Eritre'nin Görüşleri :

Eritre bu adalar üzerindeki egemenlik haklarını, **etkin işgale** dair Uluslararası Hukuk ilkelerine ve yüz yılı aşan hakkına dayandırmıştır. Buna göre Eritre, adalar üzerindeki haklarını 1993'de Etiyopya'dan hukuken bağımsızlığını aldığı zaman halefiyet yoluyla kazandığını ileri sürmüştür. Etiyopya ise, İkinci Dünya Savaşı süresince tüm Eritre' de süren İngiliz askerî işgaline rağmen, haklarını halefiyet yoluyla İtalya'dan almıştır. İddia edilen İtalyan hakları daha sonra Eritre Federasyonu'nun doğması ve müteakiben Etiyopya ile birleşmesi sonucu 1952-1953' de Etiyopya'ya verilmiştir.²¹¹ Bu görüşleri tarihsel sürece yayarak özetlersek;

Tarafların, İtalyan sömürgeleştirmesinden önce, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kızıldeniz'in iki yakası ve adalar üzerinde tartışmasız egemenliği konusunda uyuşmazlıkları yoktur. İtalya, Osmanlı İmparatorluğu'nun karşı çıkmasına rağmen, 1890'da Eritre, İtalyan Sömürgesini ilan etmiştir.

Eritre'ye göre Yemen' in bu sıralarda adalarda bir varlığı yada iddiası yoktu. Modern Yemen'i kuran İmam Yahya, dağlık bir bölgeyi işgal etmişti. Bu ülkesel düzenleme de Osmanlı İmparatorluğu ile İmam arasında 1911 Da'an Andlaşması ile teyit edilmiştir.

Eritre, 1920' lerin sonunda İtalya'nın etkili işgali ²¹²ile İtalya, Eritre'nin Zuqar-Hanish ve Fener Adaları olarak işaret ettiği adalara yönelik ticari faaliyetlerini yeniden canlandırmış ve genişletmiştir. Eritre, ilaveten, İtalya'nın, Aralık 1938'de adaların ülkesinin bir parçası olduğunu ve olmaya devam ettiğini teyit eden kanunlar çıkartarak adalar üzerindeki hakimiyetini resmen teyit ettiğini ileri sürmüştür.²¹³ Bu faaliyetler Eritre tarafından, İtalya'nın adalar üzerinde egemenlik kazanma niyetinin delili olarak gösterilmiştir.

(1) Lozan Barış Andlaşması

Eritre, davasını güçlendirmek için, Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun ülkesindeki tüm hak ve yetkilerini terk ettiğini ve bu toprakların geleceğinin ilgili

²¹¹ Para. 13

²¹² Bu etkili işgal, Eritre'nin, İngiltere'nin Mohabbakahlar Üzerindeki İtalyan egemenliğini daha önce 1892 ve 1917'deki kabulünü tekrarlamasına yol açtığını iddia ettiği, 1929'da Güney Batı Haycock Adasına deniz feneri inşasından oluşmaktadır. Eritre, adaların etrafındaki sularda balık avlama lisansı verilmesine, Büyük Hanish'de balık işleme tesisleri kurulması için lisans verilmesine, Centre Peak Adasındaki İngiliz deniz fenerinin yeniden inşa ve muhafazasına işaret etmektedir. Eritre'ye göre bunlar, etkin işgal ile egemenlik kazanılmasını oluşturan, etkin işgalin gereği fiili işgali ve egemenlik niyeti gereksinimini karşılarlar.

²¹³ Para 22.

tarafarla belirleneceğini öngören Lozan Andlaşması'nın etkilerine de dayandırmıştır. Eritre'ye göre bu topraklar Lozan Barış Andlaşması nedeniyle **res nullius** (Sahipsiz Statüsü Toprak) haline gelmiştir. Bunun neticesinde İtalya, etkili işgal yoluyla hak kazanmıştır.

Eritre, Lozan Barış Andlaşması'nın Adaları İtalyan işgaline açık durumda bırakan 6 ve 16 ncı maddelerine dayanmıştır. Andlaşmada ki "sahillerin 3 mili içinde bulunan ada ve adacıklar sahildar devletin sınırları içinde kalacaktır" diyen md. 6 genel bir kural oluşturmaktadır. Eritre'nin yorumuna göre, bu hüküm ve Lozan Andlaşması çerçevesinde takip eden devlet uygulamaları, uyuşmazlık konusu adalardan hiçbir Arap sahillerinin üç mili içinde olmadığından bunları Arap Yarımadasındaki ülkelerden hiçbirine vermemiştir.²¹⁴

Eritre'ye göre, Lozan Andlaşması md. 16'sı, Türkiye'nin eski Osmanlı toprakları ve adalarındaki tüm hak ve yetkilerinden, geleceklerinin "ilgili taraflarla belirlenmesi" kaydıyla vazgeçtiğini içermektedir. Eritre, md. 16 adaları belli bir devlete devretmediği ve adaların hakimiyetini devretmek üzere herhangi belli bir yöntem tayin etmediği için bunların hakimiyetinin **ülke edinme, fetih, etkili işgal** ve karasuları içindeki konumlarıyla ilgili genel uluslararası hukuk kurallarına göre belirleneceğini iddia etmiştir.²¹⁵

Eritre, 1953' den Eritre' nin bağımsızlığını kazandığı 1991'e kadar uzanan 35 yıllık süreyi, Etiyopya'nın adalar üzerinde yoğun egemenlik uyguladığı²¹⁶ dönem olarak görmüştür.

Eritre'ye göre; Etiyopya'nın adalardaki egemenliği bahse konu adaların Etiyopya karasularına dahil edilmesiyle başlamıştır. Buna göre, 12 milden fazla mesafesi olmayan ana karaya bağlı adalar zinciri tümüyle karasularının içinde kalmaktadır ve bu nedenle kendi egemenliğindedir. Böylece, Eritre'nin Etiyopya'ya ait olduğunu ileri sürdüğü Mohabbakah adalarından ölçüldüğünde Etiyopya'nın 1953 tarihli 12 mil karasuları deklarasyonu Zuqar Hanish adalarını kuşatmaktadır.²¹⁷

Eritre, 1970'lerde iki Yemen Devleti'nin (Kuzey ve Güney Yemen'in) ve müttefiklerinin bildiri ve faaliyetleri ile Etiyopya'nın adalar üzerindeki egemenliğini kabul ettiklerini iddia etmiştir.

²¹⁴ Eritre, ayrıca, ülkesi Lozan Andlaşması imzalandığı zaman bir devlet yada sahildar olmadığı için, uyuşmazlık konusu adaların md.6'ya göre İmama verilmiş olmayacağını iddia etmektedir, bkz. para. 18

²¹⁵ Para19.

²¹⁶ Bu egemenlik uygulamaları, Eritre Kurtuluş Hareketinin güç kazanmasıyla artarak sistematik hale gelen sürekli ve tartışmasız devriye seyirlerini içermektedir.

²¹⁷ Para. 25.

Eritre, Etiyopya'dan ayrılmasının sonucu Etiyopya'nın halefi olduğunu belirtmiştir. 1991'de bağımsızlığını kazanılmasından sonra adaların hakimiyetini kazandığını ve adalarda egemenlik haklarını ifa ettiğini iddia etmiştir.

Eritre, Eritreli balıkçıların, geçinmek için adalara bağımlı bulunduklarını ileri sürmüştür. Eritre, idari düzenlemelerinin adaların etrafında balık avlanmasını, çevre sularda balıkçılığı izne ve diğer koşullara bağlayarak sıkı bir şekilde kontrol ettiği ifade etmiştir. Bunlara ilaveten, kendi gemilerinin Eritre karasularında avlanan yabancı teknelerin asayiş ve güvenliğini sağladığını ve balıkçılık düzenlemelerini (ihlal eden tekneleri yakalayarak) uygulamak için, adaların çevresinde rutin keşif ve karakol seyirleri yaptığını ileri sürmüştür. Yemen'in adalarda resmi bir varlığının olmadığını, Eritre karakol gemilerinin sadece 1995'de Büyük Hanish Adası'nda turist uğrağında çalıştığı iddia edilen asker ve sivillerden oluşan küçük bir Yemen grubu bulunduğunu ileri sürmüştür. Bu, Aralık 1995'te Eritre Kuvvetlerinin Büyük Hanish Adası'nı, Yemen'in de Zuqar'ı işgal etmesiyle neticelenen çatışmalara yol açmıştır.²¹⁸

Özet olarak, Eritre'nin iddiası, hak kazanma sürecinin İtalya tarafından sömürgeleştirilmesi ile başladığını ve Etiyopya'dan elde edilen haklarla tamamlandığını söylemektedir.

D. Yemen'in Görüşleri :

Yemen, uyumsuzluk konusu topraklar üzerindeki haklarını " **tarihi ve geleneksel haklarına**" dayandırmıştır. Yemen, Osmanlı İmparatorluğu'na katılmasının tarihi haklarını sona erdirmediğini, İmparatorluğun çöküşünden ve 1918'de bağımsızlık kazanmasından sonra egemenlik haklarının kendisine tekrar geri döndüğünü kabul etmiştir. Kısacası, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün sonucu olarak hak, kendiliğinden Yemen'e geçmiştir. Buna göre, uyumsuzluk konusu adalar üzerindeki hakkın sürekli olarak kendi hukuki, siyasi çevresinde kalmış olduğunu iddia etmektedir.

Yemen'in bu iddialarına ilişkin delilleri, haritalar, Yemen İmamı'nın bildirileri ve üçüncü devletlerin uzun dönem içindeki uygulamaları olmak üzere üç grup içinde toplanmıştır.

²¹⁸ Para. 29.

Yemen, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yemen Vilayeti'nin ayrı bir ülke ve idari birim olarak kurulmasının²¹⁹, Osmanlı İmparatorluğu'nun Hakimiyeti Yemen'in ayrı kimliğini tanıdığı anlamına geldiğini ileri sürmüştür. Bu nedenle, 1538'den 1635'e kadar ve daha sonra 1872'den 1918'de İmparatorluğun çökmesi ne kadar süren Osmanlı hakimiyetinin ülkesi üzerindeki haklarını elinden almadığını kabul etmiştir.²²⁰

(1) Lozan Barış Andlaşması

Yemen, kendisinin Lozan Barış Andlaşmasına taraf olmadığını ve Türkiye'nin haklarından feragat etmesinin üçüncü tarafların haklarını etkilemeyeceği için, Lozan Andlaşması'nın Yemen'in haklarına etkisi olmadığını iddia etmiştir. Yemen, madde 16'nın adaları **sahipsiz statüde toprak** (*res nullius*) değil aksine **egemenliği belirlenmemiş ülke** (*terra nullius*) yaptığı görüşünü benimsemiştir.

Yemen, Osmanlı döneminde adaların sürekli olarak Yemen Vilayeti'nin bir parçası olarak idare edildiği ve Eritre ana karasındaki İtalyan sömürgeciliği sırasında egemenlik haklarının asla İtalya'ya geçmediği konusunda ısrar etmiştir. Bu konuda 1938'deki Anglo-İtalyan Andlaşması ile sonuçlanan, yazışmaları göstermiştir.

Yemen'in orijinal haklarının adalara uzandığı iddiasını desteklemek için ileri sürülen bir başka neden, "doğal ya da coğrafi birlik (*unity*) ilkesi"dir. Bu konuda Uluslararası Adalet Divanı ve Hakemlik kararlarına dayanan içtihat hukukuna atıfta bulunmuştur. Yemen'e göre, Birleşik Krallık Hidrografi Dairesi tarafından üretilen Kızıldeniz ve Aden Körfezi Kılavuzu, İngiliz Deniz Kuvvetleri Komutanlığı haritaları ve Britannica Ansiklopedisi dahil "adaların bir varlık yada bir birlik niteliği üzerine uzman görüşleri delillerinde uyum" vardır.²²¹

Yemen, geleneksel yada tarihi haklarını ispat ve desteklemek için farklı egemenlik varsayımları öne sürmüştür. Bunlar, "Yemen anakarası ile adalar arasındaki ekonomik sosyal bağlantılar", "hakimiyet hakkı", "Yemen haklarının üçüncü devletler tarafından tanınması" ve "uzman görüşü"nü kapsamaktadır.²²²

²¹⁹ Bu varsayıma göre, XVII, XVIII ve XIX yüzyıl haritacıların Yemen'i ayrı bir ülkesel varlık olarak gösteren çalışmaları bulunmaktadır. Bkz. para. 32

²²⁰ Yemen ayrıca adaların bu eski Yemen ülkesinin bir parçasını oluşturduğunu göstermek için de haritalara başvurmuştur. Bkz. para. 32

²²¹ Para. 35.

²²² Para. 36.

(2) Ekonomik ve Sosyal Bağlantılar

Yemen, özel kişilerin faaliyetlerinin²²³ uygun coğrafi bağlamlarda ülke üzerindeki tarihi haritalarla ilgili delil oluşturduğu tezini desteklemek için, kuşaklar boyu Yemen balıkçılarının Eritreli balıkçıların aksine orada sürekli ve yarı sürekli barınaklar kurarak da adalardan yararlandıklarını iddia etmiştir.²²⁴

Yemen, geçimleri için adalara ve çevresindeki sulara bağlı olan ve avlarını Yemen ana kıtasında satan Yemenli balıkçılar ile Adalar arasındaki ekonomik bağı vurgulamıştır. Yemen'e göre, Eritreli balıkçıların çoğu, avladıkları balıklar için Yemen sahillerinde daha iyi bir pazar bulmuşlardır. Yemen ayrıca, adaların yüzyıllar boyunca uzun süre yoğun bir şekilde Yemenli balıkçılar tarafından kullanılmasının diğer devletlerden bir müdahale de gelmediğini ileri sürmüştür.²²⁵

(3) Hakimiyet Hakkı

Yemen, Mahkemeye, adalardaki Yemen idari yetki ve kontrolünün tarihi bir incelemesini sunmuştur. Bu etkilerden en eskisi, Osmanlı hakimiyetinden önce, Yemen Kralının kaçakçılığı soruşturmak üzere 1429'da Jabal Zuqar'a bir heyet göndermesidir. Yemen, Osmanlı döneminde adaların Yemen Vilayeti'nin bir parçası olarak görüldüğünü ve Osmanlı idaresinin diğerleri yanında vergi, güvenlik ve adalara ilişkin deniz konularını ele aldığını ileri sürmüştür. Ayrıca adaları Yemen Vilayeti'nde gösteren 19. Yüzyıl Osmanlı haritalarına ve yıllık raporlarına da işaret etmiştir.²²⁶

Yemen'e göre, Yemenli balıkçılar tarihi olarak adalar etrafında balık avlar ve geçici olarak adalarda ikamet ederken Yemen adalar çevresinde ve üzerinde geniş ölçüde devlet faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu faaliyetlerin; 1970'lerde yabancıların adalarda denize ilişkin ve bilimsel araştırmalar yapma taleplerinin değerlendirilmesini, Yemen askerî yetkililerinin Büyük Hanish ve Jabal Zuqar' ı periyodik ziyaretlerini, bu adalar ve çevresinde seyir ve keşif-karakol hareketini kapsadığı iddia edilmiştir. Yemen, hem Hanish Adası üzerinde Fransa'nın alçak irtifa askerî uçuşlarını, hem de Etiyopya'nın adaların çevresinde Yemenli balıkçıları

²²³ Yemen bu argümanda Hanish ve Zuqar isimlerinin Arap kökenli olduğunu iddia etmekle başlamaktadır. Yemen, Hanish kelimesinden türetilen isimler taşıyan Yemen sahilleri sakinlerinin varlığına ve bir balıkçı ailesinin Adaninkıyla iç içe geçmiş tarihine de işaret etmektedir. Yemen, Ada'da Yemen Arap isimlerini taşıyan yerleşim ve demir yerlerinin varlığını da iddia etmektedir. bkz. para. 37; Yemen, ilaveten, adaların birtakım saygı duyulan bazı adamların mezarları da dahil kutsal Yemen mahallerine ve tapınaklarına ev sahipliği yaptığını iler sürmektedir.

²²⁴ Para. 37,

²²⁵ Para. 40,

²²⁶ Para. 41.

tutuklamasını protesto ettiğini de iddia etmiş ve ayrıca Büyük Hanish ile Jabal Zuqar çevresinde kaybolan yada hasara uğrayan yabancı tekneleri soruşturduğunu ileri sürmüştür.²²⁷

Yemen, 1980 ve 1990'larla ilgili olarak, adalarda ve civarında muhtelif Yemen hava ve deniz kuvvetleri keşif görevinin icra edildiğini iddia etmiştir. Yemen, üçüncü devletlerin vatandaşlarına, bilimsel ve turistik ziyaretçilerden bazılarına Yemenli görevlilerin eşlik ettiğini de ileri sürmüştür. 1988'de Yemen'in, denizcilere ilanlarla birlikte, Center Peak Adası, Jabal al-Tayr, Küçük Hanish Adası, Abu Ali, Jabal Zuqar ve Büyük Hanish Adası'nda bir dizi deniz fenerinin yenilenmesi ve inşası projesine giriştiği söylenmiştir. Yemen, Büyük Hanish ve Jabal Zuqar'da yeryüzü ölçüm istasyonu kurduğunu ve Büyük Hanish üzerinde, 1990' ların başında sıkça kullanılan bir acil durum iniş pisti inşasına izin verdiğini de iddia etmiştir. Yemen, bu dönemde, yabancı balıkçıları tutuklayarak ve Yemen'in izni olmadan adalar civarında faaliyet gösteren tekneleri müsadere ederek adaların karakolunu sürdürdüğünü de iddia etmiştir.²²⁸

(4) Yemen Haklarının Üçüncü Devletler Tarafından Tanınması

Yemen, 1887'den 1989'a kadar, en azından altı devletin icraatlarıyla yada başka şekilde adalar üzerinde Yemen haklarını kabul ettiğini iddia etmiştir. Yemen 1938 Anglo-İtalyan Andlaşması'nın yapılması üzerine, İtalya Hükümeti'nin, "Hanish Adaları Grubunu" işgal etmeme yada hakimiyeti altına almama yükümlülüğü altına girdiğini; Fransa'nın 1975'de Güney Kızıldeniz' de askerî manevralar yapmak için ve 1976'da adalar civarında oşinografi teknesinin faaliyette bulunması için izin istenmesi²²⁹ ile Alman ve İngilizlerin fiili uygulamalarının bunun için kanıt oluşturduğunu iddia etmiştir.

E. Mahkemenin Kararı

(1) Yemen İddialarının Reddi

Mahkeme, Ortaçağ Yemen'in sahillere yönelmeyen ülkesel egemenlik fikrinin olduğunu açıklamıştır. Bunun sonucunda Yemen İmamı'nın Kızıldeniz sahillerinde ne egemenliği ne de yetkisi olmadığına ve Osmanlı Valisi'nin 1917' ye kadar sahillerde yetki kullandığına karar vermiştir. Mahkeme bu bulgularına uygun olarak, uyuşmazlık konusu adalar üzerindeki egemenlik hakkının Osmanlı

²²⁷ Para 52

²²⁸ Para 53

²²⁹ Para .44.

İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Yemen'e geri döndüğünü kabul edemeyeceğini belirtmiştir.²³⁰

Mahkeme Uluslararası Hukukta geri dönüş teorisinin varlığının ispatlanamadığı sonucuna varmıştır²³¹. Bundan daha da önemlisi Lozan Barış Andlaşması Md. 16'nın Yemen iddialarının önünde bir engel olduğunu belirtmiştir.

Ele alınan bir başka mesele, Yemen, Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasından sonra bağımsızlığına yeni kavuşan bir devlet olarak, sınırlarının Yemen Devleti'nin doğduğu idari birimin sınırları olması gerektiği ilkesinden yararlanmak istediğini bildirmiştir. Mahkeme ise kabul etmemiştir.

(2) Eritre İddialarının Reddi

Eritre iddialarının hareket noktası adaların etkin işgali ile İtalya'nın hak kazanmasıdır. Bu argümanın esası, Lozan Barış Andlaşması md.16' nın uygulanması ile yaratılan adaların *res nullius* (**sahipsiz statüde toprak**) statüsüne dayandırılmıştır. Bundan başka bazı adalar üzerindeki İtalyan yetkilerinin İngiltere tarafından tanınması da ileri sürülmüştür. Mahkeme bu argümanları açıkça reddetmiştir. Mahkeme md. 16'yı yorumlarken, uyuşmazlık konusu adalar üzerindeki egemenlik meselesinin bunlardan bazıları üzerindeki İtalyan yetkileri tanınmış olsa bile, geçici olarak belirsiz bırakıldığı kanaatine varmıştır.

Belirsizlik meselesinin, gelecekte belli bir aşamada, halihazırdaki (yada gelecekteki) talep sahiplerini kapsayacak "ilgili taraflarca" çözümlenebileceğini hükmetmiştir. Böylece; tek bir tarafın meseleyi kazandırıcı zaman aşımına dayalı hak iddiası (*acquisitive prescription*) yoluyla tek taraflı olarak çözümleyebilme olasılığı yok olmaktadır.²³²

Sonuç olarak, tarafların tarihi yetki iddiaları bir yana bırakılmıştır. Mahkeme tarafından egemenlik haklarının belirlenmesi ile ilgili olarak tutulan yol; uyuşmazlığa, nispeten yeni kullanım ve mülkiyet tarihine dayalı bir yaklaşım öngörmüştür.

Tarihi hakların varlığı ile ilgili olarak ikna edici delillerin bulunamaması, Mahkemeyi devlet fonksiyonlarının varlığının ve etkinliklerin incelenmesine yöneltmiştir.

²³⁰ Para.121, 122, 143, 146,148.

²³¹ Mahkeme bu geri dönüşün kabul edilmiş bir genel uluslararası hukuk kuralı ya da ilkesi olduğunu dair bir bilgiye sahip olmadığını ifade etmiştir. bkz. par. 443.

²³² Para. 165.

Mahkeme, balıkçıların adaların uzun tarihi boyunca kendilerine önem atfedilebilecek tek grup olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra durumun değiştiğini de bildirmiştir. Ayrıca, mahkeme tüm olayları kategorilere ayırmış; daha sonra bunlardan her birini bağımsız olarak değerlendirmiştir. Mahkeme, karar verme süreci içinde değerlendirdiği delilleri "adaları sahiplenme fiilinin oluşumu"²³³, "suya ilişkin faaliyetler", "adaların üzerindeki faaliyetler" ve "genel faaliyetler" olarak dört kategoriye ayırmıştır. Bu değerlendirme sürecinde, adaların gayri meskun olması karşısında, su ile ilgili faaliyetlerin ilgisinin öne çıktığı görülmektedir.

Mahkeme, fiili hakimiyetin delillerinin incelendiği bölümün dışında, üç tip delile, "Kızıldeniz'de deniz fenerlerinin kurulması ve idamesi ile ilgili meseleler", "kartografik deliller" ve "petrol ile ilgili faaliyetlere" ayrı ve daha detaylı bir değerlendirme yapmıştır.²³⁴ Genel neticenin Yemen lehine çıktığı görülmesine rağmen, belli adalara ilişkin bazı Eritre taleplerinin de dikkate alındığı görülmektedir.

Haritalara gelince, Mahkeme taraflardan her birinin resmi haritalarında tutarsızlık gösterdiğini ve iddialarına ters düşen haritalar yayınladıklarını kabul etmiştir.²³⁵

Hakem Mahkemesi'ne göre, her iki devletin taraf olduğu petrol anlaşmalarının ise birincil bir etkiye sahip olmamasına²³⁶ karşın devlet otoritesinin uygulanışına örnek teşkil ettiğinden dolayı dikkate alınmıştır.

Bununla beraber, Mahkeme, ilke olarak "ülkesel egemenlik kazanmanın" sadece tarafların tezleri arasında göreceli bir üstünlük kazanma mesele olmadığını kabul ederek ²³⁷şimdiye kadarki yargı kararlarının çözümlerinden önemli ölçüde ayrılmıştır.²³⁸

²³³ "Adalar üzerinde açık egemenlik iddiaları; adalar üzerindeki icra edilmeye çalışılan teşri faaliyetleri içermektedir

²³⁴ Kızıldeniz fenerlerinin kurulması ve idamesi ile ilgili meseleler için bkz. para. 200-238; kartografik deliller için bkz. para. 362-388; petrol ile ilgili faaliyetler para. 389-439

²³⁵ Para. 388.

²³⁶ Para. 437.

²³⁷ Para. 453.

²³⁸ Hakem mahkemesi, bunun Hakemlik Sözleşmesi'nde kaynaklanan bir husus olarak görmektedir.Eritre-Yemen Hakemlik Sözleşmesinde bu mümkün değildir. Çünkü (Eritre-Yemen) 'Hakemlik Sözleşmesi', açık ve kesin ifadelerle "ülkesel egemenliğe karar vermesini ve "egemenliği karara bağlamasını" istemiştir (para.455).

(3) Egemenlik Uyuşmazlığı ile İlgili Karar

Bu davada taraftarca birliktelik (*contiguity*), bağlılık (*appurtenance*), birlik (*unity*) gibi kavramlar vurgulanmıştır. Bununla beraber Mahkeme tarafından açıkça belirtildiği gibi, bu doktrinlerden hiçbirisi kendiliğinden ülke üzerinde egemenlik yaratmaz. Bunlar, sadece, aynı birliğin (*unity*) başka fakat bitişik bir alanında halen mevcut egemenliğin uyuşmazlık konusu alana uzatılmasını öngören bir hukuki etki yaratırlar.²³⁹ Buradan anlaşılacağı, karasuları içindeki adaların bitişik anakaradaki aynı egemenliğin altında bulunacağı fikri, özellikle bu adalar gayri meskun olduklarında daha çok kabul görmüş olmasıdır. Bu nedenle davada karasularının sınırlarıyla bağlantılı olarak adaların coğrafi durumları incelemeye alınması gereken önemli bir faktör olarak görülmüştür. Aynı zamanda adaların iskan durumu da önem kazanmıştır.

Yargı kararlarında, bir grup ada bir birlik oluşturduğunda bu birliğin asıl kısmının geri kalanın geleceğini de kapsar düşüncesi etkili olmuştur. Fakat bu yaklaşım sadece egemenlik haklarının bulunmadığı yerde geçerlidir. Ayrıca, coğrafi olarak izole olmuş yada esas adadan yada takım adanın merkezinden kopmuş ve bu nedenle açık bir birliğin bir parçası olmayan adalar bu kapsama alınamaz ifadesi yer almıştır.

Bu davada, adalar üzerindeki hakimiyete karasuların etkisi önem kazanmıştır. Bundan başka, uyuşmazlık konusu adaların takım adasal bir birlik oluşturmadığına karar verilmiştir. Bu nedenle, uyuşmazlık konusu adaların aralarındaki hukuki ve tarihi bağlarla tarif edilmiş küçük alt gruplar halinde ayrı ayrı ele alınmıştır. Egemenliğe ilişkin karar üzerinde belirleyici etkisi olan bu adalardaki etkinlikler dikkate alınmıştır. Mahkeme bulgularına uygun olarak uyuşmazlık konusu adaları dört gruba bölmüştür: Mohabbakahlar, Haycocklar, ZuqarHanish Grubu ve son olarak Zubayr Grubu ile Jabal al- Tayr. Bu konudaki harita EK-G' de sunulmuştur.

(4) Mohabbakah ve Haycocklar Üzerindeki Egemenlik

Bu gruplardan ilki Mohabbakah, Eritre ana karasının sahillerinden 6-13 mil mesafede çok küçük dört adadan oluşmaktadır.²⁴⁰ Bu adalarda birliktelik (*contiguity*) düşüncesi uygulanmış olup, Eritre karasularında bulunana adaların bitişik anakara ile aynı egemenliğe tabi olacağı varsayımıyla; Eritre lehine karar verilmiştir.²⁴¹

²³⁹ Para. 460-463.

²⁴⁰ Para. 467-475.

²⁴¹ Para. 472. Paragraf metni şöyledir "Bununla beraber, Mahkeme, Mohabbakahlar üzerindeki İtalyan

Adalardan bir tanesi (High Adası), sahilden itibaren 12 milin dışında kalmasına rağmen, Mohabbakahların coğrafi ve hukuki birliği (*unity*) ve High Adacığının Afrika sahiline bağlı (*appurtenance*) olduğu ileri sürülerek sağlanmıştır.

Haycocklar, kuzeydoğuya doğru uzanan bir çizgi üzerinde yer alan ve Zuqar Hanish Grubunun en yakın formasyonundan 3 mil açıkta üç küçük adadan oluşmaktadır.²⁴² Mahkeme başlarken bu adaların Afrika sahillerinin idaresi ile tarihi bağlarına işaret etmiştir. Eski ve yeni Yemen faaliyetlerinin bu adalara kadar uzanmadığı dikkate alınarak Eritre anakarası ile coğrafi birliktelik (*contiguity*) savına ağırlık vermiştir. Bu adalara ilişkin Eritre iddiaları dikkate alınmıştır.

Mahkeme, döküntü halindeki güneybatı kayalıklarını görünüşte coğrafi anlamda Büyük Hanish Adası'na bağlı olmalarına rağmen, Afrika sahillerinin nüfuzunun doğu sınırı olarak görülmesini haklı kıldığına inandığı üzerindeki İtalyan hakları nedeniyle, Eritre egemenliğine devretmiştir.

(5) Zuqar -Hanish Adaları Üzerindeki Egemenlik

Zuqar-Hanish grubu, Mahkeme tarafından oluşturulan gruplardan en büyüğüdür; 25 ada ve çok sayıda döküntüden meydana gelmiştir. Bölgedeki adaların en büyükleri de bu gruba girmektedir. Zuqar-Hanish grubu Kızıldeniz'in ortasında oldukları için üzerindeki egemenliğe karar verilmesi kolay bir grup olmamış, bağlılık (*appurtenance*) faktörü de nispeten az yardımcı olmuştur. Afrika ve Arap Yarımadası sahilleri arasında çizilecek ortay hat Büyük Hanish Adası'nı az farkla büyük kısmı Eritre tarafında bırakacak şekilde ikiye bölmektedir. Zuqar ise, açıkça ortay hattın Yemen tarafında kalmaktadır.²⁴³

Mahkemeye göre, tarihi etmenler adaların egemenliği konusunda belirleyici bir unsur ortaya koymamıştır. Daha yeni olanlar ise, bu açıdan Zuqar ile Hanish arasında bazı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Mahkeme bu nedenle, bir taraftan

haklarının Lozan Barış Andlaşması'ndan sonra devam edip etmediğine karar verme ihtiyacı duymamıştır. Ondan sonra Etiyopya'ya ve sonra Eritre'ye geçmiştir. Mahkeme için, High Adası hariç bütün Mohabbakahların Eritre sahillerinden itibaren 12 mil içinde kaldığına işaret etmek yeterli olmuştur. Tarih ne olursa olsun, Yemen tarafından bunlar üzerinde gösterilen açık bir hakkın yokluğunda, Mohabbakahlar bu nedenle bugün Eritre'nin olmalıdır. Yemen tarafından böyle ikna edici alternatif bir hak gösterilmemiştir. Gerçekten. 1923 Lozan Barış Andlaşması md. 6'nın, bu karasuları ilkesine bir devletin karasuları içindeki adaların bu devlete ait olduğunu hüküm altına alarak daha önce yer verdiği hatırlatılacaktır. O günlerde karasuları uluslararası hukuk ve örf tarafından genel olarak 3 mille sınırlandırılmıştır. Fakat şimdi 12 mil olalı uzun zaman olmuştur ve Etiyopya karasuları bir 1953 kararnamesi ile 12 mile çıkarılmıştır.", Sertaç H Başeren,, " Uluslararası Hakem Mahkemesi'nin Ege'deki Egemenlik Uyuşmazlığına Tesirleri" Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar,SAEMK,Ankara,2003.s.112.

²⁴² Para. 476-482.

²⁴³ Para. 486

Yemen'in bir grup içindeki bütün adaların ilke olarak aynı egemenlik kaderini paylaşacakları teorisini reddederek aynı grup içinde adaların ayrı ayrı incelenmesi diğer taraftan da son on yılın etkinliklerine bakılması gerektiğine karar vermiştir. Bunun üzerine, son on yılın değerlendirilebilmesi için bu döneme ilişkin ek materyaller sunan taraflar, Mahkemenin söz konusu yaklaşımını kısmen kabul etmişlerdir..

Mahkeme, tarafların tarihi haklar esasında davalarını ispat edemediklerini, bu adalarda (Zuqar-Hanish Grubu) yerleşiminin olmaması nedeniyle hükümet otoritesinin ve varlığının sürekli olarak sergilenmesinin beklenmesinin zor olduğunu, son on yılın etkinliklerine bakılması gerektiğini teyit ederek ²⁴⁴, Yemen lehine karar vermiştir.²⁴⁵

Mahkeme, Eritre'nin üzerindeki son on yıldaki etkinliklerinin ispatı sebebiyle Zuqar'ın Eritre'ye ait olduğuna karar vermiştir.²⁴⁶

Büyük Hanish ile ilgili olarak mesele daha karışıktır.²⁴⁷ Değerlendirmeye alınan bir diğer husus, Yemen'in Ada'daki yeni etkin mevcudiyetini gösteren deniz fenerlerinin inşası ve idamesidir. Mahkeme, Büyük Hanish Adasıyla ilgili olarak, özellikle, 1993' te bir derneğin araştırma ekibine Yemen tarafından yetki verilmesini, Yemen Hükümeti ile Petrol şirketi arasında yapılan anlaşmaya uygun olarak bir hava alanı inşa edilmesi ve düzenli olarak kullanılmasını ²⁴⁸ ve turizmle ilgili projelere lisans verilmesini ön plana çıkarmıştır.²⁴⁹ Mahkeme vardığı sonucu güçlendirmek için, tarihi arka plana yani Osmanlı İmparatorluğu zamanında bu adaların Arap sahillerinin yetkisine dahil olduğu gerçeğine ²⁵⁰ ve tutarlı diplomatik yazışmaların varlığına da başvurmuştur.²⁵¹ Yemen'in Devlet otoritesi icrasının iki nedenle karara esas olduğu görülmektedir. İlk temel faaliyetler daha yenidir ve herhangi bir protestoya yol açmamıştır. İkinci olarak, otorite uygulaması grubun ana adasının etkin kontrolü sonucunu doğuran faaliyetlerden oluşmasıdır.

²⁴⁴ Para. 503.

²⁴⁵ Para. 508.

²⁴⁶ Para. 504

²⁴⁷ Para. 505.

²⁴⁸ Para. 502, 507

²⁴⁹ Para. 507.

²⁵⁰ Para. 487

²⁵¹ Para. 508.

(6) Jabal al- Tayr Adası ve Zubayr Grubu Üzerinde Egemenlik

Jabal al-Tayr Adası ve Zubayr Grubu 14 ada ve döküntülerinden oluşmaktadır. Bu adalarla ilgili problem bunlara ilişkin çok az devlet faaliyeti ve bunlara ilişkin çok az delil bulunmasıdır. Mahkeme kararında bu adaların egemenlik statüsüne bakmış ve 1989'da Lozan Barış Andlaşması'na referansların yapıldığı deniz fenerlerine ilişkin Londra Konferansına kadar bunun belirlenmemiş olduğuna karar vermiştir. Bu adalara ilişkin Yemen iddiaları incelenmiştir. Mahkeme tarafından değerlendirilen unsurlar arasında Londra Konferansından sonra ortaya çıkan sonuç, bu bölgeye ilişkin (Eritre'nin hiçbir zaman protesto etmediği) Yemen'in petrol anlaşmalarının varlığı ve daha önce Eritre tarafından ileri sürülen iki devlet arasında bu adaları kapsamayan uyuşmazlık çözümü önerisi var olduğudur. Bu kararda Yemen tarafından sergilenen devlet kontrolünün daha yeni olan delilleri belirleyici faktör olmuştur. Ayrıca 1989 Londra Konferansı da önemli olmuştur.

Bu karar verme sürecinde coğrafi bütünlük kavramına önem verilmiştir. Bahse konu adaların dağınık ve gayri meskun olduğu durumlarda genel olarak önem kazanmaktadırlar. Çünkü bu adalarda devlet faaliyetleri genellikle seyrek olmaktadır.

F. Eritre- Yemen Kararı'nın Ege'de Egemenliği Tartışmalı Ada, Adacık ve Kayalıklar Sorununa Etkisi

Lozan Barış Andlaşması'nın 16'ncı maddesi Ege egemenliği uyuşmazlığı bakımından son derece önemli bir kural oluşturmaktadır. Bu maddeye ilişkin olarak tarafların tezleri farklı yorumlar içermektedir. Yunanistan, md. 16'dan yola çıkarak Türkiye'nin Lozan Barış Andlaşması'nda somut bir şekilde egemenliği belirtilen adalar dışındaki tüm adalar üzerindeki her türlü hak ve sıfatlarından vazgeçtiğini savunmaktadır. Lozan Barış Andlaşması'nın İtalya ve Türkiye'ye bıraktığı adaların sınırlayıcı bir şekilde sayıldığı, bunun istisnai bir durum olduğu ve Ege Adaları'nın blok halinde Yunanistan'a verildiği belirtilmektedir. Buna karşılık Türkiye'ye göre, Lozan Barış Andlaşması'nın 16'ncı maddesi toptan bir feragat hükmü değildir. Yunanistan ve İtalya'ya verilen adalar sırasıyla md. 12 ve 15' de sayılanlardan ibarettir.

Hakem Mahkemesi'nin Lozan Barış Andlaşması'nın 16'ncı maddesine Kızıldeniz'de bağladığı sonuçlarla, md. 16'nın Ege Denizi'nde uygulanması, bölgedeki egemenlik meselelerinin aynı anlaşmanın md. 12 ve 15 ile özel olarak düzenlenmesinden dolayı içerikte birbirlerini kapsamamaktadır. Ayrıca bir konuya

ilişkin özel hükümler varken genel düzenleyici hükümlerin uygulanması da hukuka uygun olmamaktadır.

Mahkeme tarafların tarihi haklara dayalı iddialarını reddederken md. 16'yı yorumlamıştır. Mahkemeye göre bu madde ile Türkiye'nin feragat ettiği Osmanlı İmparatorluğu'nun eski toprakları, **egemenliği belirlenmemiş toprak statüsüne** sokulmuştur. Lozan'ın 16'ncı maddesi ile adalar için ilgili tarafların yeni bir kararına kadar hukuken objektif bir belirsizlik statüsü yaratılmıştır. Mahkemeye göre md. 16 ile yaratılan bu statü teyit edilmiş olup, her iki tarafın da tarihi hak iddialarının reddedilmesine yol açmıştır.

Hakem Mahkemesi'nin Eritre-Yemen Kararı'nda yaptığı bu tespitlerin Ege'deki Türk-Yunan egemenlik uyuşmazlığına uygulanması halinde ortaya çıkan sonuç kritik neticeler doğurabilecektir. Buna göre, Türkiye'nin Lozan Barış Andlaşması md. 16 ile feragat ettiği Ege Adaları, egemenliği belirlenmemiş toprak statüsüne girecek ve bunların geleceği ilgili taraflarca belirlenecektir. Bu durum karşısında, Türkiye uyuşmazlık konusu adalar üzerindeki haklarından feragat etmiş fakat aynı adalar Yunanistan'a da verilmemiş olacaktır. Bu adalar sahipsiz toprak statüsüne girmeyeceği için işgal yoluyla edinilmesi de mümkün olmayacaktır. Bunların geleceği ilgili taraflarca belirleneceği için, Türkiye yada Yunanistan'ın egemenliği belirlenmemiş adalar üzerinde tek taraflı olarak kazandırıcı zaman aşımı yolu ile egemenlik tesis etmeleri de mümkün olmayacaktır. Kısaca, böyle bir durumda uyuşmazlık konusu adalar ne Türkiye'nin ne de Yunanistan egemenliğine tabi olmayacaktır.

Bu adaların geleceğini belirleyecek olan ilgili tarafların kimler olacağı sorusuna Hakem Mahkemesi'nin Kararında cevap verilmiştir. Kararın 158' inci paragrafına göre "ilgili taraflar... Lozan Barış Andlaşması'nın yüksek akit tarafları olsun yada olmasın adalar üzerinde hukuki iddiaları yada siyasi çıkarları bulunanların tamamı "dır. Kararın 165'inci paragrafında ise, ilgililer "halen (ya da gelecekte) hak iddia edenler (edecekler)" anlamına gelmektedir. Bu bağlamda Ege'de egemenliği belirlenmemiş toprak statüsüne sokulabilecek adaların geleceğini belirleyecek ilgili taraflar arasında Türkiye'de vardır. Bu Yunanistan'ın Türkiye'nin rızası olmadan bu adalar üzerinde hakimiyet kurmasının mümkün olamayacağını göstermektedir.

III.BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN AB'NE GİRİŞ SÜRECİNİN EGE DENİZİ'NDEKİ SORUNLARA ETKİSİ

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Avrupa kıtasında bir birlik oluşturmaları, I.Dünya Savaşı sonrasında önemli fikirler üretilmiş olmasına rağmen, II. Dünya Savaşı sonrasında mümkün olmuştur. Bu sürecin ilk sonucu, siyasi temelli ve insan haklarını koruma, çoğulcu demokrasiyi sağlama amaçları üzerine kurulmuş bir uluslararası örgüt olan Avrupa Konseyi'nin 1949 yılında Strazburg'da kurulması olmuştur.²⁵²

9 Mayıs 1950'de Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Eski Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet'nin tasarısına dayanan ve birleşik Avrupa'nın temellerini atan Schuman Planı'nı yayımlamıştır. Schuman Planı,²⁵³ Avrupa'da barışın kurulabilmesi için Fransız-Alman dostluğunun şart olduğunu belirtiyor ve bu çekirdek etrafında Avrupa'nın bütünleşmesi gerektiği görüşünü esas alıyordu. Plana göre, yüzyıllardır Avrupa'da süregelen Fransız-Alman çekişmesini ortadan kaldırmının yolu, yüksek bir otoritenin yönetimi altında, Fransız-Alman ortak kömür ve çelik üretimini sağlamak ve söz konusu örgütü bütün Avrupa ülkelerinin katılımına açık tutmaktı.

Bu çerçevede, 1951 yılında Federal Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg, Paris'te imzaladıkları bir Andlaşma ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kurmuşlardır. Böylece AKÇT ile devletler, tarihte ilk defa, kendi iradeleri ile ulusal egemenliklerinin bir kısmını uluslar üstü bir kuruma devretmişlerdir. Nitekim kömür ve çelik sektöründe başlayan bu ekonomik entegrasyon Avrupa'da sürekli barışın sağlanmasının ilk adımı olmuş ve bugünkü Avrupa Birliği'nin temeli böylece atılmıştır.

25 Mart 1957'de Roma'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Andlaşma AKÇT üyesi 6 ülke tarafından imzalanmıştır. AET gibi Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) 'da 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Andlaşması ile kurulmuştur. 1965'de kurucu üyelerin imzalamış oldukları "Birleşme Andlaşması" (Füzyon Andlaşması) sonucunda, AKÇT, AET ve EURATOM için tek

²⁵² Çevrimiçi/<http://www.ikv.org.tr/abtarihçe/27.02.2006>

²⁵³ Çevrimiçi/<http://www.belgenet./arşiv/ab/schumanbildirgesi.html/27.02.2006>.

bir Konsey, Komisyon ve Parlamento oluşturulmuş, bütçeleri birleştirilmiş ve “Avrupa Toplulukları” terimi kullanılmaya başlamıştır.

1968 yılında Gümrük Birliği’nin tamamlanarak yürürlüğe girmesiyle üye ülkelerin gümrük alanları, tek bir gümrük alanı haline gelmiştir.

Birliğin ilk genişlemesi, 1972’de İngiltere, Danimarka, ve İrlanda’nın Topluluğa üyelik Andlaşmalarının imzalanmasıyla gerçekleşmiş, ardından 1981’de Yunanistan ve 1986’de İspanya ve Portekiz’in katılmasıyla üye sayısı 12’ye yükselmiştir.²⁵⁴

14 Haziran 1985 tarihinde Almanya, Belçika, Fransa, Lüksemburg ve Hollanda tarafından imzalanan Schengen Andlaşması; taraf ülkelerin ortak sınırlarında kişilere tüm vize ve gümrük işlemlerinin kaldırılması ve üçüncü ülke vatandaşlarına yönelik ortak vize ve gümrük işlemleri uygulanmasını öngörmüştür. İtalya (1990), İspanya ve Portekiz (1991), Yunanistan (1992), Avusturya (1995), İsveç, Finlandiya ve Danimarka (1996) da imzalayan ülkeler arasına katılmıştır. Birlik üyesi olmayan İzlanda ve Norveç’in de AB’nin serbest dolaşım alanına dahil edilmesi amacıyla, bu iki ülke ile 18 Mayıs 1999 tarihinde anlaşma yapılmıştır. 5 Haziran 2005 tarihinde de İsviçre, yapılan referandum sonucu Schengen Anlaşması’nı kabul etmiştir.

1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile Avrupa Topluluklarını kuran Andlaşmalar, ilk kez kapsamlı bir biçimde tadil edilmiştir. Avrupa Tek Senedi ile yeni ortak politikalar saptanmış, mevcut olanlar geliştirilmiştir. Bu çerçevede Roma Andlaşması’na sosyal politika, ekonomik ve sosyal uyum, çevre gibi konularda yeni maddeler eklenmiştir. Tek Senet ile, daha önce oybirliğinin gerekli olduğu, Ortak Gümrük Tarifesi’nde değişiklik yapılması, hizmetler, sermayenin serbest dolaşımı, ortak ulaşım politikaları konularında alınan kararların nitelikli çoğunluğa dayanması kararlaştırılmıştır. Üye ülkeler arasında “Avrupa Siyasi İşbirliği” aracılığı ile dış politikada işbirliği yapılması da Tek Senet ile karara bağlanmıştır.²⁵⁵

Avrupa Topluluğu’nda tek para birimi ve ortak bir merkez bankası sistemine dayalı bir “ekonomik ve parasal birlik” ile ortak dış politika ve savunma politikası perspektiflerine dayalı “siyasi birlik” kurulmasını öngören Avrupa Birliği’ni kuran

²⁵⁴ Çevrimiçi/http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?CID=1939&VisitID={8CDD2054-B7E0-41D9-A6F6-DB33B49E11DA}&Timer=47406,41/27.02.2006.

²⁵⁵ Çevrimiçi http:// www.europa.en.int./documents./index.htm./27.02.2006.

Andlaşma ise (Maastricht Andlaşması) 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanmış ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Maastricht Andlaşması ekonomik faaliyetlerin uyumlu ve dengeli gelişimini, enflasyonsuz, sürdürülebilir ve çevre korumasına önem veren bir büyümenin sağlanmasını; üye ülke ekonomilerinin uyum içinde birbirlerine yaklaşmasını ve Avrupa vatandaşları için daha güçlü bir Birlik yaratılmasını hedeflemiştir.

Andlaşma kapsamında;²⁵⁶

- Tek paraya geçilmesini sağlayacak bir ekonomik ve parasal birliğin kurulması,
- AB vatandaşlarına yaşadıkları ülkenin belediyelerinde seçme ve seçilme hakkı veren bir Avrupa vatandaşlığının oluşturulması,
- Avrupa güvenliğini sağlayacak ve demokrasi ve insan hakları gibi ortak değerleri savunacak bir ortak dış ve güvenlik politikasının meydana getirilmesi,
- Birliğin iç güvenliğini sağlamak üzere hukuk ve içişlerinde işbirliğinin sağlanması konuları ele alınmıştır. Ayrıca, eğitim, kültür, kamu sağlığı ve tüketicinin korunması, ulaştırma, vize politikası ve sanayi politikası gibi belirli politika alanları da Andlaşma kapsamı dahil edilmiştir. Bu alanlarda oluşturulacak ortak politikalar ve ilgili AB mevzuatı üye ülkeler üzerinde bağlayıcı olacaktır. Andlaşma'nın getirdiği çok önemli bir yenilik de "yetki ikamesi" ilkesidir. Buna göre, ancak herhangi bir sorunun boyut ve niteliği nedeniyle, AB düzeyinde müdahalenin üye devletlerinkinden daha etkin olacağı hallerde AB yetki kullanacaktır.

Bu gelişmeler neticesinde, Maastricht Andlaşması ile Avrupa Toplulukları (AKÇT, AET, EURATOM) Avrupa Birliği (AB) bünyesine dahil edilmiştir. Avrupa Birliği'ni kuran bu Andlaşma ile AB'nin "üç temel sütunu" oluşturulmuştur. Birinci sütun, Roma Andlaşması ile oluşturulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ile Paris Andlaşması'yla kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğundan meydana gelmektedir. Ekonomik ve parasal birlik ve daha önce bahsedilen yetkiler de bu sütuna dahildir. İkinci sütun, Ortak Dışişleri Güvenlik Politikasını (ODGP) içermekte ve Avrupa çapında bir savunma politikasını başlatmayı hedeflemektedir. Üçüncü sütun ise, Adalet ve İçişlerini kapsamaktadır. Bu çerçevede, göç ve siyasi iltica alanlarında aralarındaki işbirliğini artırmak isteyen

²⁵⁶ Çevrimiçi/<http://www.europa.eu.int/documents/index.htm/27.02.2006>.

üye ülkeler bir Avrupa Polis Ofisi (Europol) kurmuşlardır. Ancak ikinci ve üçüncü sütun, karar alma mekanizmaları ve hükümetler arası karakterleri nedeniyle birinci sütundan farklıdır. Bu alanlarda, üye ülkeler, AB Zirveleri yada Bakanlar Konseyi kanalıyla girişimde bulunabilirler. Ancak bu çerçevede alınan kararlar siyasi nitelikte olup Adalet Divanı önünde bağlayıcılıkları yoktur.

Ayrıca Maastricht Andlaşması varolan karar alma mekanizması yöntemlerini (Parlamento onayı, danışma ve işbirliği) bazı yeni alanlara genişletmiş ve buna ek olarak, yeni bir yöntem olan “ortak karar alma” prosedürünü düzenlemiştir.

1 Ocak 1993'te Tek Pazar'ın oluşmasıyla birlikte, 12 üye ülke arasında malların, sermayenin, hizmetlerin ve insanların serbest dolaşımı tam anlamıyla sağlanmıştır. Haziran 1993'te ise AB Devlet ve Hükümet Başkanlarının AB'nin Merkez ve Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayacak şekilde genişlemesi yönünde karar aldıkları Kopenhag Zirvesi'nde, AB'ye üyelik kistasları belirlenmiştir. “**Kopenhag Kriterleri**”²⁵⁷ olarak bilinen bu koşullar, AB üyelik başvurusu kabul edilen tüm aday ülkeler tarafından yerine getirilmesi gereken asgari koşulları ifade etmektedir. Siyasi ve ekonomik kriterler ile müktesebat uyumu olmak üzere üç grupta toplanan bu koşullar şunlardır;

- **Siyasi kriterler** : Avrupa Birliği Anlaşması'nın tam üyelikle ilgili maddesine eklenen demokrasinin güvence altına alındığı istikrarlı bir kurumsal yapı, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlık haklarına saygı koşullarıdır.
- **Ekonomik kriterler** : İyi işleyen bir pazar ekonomisi ve AB içindeki piyasa güçlerine ve rekabet baskısına karşı koyabilme kapasitesidir.
- **Topluluk müktesebatının kabulü** : AB'nin çeşitli siyasi, ekonomik ve parasal hedeflerine bağlılık.

Birlik, 1 Ocak 1995'ten itibaren “Avrupa Birliği” AB olarak anılmaya başlanmış, aynı yıl Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılımıyla 15 üyeli hale gelmiştir.

Tek para birimine geçiş ve AB'nin genişlemesine ilişkin sürecin belirlenebilmesi amacıyla Mart 1996'da başlatılan Hükümetler arası Konferans 16-17 Haziran 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen Amsterdam Zirvesi ile tamamlanmıştır. Zirve toplantısında, AB'nin 5. genişleme sürecine başlaması ve 1 Ocak 1999

²⁵⁷ Kopenhag Kriterleri ile ilgili olarak bkz.
Çevrimiçi/http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kopenhag_kri.html/01.03.2006.

tarihinde tek para birimi olan Euro' ya geçilmesi teyit edilmiştir. Ayrıca Ortak Dışışleri ve Savunma Politikası, Adalet ve Güvenlik Politikası ve Maastricht Andlaşması üzerindeki bazı değışiklikleri içeren Amsterdam Andlaşması imzalanmış ve Mayıs 1999'da yürürlüğe girmiştir.²⁵⁸

Amsterdam Andlaşması'nın hedeflerinden biri Avrupa Birliğı'nin, Merkez ve Doğı Avrupa ölkelerine doğı genişleme perspektifi dikkate alınarak, kurumsal ve siyasal yapısının güçlendirilmesi olmuştur. Ancak Andlaşma genişleme konusunda temel kurumsal mekanizmaları oluşturmada bekleneni verememiş, buna rağmen ortak karar mekanizmasını daha kolay işler hale getirecek bazı önemli değışiklikleri beraberinde getirmiştir.

Andlaşmanın ana hedefi "dış sınır denetimleri, göç, sığınma ve suçla mücadele ve önlemeye ilişkin uygun tedbirler aracılığıyla, kişilerin serbest dolaşımının garanti edildiğı bir özgürlük ve adalet alanı yaratarak Birliğı korumak ve geliştirmek" olarak tanımlanmıştır.

Avrupa Topluluğı, Amsterdam Andlaşması ile AB içinde kişilerin serbest dolaşımı için gerekli olduğı ölçüde, göç ve iltica, dış sınırlar, ve medeni hukukta adli işbirliğı konularında mevzuat çıkarma yetkisine sahip olmuştur. Ayrıca Andlaşma ile insan hakları alanında önemli bir adım atılmıştır.

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde yapılan Lüksemburg Zirvesi'nde ilk kez, 11 aday ölkede arasında bir sınıflandırma söz konusu olmuştur. Kopenhag siyasi kriterlerini karşılayarak müzakerelere başlayan ölkeler (Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya, Slovenya ve GKRY) "ilk dalga", siyasi kriterleri yerine getirmemiş ve henüz müzakereye hazır görünmeyen diğere ölkeler (Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Romanya ve Slovakya) ise "ikinci dalga" ölkeleri olarak adlandırılmıştır. Bu ölkelerin mevzuatlarının ana başlıklar itibariyle Topluluk müktesebatına uyumunu tespit etmek amacıyla bir analitik inceleme süresi başlatılmıştır.²⁵⁹

Genişleme süreci bir yandan devam ederken AB, derinleşme çabalarını da sürdürmüştür. 1 Ocak 1999 tarihinde Euro, 11 üye ölkede (Almanya, Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Portekiz) resmi para birimi haline gelmiş ve üye ölkelerin ulusal paralarının Euro' ya

²⁵⁸ çevrimiçi /<http://www.ikv.org.tr/abtarihçe/27.02.2006>.

²⁵⁹ Genişleme süreci için bkz.

çevrimiçi/<http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?CID=1939&VisitID={8CDD2054-B7E0-41D9-A6F6-DB33B49E11DA}&Timer=47406,41/27.02.2006>.

dönüşleri sağlanmıştır. Danimarka ve İngiltere ile katılım şartlarını karşılayamayan Yunanistan ve İsveç ise “adaylar” olarak kalmışlardır. 1 Ocak 2002’de Avrupa ortak para birimi Euro, 12 ülkede resmen tedavüle girmiş, banknot ve madeni para olarak kullanılmaya başlanmıştır. İyileşen ekonomik durumu sayesinde Yunanistan da Euro alanı için katılımcı ülke olmaya hak kazanmıştır.

7-9 Aralık 2000 tarihlerinde yapılan Nice Zirvesi’nde AB üyesi ülkeler, genişleme süreci kapsamında AB’nin gerçekleştirmesi gereken kurumsal reformlarla ilgili olarak Şubat 2000’de oluşturulan Hükümetler arası Konferans çerçevesinde varılan sonuçlar temelinde Kurucu Andlaşmalara değişiklik getiren bir Andlaşma üzerinde uzlaşmaya varmışlardır. 26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan Nice Andlaşması²⁶⁰, tüm üye ülkelerde onaylanmasının ardından 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Başlıca amacı Birliği, yeni üyeler alarak genişlemeye hazırlamak olan bu Andlaşma, 15 üye ülke ve 12 aday ülkenin (Türkiye hariç) AB Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu’ndaki üye sayıları dağılımı ile AB Konseyi’nde karar almadaki oy ağırlıklarını belirlemiş, Bakanlar Konseyi’ndeki ağırlıklı oy oranlarını değiştirmiştir.

1 Mayıs 2004 tarihinde 10 ülke, Çek Cumhuriyeti, Estonya, GKRY, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya’nın katılımıyla Birlik, beşinci ve en büyük genişlemesini gerçekleştirmiştir.²⁶¹

28 Şubat 2002 tarihinde AB Anayasası taslağını oluşturmak üzere 105 üyeli “Avrupa’nın Geleceği Kurultayı” toplanmıştır. Kurultay, 16 aylık bir dönemin sonunda çalışmalarını tamamlamış ve taslak metni Hükümetler arası Konferans’ta görüşülmek üzere AB Dönem Başkanlığı’na sunmuştur. Avrupa için bir Anayasa oluşturan Andlaşma Taslağı, 17-18 Haziran 2004 tarihlerinde Brüksel’de gerçekleştirilen Zirve sonunda kabul edilmiştir. AB Anayasası, üye ve aday ülke liderleri tarafından Roma’da imzalanmış, böylece 29 Ekim 2004 tarihinde son şeklini almıştır. AB Anayasası, Avrupa Birliği üye ülkelerinin siyasi bir birlik kurma yolunda attıkları en önemli adımı teşkil etmekte ve AB’nin temelini oluşturan kurucu Andlaşmalar ile bugüne kadar onları değiştiren tüm Andlaşmaları tek ve yeni bir metinde bütünleştirmektedir.

12 Ocak 2005 tarihinde Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen Anayasa²⁶²’nin yürürlüğe gireceği tarih olarak Anayasal Andlaşma’da 1 Kasım 2006

²⁶⁰ Nice Anlaşması ile ilgili olarak bkz. Çevrimiçi/<http://www.deltur.cec.eu.int/nice-ozet.rtf/01.03.2006>.

²⁶¹ Çevrimiçi/<http://www.ikv.org.tr/abtarihçe/01.03.2006>.

²⁶² Anayasa ile ilgili olarak; çevrimiçi/<http://www.abgm.adalet.gov.tr/> 01.03.2006.

belirtilmiştir. Ancak Anayasa'nın yürürlüğe girebilmesi için tüm üye ülkeler tarafından onaylanması gerekmektedir. Halihazırda, üye ülkeler, kendi Anayasaları tarafından belirlenen sisteme göre –parlamento veya referandum kanalıyla- onay sürecini sürdürmektedir. Ancak, üye devletlerden birinin dahi Anayasal Andlaşma'da belirtilen tarihe dek onaylamaması halinde yürürlüğe giremeyecek olan AB Anayasası zorlu bir onay süreci geçirmektedir. Özellikle, Fransa ve Hollanda'da gerçekleştirilen referandumlarda çıkan "hayır" kararı olumsuz etki yaratmıştır.²⁶³ Bu durum karşısında, 16-17 Haziran 2005 tarihlerinde Brüksel'de düzenlenen AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi'nde, AB Anayasası onay sürecine ilişkin olarak, referandumlardan çıkan "hayır" sonuçlarının üye ülkeler arasında "domino etkisi" yaratmasını önlemek için onay sürecine bir yıl ara verilmesine karar verilmiştir. İngiltere, İrlanda, Portekiz, Danimarka, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya karara uygun olarak onay sürecini dondururken, GKRY ve Lüksemburg gibi bazı üyeler süreci durdurmuyarak AB Anayasasına onay vermiştir.²⁶⁴

2. TÜRKİYE İLE AB ARASINDAKİ TARİHSEL GELİŞİM

Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinin resmi başlangıcı, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun 6 ülke tarafından kurulmasının ardından Türkiye'nin ortaklık için 31 Temmuz 1959'da yaptığı başvuruya dayanmaktadır. AET Bakanlar Konseyi Türkiye'nin ortaklık başvurusunu kabul etmiş ve yapılan hazırlık görüşmelerini takiben 12 Eylül 1963 tarihinde Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir Ortaklık yaratan Anlaşma olan, Ankara Anlaşması imzalanmıştır.²⁶⁵

Anlaşma, hazırlık dönemi (5 yıl), geçiş dönemi (1973 itibarıyla 12 ve 22 yıllık iki ayrı dönem) ve nihai dönem olarak üç devre öngörmüştür. Geçiş döneminin sonunda ise gümrük birliğinin tamamlanması planlanmıştır. Anlaşmada öngörülen Hazırlık döneminin sona ermesiyle birlikte, 13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol 'de, geçiş döneminin hükümleri ve tarafların üstleneceği yükümlülükler belirlenmiştir. Buna göre Katma Protokolde malların serbest dolaşımı, Türkiye'nin AT'nin Ortak Tarım Politikası'na uyumu,

²⁶³ "Batı basınında Hayır" Sabah, 30. Mayıs 2005. "Hollanda 'da AB Anayasasına Hayır dedi" Sabah, 01. Haziran 2006

²⁶⁴ İktisadi Kalkınma Vakfı Haftalık Haber bülteni 8-20 Temmuz 2005
çevrimiçi/ <http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/ikvbulten1-8%20Temmuz%202005.doc/>
01.03.2006.

²⁶⁵ Ankara Anlaşması ile ilgili ayrıntılar için bkz. Çevrimiçi/ www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/tarihçe/tabi.doc.
01.03.2006.

kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı ve ulaştırma ve ekonomi gibi konuların AT mevzuatına uyumlaştırılması öngörülmüştür.²⁶⁶

Ankara Anlaşması ile ayrıca periyodik olarak toplanan ve ortaklıkla ilgili konuları görüşen bir **Ortaklık Konseyi** oluşturulmuştur. Söz konusu kurumsal çerçeve, gümrük birliğinin nihai aşamasının uygulamaya konulması ile birlikte genişletilmiştir.

1973'te imzalanan Katma Protokol ile Türkiye AB'ye yönelik gümrük vergilerinin sanayi ürünleri için tamamen kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı ise AT ülkelerinin uyguladığı vergilerin uygulanmasını kabul etmiştir. Buna göre sanayi ürünleri için 12 yıllık vergi indirimi geçiş süresi ve rekabet gücü zayıf olan sanayi dalları içinse 22 yıllık vergi indirimi takvimi öngörülmüştür.

Ancak, Türkiye geçiş dönemindeki yükümlülüklerini yerine getirememiş, 1978-1988 yılları arasında gümrük indirimleri durdurulmuştur. 1980 darbesiyle kesintiye uğrayan ilişkiler, Türkiye'nin 14 Nisan 1987'de yılında yaptığı tam üyelik başvurusuyla ivme kazanmıştır. Komisyon 1989 yılında verdiği cevapta, kendi iç pazarı tamamlama sürecinden önce yeni bir üye kabul edemeyeceğini bildirmiş, öncelikle Gümrük Birliği'nin tamamlanması önerilmiştir.

AB-Türkiye ilişkileri, 1993 tarihinde Gümrük Birliği müzakerelerinin başlaması ile yeni bir boyut kazanmıştır. İki yıllık müzakerelerden sonra Ortaklık Konseyi'nin 1/95 sayılı kararıyla Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği 1 Ocak 1996'da yürürlüğe girmiştir.²⁶⁷

AB Komisyonu tarafından 13 Ekim 1999 tarihinde açıklanan Türkiye için ikinci İlerleme Raporu'nda Türkiye'ye üyelik perspektifi verilmesi önerilmiş ve bunun sonucunda Aralık 1999'da toplanan Helsinki Zirvesi'yle Türkiye, AB'ye üyeliğe aday ülke olarak kabul edilmiştir.²⁶⁸

Helsinki'deki AB Konseyi'nde şöyle bir karar alınmıştır: "Konsey, Türkiye'de son zamanlarda yaşanan olumlu gelişmeleri ve ayrıca Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum yönündeki reformlarını sürdürme niyetini memnuniyetle karşılar. Türkiye, diğer aday devletlere uygulanan aynı kriterler temelinde Birliğe katılmaya

²⁶⁶ Çevrimiçi/<http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?CID=1934&VisitID={8CDD2054-B7E0-41D9-A6F6-DB33B49E11DA}&Timer=53133,58/02.03.2006>.

²⁶⁷ Çevrimiçi/www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/tarihce/tabi.doc/01.03.2006.

²⁶⁸ Çevrimiçi/http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html/03.03.2006

yönelmiş bir aday devlettir.”²⁶⁹ Helsinki’de alınan kararlar AB-Türkiye ilişkilerinde bir dönüm noktasıdır. Helsinki Zirvesi sonrasında, diğer aday ülkeler gibi Türkiye’ de, reformlarını teşvik etmeye ve desteklemeye yönelik bir katılım öncesi stratejiden yararlanmaya başlamıştır.

Üç yıl aradan sonra Ortaklık Konseyi ilk defa Nisan 2000’de Türkiye başkanlığında toplanmıştır. Konsey’de iki önemli siyasi karar alınmıştır; birincisi Ortaklık Komitesi kapsamında sekiz alt-komitenin oluşturulması, ikincisi de AB ve Türk satın alma piyasalarının karşılıklı olarak birbirlerine açılması ve hizmetlerin serbestleştirilmesi amacıyla yapılacak anlaşma müzakerelerinin başlatılmasıdır. Müzakerelerin ilk turu gerçekleştirilmiştir.²⁷⁰

AB Konseyi tarafından resmen 8 Mart 2001 tarihinde kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi, AB’nin katılım kriterlerinin karşılanması yönünde ilerleme kaydedilmesi amacıyla Türkiye için önceliklerin belirlendiği bir yol haritasıdır.

Katılım Ortaklığı Belgesi’nin amacı, Komisyon’un Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği yolunda kaydettiği ilerlemeye ilişkin 2000 yılı Düzenli Raporu’nda tanımlanan çalışma gerektiren öncelikli alanları, bu öncelikleri hayata geçirmek için Türkiye’ye sağlanmış olan mali olanakları ve bu yardımların tabi olacağı şartları tek bir çerçeve altında bir araya getirmektir. Türk hükümeti bu Katılım Ortaklığı Belgesi ışığında 19 Mart 2001’de Müktesebat’ın Üstlenilmesi için Ulusal Programı (UP) kabul etmiştir.²⁷¹

Program geniş çaplı bir siyasi ve ekonomik reform gündemi ortaya koymaktadır. Eş zamanlı olarak UP’ in uygulanması, koordinasyonu ve izlenmesine ilişkin bir kararname de kabul edilmiştir. 15 ve 16 Haziran 2001’de Göteborg’da yapılan Avrupa Konseyi’nde Ulusal Program “olumlu bir gelişme” olarak tanımlanmış ve Türkiye, katılım öncesi stratejisinin mihenk noktası olan Katılım Ortaklığı’nın önceliklerini hayata geçirmek için somut adımlar atmaya teşvik edilmiştir.

2002 yılındaki Kopenhag Zirvesi’nde Türkiye ile ilgili olarak;²⁷²

- Gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi’nin hazırlanması,
- Müktesebat uyum çalışmalarının yoğunlaştırılması,

²⁶⁹ Çevrimiçi/http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html/ 03.03. 2006

²⁷⁰ Çevrimiçi/http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ok11042000.html./03.03. 2006

²⁷¹ Çevrimiçi/http://www.belgenet.com/arsiv/ab/up_001.html./03.03. 2006

²⁷² Çevrimiçi/http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?pid=4&lang=0&pmId=1&fld=4&ord=0&docId=347&fop1/02.03.2006.

TASNİF DIŞI

- Gümrük Birliğinin geliştirilip, derinleştirilmesi,
- Mali işbirliğinin önemli miktarda artırılması,
- Türkiye'ye verilecek mali yardımların katılım başlıklı bütçe kalemine alınması yönünde karar alınmıştır.

Bu gelişmeler ışığında Avrupa Komisyonu Türkiye ile ilgili olarak gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'ni 25 Mart 2003'te yayımlanmıştır. Türk hükümeti de Ulusal Programı yeniden güncellenerek 24 Temmuz 2003'te Resmi Gazete'de yayımlamıştır. Kamuoyuna açıklanan gözden geçirilmiş Ulusal Program'da, kısa vadeli ve orta vadeli hedefler net bir şekilde belirtilmektedir.

2004 yılının Aralık ayında Brüksel'deki AB Konseyi Zirvesi'nde, Avrupa Komisyonu'nun 6 Ekim 2004'te hazırladığı rapor ve tavsiye kararı doğrultusunda Türkiye ile müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde başlamasına oybirliğiyle karar verilmiş olup, söz konusu Avrupa Birliği Konseyi Zirvesi sonrasında 17 Aralık Sonuç Bildirgesi yayımlanmıştır. Aşağıda Sonuç Bildirgesi'nde yer alan Türkiye'yi ilgilendiren paragraflar şöyledir:²⁷³

"1. Avrupa Konseyi, Helsinki'de, Türkiye'nin diğer aday ülkelere uygulanan aynı kriterler temelinde, Birliğe katılması mukadder bir aday ülke olduğu üzerinde mutabık kaldığını ve bilahare Aralık 2004'teki toplantısında, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğinin Komisyon'un hazırladığı bir rapor ve tavsiyeye dayanarak kararlaştırması halinde, Avrupa Birliği'nin Türkiye'yle katılım müzakerelerini gecikmeksizin başlatacağına ilişkin olarak Türkiye hakkında kabul ettiği geçmiş sonuç bildirilerini göz önünde bulundurdu.

2. Avrupa Konseyi, Türkiye'nin geniş kapsamlı reform sürecinde kaydettiği kararlı ilerlemeyi memnuniyetle karşıladı ve Türkiye'nin reform sürecini sürdüreceğine olan güvenini ifade etti. Konsey ayrıca, Türkiye'nin Komisyon tarafından belirlenen altı yasal düzenlemeyi yürürlüğe koyma yolundaki çabalarını etkin bir şekilde sürdürmesini bekler. Siyasi reform sürecini geriye dönülmez kılmayı

²⁷³ Çevrimiçi/http://www.belgenet.com/arsiv/ab/brukselzirve_122004.html./ 02.03.2006. Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Başkanı Hansjörg Kretschmer'in 17 Aralık 2004 tarihli Avrupa Konseyi kararını değerlendirmesi

Çevrimiçi/<http://www.abinfoturk.net/news/news.asp?lang=0&mnID=15&ord=60&item=19906&subOrd=3> /02.03.2006.

ve özellikle temel özgürlükler ve insan haklarına tam saygı açısından reformların tam, etkin ve kapsamlı olarak uygulanmasını teminat almak amacıyla, bu süreç, işkence ve kötü muameleye karşı sıfır tolerans politikasının uygulanması da dahil, Komisyon'un 2004 rapor ve tavsiyesinde endişe kaynağı olarak belirlenen tüm noktaları ele alarak Konsey'e düzenli olarak rapor sunmayı sürdürmeye çağrılan Komisyon tarafından yakından izlenmeye devam edilecek. Avrupa Birliği, reform sürecindeki öncelikleri ortaya koyan Katılım Ortaklığı temelinde siyasi reformlardaki ilerlemeyi yakından izlemeyi sürdürecektir.

3. Avrupa Konseyi, Birliğe on yeni üye devletin katılmış olduğunu göz önünde bulundurarak, Türkiye'nin, Ankara Anlaşması'nın uyarlanmasına yönelik Protokolü imzalama kararını memnuniyetle karşıladı. AB Konseyi bu bağlamda, "Türk Hükümeti, müzakerelerin fiilen başlamasından önce ve Avrupa Birliği'nin mevcut üyeliğine dair uyarlamalar üzerinde anlaşmaya varılarak sonuçlandırıldıktan sonra, Ankara Anlaşması'nın uyarlanmasına ilişkin Protokolü imzalamaya hazırdır" şeklinde Türkiye tarafından yapılan beyandan da memnuniyet duyar.

4. Avrupa Konseyi, iyi komşuluk ilişkilerine koşulsuz bağlılık ihtiyacını vurgulayarak, Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerinde kaydedilen iyileşmeyi ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde yer alan anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesi ilkesine uygun olarak, sınır anlaşmazlıklarının çözümlenmesine yönelik olarak ilgili üye ülkelerle çalışmaya devam etmeye hazır olmasını memnuniyetle karşıladı. AB Konseyi, önceki sonuçlara, özellikle bu konudaki Helsinki Sonuçlarına uygun olarak, henüz çözümlenmemiş sorunlara ilişkin durumu gözden geçirdi ve bu amaca yönelik araştırmacı görüşmeleri memnuniyetle karşıladı. Konsey, bununla bağlantılı olarak, katılım süreci üzerinde yansımaları olan çözülmemiş anlaşmazlıkların, gerektiği takdirde çözüm bulunması amacıyla Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesi gerektiğine dair görüşünü teyit etti. AB Konseyi, uygun gördüğü şekilde gözden geçirmek üzere, kaydedilen gelişmelerden haberdar edilecek.

5. AB Konseyi, Avrupa Parlamentosu'nun 15 Aralık 2004 tarihinde kabul edilen kararını not eder.

6. AB Konseyi, Komisyon tarafından belirlenen altı başlık altındaki hukuksal düzenlemenin kabul edilmesinden memnuniyet duyar. Yukarıda yazılanlar ile, Komisyon raporu ve tavsiyesi ışığında, Komisyon tarafından belirlenen altı başlık altındaki hukuksal düzenlemeyi yürürlüğe koyması şartıyla Türkiye'nin, Kopenhag

siyasi kriterlerini katılım müzakerelerine başlamak açısından yeterli ölçüde karşılığına karar verdi. AB Konseyi, Komisyonu, 23. paragraf temelinde Türkiye'yle müzakerelerin çerçevesi hakkında bir öneri sunmaya davet etti. 3 Ekim 2005 tarihinde müzakereleri açmak üzere, Konsey'i bu müzakere çerçevesi üzerinde anlaşma sağlamaya çağırırdı.

A. Müzakerelerin Çerçevesi

7. AB Konseyi, aday ülkelerin her biriyle yürütülecek katılım müzakerelerinin, bir müzakere çerçevesine dayalı olacağını kararlaştırdı. Beşinci genişleme sürecinin deneyimleri ve gelişmekte olan müktesebatı göz önünde bulundurularak, Komisyon'un önerisi üzerine, Konsey tarafından oluşturulacak olan her bir çerçeve, aday ülkenin kendine özgü durumları ve nitelikleri ile meziyetlerine göre, aşağıda belirtilen unsurlara hitap edecek:

- Geçmişte yapıldığı üzere, bütün üye ülkeler ile ilgili aday ülkenin katılımıyla kararların oybirliğiyle alındığı Hükümetler arası Konferans tarafından yürütülecek olan müzakerelerin içeriği, her biri ayrı özgün bir alanı kapsayacak şekilde bir dizi konu başlığına bölünecek. Komisyon'un önerisi üzerine oybirliğiyle hareket edecek olan Konsey, her konu başlığının geçici olarak kapatılması ve uygun olacak durumlarda her bir konu başlığının açılması için gerekli performans kriterlerini belirleyecek. Bu performans kriterleri, ilgili konu başlığına bağlı olarak, yasal uyum ve müktesebatın uygulanmasında tatmin edici bir sicil ile Avrupa Birliği'yle yapılan sözleşmelerden doğan ilişkilerden kaynaklanan yükümlülüklerle göndermede bulunacak.
- Uzun geçiş süreleri, delegasyonlar ve özgün düzenlemeler ile daimi koruma tedbirleri, yani korunma tedbirlerine temel teşkil etmek üzere daimi olarak elde tutulan hükümler, düşünülebilir. Komisyon bu tedbirleri uygun bir şekilde kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar veya tarım gibi alanlarda her bir çerçeve için yapacağı önerilere dahil edecek. Ayrıca, kişilerin serbest dolaşımının zaman içinde tesisleriyle ilgili karar alma süreci, her bir üye devletin azami bir rol oynamasını hesaba katmalı. Geçici düzenlemeler veya koruma tedbirleri, rekabete ve iç pazarın işleyişine olan etkileri açısından gözden geçirilmeli.
- Bir aday ülkenin katılımının mali yönlerine, uygulanabilir Mali Çerçeve'de yer verilmeli. Bu nedenle, katılımları kapsamlı mali sonuçlar doğurabilecek adaylarla henüz başlatılmamış olan katılım müzakereleri, ancak 2014'ten sonraki dönemi

kapsayacak Mali Çerçevenin oluşturulmasından sonra ve bundan doğacak olası mali reformlarla sonuçlandırılabilir.

- Müzakerelerin ortak hedefi katılımdır. Bu müzakereler, sonucu önceden garanti edilemeyen açık uçlu bir süreçtir. Bütün Kopenhag kriterlerini göz önünde bulundurarak, şayet bir aday ülke üyelik yükümlülüklerinin tümünü yüklenilecek konumda değilse, ilgili aday ülkenin Avrupa yapılarına bütünüyle ve mümkün olan en güçlü biçimde bağlanması sağlanmalıdır.
- Birliğin temelini oluşturan, özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin bir aday ülkede ciddi ve devamlı bir biçimde ihlâl edilmesi halinde, Komisyon, kendi inisiyatifi veya üye devletlerin üçte birinin talebi üzerine, müzakerelerin askıya alınmasını tavsiye eder ve ileriki bir dönemde tekrar başlatılması için şartlar önerir. Konsey, böyle bir tavsiye üzerine, aday ülkeyi dinledikten sonra, müzakerelerin askıya alınıp alınmayacağını ve tekrar başlatılması şartlarını nitelikli çoğunlukla kararlaştırır. Üye devletler, Hükümetler arası Konferansta, oybirliği genel kuralına halel getirmeksizin, Konsey kararına uygun hareket edeceklerdir. Avrupa Parlamentosu bilgilendirilecektir.
- Müzakere sürecine paralel olarak Birlik, her bir aday ülkeyle, yoğun bir siyasi ve kültürel diyalog içine girecektir. İnsanları bir araya getirerek karşılıklı anlayışı geliştirme amacıyla bu kapsayıcı diyalog, aynı zamanda sivil toplumu da kapsayacaktır.”

Avrupa Konseyi'nin talebi üzerine Avrupa Komisyonu, AB üyesi devletlere Türkiye ile başlatılacak katılım müzakerelerinin çerçevesini çizen müzakere çerçeve belgesini 29 Haziran 2005'te tavsiye etti. Bu belge, Avrupa Konseyi'nin 17 Haziran 2005'te teyit ettiği, Konsey'in Aralık 2004'te açıkladığı sonuç bildirgesiyle uyumlu katılım müzakereleri için gerekli yol gösterici ilke ve usulleri belirlemektedir. Avrupa Komisyonu tarafından önerilen Taslak Müzakere Çerçeve Belgesinin²⁷⁴, müzakereler başlamadan önce üye devletlerce onaylanmıştır.

Türkiye, çerçeve belgesinde belirtilen AB ile arasındaki Gümrük Birliği'ni, aralarında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de bulunduğu 10 yeni AB üyesini de kapsayacak şekilde genişleten, ek protokolü 29 Temmuz 2005'te imzaladı. Türkiye, protokolle

²⁷⁴ Taslak Müzakere Çerçevesi için:

Çevrimiçi/<http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&ndx=12&mnID=3&ord=6&subOrd=o/04.03.2006>.

birlikte bir deklarasyon yayımlayarak, atılan imzanın, protokolün onaylanması ve uygulanmasının Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıma anlamına gelmediğini duyurmuştur.²⁷⁵ Bununla birlikte AB Daimi Temsilciler Komitesi (COREPER) toplantısında kabul edilen AB'nin Kıbrıs'a ilişkin Karşı Deklarasyon'u, 21 Eylül 2005'de AB Konseyi tarafından onaylanmıştır.²⁷⁶

Türkiye 3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla müzakerelere başlamış olup, üyelik müzakerelerinin ilk aşamasını oluşturan tarama süreci, 20 Ekim 2005 tarihinde, bilim ve araştırma alanında düzenlenen "tanıtıcı tarama" toplantısı ile başlamıştır.

3. EGE SORUNLARININ ÇÖZÜMÜNDE AVRUPA BİRLİĞİNİN TUTUMU

Türkiye ve Yunanistan arasında Ege'deki ilişkilerde uyuşmazlık olarak değerlendirilen konular, sadece bu ülkeleri değil, aynı zamanda bu ülkelerin ittifak ilişkisi içinde oldukları ülke ve örgütleri de ilgilendirmektedir.²⁷⁷ Bu bakımdan NATO ve AB, iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların tartışıldığı örgütleri oluşturmaktadır. Bu örgütlerden AB, NATO'dan farklı olarak Yunanistan'ın tam üye olduğu, Türkiye'nin ise bir aday ülke konumunda olması sebebiyle, Yunanistan'ın Türkiye karşısında göreceli bir üstünlük sağladığı görülmektedir.

1999 Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesinin ardından Türkiye'nin önünde yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönem aslında Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemdeki geleceğini belirleyeceği bir tercihi yansıtmıştır. Türkiye bir yandan geleneksel dış politika çizgisinin temel eksenini oluşturan ABD ile ilişkilerini korurken diğer yandan da bütünleşecek bir Avrupa'nın dışında kalmamak mücadelesini vermeye başlamıştır. Askerî anlamda bir parçası olduğu NATO'nun içerisinde yer alarak stratejik dengeleri etkileme kapasitesini koruma becerisini göstermesine karşın genişleyen AB'nin dışında kalması Türkiye'nin yeni uluslararası sistem koşullarında ekonomik ve siyasi kimliğinin ne olacağı kaygısını ortaya çıkarmıştır.

Bu kaygılar yeni dönemde Türkiye'nin yapısal değişikliklere gitmesi gerektiğini göstermiştir. Gerek AB'nin genişlemesine esas oluşturan Kopenhag Kriterleri

²⁷⁵ Deklarasyon için bkz.; İktisadi Kalkınma Vakfı Haftalık Haber bülteni 29 Temmuz -02 Eylül 2005 Çevrimiçi /<http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/ikvbulten29%20Temmuz-2%20Eylul%202005.doc/03.03.2006>.

²⁷⁶ Karşı Deklarasyon ayrıntıları için bkz.

Çevrimiçi /<http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/ikvbulten16-%2023%20Eylul%202005.doc.03.03.2006>.

²⁷⁷ Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bk. Fuat Aksu, **Türk - Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme**, SAEMK Yayınları, Ankara, 2001.

gerekse üyeler arasında uzlaşmazlıkların ve sınır sorunlarının çözümünde öngörülen siyasi/hukuki zorunluluklar üyelik öncesi uyum sürecinde Türkiye'nin gerçekleştirmesi gereken değişiklikler olarak ortaya çıkmıştır. Bu değişikliklerin özellikle dış politika sürecine ilişkin strateji ve taktik değişikliklerin karar alma sürecine nasıl yansıdığını incelediğimizde; Türkiye ile Yunanistan arasında uzun süreden beri devam eden uyuşmazlıkların söz konusu adaylık/üyelik girişimi ile nasıl bağdaştırılacağı ve bu sürecin nasıl sonuçlanacağı sorusudur.

AB' nin iki ülke arasındaki uyuşmazlık konularına bakışı, genelde iki farklı dönemde değerlendirilebilir. Bunlardan ilki, Yunanistan'ın AB'ye tam üye olduğu 1981 yılından 1995 yılına kadar olan dönemdir. İkincisi ise, 1995 yılından günümüze kadar olan dönemdir. Bu dönemlerde AB'nin Türk -Yunan ilişkilerine bakışı, belirgin farklılıklar göstermektedir. İlk dönemde AB,Türk-Yunan uyuşmazlığının taraflarından biri olmamayı, en azından açık destek vermemeyi tercih ederken, ikinci dönemde "taraf" olmuş ve tam üyelik süreci için iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların çözümünü "ön şart" olarak koşmuştur. 1980 sonrasındaki dönem açısından en önemli etken ise, 1987 yılında Türkiye'nin AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuş olmasıdır. Bu tarihten itibaren Türkiye'nin AB üyeliği için gösterdiği istek ve AB'nin Türkiye'nin üyeliğine sıcak bakmaması, giderek Yunanistan engelini ileri sürülmesine zemin hazırlamış ve 1990'ların ikinci yarısından itibaren de Gümrük Birliği üyeliği ile GKRY'nin üyelik başvurusu arasında bir koşululuk yaratılmış olmasıdır.

Bu tarzdaki diplomasiinin ilişkilere egemen kılınma çabası, kendi içinde değerlendirildiğinde, AB'nin Türkiye'nin tam üyelik sürecine ilişkin siyasetinde Yunanistan'ı kullanıp kullanmadığını da göz önünde bulundurulmasını gerekmektedir.²⁷⁸ Çünkü Yunanistan, özellikle 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi sonrasında Türkiye'nin tam üyeliğinden yana olduğunu açıkça dile getirmiştir²⁷⁹.

AB'nin genişleme siyasetinde ifade ettiği ölçütler çerçevesinde, adaylardan diğer ülkelerle olan sorunlarının çözümünü ve/veya UAD' ye başvuruyu kabul etmelerini istemesi, anlaşılır bir yaklaşım olmakla beraber, AB'nin tüm adaylardan bu koşulu yerine getirmesini istememesi ise üzerinden durulması gereken bir husustur. Bu bakımdan en büyük çelişki, GKRY'nin adadaki sorun çözülmemiş

²⁷⁸ Bu konuda farklı bir değerlendirme için bk. Mehmet Uğur, **Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Dayanak/İnandırıcılık İkilemi**, Everest Yayınları, İstanbul, 2000.

²⁷⁹ Yunan yaklaşımının da bir tür pazarlık ögesi taşıdığı söylenebilir. Özellikle Simitis Hükûmetinin Türkiye'den gelen "tehdit"leri AB içinde karşılayabileceğine ve asimetrik güç ilişkisini tersine çevirebileceğine inanması, bunda belirgin etkidir. Ayrıntılı değerlendirme için bkz. Sema Sezer, "Sırada Ege Sorunları Var", **Stratejik Analiz Dergisi**, Sayı:69, Ocak 2006, s:8.

olmasına karşın tam üyeliğe kabul edilmiş olmasıdır.²⁸⁰ Bu da, AB'nin tam üyelik sürecini siyasî önceliklerle değerlendirmekte olduğunu düşündürmektedir.

Bu çerçevede düşünüldüğünde, Türkiye'nin Yunanistan'la olan sorunlarının çözümünde AB'yi ve AB tesirini bir etken olarak değerlendirip değerlendirmeyeceği gündeme gelmektedir.²⁸¹ Diğer etkenlerin yanı sıra AB'nin iki ülke arasındaki ilişkilerde tarafsızlığını yitirmesi ve ilişkilerin giderek uyuşmazlığın bir parçası olarak ortaya çıkması, taraflardan herhangi biri üzerinde bir tür baskının oluşması demektir. Bu da Türkiye ve Yunanistan arasındaki stratejik dengenin bozulmasına yol açacaktır. Son dönemde, AB'nin bu dengeyi Yunanistan'ın lehine bozduğunu görmekteyiz. Bu durumun yaratmış olduğu asimetri ve koşulluluk ortamı ise, iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların çözümünü güçleştirmekte, tarafların kendi özgür iradeleriyle oluşturabilecekleri müzakereler sonunda elde edecekleri uzlaşmayı tehlikeye sokmaktadır. Dolayısıyla AB, Türk - Yunan ilişkilerinde izlemiş olduğu siyasetle "çözümün bir parçası" olmak yerine, "sorunun bir parçası" olmak üzere olduğu gözlemlenmektedir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki temel sorunların çözümünde AB'nin etkisinin olup olmadığı, varsa nasıl ve kim üzerinde etkili olduğu araştırılırken, somut olaylarda AB'nin izlemiş olduğu siyasetlerden yararlanılması gerekmektedir. Bu kapsamda, Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konularından Ege Denizine ilişkin olanlar ve Kıbrıs sorunu, AB'nin yaklaşımlarını gözlemlemek açısından önemli bir yer tutmaktadır.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konuları, nitelikleri itibarıyla taraflar arasında siyasî, hukukî ve teknik görüşmelerle ele alınıp çözümlenmesi gereken konulardır. Bu nitelikleriyle doğrudan devletlerin egemenlik alanları içinde ele alınmaktadırlar. Dolayısıyla, hukukî açıdan AB hukukunun iki ülke arasındaki mevcut sorunların çözümü için işlerliği bulunmamaktadır.²⁸² Bu durumda, tarafların önceden kabul etmiş oldukları uluslararası hukuk açısından geçerli metinler, çözüm için uygulanabilir olmaktadır. AB, devletler arasındaki sorunların doğrudan ele alınıp

²⁸⁰ GKRY'nin Kıbrıs'ın tek meşru temsilcisi olarak AB'ye üyelik başvurusunda bulunması ve bunun AB tarafından desteklenmesi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu Andlaşmalarına aykırı bir durum oluşturmaktadır. Fakat buna rağmen GKRY 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ne katılmıştır. Hukuki yorum için bkz. "Further Opinion of Professor M. H. Mendelson O. C. on the Application of the Republic of Cyprus to Join the European Union", *Un doc. A/56/451-S/2001/953*, 9 October 2001, (Mendelson Raporu'nun Türkçesi için bk. Çevrimiçi <http://www.tcilefkosabe.org/kibris/mutaala.htm>)

²⁸¹ Kemal Kirişçi, "The 'Enduring Rivalry' Between Greece and Turkey: Can Democratic Peace' Break It?", *Alternatives Turkish Journal of International Relations*, Vol. I, No. 1, Spring 2002, s. 43, 44.

²⁸² AB hukukuna ilişkin düzenlemeler için bk. Halûk Günuğur, *Avrupa Topluluğu Hukuku*, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi Yayını, Ankara, 1996

tartışıldığı ve bağlayıcı bir karara bağlandığı bir örgüt değildir. Dolayısıyla, bütünleşme boyutunda üye devletleri bir arada tutan temel ilkeler bulunmakla birlikte, üyeler arasında kurucu anlaşmaların veya alınan kararların ihlâlinden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü, büyük ölçüde AB Adalet Divanında sağlanmaktadır. Siyasî nitelikli konular ise, AB zirve ve komisyon toplantılarında ele alınmaktadır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, AB hukuku ile uluslararası hukuk arasında bir ayrım vardır. Bu nedenle devletlerin doğrudan egemenlik alanlarıyla ilgili uyuşmazlık konuları, uluslararası hukuk çerçevesinde ele alınmak zorundadır.

Yukarıda bahsedilen AB çözüm süreçlerinin Türk – Yunan uyuşmazlıklarına uygulanabilmesi, Türkiye'nin AB'ye üye olmaması nedeniyle mümkün değildir. Bu durumda, UAD' ye başvuru önem kazanmaktadır. Diğer yandan Türkiye, UAD' na gitme seçeneğinin saklı tutulması ile, iki ülke arasındaki uyuşmazlık konularının müzakere ile sonuçlandırılması ve çözülmesi taraftarıdır. Taraflar henüz bu süreci sonuna kadar uygulayabilmiş değildirler. 1999 sonrasındaki dönemde, iki ülke arasındaki yumuşamaya da uygun olarak uyuşmazlık konularını ve ulusal tezlerini öğrenmeye, belirlemeye yönelik uzmanlar düzeyinde müzakerelerin yürütülmekte olduğu bilinmektedir²⁸³. AB tarafından bu aşamada yapılması gereken ise, tarafların bu müzakerelerde gereksinim duydukları güven ortamını sağlamak olacaktır. Tarafların her ikisinin de AB üyesi oldukları bir yapıda, iki ülke arasındaki bazı görüş ayrılıklarının ve ihlâllerin kolaylıkla çözümleneceği dikkate alınırsa, AB'nin bu süreci tersine çevirebilecek bir ilişkiyi yaratmaması çözüm için önemli olacaktır.

A. Türk - Yunan İlişkileri Ekseninde Avrupa Birliği'nin Muhtemel Yaklaşımları ve Sonuçları

Türkiye ve Yunanistan'ın AB ile olan ilişkilerinin birbiriyle bağlantılı üç farklı düzlem içinde incelenebilir. İlk düzlemde her iki ülkenin de AB'ye üye olmadıkları durumda veya AB'nin taraflara eşit uzaklıkta bulunduğu durumda, AB dengeleyici konumdadır. Bu durumda, ilişkilerin AB üzerinden yapılmasının taraflara kazandıracağı ek bir üstünlüğün olmadığı varsayılabilir. Diğer yandan, tarafların AB'yi ulusal stratejileri için mücadele alanı olarak görmeleri, AB'nin tarafsız konumunu uzun süre koruyabilmesini güçleştirecektir. Aynı zamanda, tarafların ikili müzakerelerden kaçınmaları da mümkündür.

²⁸³ Nitekim, 2002 yılında taraflar arasında yürütülen GAÖ (Güven Artırıcı Önlemlerin) ilerleyen aşamalarında uyuşmazlık ve iş birliği konularını "keşfedecekleri" birer toplantı gerçekleştirilmiş ve bu toplantıların isimlendirilmesi bile sorun olmuştur. "Ege'de Görüşmeler Başlıyor", Cumhuriyet, 09 Mart 2002, s. 9.

İkinci düzlemde ise, taraflar arasında ikili ilişkiler devam etmekle beraber, AB üzerinden de ilişkiler yürütülmektedir. Bu durumda da AB'nin taraflara eşit uzaklıkta durduğu varsayılır. Bunun sonucunda, uzlaşma için gereken uyum ve iş birliği süreci çalışmaktadır. AB'nin taraflardan birine daha fazla yakınlaşması veya taraflardan birini üye olarak kabul etmesi, mevcut dengeyi asimetriye dönüştürmektedir. Yunanistan'ın AB üyeliğinin ardından Türkiye'nin 1987'deki üyelik başvurusu²⁸⁴ ve 1995-1996 yıllarında Gümrük Birliği'yle yaşanan süreç bu yapı üzerinde gerçekleşmiştir. Ülkeden ülkeye ilişkilerde güvenlik ve güven artırıcı önlemler işletilmeye çalışılırken, Yunanistan, GKRY' nin AB' ye üyeliğini sağlamayı hedef olarak belirlemiş; Türkiye ise, kendisinin tam üyeliği gerçekleşmese bile Gümrük Birliği çerçevesinde bir üyelik sürecinin başlatılmasını sağlamaya çalışmıştır²⁸⁵. Dolayısıyla bu durum, Türk - Yunan ilişkileri ve AB dengesi bakımından 1990'larda koşulluluk ilişkisinin gerçekleştiği bir geçiş dönemi olarak adlandırılabilir.

Gümrük Birliği Anlaşması'nın imzalanması ve GKRY ile üyelik müzakerelerine başlanması, AB'nin Türk - Yunan ilişkilerine bakışında bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir²⁸⁶. Nitekim, 1996 yılında yaşanan Kardak Kayalıkları bunalımı sırasında, Avrupa Parlâmentosunun 15 Şubat 1996 tarihinde aldığı karar²⁸⁷ ve AB Genel İşler Konseyinin 15 Temmuz 1996 tarihinde yayımlanmış olduğu bildiri²⁸⁸ ile

²⁸⁴ AT Komisyonu, Türkiye'nin adaylık başvurusu ile ilgili görüşünü, 18 Aralık 1989 tarihinde açıkladığında, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlara ve Kıbrıs sorununa dikkat çekerek, şu değerlendirmede bulunmuştur: "Türkiye ile bir Topluluk üyesi devlet arasındaki anlaşmazlığın olumsuz etkileri ve ayrıca, Avrupa Topluluğu Konseyi tarafından kısa bir süre önce tekrar endişe duyulduğu ifade edilmiş olan Kıbrıs'taki durum dikkate alınmazsa, Türkiye'nin katılmasının siyasî yönlerine ilişkin inceleme eksik olurdu. Burada söz konusu olan, Birleşmiş Milletlerin ilgili kararlarına uygun olarak Kıbrıs'ın birliği, bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğüdür." Çevrimiçi/http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor87.html/05.03.2006.

²⁸⁵ Türkiye'nin AB'ye üyelik girişimleri için bk. Mehmet Ali Birand, **Avrupa Macerası 1959 - 1999**, Doğan Kitap Evi Yayınları, İstanbul, 2000.

²⁸⁶ 27 Ocak 1997 tarihinde, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ve dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Kuzey Kıbrıs'ın kademeli olarak Türkiye ile bütünleşmesi üzerine ortak bir açıklama yaptı. Bu açıklama, AB'nin Kıbrıs ile katılım müzakereleri başlatma kararını 'tarihsel bir hata' olarak kınıyor; 'AB'ye tek taraflı üyelik yolunda Rum yönetimi tarafından atılan her adımın KKTC ve Türkiye arasındaki bütünleşme sürecini hızlandıracak'ı belirtiyordu. Temmuz ayında Türkiye ve Kuzey Kıbrıs, iktisadî ve malî bütünleşme, güvenlik, savunma ve dış siyaset alanlarında kısmî bütünleşme sağlamak için gerekli tedbirleri oluşturmakla görevli bir Ortaklık Konseyi kuran bir Ortaklık Anlaşması imzaladı.

AB Komisyonu Türkiye tarafından yapılan girişimleri diplomatik dille eleştirmiş ve Kıbrıs'da BM önderliğinde bir çözüme ulaşılmasını vurgulamıştır

"Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu", Çevrimiçi /http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor98_02.html/05.03.2006.

²⁸⁷ Karar metni için bk.

Çevrimiçi/<http://www3.europarl.eu.int/omk/omnsapir....6/PLAGE@1&TYPEF=TITRE&NUMB=6&DATEF=960215/06.03.2006>.

²⁸⁸ Bildiri metni için bk. "Presidency Statement." Brussels (15 Temmuz 1996) - Press:208 Nr: 8913/96; Çevrimiçi/<http://ue.eu.int/newsroom/LoadDoc.asp?MAX=1&DOC=!!!&BID=71&DID=43001&GRP=474&LA NG=1/06.03.2006>.

AB'nin Yunanistan'ın yanında yer alması bu bakış açısını yansıtmaktadır. Bir süre sonra, AB'nin Türkiye'nin üyeliğe uygun olduğunu açıkladığı 12 - 13 Aralık 1997 tarihli AB Konseyi Lüksemburg Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 35 nci maddesinde, Türkiye'nin üyelik koşulları sıralanırken, sınır sorunlarına ve Kıbrıs sorununa vurgu yapılmıştır²⁸⁹. Türkiye ise, üyelik süreciyle ilgili olarak diğer adaylarla kendisi arasında bir ayırım gözetildiğini ileri sürmüş ve AB ile siyasî diyalogunu askıya aldığı açıklayarak, Kıbrıs sorunu arasında bir bağ kurulmasına tepki göstermiştir²⁹⁰.

AB'nin üye olsun olmasın, iki ülke arasındaki ilişkilerde tarafsızlığını ve dengeleyici rolünü koruyabilmesinin mümkün olmadığı durumlarda ise, şu seçeneklerden biri tercih edilmektedir. Buna göre AB, ya iki ülkeyi de karşısına alarak çözüm ve uzlaşma sürecini AB dışında oluşturmalarını isteyecek ya da taraflardan birine (AB üyesi olması nedeniyle Yunanistan'a) destek verip, diğer taraf üzerinde baskı oluşturarak bir tür baskı yaratacaktır.

AB'nin iki ülke arasındaki ilişkilerde tarafsız ve dengeleyici rolü durumunda, AB'nin örgütsel kimliğine ve stratejisine uygun bir durumun varlığı söz konusudur. Her iki ülke için de AB'nin sağlayacağı ortak yarar söz konusu olduğundan, asimetrik bir güç dengesi yerine, AB, güven ve uzlaşma zeminini oluşturmaktadır. Bu durum, özellikle GGAÖ (Güvenlik ve Güven Artırıcı Önlemler) açısından önemlidir. AB'nin taraflardan birine (AB üyesi olması nedeniyle Yunanistan'a) destek verip, diğer taraf üzerinde baskı oluşturarak bir tür koşulluluk yaratması durumunun ise mevcut uygulamayı gösterdiği söylenebilir. AB'nin üyesi Yunanistan'la birlikte hareket ederek, Türkiye karşısında asimetrik güç ilişkisi oluşturmaları söz konusudur. Bu durumun çatışmaların durdurulması ve sorunların çözümü açısından koşulluluk ilişkisi yaratmakta oluşu, tarafların uzlaşmayla çözüm bulabilmelerini güçleştirmektedir. Nitekim, Yunanistan'ın AB'nin genişlemeye ilişkin siyasetiyle Türkiye'nin üyeliği arasında bir paralellik kurarak, Türkiye'yle olan uyumsuzluklarının çözümünü AB yapısı içinde dengelemek istemesi ve bu görüşünü AB'ye de kabul ettirmesi, 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi öncesinde yapılan zorlu pazarlıklarla

²⁸⁹ Lüksemburg Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 35 nci maddesi için bkz.

Çevrimiçi/<http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=43659&from=&LANG=1/06.03.2006>.

²⁹⁰ "Türkiye, diğer başvuran ülkelere kıyasla kendisine ayrımcı muamele yapılmış olduğu düşüncesiyle, AB Konseyinin sonuçlarına olumsuz tepki verdi. Ankara, Avrupa Konferansı'na katılmayacağını ve Birlik ile siyasî diyalogu askıya aldığı, dolayısıyla Yunanistan ve Türkiye arasındaki ilişkiler gibi konuları Birlik ile tartışmayı artık istemediğini bildirdi. Ankara'ya göre, AB - Türkiye ilişkileri, bundan böyle mevcut metinler (Ortaklık Anlaşması, Katma Protokol ve Gümrük Birliği) temelinde yürütülecektir." Çevrimiçi/http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor98_01.html/07.03.2006.

olmuştur. Bu açıdan 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi öncesinde Yunanistan'ın Türkiye'nin adaylığına ilişkin yaptığı açıklama dikkat çekicidir. 29 Aralık 1999 tarihinde Finlandiya'nın AB dönem başkanlığında gönderilen notada, Yunanistan, aşağıdaki görüşleri dile getirmiştir:

“1. Kıbrıs sorununa çözüm bulunamayışı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tam üyeliğini engellememelidir.

2. Üyeliğe aday herhangi bir devlet, belirli bir zaman dilimi içinde UAD'nin yargı yetkisini tanımış olmalıdır. Bu istem, hâlihazırda Gündem 2000'de de yer almakla birlikte, şu an için yasal olarak bağlayıcı değildir. Yunanistan, Avrupa Konseyinin belirlediği şartlara daha fazla açıklık getirmesini istemektedir.

3. Yunan Hükümeti, Türkiye'nin adaylığını gerçekleştirebilir bir ihtimal olarak değil, gerçek olarak görmek istemektedir. Bir başka deyişle, Türkiye için adayın hakları ve sorumluluklarını karara bağlayan gerçekçi bir yol haritası olmalıdır.”²⁹¹

Yunanistan'ın yukarıda dile getirmiş olduğu görüşlerin Helsinki Zirvesi Sonuç Belgesi'ne büyük ölçüde yansıdığı görülmektedir. Nitekim, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde yapılan Helsinki Zirvesi'nin Başkanlık Sonuç Belgesi'nin dördüncü maddesinin hükmüne göre; *“AB Konseyi, şimdi 13 aday devleti tek bir çerçeve içinde kapsayan katılım sürecinin içerici mahiyetini tekrar teyit eder. Aday devletler, üyelik sürecine eşit bir temelde katılmaktadır. AB'nin Andlaşmalarda ifade edilen değerlerini ve amaçlarını paylaşmalıdırlar. Bu bakımdan AB Konseyi, anlaşmazlıkların BM Anayasası'na uygun olarak barışçı yoldan çözülmesi ilkesini vurgular ve aday devletleri, devam eden sınır anlaşmazlıkları ile ilgili diğer konuları çözmek için her gayreti göstermeye davet eder. Bunda başarılı olunamadığı takdirde, aday devletler, aralarındaki anlaşmazlığı makul bir süre içinde UAD' ye götürmelidir. AB Konseyi, özellikle üyelik süreci üzerindeki yansımalarıyla ilgili olarak ve en geç 2004 yılı sonuna kadar, UAD yoluyla çözüme bağlanmalarını teşvik etmek amacıyla devam eden anlaşmazlıklara ilişkin durumu gözden geçirecektir. Ayrıca, AB Konseyi hatırlatır ki, Kopenhag'da belirlenmiş olan siyasî kriterlere uyum, üyelik müzakereleri açılmasının bir ön şartıdır ve tüm Kopenhag kriterlerine uyum AB'ye üye olarak katılmanın temelidir.”*²⁹²

²⁹¹ Jürgen Reuter, “Reshaping Grek-Turkish Relations: Developments before and after the EU - Summit in Helsinki”, Çevrimiçi/http://www.eliamap.gr/publications/Occasional_papers/OP00.01.pdf; 03.03.2006.

²⁹² Çevrimiçi http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html /03.03.2006.

Dokuzuncu maddenin hükmüne göre ise,

“(a) AB Konseyi, 03 Aralık’ta New York’ta Kıbrıs meselesinin kapsamlı çözümüne yönelik olarak başlatılan görüşmeleri memnuniyetle karşılar ve BM genel sekreterinin bu süreci başarıyla sonuçlandırma yönündeki gayretlerine güçlü desteğini ifade eder.

(b) AB Konseyi, siyasî bir çözümün Kıbrıs’ın AB’ye katılımını kolaylaştıracağıının altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşılamamış olursa, Konseyin üyelik konusundaki kararı, yukarıdaki husus bir ön şart olmaksızın verilecektir. Bu konuda Konsey, tüm ilgili etkenleri dikkate alacaktır.”²⁹³

Dolayısıyla, 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’yle adaylık görüşmelerine başlanacağıının açıklanmasıyla beraber, Türkiye’nin AB ile olan ilişkilerinde göz önünde bulundurulması gereken üçlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu yapı içinde AB, Yunanistan, GKRY ve Türkiye bulunmaktadır. Türkiye’nin AB üyeliği için diğer aday ülkelerin uyması gereken şartlara ek olarak, hem Yunanistan ile olan uyumsuzluklarını hem de Kıbrıs sorununu çözmesi gerekmektedir. Helsinki Sonuç Belgesi’nin yorumuna Türkiye’nin itirazları olmuştur. Türkiye’ye göre, 2004 yılı Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların çözümlenememesi hâlinde Divana konuyu götürecekleri son tarih değil, ulaşılan durumu değerlendirecekleri tarihtir. Dokuzuncu maddenin (b) paragrafında yer alan Kıbrıs’a ilişkin hükümde, Kıbrıs sorununa çözüm bulunamadığı takdirde, Konseyin Kıbrıs’ın tam üyeliğine ilişkin kararını verirken, ilgili tüm etkenleri dikkate alacağı belirtilmektedir.²⁹⁴

Bütün bu tartışmaların ötesinde, 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi’nde, Yunanistan’ın Türkiye’nin aday olarak kabul edilmesine ve adaylık sürecine katılmış olmasına karşı çıkmamasının sonucu, gerek Kıbrıs sorununun gerekse Ege Denizine ilişkin sorunların Yunanistan tarafından Avrupalılaştırılmış olması fikrini benimseyen birçok görüş de bulunmaktadır.

²⁹³ Çevrimiçi http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html/03.03.2006.

²⁹⁴ Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Helsinki Zirvesi öncesinde 30 Kasım 1999 tarihinde yapmış olduğu konuşmada, adaylık süreci ile Kıbrıs sorunu arasında bir bağ kurulmasına karşı olduklarını açıklamıştır: “Türkiye, Kıbrıs konusunu AB ile ilişkilerinin dışında tutmuştur. Türkiye, AB ilişkilerinin Kıbrıs bağlamında değerlendirilmesine kesinlikle karşıdır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin tek taraflı olarak yaptığı AB üyelik başvurusuna ilişkin hukukî ve siyasî itirazlarımız geçerliliğini korumaktadır. BM Genel Sekreterinin, New York’ta taraflarla aracı ile konuşmalar başlatmakta olduğu bir dönemde, bu süreci ve kapsamlı çözüm şansını olumsuz etkileyebilecek söz ve davranışlardan kaçınılması, tarafları eşit biçimde teşvik edici olunması gerektiğine inanmaktayız.” Çevrimiçi http://www.belgenet.com/arsiv/ab/cem_30111999.html/04.03.2006.

Ege denizine ilişkin sorunlarda olduğu gibi, Kıbrıs konusundaki görüş ayrılıkları da genelde Türkiye'nin AB ile olan üyelik müzakerelerinde koşulluluk ilişkisi gözlemlenmekte ve ilerleyen dönemlerde Katılım Ortaklığı Belgesi'nde ve yıllık ilerleme raporlarında, bu koşulluluk çerçevesinde ne tür ilerlemeler kaydedildiği, AB'nin Türkiye'ye ilişkin stratejisinde göz önünde tutulmaya başlanmıştır²⁹⁵. Türkiye ise, Kıbrıs konusunun ve Yunanistan'la olan uyuşmazlıklarının Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanırken "Öncelikler ve Orta Vadeli Hedefler" başlığı altında "siyasî kriter" olarak yer almasına tepki göstermiştir²⁹⁶. Türkiye, Helsinki Zirvesi sonrasında GKRY ve Yunanistan ile olan uyuşmazlıklarının üyelik sürecinde bir "ön şart" olarak kabul ettirilmesine karşı çıkmış olsa da Katılım Ortaklığı Belgesi'nin son hâlinde bu konular diplomatik bir dille yer almıştır.²⁹⁷ AB Genel İşler Konseyi, 04 Aralık 2000 tarihinde Brüksel'de yaptığı toplantıda, Katılım Ortaklığı Belgesi'ne son şeklini verirken, Türkiye'nin şiddetli tepkisine yol açan Kıbrıs ve Ege konusunu "ön şart" olarak getirmeyip dördüncü maddede "**Öncelikler ve Orta Vadeli Hedefler**" ana başlığı altında, "**Güçlendirilmiş Siyasî Diyalog ve Siyasî Ölçütler**" başlığıyla yeni bir paragraf oluşturmuştur. Böylece, Yunanistan'ın ısrarlarıyla Kıbrıs konusu, "**Kısa Vadeli Öncelikler**" maddesinde; Ege konusu ise, "**Orta Vadeli Öncelikler**" maddesinde, "**Güçlendirilmiş Siyasî Diyalog ve Siyasî Öncelikler**" paragrafları altında yer almıştır. Böylece terimler üzerinde oynanarak, hem Türkiye'nin duyarlılık gösterdiği konunun "ön şart" olarak getirilmesi önlenmiş hem de Yunanistan'ın duyarlılık gösterdiği konular "öncelikli siyasî konular" arasında sayılmıştır.

²⁹⁵ Türk -Yunan ilişkilerinin AB çerçevesinde ele alındığı bir inceleme için bk. Ziya Öniş, "Greek-Turkish Relations and The European Union: A Critical Perspective", (Revised Draft – Nisan 2001); Çevrimiçi /<http://home.ku.edu.tr/~zonis/turkey-greece.pdf> /02.03.2006

²⁹⁶ Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Türkiye'nin bu konudaki tepkilerini 20 Kasım 2002 tarihinde DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu) toplantısında yaptığı konuşmasında şu şekilde ifade etmiştir: "Katılım Ortaklığı Belgesinin 'kısa dönemli hedefler' bölümünde Kıbrıs konusuna yer verilmiş olması, ne yazık ki, Helsinki sonrası dönemde Avrupa Birliği ile aramızda oluşmuş bulunan ortak anlayışı yansıtmamaktadır. Helsinki Zirvesi'nden bu yana geçen bir yıl içinde Avrupalı dostlarımıza her vesileyle vurguladığımız gibi, Kıbrıs sorununa çözüm bulma çabalarıyla ülkemizin Avrupa Birliğine adaylığı arasında herhangi bir bağlantı kurulmasını kabul etmemiz olanaklı değildir." Çevrimiçi /http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob2000_07.html /05.03.2006.

Bu konuda Dışişleri Bakanlığı "Avrupa Birliği Komisyonu Tarafından Açıklanan Türkiye'ye İlişkin Katılım Ortaklığı Belgesi Hakkındaki Bakanlığımız Açıklaması, No: 211, 08 Kasım 2000", Çevrimiçi /<http://www.mfa.gov.tr/turkce/UE/Basin211.htm> /05.03.2006.

²⁹⁷ 04 Aralık 2000 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi için bk. http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob_2000.html /05.03.2006.

B. Avrupa Birliğinin Genişlemeye İlişkin Kriterleri Çerçevesinde Aday Üyelerin Sınır Uyuşmazlıklarına İlişkin Hükümler

AB tarafından hazırlanıp 15 Temmuz 1997’de kabul edilen “Gündem 2000” adlı belgede, üyeliğe aday devletlerin var olan sınır uyuşmazlıklarını üyeliklerinden önce çözmeleri gerektiği belirtilmektedir. Söz konusu metne göre, “*Genişleme, sınır çatışmalarının (AB’ye) ithal edilmesi demek değildir. Genişleme anlaşmalarından beklenen, devletler için güçlü bir etken olarak her türlü sınır çatışmalarını çözmekle ilgilenmektir. ... Komisyon, uyumdan önce, başvuran ülkelerin kendi aralarında veya üçüncü ülkelerle olan önemli sınır sorunlarını çözmek için her türlü çabayı göstermesi gerektiğini düşünmektedir. Aksi takdirde, taraflar anlaşmazlığın UAD’ ye götürülmesinde anlaşmalıdır....Tüm aday ülkeler, bu nedenle görüşme süreci tamamlanmadan önce, mevcut veya gelecekteki bu nitelikteki herhangi bir sorunda UAD’ nin zorunlu yargı yetkisini ön koşulsuz olarak peşinen kabul ettiklerini karara bağlamalıdır.*”²⁹⁸

Bu doğrultuda, Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların özellikle Ege Denizine ilişkin olanlarının üyelik süreci öncesinde çözülmesinin gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum, üyelik sürecinin normal işleyişinde anlaşılabilir bir durumdur. AB, genişleme siyaseti ile bir yandan ekonomik, siyasî ve toplumsal bütünleşmeyi ve uyumu sağlamaya dönük çabalarını somut projelerle gerçekleştirmeye çalışırken, diğer yandan genişlemeyle oluşacak dış sınırlarının yeni uyuşmazlıklar doğurmamasına çalışmaktadır. Bu duyarlılık, hem yeni üye olacak ülkelerin AB üyesi ülkelerle olan sınır uyuşmazlıkları açısından hem de aday ülkelerle üçüncü / komşu ülkeler arasındaki sınır uyuşmazlıkları açısından ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye’nin AB’ye tam üye olmak için yapmış olduğu başvurunun bir sonucu olarak değerlendirebilecek bu durum, özellikle Ege Denizindeki uyuşmazlık konularının uzun süreden bu yana “barışçıl yöntemlerle”²⁹⁹ çözülememiş olmasını

²⁹⁸ “BorderDisputes”,<http://europa.eu.int/comm/enlargement/agenda2000/strong/22.htm>. 05.03.2006.

²⁹⁹ BM Andlaşması’nın 33 ncü maddesine göre ülkeler barışçıl yöntemleri “görüşme, soruşturma, ara buluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile, bölgesel kurulu ya da anlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla buna çözüm aramalıdır.” İsmail Soysal, **Türkiye’nin Uluslararası Siyasal Bağlıtları (1945 - 1990)**, Cilt: II, TTK Yayınları, Ankara, 1991, s. 46.

Hem Türkiye hem de Yunanistan, BM’nin kurucu üyelerinden oldukları için UAD’nin konumunu tanımaktadırlar. Bununla birlikte, Divana herhangi bir davanın götürülebilmesi için ya tarafların aralarında bir mutabakat hazırlamış olmaları ya Divan’ın zorunlu yargı yetkisini aralarında daha önce yapmış oldukları bir anlaşma ile önceden kabullenmiş olmaları ya da zorunlu yargı yetkisini bir bildiri ile tanımış olmaları ve Divan önünde diğer devletlere tek yanlı dava açma hakkı vermiş olmaları gerekir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Türk - Yunan uyuşmazlıklarının Divan önüne götürülebilmesi için, iki ülke arasında bir mutabakat metninin imzalanmış olması gerekmektedir. Yunanistan, UAD’nin zorunlu yargı yetkisini, 1993’de ülkesel statüsüne yapılacak saldırı ve benzeri bir faaliyet haricinde bildiri ile kabul etmiştir.

gündeme getirmekte ve taraflara öngörülen süreç içinde çözüm doğrultusunda sorumluluklar yüklemektedir. Ancak, bu sorumluluklar içinde Türkiye ve Yunanistan arasında yoğun bir diplomasi trafiğinin yanı sıra rekabetin de yaşanmakta olduğu görülmektedir. Müzakere sürecinde tarafların hangi konuları “sorun” olarak kabul ettikleri, bu sorunlara ilişkin temel görüşlerinin ve çözüm için öngördükleri yöntemin neler olduğu, tartışmalar yaratmaktadır. Bu tartışmalar sonucunda ortaya çıkabilecek bir paket uzlaşma ise, henüz sağlanabilmiş değildir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konularının barışçıl yöntemlerle çözümlenebilmesi için, taraflar arasında oluşturulan diyalog ve ılımlı yakınlaşmanın sürdürülmesi zorunludur. Yaratılan güven ortamının pekişmesinde ise, siyasî iradenin uzlaşmayı oluşturabilmesi için üçüncü ülkelerin müzakere sürecini tek yanlı etkileyebilecek davranışlardan uzak durmaları gerekmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, AB’nin Türk-Yunan ilişkilerinde izlemiş olduğu yaklaşımın “tarafsızlık” niteliğine uymadığını görmekteyiz.

Buradaki en büyük problem, Yunanistan’ın AB üyesi olması ve Türkiye ile olan uyuşmazlıklarında veto yetkisini kullanarak genişleme sürecini sekteye uğratacağı tehdidiyle kendisini güvenceye almak istemesinden kaynaklanmaktadır. Ancak, AB’nin Yunanistan’ın duyarlılıklarıyla Türkiye’nin gerekçeleri arasında bir denge oluşturamaması veya çekimser kalması, Türkiye’nin AB tarafından tam üyeliğinin istenmediğini düşünmesine yol açmaktadır. Bir tarafta AB’nin Yunanistan’ın veto yetkisini kullanacağı endişesiyle hareket yeteneğini sekteye uğrattığı inancı varken, diğer yandan AB’nin Yunanistan engelini bilinçli bir tercih olarak ön plânda tuttuğu görüşü, giderek daha fazla taraftar bulmaktadır.

AB’nin genişlemeye ilişkin temel metinlerini de aday ülkeler açısından farklı değerlendirdiği görülmektedir. Özellikle GKRY’ nin Kıbrıs’ın yasal tek temsilcisi olarak AB’ye tam üyeliğine kabul edip var olan uyuşmazlığın üyelik süreci için bir engel oluşturmadığını kabul etmesi, kendi ölçütleri ile çelişen bir durum yaratmaktadır. Bu çelişki, aynı zamanda Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kuruluşunu sağlayan 1960 Andlaşmaları çerçevesinde oluşturulan durumun da açıkça ihlâl edilmesi anlamına gelmektedir.³⁰⁰

Çevrimiçi/<http://www.icjci.org/icjwww/ibasicdocuments/ibasictext/ibasicdeclarations.htm#grec./10.06.2006>.

³⁰⁰ Garanti Andlaşması’nın tüm tarafları onay vermeden Kıbrıs Cumhuriyeti’nin herhangi bir siyasî ve iktisadî birliğe katılması mümkün değildir. Dolayısıyla, Türkiye’nin üyesi bulunmadığı ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurucu taraflarından her ikisinin birlikte temsil edilmediği bir bütünleşmeye GKRY’nin katılması fiilî ve hukukî bir ihlâl oluşturmaktadır.

GKRY'nin Kıbrıs'ın tek meşru temsilcisi olarak AB'ye üye kabul edilmesi Türkiye'nin tam üyeliği arasında kurulan bağın AB'nin izlediği genişlemeye ilişkin stratejiyle uyuşmadığı görülmektedir. Genişlemeye ilişkin ilkeler çerçevesinde, diğer adaylardan istenen sınır uyuşmazlıklarının çözümüne ilişkin koşullar GKRY' den istenmemiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, 10 -11 Aralık 1999 tarihlerindeki Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin dokuzuncu maddesinin (b) paragrafında, "AB Konseyi, siyasî bir çözümün Kıbrıs'ın AB'ye katılımını kolaylaştıracağına altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşılamamış olursa, Konseyin üyelik konusundaki kararı, yukarıdaki husus bir ön şart olmaksızın verilecektir. Bu konuda, Konsey tüm ilgili etkenleri dikkate alacaktır."³⁰¹ denilerek Kıbrıs konusundaki bu ayırım özellikle belirtilmiştir. AB'nin Kıbrıs konusundaki bu tutumu, 2002-2003 dönemindeki zirve ve toplantılarda da görülmektedir. 2002 yılının sonunda yapılan Kopenhag Zirvesi'nde³⁰², 2003 yılında tam üye olacak adaylar sıralanırken, GKRY' ye de yer verilmiş ve bu dönemde BM genel sekreterinin hazırladığı çözüm plânı üzerinde tarafların herhangi bir anlaşmaya varamamaları durumunda GKRY' nin AB'ye tam üyeliğinin gerçekleşeceği açıklanmıştır. Diğer yandan, Türkiye'nin tam üyeliği ile kurulan bağ çerçevesinde Kıbrıs sorununa herhangi bir çözüm bulunamaması durumunda, Türkiye'nin KKTC'yle kurmuş olduğu ilişkilerin niteliği ve adadaki askerî varlığı tartışma konusu yapılmış; çözümsüzlükle beraber GKRY' nin AB'ye tam üye olması durumunda, Türkiye'nin AB üyesi bir ülkenin topraklarını "işgal" etmiş sayılacağı ileri sürülmüştür³⁰³.

10 Mart 2003 tarihinde Lâhey'de BM genel sekreterinin gözetiminde yapılan görüşmeler sırasında da sunulan plânların kabulüne ilişkin bir görüş birliğinin sağlanamamasının ardından yapılan açıklamalarda, uzlaşmazlığın sorumlusu olarak Türkiye ve KKTC gösterilmiştir. Bu dönemde yapılan yorumlarda, adadaki Türk toplumuyla müzakerelerde yetkilendirdiği Denктаş arasında görüş ve çıkar farklılığının olduğu dile getirilmiştir. Oysa, BM genel sekreterinin taraflara sunmuş

³⁰¹ Çevrimiçi /http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html/10.03.2006.

³⁰²"Presidency Conclusions.Copenhagen European Council. 12 And 13 December 2002", Press Release: Brussels (29 January 2003) Nr: 15917/02
Çevrimiçi /<http://ue.eu.int/newsroom/councilHomePage.asp?LANG=1./10.03.2006>.

³⁰³ Türk ordusunun KKTC'deki varlığını "işgal" olarak niteleyenler arasında Avrupa Parlâmentosu da bulunmaktadır.15 Kasım 2000 tarihinde kabul edilen Morillon Raporu'nda Türkiye'ye çağrıda bulunularak adadaki "işgal" kuvvetlerini geri çekmesi istenmiştir. Söz konusu rapor ve Türkiye'nin tepkisi için bk.

Çevrimiçi /http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ap_morillon.html./10.03.2006.

"Avrupa Parlâmentosunun 15 Kasım 2000 Tarihli Genel Kurul Oturumunda Kabul Edilen Morillon Raporu-No: 217-15 Kasım 2000"

Çevrimiçi /<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupca/2000/11/#bm22./10.03.2006>.

olduğu üç plânın da tarafların ortak çıkarlarını dengeleyen ve eşit konum sağlayan anlaşmalar olmaktan uzak olduğu ayrıntıları basında da yer almıştır. Kaldı ki, bu plânları her iki toplum da farklı duyarlılıkları dikkate alarak, kabul edilemez bulmuştur. Plânın kabul edilmemiş olmasının AB üyeliği için bir engel oluşturmayacağından önceden açıklanmış ve kabul edilmiş olması, GKRY' ye büyük bir rahatlık sağlamıştır. Annan plânları, Kıbrıs Türk toplumu üzerinde yürütülen propagandalarla AB üyeliğinin yakalanması için son bir şans olarak sunulmuş, Annan Plânı'nın kabul edilmesinin AB üyeliğini; yani toplumsal ve iktisadî refahı sağlayacağı, kabul edilmemesinin ise, iktisadî ve siyasî huzursuzlukları daha da artıracığı dile getirilmiştir. Böylelikle KKTC'de siyasî iktidarla muhalefet - kamuoyu arasında derin görüş ayrılıkları yaratılmıştır.

Bu dönemde, Türkiye açısından dış siyaset gündemindeki yoğunluk dikkat çekicidir. Bir yandan AB'nin Aralık 2002 tarihindeki Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'ye üyelik görüşmeleri için 2004 yılının sonunu tarih vermesi, diğer yandan BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın taraflara sunmuş olduğu plânın kabulü yönünde yaratılan baskılar, ABD'nin Irak'a yapmayı plânladığı askerî müdahale ve bu müdahalenin uluslararası alanda meşruiyetinin sağlanması için yürütülen çabalar ve ABD'nin Türkiye ile bu yönde yürütmekte olduğu iş birliği ve pazarlıklar, Türkiye'de siyasî iktidara zor anlar yaşatmıştır.

Ancak, bu dönemde dikkatlerin yoğunlaştığı nokta, Türkiye'nin özellikle AB ve ABD arasında ittifak ve çıkar dengesini nasıl kurgulayacağı olmuştur. Özellikle 2002 yılındaki Kopenhag Zirvesi'nde, Türkiye'nin üyeliğinin 2004 yılı sonunda ele alınacağının karara bağlanması ve GKRY' nin 2003 yılı içinde tam üye olarak kabul edileceğinin belli olmasının ardından, Türkiye'nin AB'den dışlanmakta olduğuna ilişkin görüşler dile getirilmeye başlanmıştır. Annan Plânı'nın sonuçsuz kalmasının ardından Türkiye'ye yönelik baskı ve dışlama çabalarının yoğunluk kazandığı görülmüştür. Bu dışlanmanın ardından, ABD ile olan askerî ve siyasî iş birliğinin nasıl bir yön izleyeceği ise, gerek NATO gerek AB'nin işlevselliği açısından kritik bir sürecin yaşanmakta olduğunu ortaya çıkarmıştır. Özellikle Türkiye'nin geleceğini hangi ekseninde görmüş olacağını ortaya koyacağı için AB'nin yaklaşımı daha da önem kazanmıştır.

C. Türkiye-Yunanistan İlişkilerinin Geleceği ve Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri

Son on yılda, taraflar pek çok gerginlik yaşamıştır. Sürecin yumuşamaya dönüşmesi ise, kolay olmamıştır³⁰⁴. Taraflar, önceliklerini kullanarak, yumuşama sürecini başlatmakta yetersiz kalmış ve bu yetersizlik büyük ölçüde güvensizlikle şekillenmiştir. Kıbrıs sorununun yanı sıra, 1994 yılındaki karasuları, 1996 yılındaki Kardak kayalıkları, 1997 - 1998 yılları arasındaki S - 300 füzeleri ve 1999 yılındaki Öcalan / PKK bunalımları, iki ülke arasındaki ilişkilerde gerginlik yaratan konular olmuştur. 1999 yılının Aralık ayındaki Helsinki Zirvesi ise, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri AB eksenli olarak yeni bir niteliğe büründürmüştür. Tırmanma – yumuşama süreci, gerginliklere rağmen yürütülürken, diyalog sürecinin kesintiye uğramamasına çalışılmıştır. Yılmaz - Papulias Mutabakatı³⁰⁵ (27 Mayıs 1988), İstanbul Mutabakatı³⁰⁶ (08 Eylül 1988), Madrid Bildirisi (08 Temmuz 1997), taraflar arasında güvenlik ve güven artırıcı önlemlere ilişkin önemli adımlar olmuştur. Ancak, mutabakatlara rağmen, tırmanmaya yol açan gelişmeler de yaşanmıştır. Tırmanmaya neden olan olaylar, özellikle fiilî durum yaratma taktikleriyle desteklendiklerinde, güven bunalımının yanı sıra güvenlik kaygıları ön plâna çıkmıştır. Bu yüzden tarafların askerî güçleriyle destekledikleri ulusal savları, tırmanmanın keskinleşmesine neden olmaktadır.

Güven artırıcı önlemler, çatışma çözümü yöntemleri çerçevesinde gerek her iki ülkenin yöneticileri tarafından gerek ittifaklar tarafından desteklenmiştir. ABD, NATO ve AB, iki ülke arasındaki ilişkilerin çatışmacı niteliğinin bir an önce uzlaşma zeminine oturtulması gerektiği konusunda tarafları desteklemiştir. Ancak üçüncü ülkelerin güven artırıcı önlemleri desteklemeleri, büyük ölçüde kendi beklentilerini ve çıkarlarını gözetmelerinden dolayıdır. Yoksa, iki ülke arasında bir uyuşmazlık, tırmanma ve çatışma olduğunda, Türkiye veya Yunanistan vazgeçilmez değildir. Bununla birlikte, çatışma durumunda taraflardan herhangi birinin üçüncü ülkeleri

³⁰⁴ Son dönem Türk - Yunan ilişkileri hakkında bir değerlendirme için bk. Fuat Aksu, "Turkish Greek Relations: From Conflict to Détente the Last Decade", *Turkish Review of Balkan Studies, Annual 2001*, s. 167 - 201.

³⁰⁵ 28 Mayıs 1988 tarihli Yılmaz - Papulias Mutabakatı'nın (Atina Mutabakatı) tam metni için bk. Çevrimiçi /<http://www.greekturkishforum.org/h891.htm/08.03.2006>.

Ayrıca NATO genel sekreteri tarafından sürdürülen güven artırıcı önlemlere ilişkin çalışmalar ve öneriler için bk. Çevrimiçi /<http://www.access.ch/tuerkei/GRUPH/H977.htm/08.03.2006>.

³⁰⁶ 08 Eylül 1988 tarihli İstanbul Mutabakatı'nın (Uluslararası Hava Sahası ve Açık Denizlerde Kazaların ve Olayların Önlenmesine İlişkin İlkeler Mutabakatı) tam metni için bk. Çevrimiçi /<http://www.greekturkishforum.org/h89-2.htm/08.03.2006>

dışlayan bir öncelik üstlenmesi de en azından bu şartlar altında mümkün değildir. Öncelik üstlenirken, blok liderlerinin yoğun baskısı ile karşılaşılabilecek olması, buna rağmen gerçekleştirilecek bir eylemin siyasî, askerî ve iktisadî maliyetini artırmaktadır. Geçmişte bunun örneklerine rastlanmıştır.

Kuşkusuz, bu durum, öncelikle ulusal güçle yakından ilgilidir. Uygulamada dış siyasetin ulusal güce dayanması, karar alıcıların öncelik üstlenme potansiyellerini artırmaktadır. Kurtuluş Savaşı sonrasında ulusal gücün ve karar alıcının dış siyaset sorunlarının çözümünde öncelik üstlenme yeteneklerini nasıl kullanmış olduğu ortadadır. Ulusal güçten uzaklaşıldığında ise, sürecin nasıl tersine işlemiş olduğu görülmektedir. Bu durumda, siyasî karar alıcının öncelik üstlenme becerisi yetersiz, kısıtlı kalmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'nin karşılaştığı temel sorun, yapısal özelliklerini geliştirerek ulusal dış siyasetini kısıtlayan etkenlerden kurtulma becerisini uygulamaya koyamamasıdır. Öncelik üstlenme, uluslararası ilişkilerde üçüncü ülkelerin ilgi, etki ve çıkarlarını dışlamayı gerektirmemektedir. Burada asıl olan, ulusal çıkarların savunulduğu ortamda farklı uzlaşma alanları yaratarak seçenekleri zenginleştirebilmek, kararlılığın sınırları konusunda tutarlı olmaktır. Bu ise, ancak gücün öğelerini geliştirmekle mümkündür.

Uluslararası ilişkilerde hâlâ temel oyuncu konumunu sürdüren ulus devletler, her türden ilişkilerinde ve etkileşimlerinde özgündürler. Diğer devletlerle oluşturdukları iş birlikleri, ittifaklar ve uzlaşmalar, devletler arasındaki çıkarların ve beklentilerin farklı olabileceği gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, çatışmalar da ittifaklar ve uzlaşmalar gibi göreceli ve değişkendir. Devletler için önemli olan ise, bu dinamik süreçte her şeye rağmen "gelişerek" varlığını sürdürebilmektir. Türk-Yunan ilişkileri, bu durumda somutlaştığı örneklerdendir. Her iki ülke de aynı ittifaklar içinde yer almalarına, ortak tarih ve kültürü paylaşmış olmalarına ve jeopolitik özelliklerine rağmen, aralarındaki uyuşmazlıkların çözümünde "ulusal" duyarlılıklarını ve önceliklerini ön plânda tutmaktadır. Uzlaşmanın sınırlarını belirlemek bile uzlaşmazlığa konu olabilmektedir. Uluslararası ilişkilerde oyuncular arasındaki uyuşmazlıkların ve sorunların çözümü, elde edilen sonucun tarafların çıkarlarını ve beklentilerini karşılaması hâlinde mümkündür. Eğer taraflardan herhangi biri, elde edilen çözümden çıkarını dengeleyerek çıkamıyorsa, sonucu kabullense bile memnuniyetsizliği süreceğinden, oluşturulan durumu değiştirmek için uzun dönemde örtülü veya açık çaba gösterecektir.

Türk - Yunan uyuşmazlıklarının çözümünde de bu durum söz konusudur. Lozan Barış Andlaşması'yla oluşturulan durum, süreç içinde taraflardan birinin beklentilerini karşılayamaz duruma gelmiştir. Türkiye için var oluşunu yakından ilgilendiren bu duruma ek olarak, uluslararası deniz hukukunda meydana gelen yeni hak ve yükümlülüklerin Ege Denizinin özel durumu göz önüne alınmadan uygulanmak istenmesi, mevcut durumun sürdürülmesini de yeni bir durum oluşturulmasını da güçleştirmektedir. Lozan'da durum saptanırken hareket zeminini oluşturan duyarlılıklar, Türkiye açısından bugün de sürmektedir. Dolayısıyla, iki ülke arasında başlatılacak bir müzakere sürecinde bunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Lozan'da uluslararası bir konferans zemini varken, bugün bu zemini AB oluşturmak istemektedir. Türk-Yunan uyuşmazlığının tarafları bellidir. Eğer, uyuşmazlığın taraflarını yeniden Yunanistan'la beraber hareket eden Avrupa ülkeleri ve karşısında Türkiye olacaksa büyük gerginliklerin yaşanacağı ortadadır. Kıbrıs ve Ege sorunlarına ilişkin yaklaşımlarıyla AB, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerde "taraf" olma iddiasını taşımaktadır. Bu durumu, Kıbrıs sorunundaki tutumunun yanı sıra, 1996 yılındaki Kardak kayalıkları bunalımı sırasında almış olduğu kararlarda da görmek mümkündür. Avrupa Parlâmentosu, 15 Şubat 1996 tarihinde almış olduğu Karar'da³⁰⁷ Türkiye'nin Yunanistan'ın ardından ikinci kayalığa asker çıkarmış olmasını, kışkırtıcı bir operasyon olarak nitelendirmiş; Kardak kayalıklarının Yunanistan'a ait olduğunu iddia etmiş ve Türkiye'nin resmî açıklamalarını, AB üyesi bir ülkenin egemenlik haklarını sorgulayan toprak iddiaları olarak gördüğünü belirtmiştir. Avrupa Parlâmentosu, Yunanistan'ın sınırlarının aynı zamanda AB'nin dış sınırlarını oluşturduğunu vurgulayarak, Türkiye'nin AB üyesi olan Yunanistan'ın egemenlik haklarını tehdit etmesinden ciddi endişe duyduğunu açıklamıştır. Aynı metinde, AB'nin ve üye devletlerin bu bunalım sırasında OGD (Ortak Dışişleri ve Savunma Politikası) çerçevesinde etkili hareket edememesinden üzüntü duyulduğu da ifade edilmiştir. 15 Temmuz 1996 tarihli Genel İşler Konseyi Bildirisi'nde³⁰⁸ de Kardak kayalıklarına ilişkin gerginlikten Türkiye sorumlu tutularak, AB'nin üye bir devletle doğal dayanışma içinde bulunduğu, komşu bir ülkeyle de gümrük birliğinden doğan diyalog ve iş birliğinin geliştirilmesinin arzulandığı belirtilmiştir. Konseyin çağrısında, AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin

³⁰⁷ Karar metni "Resolution on the Provocative Actions And Contestation of Sovereign Rights By Turkey Against A Member State of the Union", Çevrimiçi/<http://www3.europarl.eu.int/omk/omnsapir..6/PLAGE@1&TYPEF=TITRE&NUMB &DATEF=960215/12.03.2006>.

³⁰⁸ Bildiri metni "1943. Council - GENERAL AFFAIRS CFSP Presidency Statement:", Brussels (15/7/1996) - Press:208 Nr: 8913/96 ; Çevrimiçi/<http://ue.eu.int/newsroom/LoadDoc.asp?MAX=1&DOC=!!!&BID=71&DID=43001&RP=474&LANG=1/12.03.2006>.

geliştirilebilmesi için üye devletlerin egemenliklerine ve toprak bütünlüklerine, ilgili uluslararası uygulamalara, uluslararası hukuk ve anlaşmalara saygı gösterilmesine açıkça uyulması gerektiği dile getirilmiştir. Bu çerçevede Konsey, uyuşmazlık konularının uluslararası hukuka uygun olarak çözümlenmesi gerektiğini belirterek, Kardak Kayalıklarına ilişkin uyuşmazlığın da UAD' ye götürülerek çözülmesi çağrısında bulunmuştur.

Türkiye tarafından, AB'nin bütünleşmeye dönük stratejisini göz ardı etmemek gerekir. Nitekim, bu bütünleşme çabası, ulusal çıkarların karşılıklı olarak uyumlulaştırılmasını gerektirir. Türkiye ve Yunanistan arasında yakınlaşma ve yumuşama yaratabilecek, bunun ötesinde "bir arada yaşamaya" ve "bütünleşmeye" dönüşebilecek bir süreci başlatmak ve bunun işler olmasını sağlamak, pek çok koşula bağlıdır.

İki ülkenin Ege'deki uyuşmazlıkları çözüme ulaştırabilmesi birbiriyle bağlantılı bir dizi aşamanın başarılmasını gerektirmektedir. Bu aşamalardan ilki, taraflar arasında güvenli ve güvene dayalı bir ortamın oluşturulmasıdır. 1990'ların özellikle ikinci yarısından itibaren taraflar arasında bu tür bir ortamın göreceli olarak sağlanmış olduğunu söylemek mümkündür. İkinci aşama ise, tarafların aralarındaki ilişki ve dengeyi sağlayan temel statü kuran metinler ve bunların oluşturduğu denge üzerinde anlaşmış olmalarını sağlamaktır. Bu anlaşmanın sağlanabilmesi özellikle önemlidir, çünkü bazı uyuşmazlıklar doğrudan bu Andlaşmaların gereklerinin yerine getirilmemesi ve/veya farklı şekilde yorumlanmalarından doğmaktadır. Üçüncü aşama, tarafların hangi konuları uyuşmazlık konusu olarak kabul ettiklerinde uzlaşmalarıdır. Çünkü hangi konuların uyuşmazlık konusu olarak belirlenmiş olması bu uyuşmazlıklara uygulanacak çözüm yöntemlerini de belirlemeye yardımcı olacaktır. Dördüncü aşama, uyuşmazlıkların hangi yöntemlerle çözümleneceğinin kararlaştırılması aşamasıdır. Bu aşamada taraflar, uyuşmazlık konularını aralarında yürütecekleri diplomatik görüşme ve müzakerelerle ne tür siyasi/hukuksal çözüm yöntemlerine başvurarak çözebileceklerini belirlemeye çalışacaklardır. Beşinci aşama, müzakerelerle çözülemeyen sorunların hangi yöntemlerle çözümleneceğine karar verme aşamasıdır. Bu aşamada taraflar sorunların sayısını en aza indirgeyerek çözemedikleri sorunları adil, kalıcı ve hakkaniyete uygun yöntemlerle çözmeyi üstlenmiş olacaklardır. Bir diğer aşama ise, sorunlu konulardaki sav ve beklentiler korunarak diğer uzlaşma ve işbirliği yapılabilecek alanlarda ilişkileri geliştirmek, sorunun çözümünü sürece bırakmaktır.

Bütün bu aşamaların dengeli yürütülmesi taraflar arasında daha önce oluşturulan güven ve güvenli ortamın sürdürülmesine bağlıdır. Eğer taraflar arasında bir ortak iradenin varlığından söz edilemiyorsa bu durumda çözüme yönelik her çabanın olumsuzlukla sonuçlanması kaçınılmazdır.

(1) Güvenlikli ve Güvene Dayalı Ortamın Oluşturulması

Gerginliklerin çatışmaya dönüşme riskini taşıdığı bunalımların ardından, iki ülke arasında yakınlaşma ve yumuşama sürecinin başlatılması için, öncelikle askerî yöntemlerin diplomasi ve siyasetle desteklendiği durumlardan vazgeçilmesi gerekmektedir. Bu, her zaman kolaylıkla sağlanamamaktadır. Gerginlikler, ilerleyen zamanlarda üçüncü oyuncuların ara buluculuğu ve iknası sayesinde sona erdirilebilmektedir. Tırmanmaya yol açan tarafın mevcut durumdan önceki duruma dönmeyi kabullenebilmesi için ulusal ve uluslararası kamuoyu önünde saygınlığını koruyacağı ve hatta artırdığı söyleyebileceği bir meşrulaştırma söylemine ihtiyacı vardır. Bu meşrulaştırma, ancak ara buluculuk rolüne soyunan devlet veya örgütün müdahalesiyle kabul edilebilir kılınmaktadır. 1996 yılındaki Kardak bunalımı, bunun en iyi örneklerinden biridir.

Söz konusu mevcut durum öncesine dönüşü kolaylaştırmak ve silâhlı kuvvetlerin yerini yeniden diplomasi almasını sağlamak için, her iki ülkenin de ulusal çıkarlarının fiilî olarak tehdit edilmeyeceğini öngördüğü bir uzlaşma zeminini gerektirmektedir. Bu bakımdan uzlaşma zeminini yaratmak, hem uzlaşmazlığın taraflarını hem de ara buluculuk rolünü üstlenen ülke veya örgütün yoğun çabasını gerektirmektedir. Taraflardan herhangi birinin oluşturulan güvenlik zeminini ve anlaşmayı sarsacak eylem veya açıklaması, uzlaşmazlığın yeniden tırmanmasına ve hatta çatışmaya yol açabilir. 1987 yılında Ege'deki Kıt'a Sahanlığı bunalımının ardından Davos'la birlikte oluşturulan 27 Mayıs 1988 tarihli Atina Mutabakatı ve 08 Eylül 1988 tarihli İstanbul Mutabakatı, güvenlik artırmaya yönelik son yıllardaki en önemli adımlardır. 1997-1998 yılları arasında NATO Genel Sekreterinin girişimleriyle taraflar, bu iki anlaşma hükümlerini bir bütün olarak uygulayacaklarına dair siyasî kararlılıklarını açıklamıştır.

2000 yılında her iki ülkenin de silâh alımlarında kimi kısıtlamalara gideceğini açıklamış olması, Ege Denizinde yapılan düzenli tatbikatlardan bazılarının iptal edilmesi, ortak NATO tatbikatlarına katılımın sağlanması gibi adımlar, güvenliğe dönük kaygıları hafifletmeye dönük çabalardır. Bu durum, siyasîler düzeyinde iki

ülkenin güvene dayalı iş birliğini geliştirebilmeleri için uygun ortamı yaratmıştır. Türkiye'nin bu önlemleri karşılıklılık çerçevesinde sürdürmesinde yarar vardır.

Taraflar arasında, özellikle son on yılın ciddi bunalımlarının ardından gelen yumuşama ortamında, güven artırıcı önlemlere ayrı bir önem atfedilmektedir. Her iki ülke de karşılıklı algılarında diğer ülkeyi tehdit olarak görürken ve bunu fiilî durumlarla da gözlemlerken, sağlanan yakınlaşmanın sağlam temellere oturtulması güçtür. Bununla birlikte, süreci olumlu yönde etkileyen pek çok etken taraflara bu olanağı sağlamıştır. 08 Temmuz 1997 tarihli Madrid Bildirisi³⁰⁹ tarafların “barış, güvenlik ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesinin devam etmesi”ni kararlaştırarak “birbirlerinin egemenlik haklarına saygı; uluslararası hukuk ilke ve anlaşmalarına saygı; tarafların birbirlerinin güvenlikleri ve ulusal egemenlikleri açısından büyük bir öneme sahip olan Ege'deki meşru, hayatî çıkar ve endişelerine karşılıklı saygı; yanlış anlamalardan kaynaklanan çatışmalardan kaçınılması ve tek taraflı eylemlerden sakınılması” konularında anlaşarak aralarındaki sorunları ortak rızaya dayanarak ve kuvvet kullanımı veya kuvvet kullanımı tehdidi olmadan barışçıl yollardan çözmeye” söz vermeleri, güvenlik artırıcı önlemlerin “güven artırıcı önlemlere” ilişkin boyutunu güçlendiren adım olmuştur. Madrid Bildirisi'yle Yunanistan, Ege'de Türkiye'nin meşru egemenlik hakkının ve hayatî çıkarlarının bulunduğunu kabul ederek, tek yanlı eylemlerden kaçınacağını kabul etmiştir. Buna karşılık olarak, Türkiye de kuvvet ve kuvvet kullanma tehdidi olmadan, barışçıl yöntemlerle çatışmaları çözme sözü vermiştir.

Böylece taraflar arasında yaklaşma sürecini güçlendirecek girişimler için uygun ortam yaratılmaya çalışılmış, ancak fiilî durumda, tarafların beklentilerini yaklaşma açısından sekteye uğratacak olaylar da yaşanmıştır. Öcalan olayının ardından Türkiye'nin Yunanistan'la ilişkilerini gözden geçirmesi ve gerginliği tırmandırma yerine diplomatik yakınlaşmaya öncelik vermesi, Dışişleri bakanları düzeyinde geliştirilen diplomatik yaklaşma, bu yöndeki umutları artırmıştır. Yakınlaşmayı ulusal kamuoyları düzeyinde geliştiren bir başka olay ise, her iki ülkede meydana gelen depremler olmuştur. Depremler sırasında halkların samimî duygularla dayanışma içinde olmaları, “dost” ve “düşman” kavramlarının yeniden değerlendirilmesine fırsat tanımıştır. Ulusal kamuoyları arasındaki dayanışma çabaları, her iki ülke medyası tarafından da paylaşıldığında, güvene dayalı iş birliğinin adımlarını atmak daha da kolaylaşmıştır. Doğal olarak, yapılacak pek çok

³⁰⁹ Madrid Bildirisi için bk. “Greek - Turkish Relations: The Madrid Joint Declaration”, *Thesis*, Summer 97. Çevrimiçi /<http://mfa.gr/thesis/summer97/section.htm/> 13.03.2006.

şey vardır. Yıllardır süren gerginliklerin izlerini silmek, olumsuz değer yargılarını çok kısa bir sürede değiştirmek mümkün olmayacaktır. Ancak bu yönde yürütülecek çabaların uzun sürede sonuç vereceği de göz ardı edilmemelidir.

Bu bağlamda, iki ülke arasında 2000 yılında imzalanan anlaşmalar, pek çok konuda ortak bir anlayışın oluşmaya başladığını göstermektedir³¹⁰. İktisat, kültür, çevre, turizm, terör vb. konularda imzalanan anlaşmaların yanı sıra, AB üyelik süreci içinde bazı alanlarda iş birliği yapılması kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda, 2004 yılındaki olimpiyatlar için iş birliğine gidilmesi için yapılan çabalar önemlidir.

Bununla birlikte, halklar arasındaki etkileşimin önündeki engellerin kaldırılması ve aynı duyguları paylaşanların algı yeterliliklerinin geliştirilmesi için çok yönlü girişimlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bakımdan özellikle sivil toplum kuruluşlarının, sanatçıların, bilim adamlarının ve yazarların halklar arasındaki yakınlaşmayı geliştirecek girişimler icra etmeleri gerekmektedir. Kuşkusuz, bu girişimlerin ulusal kamuoylarının bütünü tarafından benimsenmesi güçtür. Bununla birlikte, siyasî iradenin kararlılığını sürdürmesi gerekmektedir.

(2) Sorun Çözümüne Yönelik Girişimler

Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi'ne ilişkin sorunlarda güvenlik bunalımı yaşanıp yaşanmayacağı önemli bir soru olarak karşımızda durmaktadır. Güvenliği sadece askerî boyutla ele almamak gerekir. Günümüzde “güvenlik” kavramı “ulusal çıkar” ve “tehdit” kavramlarını da kapsar şekilde kullanılmaktadır. Dolayısıyla iki ülke arasındaki sorunları “ulusal çıkar” ve “tehdit” kavramlarını da gözetecek şekilde ele almak gerekmektedir. Bir başka deyişle, askerî çatışma riskinin en az olasılıkla var olduğu bir durumda dahi iki ülke arasında ulusal çıkarların çatışması ve bunun taraflarca tehdit olarak değerlendirilmesi mümkündür.

³¹⁰ Yunanistan Dışişleri Bakanı G. Papandreu'nun 19 - 22 Ocak 2000 tarihleri arasında Ankara'ya yapmış olduğu ziyaret sırasında Türkiye ve Yunanistan arasında; a) Turizm, Organize Suçlar, Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı ve Yasa Dışı Göçle Mücadele Anlaşması, b) Yatırımların Karşılıklı Korunması ve Teşviki Anlaşması, c) Turizm Alanında İş Birliği Anlaşması, ç) Çevre Alanında İş Birliği Mutabakat Muhtırası imzalanmıştır. Dışişleri Bakanı İ. Cem'in 03 – 05 Şubat 2000 tarihleri arasında Atina'ya yapmış olduğu ziyaret sırasında da a) Ekonomik İş Birliği Anlaşması, b) Deniz Ulaştırması Anlaşması, c) Gümrük İdareleri Arasında Karşılıklı Yardımlaşma Anlaşması, ç) Bilim ve Teknoloji Alanında İş Birliği Anlaşması, d) Kültürel İş Birliği Anlaşması imzalanmıştır. Turizm Alanında İş Birliği Anlaşması'yla Bilim ve Teknoloji Alanında İş Birliği Anlaşması'nın onay süreçleri tamamlanmış olup her iki anlaşma da 04 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Gümrük İdareleri Arasında Karşılıklı Yardımlaşma ve İş Birliği Anlaşması ise, 03 Haziran 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 2002 ve 2003 yıllarında iki ülke arasında bir dizi yeni anlaşma imzalanmıştır. Özellikle çifte vergilendirmenin önlenmesine ilişkin anlaşma, iki ülke arasındaki ticarî ilişkilerin geliştirilmesi bakımından önemlidir. 15 Eylül 2003 tarihinde imzalanan bir anlaşmayla Türkiye ve Yunanistan, Ege denizi üzerinde yeni uçuş koridorları oluşturmaya karar vermiştir.

Ege sorunlarında tarafların ulusal çıkarları neyi öngörmektedir? Taraflar hangi önceliklerle “ulusal çıkarlarını” ele almakta ve buna uymayan siyasaları güvenlikleri açısından “tehdit” olarak değerlendirmektedirler?

Türkiye açısından, Ege Denizi'ne ilişkin uyuşmazlıklarda “ulusal çıkar” öncelikleri bu denizde var olan egemenlik hak ve çıkarlarının korunması ve iki ülke arasındaki dengeye sadık kalınması noktasında toplanmaktadır. Bu çıkarların korunması için başvurulmuş yöntemler ise tüm barışçıl yöntemlerden askerî güç kullanımına değin geniş bir yelpazeye dağılmaktadır.

Türkiye, Yunanistan ile olan uyuşmazlıkları söz konusu olduğunda Lozan Barış Andlaşması ile kurulmuş bulunan stratejik dengenin büyük bir duyarlılıkla korunması gerektiğini savunmaktadır.

Yunanistan açısından ise durum daha karmaşıktır ve iki ülke arasında güç dengesi bakımından önemli bir farklılık bulunmaktadır. Bu güç asimetrisi Yunanistan'ın Türkiye ile müzakere süreci içerisine girmesini engellemekte³¹¹ ve Yunanistan'ı Türkiye karşısında daha sağlam ittifaklar kurmaya yönlendirmektedir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konularının ulusal çıkar ve beklentileri dengeleyecek biçimde kalıcı bir çözüme ulaştırılabilmesi tarafların ortak iradelerine bağlıdır. Bununla birlikte, bu ortak iradenin sağlanmış olması durumunda dahi önemli eksiklikler vardır. Sorun çözümüne yönelik çabalar, iki ülke arasındaki yakınlaşma ve yumuşama sürecinin en zor sonuçlandırılacak aşamasıdır. Güvenlik ve güven artırıcı önlemlerin geliştirilmesinde sağlanacak başarı, taraflara uzlaşma için uygun bir zemin yaratacak olmakla beraber, aslında sorunlardan özellikle egemenlik sınırlarına ilişkin olanlar, bu süreci tekrar başa döndürebilecek yapıdadır.

Bu bakımdan taraflar, süreci olumsuz etkileyebilecek unsurları asgarî seviyeye indirgeyebilmek için, sorunları üst düzey görüşmelerde ele alarak çözüm arayışlarını geliştirmek istemektedir. Bununla beraber, yürütülen görüşmelerin nasıl bir gelişim gösterdiği konusu belirsizliğini korumaktadır. Özellikle Türkiye'nin AB ile ilişkileri çerçevesinde koşullandırılmaya çalışılan Kıbrıs Sorunu ile Ege Denizine ilişkin

³¹¹ Bu çekimserliğin nedenlerinden biri de ulusal karar alıcı ve ulusal kamuoylarına hakim olan yalnız bırakılma, baskı görme ve haksızlığa uğrama endişesidir. Özellikle Ege Denizi'nde çok sayıda adanın Yunanistan'a ait olması ve Yunan anakarası ile bu adaların yayılmış olduğu alanın “doğal olarak” Yunanistan'ın topraksal egemenlik/hükümrancılık alanı olarak kabul edilmesi şimdi bu alanlardaki statünün düzenlenmesi gündeme geldiğinde Türkiye'ye verilmiş bir “taviz” olarak değerlendirilmekte ve Türkiye'nin bu yöndeki müzakere istemleri de “ulusal egemenlik haklarına ve toprak bütünlüğüne yönelik tehdit” olarak görülmektedir.

sorunlarına çözüm bulunmaya çalışılması, tarafların bu süreci aynı nitelikleriyle dikkate aldıkları hakkında kuşku yaratmaktadır. Yunanistan'ın süreç sonunda Türkiye ile arasındaki sorunu UAD' ye götürme isteğinin ardında, görüşmeleri sürüncemede bırakmaya çalıştığı gözlemlenmektedir.³¹² Bu durum, Türkiye'nin duyarlı olduğu bir konudur ve AB ile ilişkilerini gözden geçirmesini gerektirecek bir aşamaya gelme ihtimali de vardır. Dolayısıyla, tarafların ulusal düzeyde algılamalarında *kazanan-kaybeden (win-lose)*³¹³ durumunun sürdüğü görülmektedir.

Güven eksikliğinin sürmekte oluşu ve uzlaşma zemininin yaratılmasındaki güçlükler dikkate alındığında, taraflar arasında sorun çözümüne yönelik olarak başlatılan girişimlerin de başarı şansı azalmaktadır. Özellikle tarafların neyi sorun olarak kabul ettiklerini belirtecekleri "istikşafi" (keşif) toplantılarının sonuçlarına bakarak, kısa sürede mevcut sorunları çözebilmek zordur. Yunanistan'la olan sorunlarının çözümünde Türkiye'den istenen şey, ulusal çıkarlarını göz ardı ederek çözüme ulaşmasıdır. Siyasi kadroların ulusal veya uluslararası sorunların çözümünü kolaylaştırmak için değişik seçenekler yaratma becerisi gösterememeleri durumunda, sorunları siyasî pazarlıklarla çözme arayışında olmaları mümkündür. Dış siyasetteki karar alma sürecinde, etkinliğin ve inandırıcılığın önemli öğelerinden olan iktisadî ve siyasî yeterlilik açısından Türkiye'nin yaşamakta olduğu yapısal sorunlar, uluslararası ilişkilerdeki hareket yeteneğini sınırlamaktadır. Bu durumda siyasî iktidarlar, ya tek yanlı ödünlerle ulusal çıkarları göz ardı edecek ya da ulusal kamuoyu desteğini korumak için irade üstlenmekten kaçınacaktır.

Yunanistan'ın AB üyesi olmasına karşın Türkiye'nin aday üye durumunda bulunması, mevcut sorunların çözümü için yapılacak müzakerelerde AB etkeninin de göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir. Bu durum, özellikle Ege'de müzakere sürecinin kesintiye uğraması ve diğer barışçıl çözüm yöntemlerinin uygulanamaması durumunda, tarafların güce başvurup vurmayacakları noktasında önemlidir. AB, Türkiye'ye ve diğer aday ülkelere tam üyelik sürecinde komşu ülkelerle olan sorunlarını çözme yükümlülüğü getirmektedir. Bu bakımdan Türkiye'nin AB ile yürütmekte olduğu bütünleşme çabalarında bu koşulu yerine getirmesi gerekmektedir. Buna bağlı olarak da AB, üyesi olan Yunanistan'ın ulusal

³¹² Mart 2002'den itibaren iki ülke Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlığı düzeyinde sürdürülen istikşafi (keşif) temasları sürdürülmektedir. İstikşafi görüşmelerin 32.nci turu, 30 Kasım 2005 tarihinde Atina'da yapılmış, ancak içeriğinin gizli tutulması nedeniyle bu görüşmelerde ne kadar ilerleme sağlandığı konusunda bilgi bulunmamaktadır.

³¹³ "Win - lose" türü çözümde, taraflardan birinin mutlak kazancının diğer tarafın mutlak kaybı olarak değerlendirilmesi söz konusudur. "Win - win" türü çözümde ise, her iki tarafın da çözümünden yarar sağlayacağı düşünülür. Bu konuda bk. Charless Hauss, **International Conflict Resolution**, Continuum, London, 2001, s. 40 - 50

sınırlarının kendi dış sınırları olduğunu vurgulamıştır. Sınır sorunu da sayılabilecek bir konuda, Türkiye ile Yunanistan'ın sıcak bir çatışmaya girmesi durumunda AB'nin göstereceği bir tepki uyuşmazlığın AB-Türkiye uyuşmazlığına dönüşmesine yol açabilecektir. Dolayısıyla, bu koşulluluk ilişkisinin yalnız Türkiye için değil, Yunanistan için de bir uygulanabilirliğinin olması gerekmektedir. AB, Türk - Yunan uyuşmazlığında bir "taraf" olmadığını göstermek zorundadır. Ancak bu da AB'nin ODGP' sine aykırı bir durumun ortaya çıkmasına yol açabilir. Dolayısıyla süreç, siyasî tartışmaların sonucuna göre şekillenecektir. Bu bağlamda, AB'nin Yunanistan'ın Birliğe üye olmasının Türkiye'yle ilişkilerini etkilemeyeceğini vurgulamış olması, yeniden bu karara dönülüp dönülmeyeceğini gündeme getirmektedir. Kaldı ki, Türkiye'nin 1999 yılındaki Helsinki Zirve Kararı'yla ikili sorunların çözümünde tek taraflı bir sorumluluk üstlenmediği de ortadadır. Ancak, bu iradenin yoğunlaştığı ülke olarak Türkiye ön plâna çıkmaktadır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik isteğinden vazgeçmesi ve/veya siyasi ilişkilerini dondurması durumunda ise, üyelik ile Ege sorunlarının çözümü arasındaki koşulluluk ilişkisi ortadan kalkmış olacaktır. Ancak bu tercihin asıl sorunu, yani Ege sorunlarını çözmeyeceği de ortadadır. Dolayısıyla, Türkiye için Ege sorunlarını AB üyeliğini de göz ardı etmeden nasıl çözebileceği sorusu önem kazanmaktadır. Bu bakımdan Türkiye, AB ile olan ilişkilerini koşulluluk çerçevesinden çıkarmak ve Ege sorunlarını Yunanistan ile yürütmekte olduğu müzakere süreci içerisinde çözümlenmek zorundadır.

Bu noktayı göz önünde tutarak Türk-Yunan ilişkileri bağlamında bazı saptamalarda bulunmak gerekecektir:

- Mevcut koşullarda Türkiye ve Yunanistan arasındaki güç dengesi asimetrik ve bu durum görüşme sürecini etkilemektedir,
- Üçüncü aktörlerin etkisi uzlaşma sürecinde tarafların hareket alanlarını daraltmaktadır,
- Ege Denizi coğrafi özellikleri ve egemenlik dağılımı bakımından kendine has özellikleri olan bir denizdir, burada genel kuralları uygulamak iki kıyıdaş ülke arasındaki stratejik dengeyi olumsuz etkiler,
- Uluslararası hukukun siyasallaşmış olması veya bazı kavramlar açısından henüz oluşum evresinde olması uluslararası hukuka başvuruyu engellemektedir.

Bunlara ek olarak, sürece olumlu anlamda katkıda bulunan gelişmelerden de söz etmek mümkündür. Örneğin her iki ülkede de ulusal kamuoyu, kitle iletişim araçları ve sivil toplum kuruluşları barışçıl ilişkilerin geliştirilmesi konusunda siyasileri iyimser bir anlayışla desteklemektedirler. Ayrıca gerek Türkiye’de gerekse Yunanistan’da siyasiler işbirliği ve uzlaşma arayışı içerisinde gözükmemektedir³¹⁴.

1999 Helsinki Zirvesi sonrasında Türkiye’nin uygulamaya çalıştığı, iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların adil ve kalıcı bir çözüme kavuşturulması için gereken her türlü yöntem ve aracın denenmesi ve AB’ye tam üyeliğin gerçekleşmesini engelleyebilecek her türlü engelden kurtulma çabasıdır.³¹⁵ Bu politikanın Ege sorunlarına ilişkin olarak yıllardır izlenen politikadan farklı bir açılım ve risk taşımaktadır. Çünkü 1974 sonrası dönemde iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların “taraf”ları olarak sadece Türkiye ve Yunanistan kabul ediliyordu ve üçüncü aktörlerin uzlaşmazlığa “taraf” olmaları istenmiyordu.³¹⁶ Gerçekleştirilmeye çalışılan ise, tüm Ege sorunlarının ele alındığı bir paket çözüm üzerinde anlaşmaktı. Yeni süreçte ise, Türkiye üzerinde yaratılan baskılarla hem AB üyeliği ile Ege sorunlarının çözümü arasında bir bağ kurulmuş hem de bu üyeliğin gerçekleşmesi için öngörülen bir çözüm tarihi dayatılmış bulunmaktadır. 2004 yılı sonuna değin iki ülke arasında bir uzlaşma sağlanamaz ise (bugüne kadar bu konuda bir uzlaşma sağlanamamıştır.) çözümün Uluslararası Adalet Divanı’nın yargı yetkisini tanınarak sağlanacağı iddiası Türkiye üzerinde baskı oluşturmaktadır. Yeni açılımın getirmiş olduğu risk ise Türkiye’nin caydırıcılığının ve pazarlık gücünün azaltılması noktasındadır. Güven artırıcı önlemler çerçevesinde bu durum şimdilik hassas bir dengede yürütülmektedir.

³¹⁴ Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye’de 58. ve 59. hükümetlerin halen izlemekte oldukları dış politika stratejisinin geçmiş hükümetlerden kimi farklılıklar sergilediğini söylemek mümkündür. Kasım 2003 seçimlerinin ardından dış politika sürecine damgasını vuran gelişmelere bakıldığında gerek Irak krizi gerek Kıbrıs sorunu gerekse AB ile olan ilişkilerde Türkiye’nin öncelik ve duyarlılıklarının esnetildiğine ilişkin yoğun eleştiriler yapılmıştır.

³¹⁵ Bu bir siyasi tercihi yansıtmaktadır; aslında 1987 yılındaki üyelik başvurusu ile ardından 1995 yılındaki Gümrük Birliği Anlaşması’nın imzalanması sonucunda Türkiye’nin AB’ye tam üye olma çabaları ile dış politikada karşılaşmış olduğu sorunların çözümü arasında bir bağ kurulmuştur. Bu durumu Kıbrıs sorunu ve Yunanistan ile olan diğer uyuşmazlık konularında gözlemlemek daha kolaydır. Nitekim bu durum Türk siyasi yaşamında bağımlılık ilişkisi doğurması açısından sürekli eleştirilmiş ve yapılan siyasi tercihlerin Türkiye’nin ulusal çıkarlar ve egemenlik haklarını yeterince korumamış olduğu dile getirilmiştir.

³¹⁶ Bu durum özellikle Türkiye’nin yaklaşımı açısından geçerlidir; Çünkü Yunanistan’ın ABD’deki lobi ve diasporayı kullanarak Türkiye üzerinde baskı oluşturmaya çalışması bu dönemin en belirgin özelliği olmuştur. Benzer şekilde Avrupa eksenli örgütlenmeler içerisinde de Türkiye’ye yönelik baskı arayışlarının etkili olduğundan söz edilebilir. Bu durumun yarattığı tüm olumsuzluklara karşın Türkiye’nin dönemin mevcut koşulları altında kolaylıkla gözden çıkarılamayacak bir ülke olması 3. aktörler açısından bir tür dengeleme politikasının işletilmesini gerektirmiştir.

D. Değerlendirme

Türk - Yunan uyuşmazlıklarının çözümünde AB'nin yapacağı en önemli katkı, iki ülke arasında oluşturulmaya çalışılan güvenlik ve güven ortamını kolaylaştırmasıdır. Taraflardan herhangi birinin görüş ve çıkar beklentilerine öncelik tanıyan bir yaklaşım, tarafların oluşturmaya çalıştıkları güven ortamını sarsmakla kalmayacak, yeniden tırmanma ve çatışma sürecine girilmesine yol açacaktır. Nitekim, GKRY' nin AB'ye üyeliğine kabul edilişi ve BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından sunulan plânlara ilişkin görüşmeler sırasındaki tutumuyla AB, müzakere sürecini olumsuz etkilemiş ve özellikle Kıbrıs Türk toplumunun güvenlik endişelerini gidermede yetersiz kalmıştır. Aynı zamanda GKRY' nin de AB üyesi olması nedeniyle, Türkiye açısından Kıbrıs sorunlarının çözümünde veto yetkisini kullanacağına dair söylemleri ile de yeni dönemde Türkiye'nin üyeliğinin tehlikeye gireceğine dair olgulardır.³¹⁷

Türkiye tarafında AB üyeliğinin sağlayacağı yararlar incelenirken, Yunanistan'la olan uyuşmazlık konularının müzakereler yoluyla çözüme kavuşacağına dair iyi niyetin korunduğu görülmektedir. Benzer yaklaşımın Yunanistan tarafında da hâkim olduğu görülmektedir. Ancak göz ardı edilmemesi gereken nokta, özellikle egemenlik hak ve sınırlarının pazarlık konusu olarak görüldüğü müzakerelerde, tarafların esneklik gösterebilmelerini sağlayacak güven ve dayanışmanın hiç de kolay bir şekilde gerçekleşmeyecek olmasıdır. Çünkü pek çok sorun, nitelikleri itibarıyla teknik, hukukî ve siyasîdir. Dolayısıyla, çözümün kalıcı olması ve ortak karar üzerine oturması, aynı zamanda bir paket çözümü gerektirecektir. Bu bakımdan Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlar, Lozan'da oluşturulan stratejik dengeyi göz önünde bulundurmayı gerektirmektedir.

Bu bağlamda, gerek güven ve güvenlik artırıcı önlemler doğrultusunda kabul edilen metinler gerekse statükoyu teyit eden metinler iki ülke arasındaki stratejik dengeyi pekiştirmeye dönük işlemiştir. Dolayısıyla, Ege Denizi'ne ilişkin müzakerelerde uyuşmazlıkların çözümünde hangi barışçıl yöntem uygulanırsa uygulansın bu dengenin sürdürülmesinden hareket edilmelidir. Bu dengenin gözden kaçırılması durumunda Ege'deki egemenlik paylaşımının doğal sonucu olarak Türkiye'nin yaşamsal ulusal çıkarları zarar görecektir.

³¹⁷ Özellikle Ankara Anlaşması Ek Protokolünün TBMM onayından geçmemesi ile yaşanan gerginlik ile, GKRY bandıralı gemilerin Mersin Limanı'na yanaşma taleplerinin Türkiye tarafından reddi, AB ile yaşanacak gerginliklerin habercisidir.

Stratejik anlamda Ege Denizi'nde deniz yetki alanlarına ilişkin sorunların çözülmesi bir zorunluluktur. Ege Denizi'nin jeostratejik nitelikleri Türkiye'nin AB üyesi olması durumunda daha da artacak ve özellikle yakın bölgelerdeki enerji kaynaklarının dünya pazarlarına aktarılması konusunda kıyıdaş ülkelere önemli sorumluluklar yükleyecektir. Bununla birlikte kalıcı ve hakkaniyete dayanan bir çözüm için aceleci kararlar alınmamalıdır. Tarafların önyargılardan uzak, çıkar ve dengeleri gözeten çözüm arayışı içerisinde olmaları gerekir.

Bütün bunların ışığında, AB'nin Türkiye'ye sağlayacağı en önemli yapısal değişim, AB'nin gerek genişlemeye ilişkin kriterleri gerekse ortaklık esasını oluşturan hukuksal metinlerinin Türkiye'nin duyarlılıklarıyla uyumlulaştırılması olacaktır. Bütünleşme sürecine girecek olan her ülkede Türkiye'dekine benzer kaygıların olması normaldir. Bu bakımdan Türkiye'de de ulusal çıkarlar ve egemenlik haklarının devri ile ilgili konularda gösterilen duyarlılığın doğru değerlendirilmesi gerekir. Çünkü AB, tüm üye devletlerin her türlü egemenlik hak ve yetkilerinden soyutlandıkları, egemenliklerini bütünüyle devrettikleri bir yapı değildir. Aksine her üye devlet, kendi ulusunun hayatı çıkarlarını ve beklentilerini gerçekleştirmek için AB'nin işleyiş ve karar alma sürecinde yoğun çaba harcamaktadır. Türkiye de AB'ye tam üyelik müzakereleri içinde, Türk milletinin hayatı çıkarlarını akılcı temellere oturtarak gerçekleştirmeye çalışmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Dolayısıyla, AB'ye üyelik süreci, hem Yunanistan hem Türkiye hem de AB açısından değerlendirildiğinde bir *kazanan / kaybeden (win /lose)* seçeneği değil, *kazanan / kazanan (win/win)* seçeneği sunmaktadır. Bunun başarılması ise, tarafların siyasetlerindeki açıklıkla doğru orantılıdır. Ancak AB'nin Türkiye'nin tam üyeliğine ilişkin yaklaşımının öngörülen bir gelecekte kesinlik ve açıklık kazanmamış olması, tarafların uzlaşmazlıklarını ön yargılardan uzak bir ortamda çözüme kavuşturabilmelerini zorlaştırmaktadır.

Diğer bir çözüm seçeneği; Türkiye'nin de AB'nin karar alma süreci içerisinde yer almış olmasıdır. Bu sağlandığı takdirde Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin girişimlerde asimetrik güç ilişkisi söz konusu olmayacaktır. Bu asimetriye dayanarak Ege sorunlarını tek yanlı bir çözüme ulaştırmayı hedefleyen girişimleri engelleyen en önemli unsur olan ve Türkiye'nin sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ileri sürmüştüğü "savaş nedeni" kararı da kaldırılabilecektir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ege Denizi'nin doğal güzellikleri, bu denizin bir dostluk ve işbirliği denizi olmasına yetmemektedir. Türkiye ile Yunanistan arasında birleştirici bir rol oynaması beklenen Ege Denizi, bugün bir sorunlar denizi görünümündedir. 21 nci yüzyıla öne çıkan küreselleşme, Ege'nin iki yakasında aynı denizi paylaşan Türk ve Yunan toplumlarına "Beraber Olma" yada "Karşı Koyma" seçeneklerini sunmaktadır. Türk - Yunan ilişkilerinin analizinde Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan en önemli değişiklik, kuşkusuz Avrupa Birliğinin gelişen ve bütünleşmeye çalışan somut kimliğidir.

1999 Helsinki Zirvesi ile AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesinin ardından 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelere başlayan Türkiye'nin önünde yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönem aslında Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemdeki geleceğini belirleyeceği bir tercihi yansıtmıştır. Türkiye bir yandan geleneksel dış politika çizgisinin temel eksenini oluşturan ABD ile ilişkilerini korurken diğer yandan da bütünleşecek bir Avrupa'nın dışında kalmamak mücadelesini vermeye başlamıştır. Türk ve Yunan ilişkilerinin dış politikada önemli unsurlarını oluşturan Ege ve Kıbrıs konularında, iki müttefik ülke arasında denge rolü oynayan NATO ve BM rejimine ilaveten, Avrupa Birliği de artan bir şekilde meselelere taraf olma konumuna yükselmiştir. Kıbrıs'ta "Garantör Devlet" statüsündeki İngiltere ile Soğuk Savaş'tan tek süper güç olarak çıkan ABD dışında, Avrupa Birliği de iki devlet arasındaki çok özel koşullara haiz dış politika argümanlarına dahil olmuştur. Bu değişimin tabii bir neticesi olarak mevcut uluslararası konjonktür dikkate alındığında, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile "Tam Üyelik Stratejisi" nin, Soğuk Savaş döneminin aksine olarak eski Doğu Avrupa ülkelerinin tam üyelik konularında öncelik kazanmış olmaları gerçeği dikkate alındığında, Türk -Yunan sorunlarının, Katılım Ortaklığı Belgesi ve Kopenhag kriterleri ile entegre edildiği izlenimini güçlendirmektedir. Bu sürecin bilhassa salt günümüzdeki stratejik çıkarlarımızı etkilemekle kalmayacağı aynı zamanda 2010' lu yıllarında, Ege, Akdeniz ve nihayet Avrupa ve Batı ile ülkemizin entegrasyonu politikalarını da yakından etkileyecek gelişmelere sahne olabileceği değerlendirilmektedir.

3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla AB ile müzakerelere başlayan Türkiye'de, yeni dönemde yapısal değişikliklerin yapılması gerekliliği ortaya çıkarmıştır. Gerek AB'nin genişlemesine esas oluşturan Kopenhag Kriterleri gerekse üyeler arasında uzlaşmazlıkların ve sınır sorunlarının çözümünde öngörülen siyasi/hukuki

zorunluluklar üyelik öncesi uyum sürecinde Türkiye'nin gerçekleştirmesi gereken değişiklikler olarak ortaya çıkmıştır. Bu değişikliklerin özellikle dış politika sürecine ilişkin strateji ve taktik açıdan Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi'ndeki uyuşmazlıklarla nasıl bağdaştırılacağı ve bu sürecin nasıl sonuçlanacağı hayatidir.

Uluslararası ilişkilerde uluslararası ve uluslar üstü aktörler etkinliğini arttırmalarına rağmen ulus devletler halen temel oyuncu konumunu sürdürmekte olup, her türden ilişkilerinde ve etkileşimlerinde özgündürler. Diğer devletlerle oluşturdukları iş birlikleri, ittifaklar ve uzlaşmalar, devletler arasındaki çıkarların ve beklentilerin farklı olabileceği gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, çatışmalar da ittifaklar ve uzlaşmalar gibi göreceli ve değişkendir. Devletler için önemli olan ise, bu dinamik süreçte her şeye rağmen "gelişerek" varlığını sürdürebilmektir. Türk-Yunan ilişkileri, bu durumda somutlaştığı örneklerdendir. Her iki ülke de aynı ittifaklar içinde yer almalarına, ortak tarih ve kültürü paylaşmış olmalarına ve jeopolitik özelliklerine rağmen, aralarındaki uyuşmazlıkların çözümünde "ulusal" duyarlılıklarını ve önceliklerini ön plânda tutmaktadır. Uluslararası ilişkilerde oyuncular arasındaki uyuşmazlıkların ve sorunların çözümü, elde edilen sonucun tarafların çıkarlarını ve beklentilerini karşılaması hâlinde mümkündür. Eğer taraflardan herhangi biri, elde edilen çözümden çıkarını dengeleyerek çıkamıyorsa, sonucu kabullense bile memnuniyetsizliği süreceğinden, oluşturulan durumu değiştirmek için uzun dönemde örtülü veya açık bir çaba gösterecektir.

Türk - Yunan uyuşmazlıklarının çözümünde de bu durum söz konusudur. Lozan Barış Andlaşması ile oluşturulan durum, süreç içinde taraflardan birinin beklentilerini karşılayamaz duruma gelmiştir. Türkiye için var oluşunu yakından ilgilendiren bu duruma ek olarak, uluslararası deniz hukukunda meydana gelen yeni hak ve yükümlülüklerin Ege denizinin özel durumu göz önüne alınmadan uygulanmak istenmesi, mevcut durumun sürdürülmesini de yeni bir durum oluşturulmasını da güçleştirmektedir. Özellikle AB'nin 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni kabul etmiş olması Türkiye'ye yeni yükümlülükler getireceği de göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. Lozan'da durum saptanırken hareket zeminini oluşturan duyarlılıklar, Türkiye açısından bugün de sürmektedir. Dolayısıyla, iki ülke arasında başlatılacak bir müzakere sürecinde bunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

İki ülkenin Ege'deki uyuşmazlıkları çözüme ulaştırabilmesi birbiriyle bağlantılı bir dizi aşamanın başarılmasını gerektirmektedir. Bu aşamalardan ilki, taraflar

arasında güvenli ve güvene dayalı bir ortamın oluşturulmasıdır. 1990'ların özellikle ikinci yarısından itibaren taraflar arasında bu tür bir ortamın göreceli olarak sağlanmış olduğunu söylemek mümkündür. İkinci aşama ise, tarafların aralarındaki ilişki ve dengeyi sağlayan temel statü kuran metinler ve bunların oluşturduğu denge üzerinde anlaşmış olmalarını sağlamaktır. Bu anlaşmanın sağlanabilmesi özellikle önemlidir, çünkü bazı uyuşmazlıklar doğrudan bu Andlaşmaların gereklerinin yerine getirilmemesi ve/veya farklı şekilde yorumlanmalarından doğmaktadır. Üçüncü aşama, tarafların hangi konuları uyuşmazlık konusu olarak kabul ettiklerinde uzlaşmalarıdır. Çünkü hangi konuların uyuşmazlık konusu olarak belirlenmiş olması bu uyuşmazlıklara uygulanacak çözüm yöntemlerini de belirlemeye yardımcı olacaktır. Dördüncü aşama, uyuşmazlıkların hangi yöntemlerle çözümleneceğinin kararlaştırılması aşamasıdır. Bu aşamada taraflar, uyuşmazlık konularını aralarında yürütecekleri diplomatik görüşme ve müzakerelerle ne tür siyasi/hukuki çözüm yöntemlerine başvurarak çözebileceklerini belirlemeye çalışacaklardır. Beşinci aşama, müzakerelerle çözülemeyen sorunların hangi yöntemlerle çözümleneceğine karar verme aşamasıdır. Bu aşamada taraflar sorunların sayısını en aza indirgeyerek çözemedikleri sorunları adil, kalıcı ve hakkaniyete uygun yöntemlerle çözmeyi üstlenmiş olacaklardır. Bir diğer aşama ise, sorunlu konulardaki sav ve beklentiler korunarak diğer uzlaşma ve işbirliği yapılabilecek alanlarda ilişkileri geliştirmek, sorunun çözümünü sürece bırakmaktır.

Türk-Yunan uyuşmazlığının tarafları bellidir. Eğer, uyuşmazlığın tarafları yeniden tanımlanmaya çalışır ve Avrupa Birliği de bu taraflar arasındaki "tarafsızlık ilkesi" dışında girişimlerde bulunduğu takdirde gerginliklerin yaşanacağı ortadadır. Kıbrıs ve Ege sorunlarına ilişkin yaklaşımlarıyla AB, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerde "taraf" olma iddiasını taşımaktadır. Bu durumu, Kıbrıs sorunundaki tutumunun yanı sıra, 1996 yılındaki Kardak Kayalıkları bunalımı sırasında almış olduğu kararlarda da görmek mümkündür.

Yunanistan'ın AB üyesi olmasına karşın Türkiye'nin aday ülke durumunda bulunması, mevcut sorunların çözümü için yapılacak müzakerelerde AB etkeninin de göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir. Bu durum, özellikle Ege'de müzakere sürecinin kesintiye uğraması ve diğer barışçıl çözüm yöntemlerinin uygulanamaması durumunda, tarafların güce başvurup vurmayacakları noktasında önemlidir. AB, Türkiye'ye ve diğer aday ülkelere tam üyelik sürecinde komşu ülkelerle olan sorunlarını çözme yükümlülüğü getirmektedir. Bu bakımdan Türkiye'nin AB ile yürütmekte olduğu bütünleşme çabalarında bu koşulu yerine

getirmesi gerekmektedir. Buna bağlı olarak da AB, üyesi olan Yunanistan'ın ulusal sınırlarının kendi dış sınırları olduğunu vurgulamıştır. Sınır sorunu da sayılabilecek bir konuda, Türkiye ile Yunanistan'ın sıcak bir çatışmaya girmesi durumunda AB'nin göstereceği bir tepki uyuşmazlığın AB-Türkiye uyuşmazlığına dönüşmesine yol açabileceği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, bu koşulluluk ilişkisinin yalnız Türkiye için değil, Yunanistan için de bir uygulanabilirliğinin olması gerekmektedir. AB, Türk - Yunan uyuşmazlığında bir "taraf" olmadığını göstermesi gerektiği değerlendirilmektedir. Ancak bu da AB'nin ODGP (Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası) 'sine aykırı bir durumun ortaya çıkmasına yol açabilir. Dolayısıyla süreç, siyasî tartışmaların sonucuna göre şekillenecektir. Bu bağlamda, AB'nin Yunanistan'ın Birliğe üye olmasının Türkiye ile ilişkilerini etkilemeyeceğini vurgulamış olması, yeniden bu karara dönülüp dönmeyeceğini gündeme getirmektedir. Kaldı ki, Türkiye'nin 1999 yılındaki Helsinki Zirve Kararı'yla ikili sorunların çözümünde tek taraflı bir sorumluluk üstlenmediği de görülmektedir. Ancak, bu iradenin yoğunlaştığı ülke olarak Türkiye ön plâna çıkmaktadır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik isteğinden vazgeçmesi ve/veya siyasi ilişkilerini dondurması durumunda ise, üyelik ile Ege sorunlarının çözümü arasındaki koşulluluk ilişkisi ortadan kalkmış olacaktır. Ancak bu tercihin asıl sorunu, yani Ege sorunlarını çözmeyeceği de değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, Türkiye için Ege sorunlarını AB üyeliğini de göz ardı etmeden nasıl çözebileceği önem kazanmaktadır. Bu bakımdan Türkiye, AB ile olan ilişkilerini koşulluluk çerçevesinden çıkarmak ve Ege sorunlarını Yunanistan ile yürütmekte olduğu müzakere süreci içerisinde çözümlemek zorunda olduğu kanaatidir.

AB 'nin zirve ve Türkiye Katılım Ortaklık Belgesinde 2004 yılı sonuna değin Türkiye ile Yunanistan sınır anlaşmazlıkları konusunda arasında bir uzlaşma sağlanamaz ise- ki bugüne kadar bu konuda bir uzlaşma sağlanamamıştır.- çözümün Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisini tanınarak sağlanacağı iddiası Türkiye üzerinde baskı oluşturduğu değerlendirilmektedir. Yeni açılımın getirmiş olduğu risk ise Türkiye'nin caydırıcılığının ve pazarlık gücünün azaltılması noktasındadır. Güven arttırıcı önlemler çerçevesinde bu durum şimdilik hassas bir dengede yürütülmektedir.

Güven eksikliğinin sürmekte oluşu ve uzlaşma zemininin yaratılmasındaki güçlükler dikkate alındığında, taraflar arasında sorun çözümüne yönelik olarak başlatılan girişimlerin de başarı şansı azalmaktadır. Özellikle tarafların neyi sorun olarak kabul ettiklerini belirtecekleri "istikşafi" (keşif) toplantılarının sonuçlarına

bakarak, kısa sürede mevcut sorunları çözebilmesinin zor olacağı değerlendirilmektedir. Yunanistan'la olan sorunlarının çözümünde Türkiye'den istenen şey, ulusal çıkarlarını göz ardı ederek çözüme ulaşması olduğu değerlendirilmektedir. Siyasi kadroların ulusal veya uluslararası sorunların çözümünü kolaylaştırmak için değişik seçenekler yaratma becerisi gösterememeleri durumunda, sorunları siyasî pazarlıklarla çözme arayışında olmaları mümkündür. Dış siyasetteki karar alma sürecinde, etkinliğin ve inandırıcılığın önemli öğelerinden olan iktisadî ve siyasî yeterlilik açısından Türkiye'nin yaşamakta olduğu yapısal sorunlar, uluslararası ilişkilerdeki hareket yeteneğini sınırlamaktadır. Bu durumda siyasî iktidarlar, ya tek yanlı ödünlerle ulusal çıkarları göz ardı edecek ya da ulusal kamuoyu desteğini korumak için irade üstlenmekten kaçınacaktır.

Türk - Yunan uyuşmazlıklarının çözümünde AB'nin yapacağı katkılar değerlendirildiğinde, iki ülke arasında oluşturulmaya çalışılan güvenlik ve güven ortamını kolaylaştırmasıdır. Taraflardan herhangi birinin görüş ve çıkar beklentilerine öncelik tanıyan bir yaklaşım, tarafların oluşturmaya çalıştıkları güven ortamını sarsmakla kalmayacak, yeniden tırmanma ve çatışma sürecine girilmesine yol açabilecektir. Nitekim, GKRY'nin de AB üyesi olması, Türkiye açısından Kıbrıs sorununa çözüm bulma imkanlarını da zora sokmakla kalmamış, Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik olarak veto yetkisini kullanacağına dair söylemleri ile de yeni dönemde Türkiye'nin üyeliğinin tehlikeye girebileceğine dair olgular olmaktadır.

Bu noktada, AB'nin Türkiye'den istediği yapısal değişimler baskı unsuru olmaktan çıkartılıp, AB'nin genişlemeye ilişkin kriterleri ve ortaklık esasını oluşturan hukuksal metnlerinin Türkiye'nin duyarlılıklarıyla uyumlulaştırılması her iki taraf için de getirisi büyük bir yatırım olacağı değerlendirilmektedir. Bütünleşme sürecine girecek olan her ülkede Türkiye'dekine benzer kaygıların olması normaldir. Ayrıca ülkemizde de ulusal çıkarlar ve egemenlik haklarının devri ile ilgili konularda gösterilen duyarlılığın doğru değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü AB, tüm üye devletlerin her türlü egemenlik hak ve yetkilerinden soyutlandıkları, egemenliklerini bütünüyle devrettikleri bir yapı değildir. Aksine her üye devlet, kendi ulusunun hayatî çıkarlarını ve beklentilerini gerçekleştirmek için AB'nin işleyiş ve karar alma sürecinde yoğun çaba harcamaktadır. Türkiye de AB'ye tam üyelik müzakereleri içinde, Türk milletin hayatî çıkarlarını akılcı temellere oturtarak gerçekleştirmeye çalışmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Dolayısıyla, AB'ye üyelik süreci, hem Yunanistan hem Türkiye hem de AB açısından değerlendirildiğinde *kazanan / kazanan (win/win)* seçeneği sunmaktadır. Bunun başarılması ise, tarafların

siyasetlerindeki açıklıkla doğru orantılıdır. Ancak AB'nin Türkiye'nin tam üyeliğine ilişkin yaklaşımının öngörülen bir gelecekte kesinlik ve açıklık kazanmamış olması tarafların uzlaşmazlıklarını ön yargılardan uzak bir ortamda çözüme kavuşturabilmelerini zorlaştırdığı değerlendirilmektedir.

Barışçıl ve gerçekçi bir çözümün Ege'de sağlanması, Türkiye'nin AB tam üyesi olmasından sonra yapılacak çabalarla tamamen çözülebilecektir. Bu sağlandığı takdirde Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin girişimlerde asimetrik güç ilişkisi söz konusu olmayacaktır. Bu asimetriye dayanarak Ege sorunlarını tek yanlı bir çözüme ulaştırmayı hedefleyen girişimleri engelleyen en önemli unsur olan ve Türkiye'nin sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ileri sürmüş olduğu "savaş nedeni" kararı da kaldırılabilecektir.

"Gündem 2000", 1999 Helsinki ve 17 Aralık 2004 AB Konseyi Zirvelerinde Türkiye'nin AB üyelik sürecinde Ege'deki sınır anlaşmazlıklarına çözüm bulunulmasının istenmesi ve bugüne kadarki gelişmeler, çözüm seçenekleri arasından Uluslararası Adalet Divanı'nı öne çıkarmaktadır.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki anlaşmazlıklar Uluslararası Adalet Divanı vasıtasıyla çözülmeye kalkışıldığında hukuk kuralları ile zorunlu bir çözüm göz önüne alınmaktadır. Yaklaşım hukuki olacağı düşünülse de; UAD yapısı, BM Güvenlik Kurulu üyelerinin ülkesel çıkarları sebebiyle siyasi etmenlerin büyük rol oynayacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca UAD 'nda alınan kararlara uymanın zorunlu olduğu da göz önünde tutulması gerekmektedir.

Türkiye açısından Ege Denizi'ndeki uyuşmazlıklarla ilgili olarak paket bir çözüm lehine bir durum oluşturacağı değerlendirilmektedir. Ege Denizi'nde paket bir çözüm bulunması yönünde ortak bir irade oluşmaması durumunda anlaşmazlıkların ülkelerin kendince avantajlı oldukları hususlar hakkında Divan'a ya da Hakem Mahkemesi'ne başvurmak isteyecekleri göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir.

Öncelikli olarak, Ege'deki hukuki anlaşmazlığın başlıcalarından biri "Karasularının Sınırlandırılması" olacağı değerlendirilmektedir. Ege'nin kendine ait farklı coğrafyasında fiili 6 millik karasuları sınırının denge unsuru olduğu dikkate alınmalıdır. Bu durumun değişmesi karşısında Ege'deki diğer tüm anlaşmazlıklar konusunda da iki ülke arasında gerginlik yaşanacağı düşünülmektedir. Bu konuda Türkiye tarafından alınmış "casus belli" kararı hassasiyetler açısından örnek teşkil etmektedir. Bu maksatla iki ülkenin de bu hususta Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmadan önce barışçıl görüşmelerle anlaşmaya varması gerektiği

değerlendirilmektedir. UAD' na bu konuda yapılacak bir başvuruda, daha önce de belirtildiği üzere 1982 BM Deniz Hukuku Anlaşmasının hükümlerinin önemli bir bölümünün günümüzde teamül hukuku kuralı haline gelmiş olması ve birçok devlet tarafından kabul görmesi nedeniyle burada yer alan hükümlerin bir bölümünün Yunanistan'ın tezlerine daha yakın gözükmesi karşısında Yunanistan lehine bir karar çıkmasının daha yüksek bir ihtimal olduğu değerlendirilmektedir. Yalnız bu konuda Yunanistan'ın Ege'nin doğal yapısı nedeniyle 12 millik bir sınırlama yerine farklı bir mesafeyi kabul edebileceği, fakat bu sınırın 6 milden daha fazla olacağı değerlendirilmektedir. 6 milin üzerindeki bir talep Türkiye'nin hayati menfaatlerine ters düşecektir.

Aynı zamanda 1982 BM Deniz Hukuku Anlaşmasındaki adalara karasuları ve kıta sahanlığının verilmesi halinde Ege'de mevcut haliyle Yunanistan'ın lehine olan durum daha da genişleyecek ve Türkiye Ege'deki hareket kabiliyetini neredeyse tamamen kaybedecektir. Bu konuda daha önce incelediğimiz davalarda da dikkate alındığı üzere adalara sınırlı bir karasuyu verilebilecektir. Fakat adaların kıta sahanlığına sahip olması konusunda Türkiye lehine bir karar çıkması olasılığı yüksek görülmektedir.

Kıta Sahalığı hususunda ise UAD ve Hakem Mahkemesinin verdiği kararlar incelendiğinde, uluslararası hukukun "Hakkaniyet ve Nisfet" ilkelerinin göz ardı edilmeyeceği değerlendirilmektedir. Fakat, UAD ve Hakem Mahkemelerinde İçtihat Hukuku olmamasından dolayı bu hususta verilen kararlar örnek dava olarak baz teşkil etmeyecek olup, uluslararası hukukun gelişmesi ile doğru orantılı olarak değişim gösterdiği de dikkate alınması gereken bir olgudur.

Bunun yanında, Kardak Krizi sonrası yaşanan gerginlik ile "Egemenliği Tartışmalı Ada, adacık ve kayalıklar" konusunda Türkiye'nin tezleri ve hukuksal belge ile Andlaşmalar incelendiğinde, Uluslararası Adalet Divanı'ndan Türkiye'nin lehine bir karar çıkma olasılığı yüksek olacağı değerlendirilmektedir. Fakat, ülkelerin bahse konu bölgelerdeki egemenlik tasarrufları yani devlet olarak bölgedeki varlıkları ve etkinlikleri bu konuda alınacak kararda önemli bir yer tutacağı değerlendirilmektedir. Divanın aldığı kararlarda ülkesel uygulamaları öne çıkardığı değerlendirildiğinde, Yunanistan'ın bu konuda Türkiye'ye göre ilerde olduğu değerlendirilmektedir.

Diğer anlaşmazlıklardan “Silahsızlandırılmış Statüdeki Adaların Silahlandırılması”, FIR ve SAR sorunlarında Türkiye lehine kararların alınacağı değerlendirilmektedir.

UAD veya Hakem Mahkemesi kararları ne olursa olsun sonuç itibarıyla Yunanistan'ın kazancının Türkiye'ye oranla daha fazla olacağı değerlendirilmektedir. Bu kazanç kesinlikle Türkiye'nin kaybı olacaktır. Türkiye'nin muhtemel kazançları ise Yunanistan açısından bir kayıp olmayacaktır, çünkü zaten sahip olmadığı haklardan taviz verme durumunda kalacağı değerlendirilmektedir.

UAD' nin vermiş olduğu kararlar incelendiğinde, kararların alınmasında hukuk kurallarının yanı sıra siyasi yaklaşımların da ağırlık taşıdığı görülmektedir. Siyasi yaklaşımın öne çıkması veya en azından dikkate alınması, verilen kararlarda genelde güçlüden yana tavır alındığı veya güçlünün menfaatlerinin kollandığı anlamını taşıdığıdır.

Bu anlamda, eğer küresel ve bölgesel olarak güçlü devletlerin çıkarları ile Türkiye'nin tezleri arasında paralellik kurulabilirse, lehimize karar çıkma ihtimali artacağı da göz ardı edilememesi gerektiği değerlendirilmektedir. Örneğin, kara sularının genişliğinin sınırlandırılması doğrultusundaki Türk tezi ile ABD ve Rusya Federasyonu'nun denizlerde azami ölçüde uluslararası ulaşım serbestisi olması yönündeki politikası arasında paralellik kurularak, Ege Denizi'nde uluslararası sular statükosundaki alanların karasuyu genişliği iddiası ile daraltılmaması yönünde ABD'den ve Rusya Federasyonu'ndan siyasi destek sağlanabileceği değerlendirilmektedir.

Sonuç itibarıyla, oldukça karmaşık teknik ve hukuki konuları içerisinde barındıran Ege Denizi'ndeki uyuşmazlıklar, AB'ne tam üye olmaya çalışan Türkiye için üyelik sürecinde siyasi polemikleri ile ön plana çıkacağı değerlendirilmektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin üyeliğine Avrupa'daki birçok devlet ve kamuoyu karşıdır ve ülkemizin üyelik takvimi dahi kesinleşmemiştir. Bu anlamda ülkesel menfaatleri açısından vazgeçilmez olan Ege Denizi'ndeki anlaşmazlıkları Türkiye'nin , mümkün olduğunca sürüncemede bırakması, hiçbir surette yargısal çözüm yoluna müracaat etmemesinin menfaatine olacağı değerlendirilmektedir.

AB'nin gelecekte nasıl bir yapıya dönüşeceği ve AB anayasasının Avrupa'da bütünleşmeye mi yoksa bölünmeye mi sebep vereceği halen kuşkular içeren sorulardır. Bu kapsamda Türkiye'nin, AB yaklaşımlı tek taraflı bir dış politika izlemesi ve AB müktesebatı içeriğini tamamlama çabası ileriki zamanlarda Ege'de dönüşü olmayan zor durumları doğurabilecektir.

KAYNAKÇA

“AB Tarihçesi.” 27 Şubat 2006 <<http://www.ikv.org.tr/abtarihçe>>

“Ankara Anlaşması”. 01 Mart 2006
<<http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/tarihçe/tabi.doc>>

“AB Helsinki Sonuç Bildirgesi” 03 Mart 2006
<http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html>

“AB 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi.” 02 Mart 2006.
Çevrimiçi/http://www.belgenet.com/arsiv/ab/brukselzirve_122004.html.

“AB'nin Genişleme Stratejisi Hakkında.” 27 Şubat 2006
<<http://www.europa.eu.int/documents/index.htm>>

“AB Genişleme Süreci.” 28 Şubat 2006
<<http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?CID=1939&VisitID={8CDD2054-B7E0-41D9-A6F6-DB33B49E11DA}&Timer=47406,41>>

“Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Başkanı Hansjörg Kretschmer'in 17 Aralık 2004 tarihli Avrupa Konseyi kararını değerlendirmesi” 03 Mart 2006<<http://www.abinfoturk.net/news/news.asp?lang=0&mnID=15&ord=60&item=19906&subOrd=3>>.

“Avrupa Anayasası”; 01 Mart 2006 <<http://www.abgm.adalet.gov.tr>>

ACER, Yücel. “İngiltere-Fransa Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Davası: Ege Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Uyuşmazlığına Yansımalar.” **Bir Başka Açıdan İngiltere** içinde Sedat Laçiner, ASAM, Ankara, 2001.

Ana Britanica Ansiklopedisi, Cilt-8, Ana Yayıncılık A. Ş, 1988.

AKSU, Fuat. **Türk - Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme**, SAEMK Yayınları, Ankara, 2001.

AKSU, Fuat. “Ege ve Kıbrıs Sorunlarının Çözümünde Avrupa Birliği'nin Tutumu”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 2, Sayı 3, Şubat 2004.

“Amsterdam Andlaşması.” 27 Şubat 2006. <<http://www.ikv.org.tr/abtarihçe>>

Atatürk'ün Dış Politikası I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

Avrasya Bir Vakfı, **Avrasya Dosyası**, Ekip Grafik Matbaa Reklam Hizmetleri,1998.

“Avrupa Tek Senedi Hakkında.” 27 Şubat 2006.
<<http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?CID=1939&VisitID={8CDD2054-B7E0-41D9-A6F6-DB33B49E11DA}&Timer=47406,41>>

“Avrupa Birliği Komisyonu Tarafından Açıklanan Türkiye'ye İlişkin Katılım Ortaklığı Belgesi Hakkındaki Bakanlığımız Açıklaması, No: 211, 08 Kasım 2000.”, 05 Mart 2006 <<http://www.mfa.gov.tr/turkce/UE/Basin211.htm> >

“Avrupa Parlâmentosunun 15 Kasım 2000 Tarihli Genel Kurul Oturumunda Kabul Edilen Morillon Raporu-No: 217-15 Kasım 2000.” 10 Mart 2006
<<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/ca/2000/11/#bm22.>>

AYMAN, Gülden. “Türk - Yunan İlişkilerinde Güç ve Tehdit”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der. Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul,1998.

BAŞEREN Sertaç Hami ve İNAN Yüksel, **Kardak Kayalıklarının Statüsü (Status of Kardak Rocks)**, Net Ofset Matbaacılık, Ankara, 1997.

BAŞEREN, Sertaç H. “Uluslararası Hakem Mahkemesi'nin Ege'deki Egemenlik Uyuşmazlığına Tesirleri”, **Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar**, SAEMK, Ankara, 2003.

BAYKAL, F.Hakan. **Deniz Hukuku Çalışmaları**, Alfa yayınları ,İstanbul,1998.

BELEN, Necdet. **Ege Denizi ve Ege Adaları**,Harp Akademileri K.lığı Yayınları, 1995.

BERBERAKİS Taki, "Kayalıklarda İnat Düşünü", Milliyet, 16 Mayıs 1999.

BİLGE, Suat. **Büyük Düş**,.21. Yüzyıl Yayınları,İstanbul, 2000.

BİRAND, Mehmet Ali. **Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999**, 10. Baskı, Doğan Kitapçılık Yayınları,İstanbul, 2000.

Birleşmiş Milletler Andlaşması.

1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi.

CEM, İsmail. **Türkiye Avrupa Avrasya**, Birinci Cilt, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.

1958 Cenevre Kıta Sahanelığı Sözleşmesi.

COPLEY, Gregory R. "Assimetry Among Allies", **Defense and Foreign Affairs Strategic Policy**, Vol: XXIX, Issue: 1, January 2001.

"Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer' in, 20 Kasım 2002 tarihinde DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu) toplantısında yaptığı konuşması." 05 Mart 2006
<http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob2000_07.html >

ÇAKIROĞLU, Hançer. **Avrupa Birliğı Yolunda Ege Sorunlarının Uluslararası Adalet Divanında Çözümü**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayını, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2002.

DENKTAŞ, Rauf. **Girit Oyunu ve Kıbrıs**, Özyay Matbaacılık, İstanbul, 2000.

Devletler Hukuku , Harp Akademileri Yayınları,İstanbul,1999

"Deklerasyon." 03 Mart 2006
<<http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/ikvbulten29%20Temmuz2%20Eylül%202005.doc>>

Dış Basında Dışışleri Bakanı A. Mesut Yılmaz'ın Atina Ziyareti (24 – 27 Mayıs 1988), T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1988.

"Dışışleri Bakanı İsmail Cem, Helsinki Zirvesi öncesinde 30 Kasım 1999 tarihinde yapmış olduğı konuşma." 04 Mart 2006
<http://www.belgenet.com/arsiv/ab/cem_30111999.html>

DYKE, J.M Van. "Maritime Delimitation in the Aegean Sea" Bayram Öztürk, (ed), TÜDAV,İstanbul, 2000.

Dz.K.K Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı'nın Ege Denizi Yan Sınırı Teknik Raporu.

Ege Ada, Adacık ve Kayalıklarının Coğrafi-Tarihi-Hukuki Durumu ve Uygulanan Politikalar, HAK yayını, 1996.

"Ege Ordusu Kalıyor", Milliyet, 24 Mayıs 2000.

"EU Border Disputes." 06 Mart 2006
<<http://europa.eu.int/comm/enlargement/agenda2000/strong/22.htm>>

Genelkurmay Başkanlığı, **Türk-Yunan İlişkilerinin Değerlendirilmesi Bilgi Notu**, 2000

"Greek - Turkish Relations: The Madrid Joint Declaration", Thesis, Summer 97. 13 Mart 2006 <<http://mfa.gr/thesis/summer97/section.htm>.>

GÜNDÜZ, Aslan. **Milletlerarası Hukuk**, BETA Yayınevi, İstanbul, 1998.

GÜNDÜZ, Aslan. "Kıta Sahaneliği Hukukunda Yeni Gelişmeler: Libya/Malta Davası". **Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Sayı 3, 1986.

GÜNDÜZ, Aslan. "Tentative Proposal for Dealing with the Aegean Disputes", **The Aegean Sea 2000**, Bayram ÖZTÜRK, (ed.) Turkish Marine Research Foundation İstanbul, 2000.

GÜLDEMİR, Ufuk. **Kanat Operasyonu**, Tekin Yay., İstanbul, 1985.

GÜNUĞUR, Halûk. **Avrupa Topluluğu Hukuku**, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi Yayını, Ankara, 1996.

GÜREL, Şükrü. **Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821 -1993)**, Ümit Yayınları, Ankara 1993.

Hasan Cemal, "Ege Planına Asker Sıcak", Milliyet, 23 Mayıs 2000.

HAUSS, Charles. **International Conflict Resolution Continuum**, London, 2001.

HAASS, Richard. "Alliance Problems in the Eastern Mediterranean-Greece, Turkey and Cyprus: Part I", **Prospects for Security in the Mediterranean**, Adelphi Paper Series London, 1988.

İŞIKLAR, Hakan Cem. **Ege'de Casus Belli**, Ümit yayınları, İstanbul, 2005.

"International Court of Justice, Application Instituting Proceedings, Filed in the Registry of the Court on 10 August 1976 Aegean Sea Continental Shelf, Greece v Turkey." 02 Kasım 2005 <<http://www.icj.org>.>

"ICJ Reports of Judgements, Advisory Opinions and Orders Aegean Sea Continental Shelf- Greece vs. Turkey, Request for the Indication of Interim Measures of Protections of September 19 ,1978." 03 Kasım 2005 <<http://www.icj.org>.>

İNAN, Yüksel. **Kardak Kayalıkları Statüsü**, Ankara, 1997.

İNAN, Yüksel. **Uluslararası Adalet Divanının Yargı Yetkisi**, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No. 171, Ankara, 1982.

Jürgen Reuter, “ Reshaping Grek-Turkish Relations: Developments before and after the EU-Summit in Helsinki.” 03 Mart 2006, <http://www.eliamep.gr/publications/Occasional_papers/OP00.01.pdf>

“Kardak Krizi.” 21 Aralık 2005 <<http://www.softdesign.com.tr/32gun/97-98-dosya/dosya21.htm>>

“Kardak Krizi” 23 Aralık 2005 <<http://mfa.gov.tr/grupa/ad/ade/aded/aded1/3.htm>>.

“Karşı Deklarasyon”. 03 Mart 2006 <<http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/ikvbulten16%2023%20Eylul%2005.doc>>

KATSOUFROS, Theodoros. “Ege Denizi’yle İlgili Türk-Yunan Uyuşmazlıkları”, **Türk-Yunan Uyuşmazlığı**, Der: Semih Vaner, Metis Yay, İstanbul, 1989.

“Keçi (Platia) Bizim Adamız”, Cumhuriyet, 16 Mayıs 1999.

KIRIŞÇI, Kemal. “The Enduring Rivalry Between Greece and Turkey: Can Democratic Peace Break It?”, **Alternatives Turkish Journal of International Relations**, Vol. I, No: 1, Spring 2002.

“Kopenhag Kriterleri.” 01 Mart 2006 <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kopenhag_kri.html>

KURUMAHMUT, Ali, **Ege’de Egemenliği Devredilmemiş Adalar**, SAEMK, Ankara, 2003.

KURUMAHMUT, Ali. **Ege’de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998.

“Lüksemburg Zirvesi Sonuç Belgesi’nin 35 nci maddesi.” 06 Mart 2006

<<http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=43659&from=&LANG=1>>

“Maritime Delimitation and Territorial Questions Between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain) Judgment of 16 March 2001” 11 Ocak 2006 <<http://www.icj.org>>

"Maastricht Andlaşması." 27 Şubat 2006
<<http://www.europa.eu.int/documents/index.htm>>

MC.DONALD, R. "Alliance Problems in Eastern Mediterranean-Greece,Turkey and Cyprus,Part-II" **Prospects for Security in the Mediterranean** , Adelphi Paper Series, London,1988.

"NATO Genel Sekreteri tarafından sürdürülen güven artırıcı önlemlere ilişkin çalışmalar ve öneriler." 08 Mart 2006
<<http://www.access.ch/tuerkei/GRUPH/H977.htm>>

"Nice Anlaşması " 01 Mart 2006 <<http://www.deltur.cec.eu.int/nice-ozet.rtf> >

ORAN,Baskın. (ed) **Türk Dış Politikası Cilt 1**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

OXYMAN,H.B. "Applying the Law of the Sea in the Aegean Sea", **Problems of Regions Seas** içinde Bayram Öztürk, (ed.) TÜDAV , İstanbul, 2001.

ÖZKÖK Ertuğrul, "Gürel'in Ege Ordusu Cevabı", Hürriyet, 23 Mayıs 2000.

ÖZKAN,İ. Reşat. **Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri ve Yunanistan**, HAK yayını, İstanbul, 2001.

ÖZMAN, Aydoğan. **BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi**, IDTO Yayınları, İstanbul,1994 .

ÖZMAN, Aydoğan. "Ege'de Karasuları Sorunu," **A.Ü. SBF Dergisi**, Cilt.LXIII, No. 3/4,Temmuz-Aralık 1988.

ÖZMAN, Aydoğan . "Lozan Andlaşmalarında Ege Adalarının Hukuksal Statüsü:" **A.U. SBF Dergisi**, Cilt .LXIII, No. 3-4, Temmuz- Aralık 1988.

PAZARCI, Hüseyin. **Uluslararası Hukuk Dersleri**, IV. Kitap, Turhan Kitapevi, 2000.

PAZARCI, Hüseyin. **Uluslararası Hukuk**. II.Kitap 3. Baskı. Turhan Kitabevi, Ankara, 1993.

PAZARCI, Hüseyin. **Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü**, Turhan Kitapevi,Ankara, 1992.

PAZARCI, Hüseyin. "Ege Denizi'ndeki Türk-Yunan Sorunlarının Hukuki Yönü", **Türk-Yunan Uyuşmazlığı**, Der. Semih Vaner, Metis Yay., İstanbul, 1989.

PAZARCI, Hüseyin. "Ege Adalarının Hukuksal Statüsü," **A. Ü. SBF Dergisi**, Cilt. LXIII, No. 3 Temmuz-Aralık 1988.

PAZARCI Hüseyin. "Ege Adalarının Lozan ve Paris Andlaşmalarıyla Saptanan Askerden Arındırılmış Statüsü Değişmiş midir?" **A. U. SBF Dergisi**, Cilt. LXIII, No. 3-4, Temmuz-Aralık 1988.

"Presidency Statement:" Brussels (15 Temmuz 1996) Press:208" 06 Mart 2006<<http://ue.eu.int/newsroom/LoadDoc.asp?MAX=1&DOC=!!!&BID=71&DID=43001&GRP=474&LANG=1>>

"Presidency Conclusions.Copenhagen European Council. 12 And 13 December 2002." 10 Mart 2006 <<http://ue.eu.int/newsroom/councilHomePage.asp?LANG=1>>

"Presidency Statement:, Brussels (15/7/1996) - Press:208 Nr: 8913/96" 12 Mart 2006<<http://ue.eu.int/newsroom/LoadDoc.asp?MAX=1&DOC=!!!&BID=71&DID=43001&RP=474&LANG=1>>

"Resolution on the Provocative Actions And Contestation of Sovereign Rights By Turkey Against A Member State of the Union."12 Mart 2006 <<http://www.europarl.eu.int/omk/omnsapir..6/PLAGE@1&TYPEF=TITRE&NUMB&DATEF=9 60215>>

Resmi Gazete, 18 / 7 /1974.

Resmi Gazete, 18 /10 /1973 .

SABAH, "Batı basınında Hayır.", 30.Mayıs 2005.

SABAH,"Hollanda 'da AB Anayasasına Hayır dedi.", 01Haziran 2006

SEHA, Meray L. (çev), **Lozan Barış Konferansı,Tutanaklar Belgeler**, Tk.I, C.1. K.1. Ankara, 1969.

SEZER ,Sema. "Sırada Ege Sorunları Var", **Stratejik Analiz Dergisi**, Sayı:69, Ocak 2006

"Schuman Bildirgesi" 27 Şubat 2006
<<http://www.belgenet./arşiv/ab/schumanbildirgesi.html>>

TASNİF DIŞI

SORGUCU, Ayhan. "Türkiye'nin Hava Sahasının Hukuksal Statüsünün Uluslararası Hava Hukuku ve Türkiye'nin Dış Sorunları Çerçevesinde İncelenmesi", Tez, İstanbul, 2005.

SOYSAL, İsmail. **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945 - 1990)**, Cilt: II, TTK Yayınları, Ankara, 1991.

Statistical Yearbook of Greece, 1996

ŞİMŞİR, Bilal N. **Ege Sorunu, Belgeler/ Aegean Question, Documents**, C. II (1913-1914), B.2, Ankara, 1989.

TAŞKIRAN, Cemalettin. **Oniki Adanın Dünü ve Bugünü**, Gnkur. ATASE Yayını, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1996.

"Taslak Müzakere Çerçevesi." 04 Mart 2006.

<<http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&ndx=12&mnID=3&ord=6&subOrd>>

T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayını, Dış Basın Bülteni, 1988.

"Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v.Colombia), Maritime Delimitation between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (Nicaragua v.Honduras) Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria) ICJ Reports." 11 Ocak 2006 <<http://www.icj.org>>

"The North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic of Germany v. Denmark; Federal Republic of Germany v. Netherlands) Judgment of 20 February 1969, ICJ Reports." 11 Ocak 2006 <<http://www.icj.org>>

"The Arbitration Between the United Kingdom of Great Britain and the Northern Ireland and the French Republic on the Delimitation of Continental Shelf,(the United Kingdom v. the Republic of France). Decision of the Court of Arbitration, 30 June 1977." 12 Ocak 2006 <<http://www.icj.org>>

"The Çase Concerning the Continental Shelf, (Tunisia v. Arab Jamahiria), Judgment of 24 February 1982, ICJ Reports, 1982." 12 Kasım 2005 <<http://www.icj.org>>

"The Case Concerning Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine (Canada v. United States of America) Judgment of 12 October 1984. ICJ Reports 1984 "14 Kasım 2005. <<http://www.icj.org>>

TASNİF DIŞI

"The Case Concerning the Continental Shelf, (Libyan Arab Jamahiria v. Malta). Judgment of 3 June 1985. ICJ Reports, 1985." 17 Kasım 2005 <<http://www.icj.org>.>

"The Guinea-Guinea Bissau Maritime Delimitation Case. Judgment of 14 February 1985". 15 Kasım 2005 <<http://www.icj.org>.>

"The Case Concerning the Delimitation of Maritime Areas Between Canada and the French Republic. (Canada v. the French Republic). Arbitration Decision, 10 June 1992." 23 Kasım 2005 <<http://www.icj.org>.>

"The Case Concerning Maritime Delimitation in the Area Between Greenland and Jan Mayen. (Denmark v. Norway). Judgment of 14 June 1993, ICJ Reports.1993" 25 Kasım 2005 <<http://www.icj.org>.>

"The Arbitration between Yemen and Eritrea. Second Phase: The Maritime Delimitation. The Award of 17 December 1999 of the Arbitration Court Established by Yemen and Eritrea". 10 Ocak 2006 <<http://www.pcacfa.or/ER-YEMain.htm>>

TOLUNER, Sevim. **Milletlerarası Hukuk Dersleri**, Beta Basımevi,1996

TOLUNER, Sevim, **Some reflections on the Interrelation of the Aegean Sea Disputes** Bayram Öztürk (ed),İstanbul ,2000.

"Turkish - Greek Relations: From Conflict to Détente the Last Decade", **Turkish Review of Balkan Studies**, Annual 2001.

"Turkish Foreign Policy and Practice As Evidenced By The Recent Turkish Claims To Imia Rocks." 21 Aralık 2005 <<http://mfa.gr/foreign/bilateral/imiaen.html>.>

Türk-Yunan İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını, HAK yayını 1994.

"Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu." 05 Mart 2006 <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor98_02.html >

Türkiye İstatistik Yıllığı, 1996.

Uluslararası Adalet Divanı Statüsü.

"Uluslararası Hakem Mahkemesinin Eritre-Yemen Davasında yargılamanın ilk aşamasındaki kararı. Territorial Sovereignty and Scope of the Dispute, Eritrea/Yemen, Oct. 9 1998." 12 Ocak 2006 <<http://www.pca-cpa.org/ER-YEAwardTOC.htm>.>

UĞUR, Mehmet. **Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Dayanak / İnandırıcılık İkilemi**, Everest Yayınları, İstanbul, 2000.

YAVUZ, Celalettin. **Menteşe Adaları (On iki Ada)'nın Tarihi**, Deniz Harp Okulu Basımevi, İstanbul, 2003.

YETKİN, Murat. **Avrupa Birliğinin Bekleme Odasında Türkiye**, İmge Yayınları, Ankara, 2003.

YILMAZ Önder, "Ege'de Barış Atağı", Milliyet 23 Mayıs 2000

YİNANÇ Barçın, "Kardak' tan Sonra Plati", Milliyet, 15 Mayıs 1999.

WILSON, Andrew. **The Aegean Dispute**, Adelphi Paper Series, London, 1979/80.

"Yunanistan'ın Kardak Kayalıkları hakkındaki resmi görüşü". 10 Aralık 2006
<<http://www.mfa.gr./policy/grayzone/claims>>.

"Yunanistan, UAD' nın zorunlu yargı yetkisini tanıması." 10 Mart 2006
<<http://www.icjci.org/icjwww/ibasicdocuments/ibasictext/ibasicdeclarations.htm#grece>>

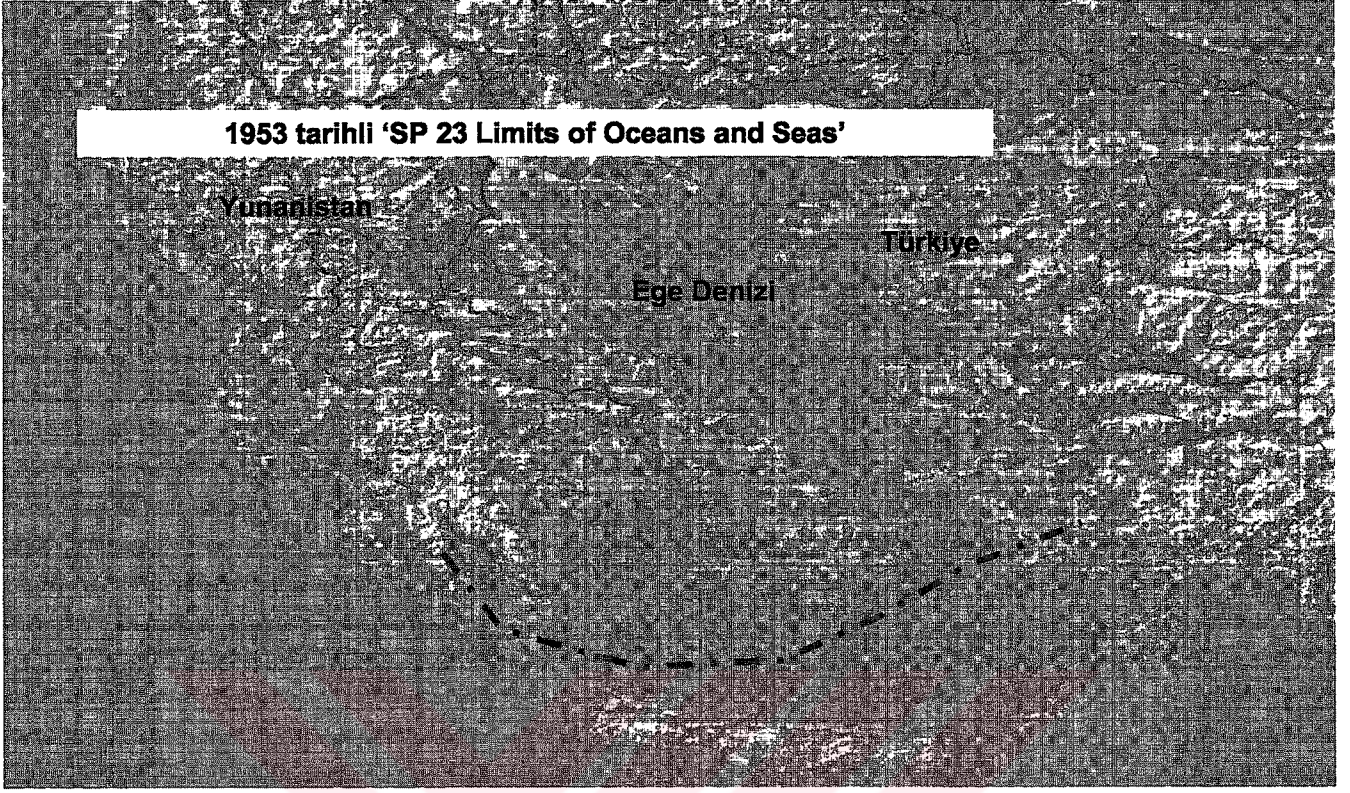
"1999 AB'nin Helsinki Zirvesi Kararları." 28 Aralık 2005
<http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html>

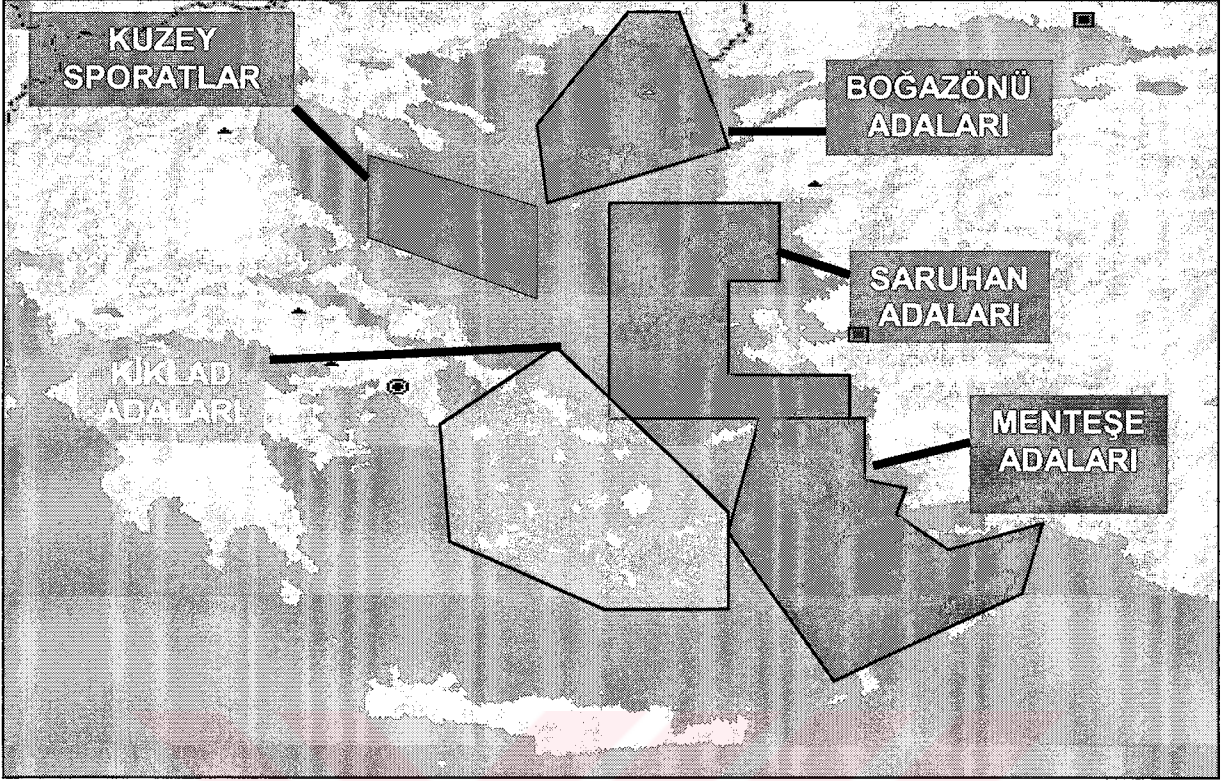
Ziya Öniş "Greek- Turkish Relations and The European Union: A Critical Perspective (Revised Draft-Nisan 2001)" 02 Mart 2006
<<http://home.ku.edu.tr/~zonis/turkey-greece.pdf>>

"04 Aralık 2000 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi." 05 Mart 2006
<http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob_2000.html>

"28 Mayıs 1988 tarihli Yılmaz - Papulias Mutabakatı'nın (Atina Mutabakatı) tam metni" 08 Mart 2006 <<http://www.greekturkishforum.org/h891.htm>>

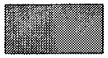
"08 Eylül 1988 tarihli İstanbul Mutabakatı'nın (Uluslararası Hava Sahası ve Açık Denizlerde Kazaların ve Olayların Önlenmesine İlişkin İlkeler Mutabakatı) tam metni." 08 Mart 2006 <<http://www.greekturkishforum.org/h89-2.htm>>

Ege Denizi Adalarının Gruplandırılması

Tarihsel Süreç İçerisinde Ege Adaları'nın Egemenlik Devirleri

Kuruluşunda Yunanistan'a devredilen Adalar

İngiltere'nin 29 Mart 1964'te Yunanistan'a
Devrettiği Çuha ve Küçük Çuha Adaları

30 Mayıs 1913 Londra anlaşması ile devredilen Girit
Adası

Lozan Barış Anlaşması ile Yunanistan'a devredilen
Adalar

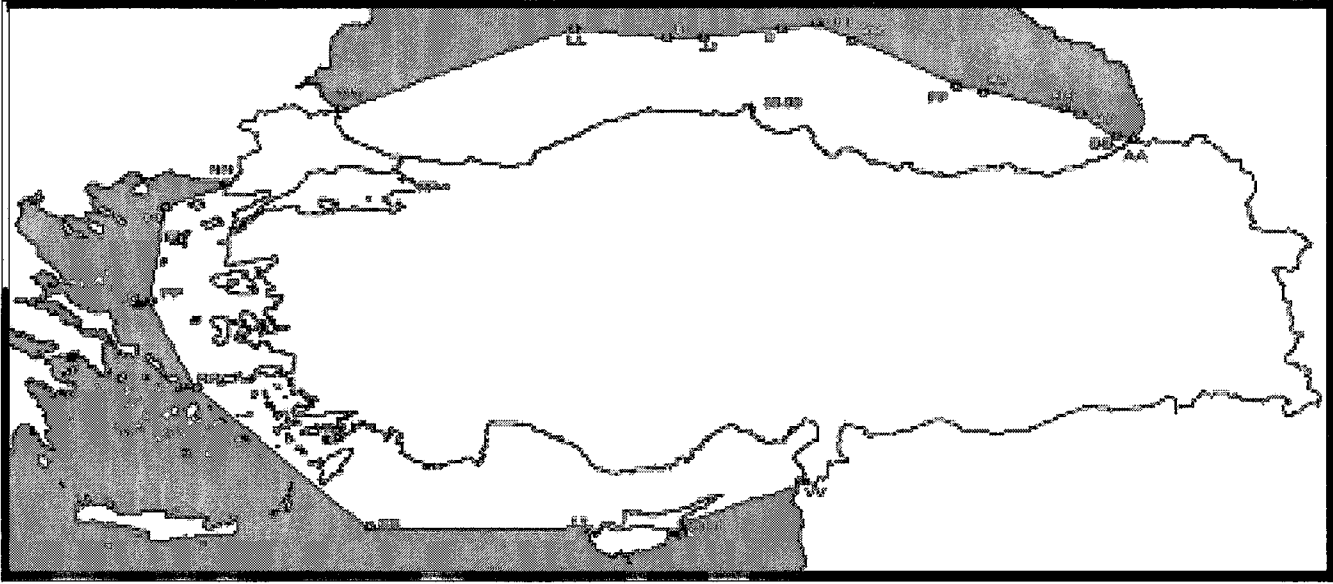

Lozan Barış Anlaşması ile İtalya'ya ,1947 Paris İtalyan
Barış Anlaşması ile Yunanistan'a devredilen Adalar

FIR Hattı

Türkiye Arama ve Kurtarma Sorumluluk Sahası

Eritre-Yemen Deniz Sınırı

